

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Бастауыш мектеп және дене мәдениеті» сериясы
Серия «Начальная школа и физическая культура»
Series of «Elementary school and physical culture»
№2(45) 2015

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті

ХАБАРШЫ

«Бастауыш мектеп және дене
мәдениеті» сериясы
№2(45), 2015

2001 ж. бастап шығады.
Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір

Бас редактор
п.ғ.д., проф. Қ.І. АДАМБЕКОВ

Бас редактордың орынбасары:
п.ғ.д., проф. А.Н. Ильясова

Ғылыми редакторлар:
п.ғ.д., проф. Г.А. Уманов,
м.ғ.д., проф. Ш.А. Балғымбеков

Редакция алқасы:
б.ғ.д., проф. К.Милашюс
(Вильнюс, Литва),
PhD Сивек Зденек (Прага, Чехия),
п.ғ.д., проф. Вилкас Аудронис
(Вильнюс, Литва),
п.ғ.к., проф. В.И. Шукан
(Минск, Белоруссия),
п.ғ.к., проф. В.И. Варюшин
(Москва, Ресей),
п.ғ.д., проф. Ю.С. Мануйлов
(Нижний Новгород, Ресей),
п.ғ.д., проф. С.И. Қасымбекова,
п.ғ.д., проф. Т.А. Ботагариев,
п.ғ.д., проф. Бекмағамбетова Р.К.
(жауапты хатшы)

© Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2015

Қазақстан Республикасының
мәдениет және ақпарат
министрлігінде 2009 жылы мамырдың
8-де тіркелген №10106-Ж

Басуға 18.06.2015 қол қойылды.
Пішімі 60x84 ¹/₈. Көлемі 18.75 е.б.т.
Таралымы 300 дана.
Тапсырыс 103.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасы

М а з м ұ н ы
С о д е р ж а н и е

Адамбеков К.И., Якупов А.С. Знания как важнейший компонент формирования физической культуры личности.....	4
Балгимбеков Ш.А., Ахметова Э.К. Распределение тренировочной нагрузки в подготовке пловцов.....	10
Хлыстов М.С., Адамбеков Б.К. Динамика спортивных результатов пловцов на этапе специализированной подготовки....	14
Ахметова Э.К., Джапаров Т. Оценка эффективности выполнения технических приемов в спорте.....	19
Адамбеков К.И., Адамбеков Е.К. Основные формы мотивации спортсменов высокого класса.....	21
Ильясова А.Н., Құрманәлі И., Жұмағұлов А. Мектеп оқушыларына еркін күрес түрінің техникасын оқыту ерекшеліктері	24
Ильясова А.Н., Жұмағұлов А., Құрманәлі И. Еркін күрес түрінде бастапқы дайындық тобының іріктеу мәселелері.....	27
Нарибай Р.Ж. Ер адамның түрлі жас кезеңдеріндегі респираторлық аппарат қызметінің резерві.....	32
Ахметова Э.К., Ерназаров С.Х. Бастауыш сынып оқушыларының дене тәрбиесінің бастауы – қозғалыс белсенділігі.....	37
Бостанов Б.Ғ., Садақбаева Э.Т. Объектілі-бағытталған программалау тілдерін үйретуді мобильді оқыту арқылы арттыру мүмкіндіктері.....	42
Тотанова А.С. Педагогическая культура родителей как важнейший компонент в структуре семейного воспитания.....	45
Ибашова М.С. Жанұядағы қарым-қатынастың бала тұлғасының дамуына әсері.....	49

**Казахский национальный
педагогический
университет имени Абая**

ВЕСТНИК
**Серия «Начальная школа
и физическая культура»**
№2(45), 2015

Выходит с 2001 года.
Периодичность – 4 номера в год

Главный редактор
д.п.н., проф. К.И. АДАМБЕКОВ

Зам. главного редактора:
д.п.н., проф. А.Н. Ильясова

Научные редактора:
д.п.н., проф. Г.А. Уманов,
д.м.н., проф. Ш.А. Балгимбеков

Редакционная коллегия:
д.б.н., проф. К.Милашюс
(Вильнюс, Литва),
PhD Сивек Зденек (Прага, Чехия),
д.п.н., проф. Вилкас Аудронис
(Вильнюс, Литва),
к.п.н., проф. В.И. Шукан
(Минск, Белоруссия),
к.п.н., проф. В.И. Варюшин
(Москва, Россия),
д.п.н., проф. Ю.С. Мануйлов
(Нижний Новгород, Россия),
д.п.н., проф. С.И. Касымбекова,
д.п.н., проф. Т.А. Ботагариев,
д.п.н., проф. Р.К. Бекмагамбетова
(ответ. секретарь)

© **Казахский национальный
педагогический университет
имени Абая, 2015**

Зарегистрировано
в Министерстве культуры и
информации Республики Казахстан
8 мая 2009 г. №10106-Ж

Подписано в печать 18.06.2015.
Формат 60х84 ¹/₈.
Объем 18.75 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 103.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального
педагогического
университета имени Абая

Ахметова Э.К., Ерназаров С.Х. Дене жаттығулары арқылы оқушылардың спорттық жұмыс қабілетін қалыптастыру.....	53
Ибраимова Ж.К. Жастардың салауатты өмір салтын сақтауының психологиялық-педагогикалық шарттары.....	58
Сарсенбаева Л.О., Исалиева С.Т. Применение здоровьесберегающих образовательных технологий в формировании готовности студентов военной кафедры к аналитической деятельности.....	62
Мырзаханова И.А., Мырзаханова Ж.Б. Жобалап оқыту технологиясын бастауыш сыныпта қолданудың ерекшеліктері.....	68
Кадырбеков Р.Б., Болатқызы Ш. Дзюдо күресінің студенттер дене дайындығына тигізетін әсері.....	72
Абсатова А.А., Әбіл Б. Қозғалыс ойындары арқылы мектеп оқушыларының тұлғааралық қатынастарын қалыптастыру.....	75
Ережепов Т.Т. Аралық қатынастар, оның балалардың психологиясына, мінезіне, адамгершілік қасиеттеріне тигізетін әсері	78
Кдыралиева Ж.Б. Бастауыш сынып оқушыларының сауаттылық деңгейін көтеруде жазудың рөлі.....	80
Кадырбеков Р.Б., Жаманбалин Т. Дзюдо күресіндегі техникалық- тактикалық дайындықтың әдіс-тәсілдері.....	84
Абсатова А.А., Қабдрасыл А. Спортта психодиагностикалық әдістемелердің тағайындалуы мен қолдануы.....	87
Искендер К. Математическое моделирование поведения различных конструкций из алюминия, меди, стали под нагрузкой	93
Тілеуберді О., Аршын А. Орта мектептерде электрондық оқытудың әдістемелік жүйесі.....	98

**The Kazakh national pedagogical
university Abay**

MESSENGER
**Series "Elementary school
and physical culture"**
No. 2(45), 2015

Leaves since 2001.
Frequency – 4 numbers a year

Editor-in-chief
d.p.s., prof. K.I. ADAMBEKOV

Deputy chief editor:
d.p.s., prof. A.N. Ilyasova

Scientific editors:
d.p.s., prof. G.A. Umanov,
d.m.s., prof. Sh.A. Balgimbekov

Editorial board:
d.b.s., prof. K.Milashyus
(Vilnius, Lithuania),
PhD Sivek Zdenek (Prague, Czech
Republic),
d.p.s., prof. Vilkas Audronis (Vilnius,
Lithuania),
k.p.s., prof. V.I. Shukan
(Minsk, Belarus),
k.p.s., prof. V.I. Varyushin
(Moscow, Russia),
d.p.s., prof. Yu.S. Manuylov (Nizhny
Novgorod, Russia),
d.p.s., prof. S.I. Kasymbekov,
d.p.s., prof. T.A. Botagariyev,
d.p.s., prof. R.K. Bekmagambetova
(answer. secretary)

© **The Kazakh national
pedagogical university
Abay, 2015**

It is registered
in the Ministry of Culture and information of
the Republic of Kazakhstan
On May 8, 2009 No. 10106-Zh

It is sent for the press 18.06.2015.
Format 60x84 1/8.
Volume 18.75
Circulation is 300 pieces. Order 103.

050010, Almaty,
Dostyk Ave., 13. KazNPU after named Abay

Publishing house "Ұлағат"
The Kazakh national pedagogical
university Abay

Кенан А. Использование пословиц в турецкой национальной образовании.....	100
Халилова Г.И. Пути и способы установления партнерских отношений между семьей и учителем начальной школы.....	105
Қалымбетов Д. Эксперимент барысында студенттердің жауапкершілігін қалыптастыру.....	108
Ишакву И.И. Обучение физическому воспитанию детей с расстройством аутистического спектра.....	112
Кадырбеков Р.Б., Шаяхметов Н.У., Ислямов Б.Б. Дене шынықтыру пәнін оқыту үрдісіндегі инновациялық технологиялар	115
Кылышев Е.А. Грек-рим күресіндегі алғашқы оқыу-жаттығу жұмыстарын жүргізудің тиімді әдістемелері.....	117
Қалымбетов Д. Ғылыми зерттеулердегі жауапкершілік туралы тұжырымдар.....	122
Естемесова Ж.А. Нравственное воспитание младших школьников	125
Тілеуберді О. Орта мектептерде электрондық оқытуды құру технологиялары мен ерекшеліктері.....	129
Қасымбекова М. Бастауыш сынып оқушыларының интеллектуалдық мәдениетін дамытуда инновациялық технологияларды пайдаланудың әдістемесі.....	131
Естемесова Ж.А. Пути и способы развития нравственного воспитания младших школьников.....	135
Халилова Г.И. Традиционные и нетрадиционные формы взаимодействия учителя начальных классов с родителями.....	139
Мұқаш Ж., Бостанов Б. Компьютерлік жүйелердегі ақпараттық қауіпсіздік мәселелері.....	143
Мұқаш Ж., Бостанов Б. Педагогикалық жоғары оқу орнындағы студенттердің ақпараттық іс-әрекетін ұйымдастырудың ерекшеліктері.....	145

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2008 жылғы 27 ақпандағы №3) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршы журналының «Бастауыш мектеп және дене мәдениеті» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (№3 от 27 февраля 2008 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Начальная школа и физическая культура» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

On the basis of the decision of Committee on control in education and sciences (No. 3 of February 27, 2008). The messenger of KAZNPU after Abay, the "Elementary School and Physical Culture" series is brought in the list of editions for the publication of the main scientific results of theses on pedagogical sciences.

ЗНАНИЯ КАК ВАЖНЕЙШИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ

К.И. Адамбеков – д.п.н., профессор КазНПУ им.Абая,
А.С. Якупов – ст. преподаватель КазНПУ им. Абая

В статье приводятся данные конкретного социально-педагогического исследования знаний студентов, обучающихся в КазНПУ по специальности физическая культура. Проводится сравнительный анализ уровня и структуры знания компонента в зависимости от социально-педагогических характеристик респондентов. Выявлены достоверные различия в уровне знаний студентов в различных аспектах физической культуры, обусловленные профилем образования, предшествующим физкультурно-спортивным опытом и уровнем здоровья. Неоднородность структуры знания студентов диктует необходимость его детального изучения для грамотной педагогической коррекции в системе образования.

Ключевые слова: знания, личность, студент, физическая культура, здоровье, образование

Образ жизни как регулярные действия человека, выполняемые им изо дня в день, - это и есть основной способ сохранения и укрепления здоровья, которое всегда являлось и является неоспоримой ценностью. И насколько эти действия будут способствовать сохранению здоровья, настолько этот образ или стиль жизни можно считать здоровым.

Здоровый образ жизни предполагает два аспекта его повседневной реализации в личностном поведении: направленность на борьбу с вредными привычками и личностное поведение, способствующее повышению защитных свойств организма и профилактике заболеваний [7]. Второй из указанных аспектов здорового образа жизни является, по сути дела, реализацией осознанного отношения к своей жизнедеятельности и предполагает наличие вполне конкретных установок и умений, что, в свою очередь, требует достаточно широкого круга знаний. Именно осознание проблемы и знание путей, средств и методов ее разрешения сподвигает человека на целесообразные, адекватные поставленной цели действия. И именно осознанные действия возможны лишь при наличии знаний, поскольку целевые установки индивида в конкретной сфере и готовность к их реализации, как форма осознанного восприятия мира, формируются как раз на основе знаниевого компонента. А потому здоровым ли будет образ жизни человека или нет, зависит от тех знаний, которые интериоризирует человек по мере вхождения в культуру социума. Здоровый или культурный образ жизни [5] складывается из действий или привычек, оказывающих если не созидательное, то хотя бы не разрушительное воздействие на организм человека, справедливо, на наш взгляд, констатирует А.К. Кульназаров [2].

Ближайшее окружение и система социальных институтов являются для входящего в мир основными источниками знаний, под воздействием которых формируется собственно образ жизни молодого человека. И если для ближайшего окружения подростка формирование именно здорового образа жизни далеко не всегда является, к сожалению, одной из основных задач, то в учреждениях образования как социального института, вводящего индивида в культуру социума, учебная дисциплина «Физическая культура», как раз призвана формировать вполне конкретный стереотип ЗОЖ [6]. И от успешности достижения поставленной цели зависит образ жизни будущих поколений и тем самым здоровье всей нации в целом и сегодня, и завтра. В связи с этим важным моментом программно-методического обеспечения академического процесса в учреждениях образования является адекватность содержания учебного процесса уровню готовности подрастающего поколения к освоению потенциала социума в конкретной сфере. А это сегодня далеко не простая задача в условиях все еще не преодоленной системы ведения педагогического процесса на принципах обращения к «среднестатистическому» учащемуся и студенту, тогда как уровень знаний молодежи, сформировавшийся к моменту поступления в учреждения высшего образования, далеко не однозначен. Одни из поступивших, в силу их профессиональной ориентации, обладают большим объемом знаний в области анатомических, физиологических и биомеханических особенностей функционирования человеческого организма, тогда как на подготовленность других категорий студентов в той или иной степени накладывает отпечаток непосредственный опыт физкультурно-спортивной деятельности. В последнем случае определяющим фактором становится личностный интерес, обусловленный реальностью, а не вербальностью освоения здоровьесберегающих установок и технологий [6].

Как видим, даже на уровне «здорового смысла», эмпирически фиксируются различия в исходном уровне знаний, приходящих в систему учреждений высшего образования. Но чтобы педагогический процесс

вести не «на глазок», а в соответствии со степенью готовности контингента и при поступлении [4], и в процессе освоения профессии, необходим как специальный анализ структуры и содержания знаний первокурсников, так и пролонгированный контроль в процессе изучения дисциплины социально-гуманитарного профиля «Физическая культура» знаний студентов на последующих этапах образовательного процесса. При этом важно не просто вести мониторинг знаний «в целом», но и осуществлять коррекцию программного материала в контексте выявления особенностей освоения конкретных аспектов знаний в динамике.

Оптимизация процесса формирования здорового образа жизни в системе учреждений высшего образования на основе учета особенностей освоения студентами конкретных аспектов знаний в сфере физической культуры, связанных с их различиями в социально-демографических характеристиках (состояние здоровья, профиль получаемой профессии, степень и уровень приобщенности к физкультурно-спортивной активности, этап образовательного процесса). **Задачи исследования**

1. Определить структуру знаний студентов в области физической культуры в зависимости от их профиля образования.

Определить уровень знаний студентов в различных областях сферы физической культуры с учетом их предшествующего опыта физкультурно-спортивной деятельности.

Выявить области знаний студентов различных групп здоровья, требующих педагогической коррекции.

Объект исследования: Педагогический процесс по дисциплине «Физическая культура» в системе учреждений высшего образования.

Предмет исследования: Структура и динамика знаний студентов в области физической культуры на разных этапах получения высшего образования нефизкультурного профиля.

Организация исследования

Согласно целям социально-гуманитарной подготовки студентов КазНПУ в рамках дисциплины «Физическая культура», предусмотренных типовой учебной программой и в соответствии с требованиями образовательного стандарта по дисциплине «Физическая культура», структура формирования знания компонента специалиста с высшим нефизкультурным образованием в целях обеспечения готовности к ведению здорового образа жизни должна предусматривать аспекты знаний по следующим основным направлениям:

- знания в области роли физической культуры в развитии человека и подготовке специалиста;
- знания в области теоретико-методических основ физической культуры и здорового образа жизни;
- знания в области гигиенических и организационных основ занятий физической культурой и спортом

[9].

С целью обеспечения поэтапного контроля знаний студентов кафедрой физического воспитания и спорта КазНПУ при нашем непосредственном участии был разработан опросник, способный дать представление о реальном уровне знаний студентов в области общекультурных теоретико-методических аспектов основ физического воспитания и самовоспитания, гигиенических, методических и организационных основ физической культуры.

Для обеспечения большей достоверности данных опрос проводился анонимно (без указания ФИО), но в то же время так называемая «паспортчика» включала вопросы, позволяющие провести анализ социально-демографических характеристик респондентов «в общем виде» в целях конкретизации предполагаемого внесения коррективов в программно-методическое обеспечение педагогического процесса на разных этапах обучения и в отношении контингентов, отличающихся по состоянию здоровья. Так, было предусмотрено получение данных от контингентов, различающихся по профилю получаемого образования, половой принадлежности, возрасту, месту проживания до поступления в КазНПУ, уровню здоровья, физического развития и физической подготовленности, предшествующему опыту физкультурно-спортивной деятельности и сфере физкультурно-спортивных интересов на момент опроса. Эта часть опросника позволила впоследствии при обработке данных выделить различные группы и провести анализ с их учетом.

Содержательная часть опросника строилась на базе вопросов из пособия, предназначенного для контроля знаний студентов непрофильных вузов в области физической культуры, разработанного Л.И. Орехова и Л.Кораваевой [8]. Для студентов 1, 2 и 3-го курсов, соответственно, были разработаны разные опросники по уровню сложности, соответствующие программным требованиям, предусмотренным программой «Физическая культура». Опросники построены по типу тестирования, в которые были включены вопросы закрытого типа с одним правильным вариантом ответа. Студентам предлагалось выбрать правильный, на их взгляд, вариант ответа. Вопросы были сгруппированы в блоки: 1-й блок «Роль

физической культуры» включал вопросы, связанные с воздействием средств физической культуры на организм человека; 2-й блок «Методика занятий» - вопросы, связанные с методами контроля и самоконтроля, а также методами дозирования нагрузок при занятиях физическими упражнениями; 3-й блок «Теоретико-методические основы ФК» - вопросы о физиологических, биохимических закономерностях функционирования организма человека, его анатомическом строении; 4-й блок включал вопросы, связанные со знаниями о вспомогательных средствах физической культуры, т. е. о силах природы и гигиенических факторах, воздействующих на организм. Каждый блок предусматривал 7-9 вопросов. Оценка уровня знаний проводилась по 10-балльной шкале. Сравнение результатов осуществлялось по количеству набранных баллов, как критерию освоенности программы за курс обучения.

Опрос был проведен в мае 2012 года на всех 5 факультетах КазНПУ; на каждом факультете выборка составила 60-80 человек. В опросе приняло участие 1200 респондента, 1300 анкет признано пригодными для обработки.

Для уточнения предложений по коррекции содержания на конкретных этапах обучения (курсах) в сентябре 2012 года нами был осуществлен следующий этап изучения знаниевой готовности студентов к реализации идей здорового образа жизни, для чего был составлен единый вариант опросника, тогда как на первом этапе предусматривались разные комплексы вопросов для студентов 1, 2 и для 3-го курсов. Тем самым мы подвергли проверке уровень сложности и адекватности тестовых заданий, а также прояснили динамику готовности когнитивного аспекта готовности к здоровому образу жизни от исходного уровня до момента завершения обучения в учреждениях высшего образования по дисциплине «Физическая культура» по всему спектру указанной готовности. Параллельно решался вопрос выявления динамики мотивации студентов при освоении этого курса.

На втором этапе исследования были опрошены вновь поступившие студенты и студенты 2 и 3-го курсов КазНПУ. Поскольку уже на первом этапе исследования студенты физического факультета продемонстрировали уровень знаний, соответствующий среднестатистическим данным для факультетов естественно-научного профиля, а студенты филологического факультета - среднестатистический уровень для факультетов социально-гуманитарного профиля, было принято решение о проведении второго этапа именно на этих двух факультетах как отражающих положение дел у студентов факультетов естественно-научного и социально-гуманитарного профилей образования.

Для получения сопоставляемых данных об особенностях эффективности профильного и непрофильного образования в сфере физической культуры и спорта нами был проведен также опрос студентов факультета физической культуры КазНПУ им. Абая

В опросе, проведенном в сентябре 2012 года, приняло участие 400 человек, по 100 студентов 1, 2 и 3-го курсов на каждом из вышеуказанных факультетов. Количество анкет пригодных к обработке составило 300. Обработка данных проводилась при помощи «ДА-системы» [10].

В ходе первого этапа исследования было установлено, что уровень знаний студентов в области физической культуры соответствует 5-6 баллам, причем данный показатель имеет достоверные различия на 1, 2 и 3-м курсах ($P < 0,05$)

Так, наивысший уровень знаний по физической культуре показали студенты второго курса (6,19 балла), тогда как студенты третьего курса продемонстрировали существенное снижение уровня знаний (5,37 балла), даже по сравнению со студентами-первокурсниками (5,74 балла). Логично предположить, что причинами этому является:

- низкий уровень интереса студентов к области физической культуры, что влечет «выветривание» или непрочное усвоение знаний в период обучения и подготовку к этапному контролю знаний по принципу «сдал и забыл»;

- уровень сложности вопросов, представленных в опроснике, составленном для третьего курса, оказался для данного контингента слишком высоким;

- низкий уровень мотивации студентов при заполнении опросника, связанный с завершением изучения дисциплины социально-гуманитарного профиля «Физическая культура».

Для проверки данных гипотез нами был проведен анализ данных, полученных при сентябрьском опросе студентов.

Анализ данных, приведенных на рисунке 2, говорит о несоответствии уровня знаний студентов программным требованиям, что, несомненно, требует педагогической коррекции при проведении занятий по физическому воспитанию. Однако гипотезы о недобросовестном отношении студентов к заполнению анкет (в майском опросе студенты 3-го курса в среднем получили 5,37 балла, в сентябрьском опросе 5,02 балла за ответы на одни и те же вопросы) и о «выветривании» знаний (при ответах на вопросы за

программу 1-го курса, третьекурсники проявили наиболее высокий уровень знаний как по сравнению со студентами первого и второго курсов, так и относительно вопросов за второй и третий курс) - не подтвердились.

Для проверки данных гипотез нами был проведен анализ данных, полученных при сентябрьском опросе студентов. Для этого студентам 1, 2, 3-го курсов было предложено ответить на вопросы всего курса «Физическая культура», продемонстрировав тем самым уровень общей эрудиции в вопросах физкультурно-спортивной грамотности.

В ходе исследования была установлена «обратная» зависимость между уровнем знаний и состоянием физического здоровья респондентов: выяснилось, что чем ниже уровень здоровья, тем выше уровень их знаний в области физической культуры, и наоборот. Проведенный анализ позволяет утверждать, что студенты, имеющие хронические заболевания, проявляют большую осведомленность в области физической культуры, чем студенты, не имеющие таковых (таблица 1).

Таблица 1 - Уровень знаний студентов в зависимости от группы по физической культуре

Учебное отделение	Оценка знаний
Основное	5,69
Подготовительное	5,74
Специальное медицинское	5,88
Спортивное	4,94

Как видно из приведенной таблицы, между уровнем знаний студентов основного и подготовительного отделений имеются относительно незначительные различия (0,05 балла), тогда как респонденты, занимающиеся в учебном отделении, формирующемся из числа студентов, «отнесенных к специальной медицинской группе и имеющих паталогические отклонения в состоянии здоровья, либо проходящих реабилитацию после перенесенных заболеваний» [9], демонстрируют уровень знаний выше, чем студенты, не имеющие столь серьезных отклонений в состоянии здоровья. Это, на наш взгляд, объясняется, в первую очередь, особенностями методики занятий с данным контингентом, ее направленностью на акцентированное внимание на формирование знаний о безопасном и продуктивном использовании средств физической культуры для сохранения и укрепления своего здоровья. Немаловажным фактором, объясняющим более высокую осведомленность студентов специального учебного отделения в вопросах использования средств физической культуры, является также не вербальное, а реальное понимание необходимости внимательного отношения к своему здоровью вследствие наличия заболевания, что и заставляет уже в столь юном возрасте задумываться о возможных средствах сохранения и укрепления своего здоровья.

В то же время студенты спортивного отделения, как правило, имеющие высокий уровень физической подготовленности и не имеющие паталогических отклонений в состоянии здоровья (обязательным условием распределения в спортивное учебное отделение является наличие спортивного разряда или звания и отсутствие медицинских противопоказаний [9]), демонстрируют наиболее низкий уровень теоретических знаний в сфере физической культуры. Логично предположить, что это, с одной стороны, связано лишь с вербальным освоением спортсменами общеизвестных истин о физической культуре как чего-то не относящегося к ним, и что, с другой стороны, этот контингент, в первую очередь, интересуется спортивный результат, а не теоретические представления о средствах его достижения. В этом плане негативную роль играет, на наш взгляд, стремление спортивного педагога, как правило, к авторитарному стилю работы с подопечными без должного внимания к путям и средствам спортивного совершенствования, что не вполне адекватно целям пролонгации высокого уровня физического состояния и что приводит к бездумному отношению спортсмена к самосовершенствованию. Причем не только «здесь и сейчас», но и в последующие периоды жизни. Фактически мы получили подтверждение постулата статьи «Спортсмену -физическую культуру», где констатировалось как факт положение: «спортсмен физически развит, но не всегда обучен в сфере физической культуры» [3]. Это утверждение находит подтверждение при обращении к особенностям структуры знаний студентов разных отделений, отраженной на рисунке 3.

Как видим, студенты специального учебного отделения лучше всего знакомы с общетеоретическими аспектами физической культуры (сведения о гигиене занятий и знания о роли физической культуры в жизни человека), тогда как студенты-спортсмены демонстрируют знания в методическом аспекте занятий физическими упражнениями. Причем, по собственному опыту работы со студентами-спортсменами, мы должны констатировать, что представления о методике занятий усвоены ими, как правило, в «тестовой форме», просто заучены без должного понимания процессов, стоящих за этими конкретными тестовыми

показателями и причинами именно такового положения дел. Стоит обратить особое внимание на низкий уровень знаний студентов спортивного учебного отделения в области теоретико-методических основ физической культуры. Все это свидетельствует о узконаправленном векторе физического совершенствования студентов-спортсменов и сегодня.

Второй этап исследования подтвердил общие закономерности формирования готовности к здоровому образу жизни в контексте динамики знания компонента.

Определенные перспективы совершенствования педагогического процесса в нашей области в системе КазНПУ позволяет выявить специальный анализ влияния на формирование знания компонента внимания в педагогическом процессе к нетрадиционным (инновационным) формам физкультурно-спортивной активности. Как раз сегодня в нашей республике, равно как и во всем мире, возникают альтернативные виды физкультурно-спортивной активности, целью которых является не внешний результат, голы, секунды, метры или баллы, но физическое саморазвитие и самосовершенствование, каковой является цель инновационных видов. Под инновационными видами физкультурно-спортивной активности мы подразумеваем те виды, которые не были характерны для советской системы физической культуры и спорта. Причем это могут быть как принципиально новые виды (например, сноубординг или паркур), так и видоизмененные и уже ранее известные в нашей стране (например, пляжный волейбол или ринго), это также могут быть инокультурные виды (виды, пришедшие в нашу культуру, например, с востока, такие как у-шу, йога и т.д.). Единым основанием, которое позволяет объединить данный виды физкультурно-спортивной активности под одним названием «инновационные», является их отсутствие в традиционной физической культуре до недавнего времени.

При анализе данных исследования мы предприняли попытку выявить и сравнить уровень знаний студентов, занимающихся традиционными и инновационными видами физкультурно-спортивной активности. Поскольку предшествующий опыт физкультурно-спортивной деятельности накладывает определенный отпечаток на формирование физической культуры личности [1, 5], мы сопоставили как итоги естественного социально-педагогического эксперимента показатели студентов, занимающихся традиционными и инновационными видами физкультурно-спортивной активности и не занимающимися вообще никакими видами физических упражнений, помимо обязательных занятий по физической культуре в КазНПУ (таблица 2).

Таблица 2 - Уровень знаний студентов в зависимости от рода физкультурно-спортивных занятий

Тип дополнительных физкультурно-спортивных занятий в настоящее время	Уровень знаний в баллах
Традиционные	5,66
Нетрадиционные	5,92
Не занимаются	5,74

Мы получили данные, подтверждающие предыдущие утверждения: студенты, занимающиеся традиционными видами, большая часть из которых представители спортивного учебного отделения, имеют самый низкий уровень знаний. Более высокий уровень знаний демонстрируют студенты, чьи интересы в сфере физической культуры удовлетворяются посредством инновационных форм физкультурно-спортивной деятельности. Объяснение этому можно найти в самих инновационных формах. Как правило, занятия инновационными видами физкультурно-спортивной активности проходят в самостоятельной форме и требуют от занимающихся самостоятельного поиска средств решения задач в рамках данного вида, что, в свою очередь, формирует у занимающихся эвристическое мышление и, как следствие, более прочное усвоение полученных знаний. Этот момент получил подтверждение в данных о физической культуре интеллектуально ориентированных учащихся, которые получены А.С. Якупов при опросе школьников, проведенном по нашему инструментарию. Так, опрос школьников 10-11 классов в октябре 2012 года показал, что ориентация на содержательность и практико-ориентированность освоения знаний по общеобразовательным дисциплинам сопровождается более высоким уровнем знаний в сфере физической культуры: при сравнении показателей студентов-первокурсников КазНПУ и школьников был зафиксирован более высокий уровень знаний школьников по 42 из 73 позиций.

В ходе исследования был зафиксирован невысокий уровень знаний студентов в области физической культуры и спорта, что говорит о необходимости более детального изучения структуры знаний и поиска путей целенаправленного формирования знания компонента, наряду с формированием двигательных умений и навыков с целью формирования физической культуры личности в КазНПУ.

Фиксация более высокого уровня знаний студентов специального учебного отделения, по сравнению с основным, подготовительным и спортивным отделениями, позволяет говорить о том, что знания лишь

тогда интериоризируются индивидом, когда идет их направленное формирование, и они носят личностно значимый для индивида характер.

Особенности уровня знаний контингентов с разным состоянием здоровья и физической подготовленности, а также динамики знаний компонента в процессе обучения, свидетельствуют о необходимости больше внимания уделять мотивационному компоненту приобщенности к физической культуре и спорту, причем не вербальному, а практико-ориентированному освоению даже теоретических знаний, поскольку только практико-ориентированность дает реальную почву для формирования самомотивации установки на здоровый образ жизни.

4. Приобретение знаний лицами, причастными к занятиям инновационными видами физкультурно-спортивной активности происходит, как правило, в режиме самопоиска теоретических и практических основ жизнедеятельности в контексте адекватного потребностям личности образа жизни, вследствие чего усвоение более прочно.

Для формирования физической культуры личности необходимо не только обучение двигательным умениям и навыкам, необходимо целенаправленное формирование физкультурной грамотности посредством комплексного (общетеоретические, организационно-методические и гигиенические знания), мотивированного и практико-ориентированного усвоения знаний о средствах, методах и пользе физической культуры. В связи с неоднородностью контингента студентов перед началом занятий необходимо специальное изучение уровня и структуры знаний компонента контингента с учетом социально-педагогических характеристик.

1 Винник, В.А. Мотивации предшествующей физкультурно-спортивной активности в системе формирования физической культуры личности /В.А. Винник, А.В. Кузьменко, Е.А. Мойсеев// Научные труды НИИ физической культуры и спорта Республики Беларусь. -Минск, 2010. - Вып. 9. - С.31-36.

2 Кульназаров А.К. Идея культуры. Очерки по философии культуры / А.К. Кульназаров–Актобе: - матер. сб. меж. Науч. конф. 2013.– С. 4-5.

3 Подольский, В.С. Спортсмену – физическую культуру /В.Г. Подольский, В.А. Пономарчук, В.И. Старшинов// Спортивные игры. -1985. - №4. - С. 4-5, 16.

4 Пономарчук В.А. Социально-педагогические аспекты готовности первокурсников к освоению профессии спортивного педагога /В.А. Пономарчук, В.А. Винник, ВЕ. Васюк// Весці БДПУ. - Серый 1 Педагогика. Пахалопа. Фталопа. - 2009. - №4(62). - С. 17-20.

5 Пономарчук В.А. Физическая культура и становление личности / В.А. Пономарчук О.А. Аяшев: монография. - М.: Физкультура и спорт, 1991. - 169 с.

6 Раимова Э.Н. Готовность студентов к самоорганизации здорового образа жизни средствами физической культуры: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/Э.Н. Раимова; Российский науч.-исслед. ин-т физ. культуры. - М., 1993. - 24 с.

7 Теория и методика физического воспитания: пособие / А.Г. Фурманов, М.М. Круталевич, Л.И. Кузьмина; под общ. ред. А.Г. Фурманова, М.М. Круталевича. - Минск: БГПУ, 2014. - С. 317.

8 Тесты по физической культуре: пособие для студентов / Л.Кораваева, Л.И. Орехов/ Алматы: - НПЦФК МОН РК, 2006. - 35 с.

9 Физическая культура: типовая учеб. программа для высш. учеб. заведений / сост.: Л.Кораваева Л.И. Орехов/ Алматы: НПЦФК МОН РК, 2006. 45 с.

10 Чесноков С.В. Детерминационный анализ социологических данных / С.В. Чесноков // Социологические исследования. –1980. - № 3. - С. 179-189.

Түйін

К.И. Адамбеков – п.ғ.д., профессор Абай атындағы ҚазҰПУ, А.С. Якупов – аға оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ «Білім дене мәдениеті және спорт тұлғасын қыптастырудың маңызды компоненті»

Мақалада Абай атындағы ҚазҰПУ Дене мәдениеті және спорт мамандығында оқитын студенттердің әлеуметтік-педагогикалық зерттеу жайлы білімдерінен нақты мәліметтер келтіріледі. Респонденттердің әлеуметтік-педагогикалық мінездемесіне байланысты деңгейіне және білім компоненттерінің құрылымына салыстырмалы талдаулар жүргізілген. Дене мәдениетінің алдағы уақыттағы дене мәдениеті-спорттық тәжірибесі мен денсаулық деңгейінің кәсіби білім беру шартына сай әртүрлі аспектілерінің нақты айырмашылықтары айқындалған. Студенттердің білім құрылымының біртектілігі оның білім беру жүйесіндегі педагогикалық түзетулерді сауатты, егжей-тегжейлі жүргізу қажеттілігін көрсетеді.

Тірек сөздер: білім, тұлға, студент, дене мәдениеті, денсаулық, білім беру

Summary

Kairat Adambekov – Ph.D., professor of Kazakh National Pedagogical University named after Abai Akhmetzhan Yakupov – senior lecturer of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai «Knowledge as an essential component of the formation of physical training of the person»

The article presents the data of a particular socio-pedagogical research of students' knowledge studying at higher educational institutions of different profiles, in the field of physical culture. A comparative analysis of the level and structure of a knowledge-based component dependent on the social and educational characteristics of respondents is carried out. Significant differences in the level of students' knowledge in various aspects of physical culture due to the education profile, previous physical culture and sports experience, and the state of health have been revealed. The heterogeneity of the students' knowledge-component structure necessitates its detailed study for a competent pedagogical correction in the education system.

Keywords: knowledge, personality, student, physical culture, health, education

УДК:797.2

РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ТРЕНИРОВОЧНОЙ НАГРУЗКИ В ПОДГОТОВКЕ ПЛОВЦОВ

Ш.А.Балгимбеков – д.м.н., профессор КазНПУ им. Абая,
Э.К.Ахметова – к.п.н., доцент КазНПУ им. Абая

Проблема обоснования распределения средств силовой направленности при проведении занятий в воде в основном изучена в подготовке спортсменов высокого класса без учета особенностей возраста. Не отрицая значения применения специальных средств в воде для развития силовых способностей у юных пловцов, специалисты не дают рекомендаций ни по технологическим схемам применения, ни по объемам силовых упражнений в воде. Этот факт вызывает необходимость определения наиболее оптимальных объемов применения средств силовой направленности в тренировке для пловцов 13-14 лет в воде.

Ключевые слова: проблема, подготовка пловцов, направленность, объем, технология, средства

Уровень силовой подготовленности и эффективность ее реализации в плавании зависит от применяемых в тренировочном процессе средств.

Одной из основных проблем силовой подготовки является определение оптимальных объемов средств силовой направленности в тренировке пловцов 13-14 лет в воде. При выборе величины дополнительной нагрузки, как и при выборе средств специальной силовой подготовки, необходимо исходить из принципа сопряженного развития специальной силы и техники плавания. Таким образом, совершенствование специальной силовой подготовки пловца должно проходить в рамках определенной структуры движения. При этом следует учитывать, что даже незначительное изменение формы движения, положения тела, могут существенно сказываться на характере нервно-мышечной координации движений, уровне проявления силы [1, 2].

Скорость адаптационных перестроек в организме спортсменов, их направленность и достигнутый уровень адаптации обуславливаются характером, величиной и направленностью используемых нагрузок [3].

Физическая нагрузка - это двигательная активность спортсмена, которая сопровождается повышенным, относительно состояния покоя, уровнем функционирования организма.

Различают внешнюю и внутреннюю стороны тренировочной нагрузки. Внешняя сторона характеризуется объемом и интенсивностью двигательных воздействий, а также направленностью на развитие определенных двигательных качеств. Внутренняя сторона нагрузки характеризуется величиной и направленностью физиологических и биохимических изменений в организме и степенью психических напряжений. При этом следует отметить, что даже одинаковая структура внешней нагрузки не всегда вызывает одинаковые внутренние сдвиги, так как на ответную реакцию организма спортсмена существенное влияние оказывают и другие факторы: соотношение между величиной нагрузки и достигнутым спортивным результатом и т. п. [4].

Объем и интенсивность - основные показатели выполняемой тренировочной работы в плавании. Под объемом нагрузки понимают как длительность выполнения физических упражнений, так и суммарное количество физической работы, выполнение в течение определенного времени.

Интенсивность нагрузки - это сила воздействия физической работы на организм спортсмена, ее напряженность и степень концентрации объема нагрузки во времени. Интенсивность выполнения физических упражнений в значительной степени определяет величину и направленность тренировочного воздействия на организм спортсмена [5, 6].

Различают следующие виды тренировочных нагрузок в плавании: большая (предельная или максимальная), значительная (около предельная), средняя и малая.

Большая нагрузка характеризуется значительными функциональными сдвигами в организме со снижением работоспособности, указывающими на наступление утомления. Значительная нагрузка

характеризуется функциональными сдвигами в организме пловца без заметного снижения его работоспособности. Средняя нагрузка не сопровождается сдвигами в организме, свидетельствующими о наличии скрытого или явного утомления. Малая нагрузка активизирует деятельность различных систем организма, не приводящих к утомлению [7].

Специалисты в области плавания разделяют диапазон интенсивности плавательных нагрузок на пять основных зон:

Первая зона - тренировочные упражнения с аэробной направленностью. При выполнении этих упражнений затраты покрываются полностью аэробным источником энергии. В этой зоне преобладает липидный объем, с уровнем молочной кислоты в крови не превышающим 1,5-4 ммоль/л; частота сердечных сокращений (ЧСС) 120-150 уд/мин; уровень потребления кислорода 50-55 % от максимального потребления кислорода (МПК); скорость плавания до 75 % от максимальной.

Вторую зону называют зоной смешанного аэробно-анаэробного воздействия. Уровень лактата в крови колеблется от 4 до 7 ммоль/л; ЧСС 150-170 уд/мин; уровень потребления кислорода 60-85% от МПК; продолжительность выполнения упражнения в пределах 4-10 минут, со скоростью плавания 76-80% от максимальной; основные отрезки плавания 300-800 м.

Третья зона - смешанная анаэробно-аэробная. Концентрации лактата в крови повышается от 8 до 16 ммоль/л; ЧСС 165-180 уд/мин; продолжительность выполнения упражнения 2-5 минут, со скоростью 80-85 % от максимальной; основные отрезки плавания 200-400 м.

Четвертая зона - гликолитическая, источником энергообеспечения является креатинфосфат. ЧСС находится на уровне 180 и более; уровень лактата - 18-26 ммоль/л; продолжительность выполнения упражнения в пределах 30 секунд до 3 минут, со скоростью плавания 85-95 % от максимальной; основные отрезки плавания 50-200 м.

Пятая зона - алактатная, кратковременная работа максимальной мощности. Основные тренировочные отрезки 10-25 м со скоростью плавания 95-100% [5, 8].

«Силовое плавание» - выполнение тренировочных упражнений, направленных на развитие силовых способностей в условиях водной среды, без изменения привычных форм движений, с использованием дополнительной опоры для рук или ног во время выполнения плавательного движения (лопатки, ласты) и созданием сопротивления движению тела пловца (плавание с «тормозами», ведерками, браслеты, специальные тренажеры - блочные устройства, гидроканал и т. д.) [1-3, 9,10].

Цель: определить оптимальные объемы применения средств силовой направленности в тренировке пловцов 13-14 лет в воде.

Исходя из поставленной цели решаются **задачи:**

- 1 - определить средства силовой направленности в воде по зонам энергетической производительности;
- 2 - определить наиболее оптимальные объемы применения средств силовой направленности в тренировке пловцов 13-14 лет в воде.

Для решения поставленной задачи использовались следующие **методы исследования:** изучение и анализ литературы, метод динамометрии, метод хронометрии, педагогический эксперимент, педагогические контрольные испытания, методы математической статистики.

Организация исследования. Для определения наиболее оптимальных объемов применения средств силовой направленности в каждой тренировке для пловцов 13-14 лет были подобраны 5 групп пловцов по 16 спортсменов в каждой (таблица 1).

Таб 1. Характеристика пловцов в контрольной и экспериментальных группах у пловцов 13-14 лет
Группы, количество человек

Показатели		контрольная		№2		№3		№4		№5	
пол		м	д	м	д	м	д	м	д	м	д
количество		10	6	10	6	9	7	9	7	10	6
Возраст,	13	3	2	2	1	1	2	2	2	2	1
лет	14	7	4	8	5	8	5	7	5	8	5
Квалификация	Пр-д	3	-	3	-	3	-	1	-	4	-
	1 р-д	6	2	6	3	6	2	7	2	5	1
	КМС	1	4	1	3	-	5	1	5	1	5

Все пловцы на протяжении 6 недель выполняли одинаковую тренировочную нагрузку в воде по объему и интенсивности. Объем тренировочной нагрузки был равномерно распределен по неделям. Распределение тренировочной работы в воде по зонам интенсивности проводилось в соответствии с рекомендациями программы для ДЮСШ и СДЮШОР [11, 12] (таблица 2).

Таблица 2 - Распределение общего и парциальных объемов тренировочной нагрузки в воде у пловцов 13-14 лет

Зоны интенсивности	Группы				
	контрольная	№2	№3	№4	№5
Общий объем, км	30	28	27	29	28
I-II, км	26,7	24,9	24	25,8	24,6
III, км	2,2	2,0	2,0	2,1	2,4
IV, км	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
V, км	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2

В каждой тренировке объем упражнений с применением средств силовой направленности в воде распределялся следующим образом (таблица 3):

- в контрольной группе все упражнения выполнялись без применения средств силовой направленности;
- в группе № 2 объем «силового плавания» в воде составлял 20 % от общего объема плавания;
- в группе № 3 объем «силового плавания» в воде составлял 30 % от общего объема плавания;
- в группе № 4 объем «силового плавания» в воде составлял 40 % от общего объема плавания;
- в группе № 5 объем «силового плавания» в воде составлял 50 % от общего объема плавания.

Таб. 3 - Распределение средств «силового плавания» по зонам интенсивности у пловцов 13-14 лет

Зоны интенсивности	Группы				
	контрольная	№2	№3	№4	№5
Общий объем, км	0	5,6	8,1	11,6	14
I-II, км	0	3,8	6,2	9,6	12,0
III, км	0	1,0	1,1	1,2	1,2
IV, км	0	0,6	0,6	0,6	0,6
V, км	0	0,2	0,2	0,2	0,2

В соответствии с рекомендациями специалистов плавания применялись следующие упражнения [9, 12]:

V зона: плавание 12,5-25 м, количество повторений - 1-3 раза с максимальной скоростью, с тормозящим устройством объемом 2 л; плавание на резиновом шнуре (удержание 10-15 с на максимальном растягивании);

IV зона: плавание 25 м, количество повторений 3-4 раза, со скоростью 90-95 % от максимальной, с тормозящим устройством объемом 2 л; плавание на резиновом шнуре (удержание 20-30 с на максимальном растягивании);

III зона: плавание 25 м, количество повторений 6-8 раз; плавание 50 м, количество повторений 3-4 раза, с тормозящим устройством объемом 1,5 л;

I-II зона: плавание 50 м, количество повторений 6-8 раз; плавание 100 м, количество повторений 4-6 раз, с тормозящим устройством объемом 1 л;

- непрерывное плавание 600-800 м; с тормозящим устройством объемом 1 л;

- плавание с помощью рук 200-400 м со скоростью 75-80 % от максимальной.

При выполнении упражнений силовой направленности пловцам ставилась задача удержать постоянное количество гребков.

Перед началом исследования у всех пловцов измерялись показатели силы тяги при плавании в полной координации движений и сила тяги при плавании с помощью рук. Также пловцы выполняли упражнения: 3 '25 м кролем на груди в режиме 2 мин с максимально возможной скоростью; 20'50 м кролем на груди с интервалами отдыхом 10 с, со скоростью 75 % от максимальной; а также дистанцию 100 м кролем на груди (старт со стартовой тумбы) с максимальной скоростью. При проплывании дистанции 100 м проводился подсчет гребковых движений руками, и рассчитывалась длина «шага» (таблица 4).

Следует отметить, что из четырех экспериментальных групп (таблица 4) наибольшие приросты скоростно-силовых показателей и технических характеристик наблюдались в группе №3.

Таблица 4 - Динамика скоростно-силовых показателей и технических характеристик у пловцов 13-14 лет

Показатели	Группа														
	контрольная			№2			№3			№4			№5		
	до экс-пер.	6-я неделя	при-рост, %	до экс-пер.	6-я неделя	при-рост, %	до экс-пер.	6-я неделя	при-рост, %	до экс-пер.	6-я неделя	при-рост, %	до экс-пер.	6-я неделя	при-рост, %
F _в , кг	10,0 ± 2,5	11,1	10	11,0	12,5	12	10,5	15,2	31	11,3	13,7	17,5	11,4 ± 2,2	12,6	18

		±2,7		±1,8	±2,2		±2,4	±2,4		±2,0	±2,5			±2,4	
Е _р , кг	7,1 ±1,5	7,5 ±1,7	5,4	7,7 ±1,8	8,3 ±2,1	7,2	7,5 ±1,7	12,3 ±2,2	39	8,0 ±1,9	10,6 ±2,1	24,5	7,4 ±1,9	9,6 ±2,1	32,1
Скорость плавания в упражнении 3'25 м, м/с	1,55 ±0,07	1,59 ±0,08	2,5	1,56 ±0,08	1,60 ±0,08	2,5	1,54 ±0,08	1,79 ±0,09	14	1,56 ±0,07	1,66 ±0,09	6	15,5 ±0,08	1,60 ±0,09	3,7
Скорость плавания в упражнении 20'25 м, м/с	1,46 ±0,06	1,48 ±0,08	1,4	1,45 ±0,07	1,48 ±0,06	2	1,47 ±0,06	1,51 ±0,06	2,6	1,46 ±0,05	1,47 ±0,07	0,7	1,45 ±0,06	1,46 ±0,05	0,7
Скорость плавания на дистанции 100 м, м/с	1,54 ±0,03	1,58 ±0,05	2,5	1,55 ±0,04	1,58 ±0,05	1,9	1,53 ±0,05	1,67 ±0,06	8,4	1,55 ±0,05	1,61 ±0,06	3,7	1,54 ±0,04	1,57 ±0,05	1,9
Длина «шага», м	1,71 ±0,11	1,71 ±0,11	0	1,69 ±0,13	1,72 ±0,13	1,7	1,72 ±0,12	1,80 ±0,12	4,4	1,70 ±0,11	1,74 ±0,12	2,3	1,72 ±0,11	1,76 ±0,13	2,3

В группе №5 наблюдалось нарушение техники движений. Это связано с тем, что силовые показатели пловцов не соответствуют предложенному объему «силового плавания».

Таким образом, при проведении поисковой работы были опробованы различные объемы силовой работы в воде: 20, 30, 40, 50 % от общего объема плавания. Наиболее оптимальным оказался 30-процентный объем упражнений в тренировке. Использование упражнений с дополнительными сопротивлениями в объеме 50 % приводит к нарушению техники движений, а при использовании 20 % наблюдались незначительные улучшения скоростно-силовых показателей и технических характеристиках.

1 Плавание: учебник для ин-тов физ. культуры; под общ. ред. Н.Ж. Булгаковой. - М.: Физкультура, образование, наука, 1996. -429 с.

2 Шилов, Ю.Г. Экспериментальное обоснование применения дополнительных сопротивлений в тренировке пловцов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ю.Г.Шилов; ГЦОЛИФК. - М., 1969.-25 с.

3 Фомиченко, Т.Г Совершенствование силовой и технической подготовленности пловцов различных возрастных групп / Т.Г. Фомиченко. - М.: СпортАкадемПресс, 2001. - 104 с.

4 Петрович, Г.И. Планирование и коррекция тренировочных нагрузки пловцов в недельных микроциклах: метод, рекомендации / Г.И. Петрович, П.М. Прилуцкий. - Минск: НИИФКиС РБ, 2006. - 22 с.

5 Касымбекова С.И. Теория и практика спорта: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. «Физическая культура и спорт»: в 2 ч. / С. И. Касымбекова- Алматы: Четыре четверти, 2000. -Ч. 2.-58 с.

6 Якуш, Е.М. Основы обучения двигательным действиям в физическом воспитании: пособие / Е.М. Якуш. - Минск: БГУФК, 2010. -87 с.

7 Платонов, В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник / В.Н. Платонов. - Киев: Олимпийская литература, 2004. - 808 с.

8 Абсаямов, Т.М. Научное обеспечение подготовки пловцов: Педагогические и медико-биологические исследования /Т.М. Абсаямов, Т.С. Тимакова. - М.: Физкультура и спорт, 1983. - 191 с.

9 Зенов, Б.Д. Специальная физическая подготовка пловца на суше и в воде/ Б.Д. Зенов, И.М. Кошкин, С.М. Вайцеховский. - М : Физкультура и спорт, 1986. - 80 с.

10 Плавание: Примерная программа спортивной подготовки для детско-юношеских спортивных школ, специализированных детско-юношеских школ олимпийского резерва. М.Н. Кошаев, Алматы: НППФК МОН РК-59 с.

11 Воронцов, А.Р. Специальная силовая подготовка пловцов: метод, разработка / А.Р. Воронцов. - М.: Физкультура и спорт, 1993. -23 с.

12 Плавание: Программа для специализированных учебно-спортивных учреждений и училищ олимпийского резерва / П.М. Прилуцкий, Е.И. Иванченко. - Минск: М-во спорта и туризма Респ. Беларусь; НИИФКиС Респ. Беларусь; Белорус, гос. ун-т физ. культуры. 2008. -138 с.

Түйін

Ш.А.Балгимбеков – б.ғ.д., профессор Абай атындағы ҚазҰПУ, Э.К.Ахметова - п.ғ.к., доцент Абай атындағы ҚазҰПУ «Жүзушілерді дайындаудағы жаттықтыру процестерін бөлу»

Суда сабақ өткізудің күшті бағыттау құралдарын бөлу негіздемесінің мәселелері негізінен жоғары класты спортшылардың жас ерекшеліктерін есепке алмай дайындауға бағытталған. Жас жүзушілердің күш қабілеттерін дамыту үшін судағы арнайы құралдарды қолданудың мәнісін жокқа шығармаса да, мамандар судағы күш жаттығуларының көлеміне де, қолданудың технологиялық схемаларына да ұсыныстар бермейді. Бұл дәлелдемелер 13-14 жасар жүзушілердің суда орындалатын жаттықтыру кезінде күш бағытының құралдарын қолданудың неғұрлым мүмкін көлемін анықтау қажеттілігін тудырады.

Тірек сөздер: мәселе, жүзушілерді дайындау, бағыттылық, көлем, технология, құралдар

Summary

ShamshidinBalgimbekov – Ph.D., professor of Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
ElviraAkhmetov - PhD, associate professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai
«Distribution of training load in preparation of swimmers»

The problem of justifying of power means distribution during in water sessions is mainly studied in preparation of highly qualified athletes without considering age peculiarities. Not denying the importance of special in water means in developing power abilities in young swimmers, experts give no recommendations either on technological schemes application or on the volumes of strength exercises. This fact makes it necessary to determine the optimal volumes of power means application in 13-14 year old swimmers' training in the water.

Keywords: problem training swimmers, orientation, size, technology, tools

УДК:796;797;798;799

ДИНАМИКА СПОРТИВНЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ПЛОВЦОВ НА ЭТАПЕ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОЙ ПОДГОТОВКИ

М.С.Хлыстов – к.п.н., профессор КазНПУ им. Абая,
Б.К.Адамбеков – к.п.н., ст. преподаватель КазНПУ им. Абая

В статье представлены данные о динамике спортивных результатов в плавании на дистанциях вольного стиля у девушек и юношей в возрасте 12-16 лет, добившихся выдающихся результатов. Полученные данные показали, что спортивные результаты могут находиться в диапазоне, свойственном большинству пловцов, могут опережать средние показатели большинства пловцов или отставать от среднестатистических показателей.

Ключевые слова: элитные пловцы, специализированная подготовка, спортивный результат

Спортивная деятельность является уникальным социальным явлением. Главной особенностью ее является стремление к достижению высоких спортивных результатов. В свою очередь, спортивный результат является интегральным показателем всей системы подготовки спортсмена. Он раскрывает возможные резервы человеческого организма, свидетельствует об уровне развития спорта в стране или регионе. Высшие спортивные достижения являются своего рода эталонами человеческих возможностей, а индивидуальные - характеризуют уровень подготовленности, становление спортивной формы [3, 6, 9, 11]. Спортивный результат рассматривается как интегральный критерий всей системы спортивной подготовки. Именно высшие спортивные достижения являются «локомотивом» для создания всей системы спортивной деятельности, с одной стороны, и с другой - оказываются наименее изученной областью науки о спорте.

Многие авторы уделяют пристальное внимание этой проблематике. Но до последнего времени имеющиеся проведенные исследования не в полной мере дают ответы на сложные вопросы, связанные с рекордными (и индивидуальными) достижениями. Чаще всего исследователи обращают внимание на динамику спортивных результатов. Это, прежде всего, связано с проблемой прогнозирования, с выявлением закономерностей динамики спортивных результатов [1, 6, 9, 10]. Здесь выделяют несколько направлений:

- анализ динамики достижений мирового спорта, отдельных стран или регионов при изучении результатов 10, 20, 50 или 100 лучших спортсменов;
- анализ спортивных результатов победителей, призеров и финалистов крупнейших международных соревнований (Олимпийские игры, чемпионаты мира, Азии и другие);
- анализ динамики спортивных результатов в мире, Азии, в различных странах, городах, отдельных регионах;
- возрастные аспекты установления рекордов;
- сравнительный анализ рекордов у мужчин и женщин;
- определение исходного состояния спортсменов (уровня его подготовленности);
- прогнозирование будущих результатов;
- определение модельных характеристик состояния по спортивному результату;
- система контроля над сторонами подготовленности;
- 10 - поиск закономерностей динамики спортивных результатов.

Цель исследования - определить динамику спортивных результатов на дистанциях вольного стиля у девушек и юношей на этапе специализированной подготовки.

Для решения поставленной цели использовались следующие методы исследования: изучение и анализ литературы, изучение биографических данных элитных пловцов, изучение протоколов соревнований, методы математической статистики.

Результаты исследования и их обсуждение

На рост спортивных достижений существенное влияние оказывают множество факторов. Основными из них являются:

социальные (условия жизни, география распространения вида спорта и т. д.);
материально-технические (наличие бассейнов, тренажерных залов, специального оборудования и т. д.);
совершенствование системы подготовки спортсменов (качественный отбор, увеличение количества квалифицированных спортсменов, оптимизация питания, узкая специализация, появление новых средств и методов тренировки и т. д.);

- показатели соревновательной деятельности;

- развитие спортивной науки; -и другие [1, 9].

Например: применение плавательных костюмов «FastSkin» («быстрая кожа») позволило пловцам на Олимпийских играх в г. Сиднее (2000 г.) улучшить 15 рекордов мира.

К показателям соревновательной деятельности, в первую очередь, относятся: прохождение отдельных участков дистанции, темп, длина «шага», время реакции, время выполнения старта и поворотов и другие.

В спортивном плавании соревновательная дистанция разделяется на отдельные участки: стартовый участок (0-15 м), участок поворота - 15 м (5 м до поворота и 10 м после него), участок стационарного плавания (дистанция за вычетом отрезков старта и поворота). На каждом отрезке дистанции регистрируется время преодоления участка. Это позволяет разложить спортивный результат на составляющие его части.

Например: при проплывании 100 м вольным стилем за 53,0 с результат может состоять из следующих составляющих: время старта (4,0 с) + время поворота (7,8 с) + время «чистого» плавания (41,2 с).

В более сложном варианте количество исследуемых параметров увеличивается. Помимо обычной раскладки (первая и вторая половина дистанции) в анализ соревновательной деятельности включены следующие параметры:

стартовая реакция - время от стартового сигнала до отрыва ног спортсмена от стартовой тумбочки, с;

время старта - время проплывания отрезка 15 м, с;

скорость проплывания стартового отрезка 15 м, м/с;

темп - количество гребковых движений, выполняемых спортсменом, рассчитанное на 1 мин работы, кол-во/мин;

«шаг» - расстояние, проплываемое за один цикл движений, м;

время выполнения поворота - вход в поворот (5 м до поворота) и выход после поворота (Юм после поворота), с;

-дистанционная скорость на 1, 2-й половинах дистанции и на соревновательном отрезке в целом, м/с;

- время проплываемого финишного отрезка (5 м) и скорость на финишном отрезке, сим/с, соответственно.

В качестве примера в таблице 1 приведены показатели соревновательной деятельности победителей этапа Кубка мира на дистанции 50 м вольным стилем среди мужчин и женщин.

Приведенные в таблице 1 данные могут использоваться как модельные (эталонные) показатели соревновательной деятельности.

Изучение индивидуальных результатов лучших пловцов позволяет:

-определить индивидуальную динамику результатов;

- определить «плотность» результатов на дистанции;

-определить специфику подготовки пловцов (спринт, средние дистанции, стайеры) в стране или регионе;

определить представительство пловцов одной страны или региона в десятке лучших;

определить «стабильность» выступления пловца.

Таблица 1 - Показатели соревновательной деятельности победителей этапа Кубка мира на дистанции 50 м вольным стилем (бассейн 25 м)

Показатели	Женщины Т.Альсхамер (Швеция)	Мужчины И.Салливан (Австралия)
Занятое место	1	1
Результат	24,21	21.31
Стартовая реакция	0,76	0,66
Старт 15 м,с	6,44	5.60
Скорость на стартовом отрезке, м/с	2,33	2.68
Дистанционный 1-й (15-20 м). с	2,49	2,24

Темп, количество циклов / мин	60,2	61,6
Шаг, м	2,00	2,17
Дистанционная скорость 25 м, м/с	2,01	2,23
Поворот (выход 10 м), с	4,51	3,92
Общее время поворота, с	7,46	7,05
Время на первой половине, с	11,88	10,40
Дистанционный 2-й (35-45), с	5,28	4,79
Темп, количество циклов / мин	55,7	57,6
Шаг, м	2,04	2,17
Дистанционная скорость 50 м, м/с	1,89	2,09
Финиш (5 м), с	2,54	2,20
Скорость на финише, м/с	1,97	2,27
Вторая половина, с	12,33	10,91
Средний темп на дистанции	58,0	70,1
Средний шаг, м	2,02	2,17
Средняя дистанционная скорость, м/с	1,95	2,54
Средняя скорость поворота, м/с	2,01	2,13

Например: L. Trickett на дистанции 50 м вольным стилем на протяжении 4 лет входила в шестерку лучших пловцов мира. При этом в 2006 и 2008 гг. она лидировала на этой дистанции. В эти годы проводился или чемпионат Европы, или Олимпийские игры. На дистанции 100 м вольным стилем она в мировом рейтинге ниже 2-го места не опускалась. На более длинных дистанциях вольного стиля она лишь однажды вошла в десятку лучших. Исходя из этого можно констатировать факт, что ее «коронной» дистанцией была дистанция 100 м, а дополнительной - 50 м.

В качестве примера о «плотности» результатов можно судить по следующим фактам. На дистанции 50 м вольным стилем 10 лучших результатов мира уместались в 2006 г. (чемпионат Европы) в 0,56 с, в 2007 г. (чемпионат мира) - в 0,74 с, в 2008 г. (Олимпийские игры) - в 0,74 с, в 2009 г. (чемпионат мира) - в 0,89 с.

Оценить влияние всех факторов не представляется возможным.

Спортивные достижения, которые будут в ближайшем и отдаленном будущем, постоянно интересуют специалистов, так как от этого зависят стратегия и тактика отбора и подготовки будущих претендентов на лидерство в мировом и европейском рейтинге.

Заглянуть в будущее возможно с помощью спортивной прогностики. Это одно из весьма интересных и перспективных направлений в спортивной науке, которое особенно в последние десятилетия интенсивно развивается во многих странах мира.

Значительное распространение при прогнозировании спортивных результатов получили методы экстраполяции. Экстраполяция - есть продление в будущем тенденции, наблюдавшейся в прошлом. Основу экстраполяционных методов прогнозирования составляет изучение временных динамических рядов, представляющих собой упорядоченные во времени значения спортивных результатов.

В практической работе тренера постоянно возникают ситуации, когда ему требуется принимать решения по управлению подготовкой спортсмена на основе анализа тенденций развития того или иного спортивного явления. Приходится предвосхищать, предсказывать, прогнозировать спортивные события при составлении целевой программы подготовки. Чаще всего тренер выполняет прогнозирование интуитивно - только на основе своего опыта. Но на сегодняшний день эти результаты можно рассчитать, используя метод экстраполяции.

В настоящее время выделяют генетико-хронологический, генетико-возрастной и генетико-биографический аспекты развития спортивных достижений [5]. Генетико-хронологический аспект изучает эволюцию рекордных достижений и позволяет получить ценную информацию об особенностях воздействия применяемых средств, методов, нагрузок, вне тренировочных и вне соревновательных факторов на рост достижений, а также сделать прогноз результатов на будущее [5], выявить возраст занятий спортом, возраст достижения наивысших результатов и продолжительность подготовки к ним, продолжительность выступления спортсменов высокого класса на уровне высших достижений, ежегодные темпы прироста спортивных результатов на различных этапах многолетней подготовки и прирост результатов за всю спортивную карьеру.

При использовании генетико-возрастного аспекта изучают динамику спортивных результатов у сильнейших спортсменов мира в процессе спортивной тренировки и определяют наиболее благоприятные возрастные границы для демонстрации наивысших спортивных результатов [2, 5, 6, 8, 9].

Генетико-биографический аспект ориентирован на изучение эволюции спортивных достижений конкретного спортсмена и предусматривает биографический анализ истории спортивного пути спортсменов при установлении рекордных достижений, практического опыта его подготовки.

Таблица 3 - Приросты (%) результатов пловцов на дистанциях вольного стиля

Дистанция, м	Возраст, лет			
	12-13	13-14	14-15	15—16
девушки				
50	3,0	2,9	4,5	3,2
100	4,6	2,5	4,3	1,2
200	4,1	2,6	3,9	1,2
400	3,6	2,8	4,1	0,7
800	3,8	2,2	4,3	0,7
1500	4,0	2,3	4,5	0,7
юноши				
50	2,9	4,6	4,9	5,2
100	3,9	5,0	5,9	5,0
200	2,7	4,0	5,8	4,8
400	2,9	4,3	5,5	4,5
800	2,3	4,5	5,7	4,7
1500	3,2	4,6	5,1	4,9

Таблица 2 - Динамика скорости плавания вольным стилем у сильнейших пловцов мира, м/с

Дистанция, м	Возраст, лет				
	12	13	14	15	16
девушки					
50	1,670,15	1,720,11	1,770,11	1,850,12	1,910,10
100	1,530,08	1,600,07	1,640,06	1,710,05	1,730,04
200	1,450,07	1,510,06	1,550,05	1,610,04	1,630,04
400	1,360,08	1,410,07	1,450,06	1,510,04	1,520,03
800	1,310,09	1,360,08	1,390,06	1,450,04	1,460,03
1500	1,260,05	1,310,05	1,340,04	1,400,04	1,410,03
юноши					
50	1,700,16	1,750,13	1,830,11	1,920,11	2,020,12
100	1,550,09	1,610,09	1,690,08	1,790,05	1,880,05
200	1,460,15	1,500,10	1,560,08	1,650,07	1,730,06
400	1,360,10	1,400,09	1,460,07	1,540,06	1,610,05
800	1,310,08	1,340,07	1,400,06	1,480,05	1,550,03
1500	1,260,05	1,300,04	1,360,04	1,430,03	1,500,03

Вероятно, это обусловлено особенностями биологического созревания. С 14 лет результаты у юношей и девушек начинают значительно различаться. У юношей скорость плавания на всех дистанциях лучше, чем у девушек, особенно на коротких дистанциях (50 и 100 м).

Диапазон результатов, как у юношей, так и у девушек, больше на коротких дистанциях. У девушек выделяется дистанция 50 м, на которой диапазон составляет от 0,10 до 0,15 м/с, в то время, как на дистанции 1500 м он составляет - 0,05-0,03 м/с. У юношей выделяются дистанции 50-200 м (диапазон составляет 0,05-0,16 м/с).

Следует обратить внимание на то, что и у юношей, и у девушек с возрастом разброс результатов на всех дистанциях уменьшается. Так, у девушек на дистанции 400 м в 12 лет он составляет 0,08 м/с, а в 16 лет - 0,03 м/с; у юношей - 0,10 м/с и 0,05 м/с, соответственно.

Особый интерес представляют не только абсолютные результаты и их диапазон, но и темпы роста результатов от возраста к возрасту. В 12—13 лет у девушек рост результатов выше, чем у юношей, но уже в 13-14 лет у юношей он выше. Более того, в 13-14 лет у девушек наблюдается некоторое снижение роста результатов, а затем в 14-15 лет опять наблюдается «скачок» и к 15-16 годам прирост уменьшается с 3,9 - 4,5 % до 0,7 - 3,2 %. У юношей результаты прироста без значительных «скачков», хотя к 15-16 годам прирост на всех дистанциях несколько меньше.

На фоне общей тенденции роста спортивных результатов в процессе многолетней тренировки у

пловцов наблюдаются значительные отклонения от средних значений, как в большую, так и в меньшую сторону. Анализ динамики становления спортивного мастерства пловцов показывает, что их достижения в том или ином возрасте:

- могут находиться в основной тенденции многолетней динамики результатов, свойственной большинству пловцов;
- могут опережать темпы роста результатов, присущих спортсменам данного возраста. Это, по-видимому, присуще очень одаренным пловцам или говорит о «форсированной» подготовке;
- могут отставать от среднестатистических результатов. Вероятно, это может быть связано с двумя причинами. Первая - пловцы, обладающие недостаточным соревновательным потенциалом, в силу своих генетических особенностей. Вторая - неправильное планирование тренировочного процесса.
- нижняя и верхняя граница динамики результатов сильнейших пловцов мира могут служить ориентиром для выхода на уровень элитных достижений.

Вместе с тем следует отметить, что при прочих равных условиях одним из ведущих факторов, влияющих на рост спортивных результатов, является эффективная, научно-обоснованная система многолетней подготовки пловцов, базирующаяся на закономерностях становления спортивного мастерства.

1 Вайцеховский, СМ. Возрастная динамика спортивных результатов в плавании // Теория и практика физической культуры. -1972. -№7.-С. 7-11.

2 Баландин, В.Д. Прогнозирование в спорте / В.Д. Баландин, ЮМ. Блудов, В.А. Плахтиненко. - М.: Физкультура и спорт, 1986. -192 с.

3 Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. Л.П. Матвеев. - М.: Физкультура и спорт, 1991. - 382 с.

4 Озолин М.Г. Современная система спортивной тренировки. Н.Г. Озолин - М.: Физкультура и спорт, 1970.-478 с.

5 Платонов, ВН. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте / В.Н. Платонов. - Киев: Олимпийская литература. - 1997. - 583 с.

6 Филин, В.П. Теория и методика юношеского спорта: учеб. пособие / В.П. Филин. - М.: Физкультура и спорт, 1987. - 128 с.

7 Булгакова, Н.Ж. Отбор и подготовка юных пловцов / Н.Ж. Булгакова. - М.: Физкультура и спорт, 1986. - 191 с.

8 Красников, А.А. Проблема общей теории спортивных соревнований / А.А. Красников. - М.: СпортАкадемПресс, 2003. - 324 с.

9 Курамышин, Ю.Ф. Спортивная рекордология: теория, методология, практика: монография / Ю.Ф. Курамышин. - М.: Советский спорт, 2005.-408 с.

10 Морозов, С.Н. Многолетняя динамика спортивных достижений у мужчин и женщин в различных способах плавания: метод, разработка / С.Н. Морозов, А.В. Кузнецов. - М.: ГЦОЛИФК, 1985. - 23 с.

11 Тимакова, ТС. Многолетняя подготовка пловцов и ее индивидуализация (биологические аспекты) / Т.С. Тимакова. - М.: Физкультура и спорт, 1985. - 144 с.

Түйін

М.С. Хлыстов – п.ғ.к., профессор Абай атындағы ҚазҰПУ,

Б.К.Адамбеков – п.ғ.к., аға оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ

«Мамандандырылған дайындық кезеңіндегі жүзушілердің спорттық көрсеткіштерінің динамикасы»

Мақалада белгілі нәтиже көрсетуге ұмтылған 12-16 жастағы жасөспірімдер мен қыздардың еркін стилдегі қашықтыққа жүзу барысындағы спорттық динамикаларының нәтижелері жайлы мәліметтері келтіріледі. Алынған мәліметтер спорттық нәтижелердің көптеген жүзушілерге тән, көптеген жүзушілердің орташа көрсеткіштерін басып озу мүмкіндігін немесе орта статистикалық көрсеткіштерден қалып қалатынын көрсететін диапазонда орналасқан.

Тірек сөздер: элиталы жүзушілер, мамандандырылған дайындық, спорттық көрсеткіш

Summary

MichaelKhlystov-Ph.D.,professor of the KazakhNational Pedagogical Universitynamed after Abai,

BolatAdambekov-PhD,senior lecturer ofthe Kazakh NationalPedagogical University named afterAbai

«The dynamics of sports results of swimmers at a stage of specialized training»

The article presents the data on the dynamics of sports results in freestyle swimming demonstrated by top level junior male and female athletes aged 12-16. The data achieved testify that the sports results may be the same with the results demonstrated by the majority of swimmers, be better or even worse than the average results.

Keywords: elite swimmer, specific training, sports results

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВЫПОЛНЕНИЯ ТЕХНИЧЕСКИХ ПРИЕМОВ В СПОРТЕ

Э.К.Ахметова – к.п.н., доцент КазНПУ им. Абая,

Т.Джапаров – магистр КазНПУ им. Абая

Процессы развития и повышения работоспособности студентов-спортсменов с учетом способности к управлению движениями при выполнении технических приемов в спорте.

В основу исследования составляют важнейшие положения материалистической диалектики о сущности личности, роли деятельности в ее развитии, о взаимосвязи теории и практики, объективных и субъективных факторов, о человеке как субъекте и объекте общественных отношений, соотношении стихийного и управляемого в процессе физического воспитания в обществе.

Ключевые слова: оценка, развитие, студенты, работоспособность, технические приемы

Многообразие и сложность движений и приемов, присущих игровой деятельности в спортивных играх, предопределяет необходимость наличия объективных методов, с помощью которых можно было бы дать количественную оценку эффективности их выполнения.

В настоящее время такое измерение связано с определенными трудностями. Дело в том, что существующие методы оценки эффективности движений, которые используются в спортивной деятельности (Ахметжанов Т.А., Каражанов Б.К., Филин В.П., Выжигин В.А. и др.) [1,2,3,4] не всегда могут быть применены в спортивных играх. Причинами такого положения являются, во-первых, сложность структуры двигательной координации при выполнении разнохарактерно сочетающихся между собой технических приемов, во-вторых, постоянно меняющиеся условия деятельности в спортивных играх (баскетбол, футбол, волейбол и др.)

Как известно, баскетбол, как и все спортивные игры, относится к ациклическим видам спорта. Существует множество методов оценки эффективности ациклических движений [5,6]

Однако не все из них могут быть с успехом перенесены на двигательную деятельность баскетболистов.

Общие методы оценки эффективности выполнения движений и приемов учитывают следующие показатели: устойчивость и скорость кинематического звена, количество и качество ошибок, быстроту образования двигательного навыка, точность и согласованность двигательных действий, степень использования физических качеств при реализации их во время движений, уровень симметрии движения конечностей и другие параметры.

К.И. Адамбеков [7] при исследовании эффективности движений считает возможным использование метода моторных тестов. М.С. Хлыстов [8] уровень эффективности мышечной деятельности оценивает по качеству простых движений руками и ногами в различном темпе. При оценке эффективности движений у детей школьного возраста С.И. Касымбекова [9] учитывает степень сложности движения в зависимости от времени, затраченного на его изучение.

Всеми этими авторами при оценке эффективности движений обычно используется показатель времени (при условии точного выполнения всех двигательных навыков) и числа ошибок, допущенных при их выполнении.

Применительно к технике баскетбола наиболее приемлемым методом оценки уровня эффективности является, на наш взгляд, метод, предложенный И.А. Горбашев [10], в котором главными показателями двигательной эффективности считаются точность и время.

И.А. Горбашев [10] считает возможным различить три уровня двигательной эффективности. На первом уровне рассматривается моторная способность к управлению пространственной точностью без учета показателя скорости. Эту характеристику можно достаточно точно измерить с помощью моторных тестовых заданий – контрольных упражнений.

Точность выполнения движений в определенные промежутки времени характеризует второй уровень двигательной эффективности. Лучшим показателем эффективности будет момент, когда спортсмен безошибочно выполняет упражнение за наиболее короткое время или сделает меньшее число пространственных ошибок за определенный промежуток времени.

Третий уровень двигательной эффективности заключается в быстром и точном выполнении задания, в умении спортсмена приспосабливаться к необычным, быстро изменяющимся условиям в соответствии с задачей целесообразной перестройки моторных действий. Чаще всего этот уровень может быть использован для оценки эффективности игровой деятельности в баскетболе.

Определение третьего уровня эффективности движений и приемов требует специальных регистрирующих методик, которые в обобщенном виде отражают точность во времени при изменяющихся условиях, величину и длительность затрачиваемых усилий, способность к переключению от одного движения к другому, а также к их анализу.

В настоящее время систематизировать методы оценки эффективности движений не представляется возможным. На этот факт указывает в своих исследованиях и Б.К. Каражанов [2], который проанализировал более 60 работ и натолкнулся на 50 определений эффективности движений человека. Такое многообразие двигательных способностей, отличающихся дифференцированным проявлением, требует и большего числа соответствующих измерительных методик.

Однако постоянное расширение круга средств и методов спортивной тренировки приводят к осознанию того факта, что воздействие различных упражнений на организм спортсмена и степень их вклада в достижение высокого результата в том или другом виде спорта неравнозначно.

Целый ряд исследований в этом направлении стали толчком к проведению обобщений по совершенствованию методик воспитания физических качеств как основы спортивных достижений, продолжающихся и до настоящего времени [7,8,9].

Методическая основа этих работ заключалась в применении в различных сочетаниях многочисленных средств и методов воспитания физических качеств. Эффективность рассматриваемых методик оценивалась по достоверности прироста развиваемого качества и по степени улучшения спортивного результата в соревновательном упражнении.

Подводя итоги предварительному ознакомлению с существующими методиками измерения эффективности спортивного движения, следует признать, что чаще всего оценка уровня эффективности приемов проводится по показателям быстроты, точности и степени использования двигательного потенциала.

Характер настоящего исследования обуславливает необходимость в проведении углубленного анализа показателей эффективности с целью привлечения к обследованиям движений студентов-баскетболистов адекватных методических приемов. Материалы этих обобщений приводятся в последующих подразделах данного раздела.

1 Ахметжанов Т.А. Методы воспитания спортивно-силовых качеств волейболистов/Методические рекомендации.-Алматы: МСВСО.-43с.

2 Каражанов Б.К. Моторная адаптация человека. Дисс.на соиск.уч.ст.докт.пед.наук.-М.: ГЦОЛИФК, 1992- 85с.

3 Филин Л.П. Воспитание физических качеств у юных спортсменов.-М.: ФиС,1974.-230с.

4 Выжигин В.А. Исследование эффективности методики обучения детей 11-12 лет технике футбола: Автореф.дисс.на соиск.уч.ст.канд.пед.наук. - М.,1971.-18с.

5 Платонов В.Н. Теория и методика спортивной тренировки.-Киев:Вища школа,1984.-336с.

6 Гомельский В.А. Испытания, прошедшие и предстоящие (баскетбол)//Спортивные игры.1978. - №7. - С.10-11.

7 Адамбеков К.И. Социально-педагогические основы физического воспитания учащейся молодежи. Монография. - Алматы: «Санат»,1998.-190с.

8 Хлыстов М.С. Основы физической подготовки: Учебное пособие АГУ им.Абая.2002. – 111с.

9 Касымбекова С.И.Оптимизация соотношений специфических и неспецифических средств подготовки при повышении выносливости юных гандболисток: Автореф.дисс.на соиск.уч.ст.канд.пед.наук.-Алматы,1996.-25с.

10 Горбашев И.А. Дифференцированное Совершенствование скоростно-силовой подготовленности баскетболистов разных игровых амплуа: Автореферат дисс. на соиск. уч.ст.канд.пед.наук.-М.:ГЦОЛИФК.-24с.

Түйін

Ахметова Э.К. – п.ғ.к., доцент Абай ат. Қаз ҰПУ, Джапаров Т. – магистр Абай ат. Қаз ҰПУ

«Техникалық тәсілдердің орындалуының тиімділік бағасы»

Спортшылардың дене даму процестерін және техникалық әдістерін орындау жолдарын қалыптастыру, теориялық және әдістемелік ғылыми тұрғыда зерттеп оған нақтылы нұсқаулар болу қажет

Жұмыстың зерттеу негіздерінде қоғамдық қатынастардың субъектісі және объектісі ретінде теориясы мен практикасына, объективті және адамның субъективті факторлардың қарым-қатынастардың дамуына өз қызметінің рөлі, қоғамдағы дене шынықтыру табиғи және тәрбиелік қатынасы адамның мәнін материалистік диалектика негізгі ережелері болып табылады.

Тірек сөздер: бағалау, даму, студент, өнімділігі, техникалық жаттығу

Summary

Elvira Akhmetov – Ph.D. Kazakh National Pedagogical University named Abay,

Djaparov T. – master Kazakh National Pedagogical University named Abay

«Evaluation of performance in sport techniques»

Development processes and improve efficiency student-athletes with the ability to control movements in the performance of techniques in the sport.

The basis of the study are the major provisions of the materialist dialectic of the essence of the person, the role of its activities in the development of the relationship of theory and practice, the objective and subjective factors of the person as the subject and object of public relations, the ratio of natural and managed in physical education in society.

Keywords: evaluation, development, student, performance, technique

УДК: 2368

ОСНОВНЫЕ ФОРМЫ МОТИВАЦИИ СПОРТСМЕНОВ ВЫСОКОГО КЛАССА

К.И.Адамбеков – д.п.н., профессор КазНПУ им. Абая,

Е.К.Адамбеков – к.п.н., профессор КазНПУ им. Абая

Многообразие видов спорта в современном обществе требует всестороннего изучения мотивации спортсменов для достижения высоких результатов. Одним из доступных и популярных видов спорта несомненно является футбол, определяемая ясностью задач, стоящих перед игроками и командами наряду с неисчислимым множеством способов их индивидуального и группового решения, расширяет географию игры. Вместе с тем небывалая конкуренция предъявляет жесткие требования к подготовленности игроков, претендующих на высокие спортивные результаты.

Ключевые слова: мотивация, спортсмен, результаты, достижения, футбол

Футбол притягивает многих людей: одни с удовольствием играют в футбол, а другие являются "болельщиками", интересуются всем, что связано с футболом и видят в этом хобби смысл, далеко выходящий за рамки обычного зрелища [1,2,3].

За зрелищностью футбола стоит талант тренеров и спортсменов, их трудолюбие на тренировках и соревнованиях. Зрелищность игры своим профессионализмом, четким и объективным следованием Правилам игры также обеспечивают арбитры. Не менее значима роль организаторов (управленцев), а также специалистов, занятых обслуживанием игроков и мест проведения тренировок и соревнований.

Во всей этой сложной системе [4], создающей зрелищность игры, каждый занимает свое место, но конкретными исполнителями этой задачи являются футболисты, имеющие свой взгляд на футбол, владеющие определенным уровнем спортивного мастерства, преследующие те или иные цели. Одним из форм обеспечения футболистами красоты и результативности игры, служит их мотивация.

Как известно, мотив (мотивация) - это побудитель к деятельности футболиста, то есть то, что направляет его активность, определяет качество и эффективность игры. Мотивация незримыми нитями пронизывает жизнь всех людей независимо от того, каким делом они заняты [3,4].

Выкладывается ли на соревнованиях футболист или при неплохой подготовленности избегает этого. Посещает ли игры любимой команды ее "болельщик" или прекратил ходить на стадион. Все это примеры проявления мотивации спортсмена и зрителя.

До недавнего времени на проблему мотивации футболистов обращали мало внимания. В лексиконе тренеров и специалистов этот термин заменяли словами - воля к победе, целеустремленность, патриотизм, умение терпеть и т.д.

С подачи журналистов и телекомментаторов это слово стали использовать чаще, правда, не всегда давая себе отчет, насколько мотивация непростое явление. На это мало обращалось внимания и в отдельных исследованиях [5, 6 и др.].

Считается, что главным движителем (побудителем) спортсменов являются потребности славы и денег. Произошедшие в нашей стране изменения, связанные с законодательным признанием за футболистами права на профессиональные занятия этой игрой [2], созданием профессиональных клубов и интеграцией российского футбола в европейский и мировой, наряду с отставанием мастерства отечественных игроков от лучших зарубежных, сделали проблему мотивации футболистов необычайно актуальной.

Целью настоящей работы было изучение психолого-педагогической сущности мотивации футболистов и ее особенностей, присущих игрокам разного возраста и разной квалификации.

Для этого был проведен анализ литературных источников и экспериментальное исследование, в котором приняли участие 29 действующих спортсменов: футболистов основного и дублирующего состава команд российской премьер-лиги (из них 20 выпускников 2014 г. и 22 абитуриента 2014 г. Алматы, КазНПУ им. Абая

Использовался метод изучения мотивации спортсменов, разработанный В.А.Деминым и его учениками, и адаптированный к различным видам деятельности, включая и футбол [2,3,4].

Суть процедуры тестирования заключалась в следующем.

Спортсмены-студенты заполнял анкету, информируя о себе (возраст, стаж, квалификация и т.п.), знакомился с инструкцией и раскладывал 45 карточек, относящихся к его профессиональным занятиям футболом, на шесть групп по степени их важности для достижения собственной цели деятельности.

На основании результатов тестирования (после их компьютерной обработки по специальной программе, составленной А.Н. Фураевым) можно количественно (в%) оценить потребностную сферу спортсмена и характеризовать некоторые особенности его личности.

В нашей стране спорт изучают под углом зрения науки о физическом воспитании, так как его рассматривают в качестве эффективного средства подготовки граждан к труду и защите Отечества.

Вместе с тем еще до второй мировой войны наши сильнейшие спортсмены негласно получали деньги за свои спортивные успехи, причем это касалось всех наиболее популярных видов спорта. Позже, когда нашу страну приняли в олимпийское движение, эти выплаты стали носить еще более секретный характер, поскольку противоречили Олимпийской хартии. На Олимпийские игры тогда допускали только так называемых "любителей", то есть спортсменов, не имеющих материальных выгод. Это расхождение "слова и дела" наносило серьезный ущерб спорту в целом и футболу в частности [3, 5].

Первым вопрос о так называемых "подснежниках" в спорте поднял Ю.П. Власов [1]. Накануне Олимпийских игр в Токио он призвал спортивную общественность обратиться к руководству страны с предложением серьезных организационных изменений в вопросах оплаты труда сильнейших спортсменов, но этот призыв не был услышан, так как противоречил теории физического воспитания и спорта.

В 70-е годы прошлого столетия, по существу, была создана основа нового метода изучения такого сложного явления, как мотивация спортсменов [3,4]. В частности, В.А. Демину [2] удалось, опираясь на психологическую теорию деятельности, конкретизировать сущность того, что побуждает спортсменов к достижению наивысших результатов на международной арене. Он показал, что занятия спортом на уровне сборных команд являются трудовой деятельностью, поскольку высокие спортивные результаты, будучи одним из критериев генофонда страны, определяют прогрессивность и жизнеспособность государства.

Мотив возникает на основе соотнесения спортсменом своих потребностей и способностей с требованиями спортивной деятельности, и прежде всего ее результатом. Совпадение этих начал деятельности направляет активность спортсмена на достижение доступного на данный момент результата и является основной его целеустремленности.

Как показали исследования [4,7] в потребностной структуре мотивации спортсменов высокой квалификации наибольшее значение имеют: самоутверждение; материальное благополучие; приобщенность к физической культуре; патриотизм; использование спорта как средства для достижения целей, выходящих за рамки его функций и др. Устойчивое доминирование последней составляющей можно рассматривать как признак распада деятельности, ее заката.

В таблице представлены данные о мотивации футболистов, участвовавших в настоящем исследовании.

Показатели (в %) отдельных характеристик личности футболистов ($X \pm 5$ -) и достоверность межгрупповых различий

Группы	Количество футболистов в группе	Потребности, черты личности и некоторые тенденции ее развития				
		самоутверждение	материальное благополучие	приобщение к физической культуре	патриотизм	спорт как средство достижения целей, выходящих за рамки его функций
Выпускники КазНПУ им. Абая 2014 г.	7	$62 \pm 6,6$	$68 \pm 7,4$	$44 \pm 6,2$	$51 \pm 4,3$	$60 \pm 6,2$
Абитуриенты КазНПУ им. Абая	22	$67 \pm 14,3$	$49 \pm 3,1$	$62 \pm 3,4$	$68 \pm 3,3$	$51 \pm 2,9$
Межгрупповые различия t_p		0,3	$2,37 < 0,05$	$2,57 < 0,02$	$3,1 < 0,01$	1,3

Термин означает скрытую форму профессионализма: индивид, будучи спортсменом высокой квалификации, получает деньги как рабочий, служащий и т.п.).

Прежде всего обращает на себя факт межгрупповых различий по трем из пяти показателей, хотя, судя

по всему, и два остальных показателя при большем числе респондентов могут измениться.

Потребность в материальном благополучии у более зрелых спортсменов выше. Объяснить это можно, проанализировав особенности развития российского футбола за последние пять лет.

Первая группа испытуемых футболистов была протестирована в период становления чемпионата футбола как коммерческого подтипа спорта высших результатов.

Молодые футболисты (абитуриенты КазНПУ им. Абая) - это поколение, уже вкусившее финансовое преимущество более стабильного периода развития футбола, в который уже вкладывают деньги, покупают не только игроков, но и клубы. Поэтому не удивительно, что, по существу, они вполне удовлетворены деньгами, получаемыми по контракту, которые, судя по наплыву в Россию неплохо подготовленных иностранцев, немалые.

Следует отметить, что в Казахстане имеет место не совсем верное понимание финансовых вопросов в футболе. Суммы контрактов лучших футболистов в Европе, Америке и Японии наталкивают на попытки показать, что в Казахстане создается новая модель коммерческого спорта [6]. Однако говорить о казахстанской футболе, как об уже сложившемся подтипе коммерческого спорта высших результатов, преждевременно, имея в виду количество болельщиков на стадионах.

Коммерческий спорт в своем развитом виде, благодаря зрелищное противостоя и культурным традициям страны, собирает полные трибуны, что привлекает прежде всего производителей товаров и услуг. Те, по-разному рекламируя свою продукцию (в том числе и через телевидение), фактически финансируют спорт. Спортсменам платят большие деньги за качество, результативность и бескомпромиссность игры. Причем деньгами (доходами) со спортсменами, как участниками рынка, делятся сами производители товаров. Поэтому коммерческий спорт и назвали "катализатором экономики" [3].

Так что баснословные гонорары спортсменов за рубежом – от мастерства, бескомпромиссности и честности противостоя, а все остальное (продажа билетов, тотализатор, торговля сувенирами и т.п.) - это лишь сопутствующие факторы. Поэтому мотив победителя играет далеко не последнюю роль.

Рассматривая далее данные исследования, представленные выше в таблице, можно отметить, что нельзя также сбрасывать со счетов одну важную особенность потребностно-мотивационной сферы. Потребности по мере их удовлетворения снижаются, и особенно пагубны преждевременные авансы [4]. Возможно, более низкая материальная потребность группы молодых футболистов объясняется именно этой преждевременностью. По-видимому, отдельные из них, еще не показав высоких спортивных результатов, уже удовлетворили свои материальные потребности.

В то же время для группы молодых футболистов характерны более высокие показатели в плане самоутверждения и патриотизма и более низкие значения признака, характеризующего распад деятельности. Возможно, именно это является резервом роста спортивного мастерства отдельных из этих спортсменов.

В заключение можно отметить, что групповые показатели раскрывают общие тенденции, а информация об индивидуальных особенностях мотивации позволяет оперативно управлять процессом подготовки спортсменов [4,7]. Не имея сведений об индивидуальной динамике мотивации, трудно достоверно объяснить взлеты и падения, которые сопровождали футболистов, составлявших в ходе настоящего исследования первую группу (выпускников КазНПУ им.Абая 2014г.), поскольку они в дальнейшем и становились призерами чемпионата РК, и испытали неудачи в международных играх.

В связи с этим следует продолжать исследования особенностей мотивации футболистов, что, несомненно, сыграет определенную роль в развитии Казахстанского футбола.

1Власов Ю.П. Справедливость силы. - М.: Наука. Культура. Искусство. - 1995. - 600 с.

2Демин В.А. Методологические вопросы исследования спорта в аспекте теории деятельности: Автореф. дисс. ...канд. пед. наук. - М., ВНИИФК, 1975.-26 с.

3Зермак Н.Р. Единство и многофункциональность спорта: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. - Малаховка, МГАФК, 2009.-25 с.

4Пилоян Р.А. Мотивация спортивной деятельности. -М.: Физкультура и спорт, 1984. - 104 с.

5 Адамбеков К.И. Педагогические основы физического воспитания учащихся: Автореф.насоиск.уч.ст.докт.пед.наук.-Алматы,АГУ им.Абая,1995.-48с.

6 Адамбеков Е.К. Соотношение средств физической и технической подготовки юных футболистов.В сб. Спорт-посол мира и феномен XXI века.-Алматы,1997.С.11-16.

7 Суханов А.Д. Системная организация и управление в современном спорте. - М.: Технология ЦД, 2002. - 224 с.

Резюме

Адамбеков К.И. – п.ф.д., профессор Абай ат. Қаз ҰПУ, Адамбеков Е.К. – п.ф.к., профессор Абай ат. Қаз ҰПУ

«Жоғары сатыдағы спортшылардың мотивациясының негізгі формалары»

Қазіргі таңда спорт түрлерінің көбеюі және спортшылардың таңдап алған спортында жоғары нәтижеге жету үшін ең алдымен олардың сол спортқа сүйіспеншілігін ғылыми тұрғыда зерттеу керек. Футбол бұқаралық халықтық ойындардың бірі болғандықтан бүгінгі күні көп жастар осы ойынның ең жоғарғы футбол клубтары мен командаларында ойнауға ұмтылады, бірақ ойыншыларға, жаттығушыларға өте жоғарғы талап қойылған.

Тірек сөздер: ұмтылыс (мотивация), спортшы, нәтиже, футбол, жоғарғы деңгей

Summary

KairatAdambekov – Doctor of Education, KazakhNationalPedagogicalUniversitynamed Abay

ErlanAdambekov – Ph.D. KazakhNationalPedagogicalUniversitynamed Abay

«Keyforms of motivationhigh-class athletes»

The variety of sports in modern society requires a comprehensive study of the motivation of athletes to achieve good results. One of the accessible and popular sports is undoubtedly football, clearly defined tasks of the players and teams, along with innumerable number of ways their individual and group solutions, expands its game. However, the unprecedented competition imposes stringent requirements for preparedness of players competing for high sports results.

Keywords: motivation, athlete, results, achievements, football

УДК: 796.853.23

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ЕРКІН КҮРЕС ТҮРІНІҢ ТЕХНИКАСЫН ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

И.Құрманәлі, А.Жұмағұлов – Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 2-курс магистранттары,
Ғылыми жетекші: п.ғ.д., профессор **А.Н. Ильясова**

Мақалада базалық техникамен шұғылданушылардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудың негізгі талаптарын, қозғалыс міндеттерін шешу шарты мен мәнін есепке ала отырып, қалыптастыруды қамтамасыз етуге тиісті екендігі туралы қарастырылады. Сонымен қатар, мектеп оқушыларына еркін күрестің техникасын оқытудың жай-күйін тарихи және қазіргі әдебиеттермен статистикалық материалдар арқылы зерттеу, бастауыш топтағы балуандардың тәсілдік дайындықтарының айырмашылығы анықтау, әртүрлі дәрежедегі балуандардың әдістік шеберліктерін арттыруға әсер ететін факторларды айқындау, тәсілдердің орындалуын қолдайтын әдістер мен амалдарды анықтау және тәжірибелік тұрғыдан негіздеу зерттеледі.

Тірек сөздер: күрес, техника, тактика, жаттығу, дене дайындығы, спортшылар, оқыту әдістемесі

Көкейкестілігі. Бүгінгі таңда егеменді және тәуелсіз мемлекетіміздің президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында «Ауруды болдырмау және салауатты өмір салтын ынталандыру» мәселесін алдымызға басты мақсаттардың бірі ретінде қойып отыр. Оны іске асыру үшін Қазақстанның әрбір азаматы қоршаған ортаны, табиғатты, ауа мен суды таза ұстау арқылы дене тәрбиесі және спортпен айналысуы тиіс. Президентіміздің «Қазақстан Республикасында бұқаралық спортты шұғыл түрде дамыту» туралы жарлығын жүзеге асырумен қатар, еліміз бен жерімізді, әлеуметтік-экономикалық даму болашағын, халқымызды, оның мәдениеті мен тарихын бүкіл әлемге танымал ететін спорт өнерін қолға алу, оны дамыту мен жетілдіру, халқымыздың денсаулық деңгейін нығайту - дене тәрбиесі және спорт саласында қызмет етіп жүрген әрбір азаматтың басты міндеті болып саналады.

Осы уақытқа дейін балуандардың әдіс-тәсілдік шеберліктері оқытылып келді. Спорттық күрестегі дағдыларын қалыптастыруды тереңірек білу үшін дайындық тобындағы балуандардың да әдіс-тәсілдік дайындықтарын зерттеу қажет. Үйрету үрдісінің тиімділігін арттыратын спорт теориясы мен қағидалары үшін қимыл-қозғалыс міндеттерін шешудің қиындығын анықтау үлкен қызығушылық тудыруда. Жұмыстың жаңалығы жас балуандардың әдіс-айла шеберлігінің қалыптасуының жалпы заңдылықтарын анықтаудан тұрады.

Зерттеу нысаны – мектеп оқушыларының еркін күрес түрімен шұғылдануы.

Зерттеу мақсаты: еркін күресіндегі техникалық тәсілдерінің қалыптасу заңдылығын зерттеу.

Алғаш рет дайындық топтағы балуандардың әдіс-тәсілдік дайындықтарының айырмашылығы анықталды. Еркін күрес техникасын орындау дағдысын қарқынды түрде жетілдірудің шекаралары белгіленді. Белгіленген мөлшерде тәсілдердің орындалуын қолдайтын әдістер мен амалдар айқындалды. Алынған мәліметтер спорттық күресте әдістік қимылдардың орындалу дағдысын қалыптастырудың ерекшеліктері туралы білім аумағын кеңейте түсті.

Зерттеу міндеттері: мәселенің жай-күйін тарихи және қазіргі әдебиеттермен статистикалық материалдар арқылы зерттеп білу;

бастауыш топтағы балуандардың тәсілдік дайындықтарының айырмашылығы анықтау; әртүрлі дәрежедегі балуандардың әдістік шеберліктерін арттыруға әсер ететін факторларды айқындау. тәсілдердің орындалуын қолдайтын әдістер мен амалдарды анықтау және тәжірибелік тұрғыдан негіздеу.

Зерттеу әдістері: әдебиеттерге талдау жұмысын жасау, мамандарға сауалнама арқылы сұрау салу, педагогикалық тәжірибелер, педагогикалық байқаулар.

Дағды қалыптастыру оқыту процесінің негізгі құрамдас бөлігінің бірі болып табылады. Мамандардың дағды қалыптастыруға әсер етуші факторлар туралы пікірлерін білу үшін олардың оқыту мәселелері туралы пайымдауларын саралап талдау қажет. Матвеев Л.П.-дене шынықтыру арқылы оқытуды «Адамның өз қимыл - әрекетін ұтымды жолдармен жүйелі түрде басқару, осындай жолмен оны білім дағдыларымен байланыстыра отырып оқыту», - дейді.

Авторлардың пікірлері бойынша, әдіс-тәсілмен сәйкес келуі балуанның спорттық шеберлігінің негізі болып табылады, ал дайындықтың қалған жақтары осы әрекеттің қорытындысына қызмет етеді.

М.Г. Окрошидзе еркін күрес тәсіліне оқыту үрдісін екі бөлімге бөлуді ұсынады. Бірінші бөлім статистикалық жағдайдағы тәсілдер құрылымымен оқыту, екіншісі - динамикалық жағдайдағы тәсілдерді жетілдіру және оқытумен сипатталады.

Бірінші бөлім "идеалды" және "үйлесімді" дағды тармақтарының шегіндегі оқытылатын әрекетті қалыптастыру.

Екінші бөлімде - қарсыластың тәсілдерін орындау қарастырылады. Автор барлық оқыту үрдісі стандартты кесте бойынша өтеді және сондықтан да оқытушы оқытылатын қозғалыс дағдыларын қалыптастыру үрдісін басқарып отыруы қажет. Ол екінші бөлім біріншіге қарағанда нақты басқарылмайды, "тәсілдерді шығармашылықпен жетілдіруде" шұғыл дамушылардың морфологиялық ерекшеліктері маңызды рөл атқарады. Автор белгілі топ тәсілдерін жетілдіруде балуанның психикалық жағдайы анықтайтынын көрсетеді. Факторлардың күрделі қимыл дағдыларын басқару құпиясы дейді.

Дағдыны, қимылды бірнеше рет қайталау нәтижесінде нығайтады. Егер тәсілді бірнеше рет қайталау қарсыласпаған қарсыласқа оңай болса, жекпе-жек жағдайында қиыншылық бірнеше рет өседі. Мұндай жағдай құру қажеттілігі шабуылдаушы әрекетті орындау кезінде дағдыны игере алады, балуан жекпе-жекке оқыған тәсілін жиі пайдалана алады. Спорттық күрес аясындағы мамандар спортшы дағдыны сапалы игергенде ғана жекпе-жекте жақсы көрсеткішке жете алатынын айтады. Осы мақсатта жеңіл балуанды, ауыр биік тұлғалы, дене қасиеті дамуының айырмашылықтары бар балуанмен күрестіреді. Кез-келген қарсыласымен күресе білу үшін, морфологиялық, денелік және басқа да ерекшеліктері бар балуанмен жаттығу қажет және осы ерекшеліктерді үздіксіз зерттеу керек. Егер балуан өзіне сәйкес келмейтін қарсыласпен жаттықса дұрыс болмайды.

Балуандардың әдіс-тәсілдік дайындығы бағасының жүйелендіру әдістемесін палуандардың жаттығуын жеке жоспарлауы бойынша әдістемелік нұсқауында ұсынады. Авторлар жаттығу үрдісін қалыптастыру үшін болып жатқан оқиғалар жөнінде толық және объективті ақпарат береді. Балуанның және оның қарсыласының дайындығын салыстырып, ақпаратты бағалайды. Балуанның дайындығын нақты білу үшін олардың жетістіктері мен кемшіліктерін анықтау керек. Бұл үшін балуандардың белгілі жарыстарда жеңіске жету моделін жасау керек.

Бұл модель осы белгілері бойынша балуанның сандық сипаттамасы осы дайындықтағы барлық балуандардың орта статистикалық мәліметі нақты палуандар көрсеткіштерімен салыстырылады.

Осындай дайындықтардың жетістіктері мен кемшіліктері белдесудегі тәсілдерді өткізудің белсенді сандық талпынысы, қорытындылық белдесудегі палуанның алған ұпай саны, тармақтар палуан белдесуде шабуылдаушы қимылды пайдаланған тәсілдердің құрылымдық тобының саны, тиімді тармақтар тәсілдердің тобының саны, соның ішінде балуан белдесуде шабуылдаушы қимылды табысты пайдаланғандары.

Көптеген мамандар техниканы қалыптастыруды оқыту үрдісінің құрамды бөлігі болып табылады деп есептейді. Спортта дағдыны қалыптастыру жаттықтыру үлгісінде өтеді. Жаттығу үрдісін сапалы басқару үшін дағдыны қалыптастыру туралы заңдылық білімі қажет. Барлық мамандар дағдыны қалыптастырудың негізгі жағдайы оқытылған қимылды бірнеше рет қайталау деп есептейді. Жеке авторлар дағдыны қалыптастыру кезінде сананың белсенді қатысуын айтса, екіншілері қайталауға ерекше көңіл бөледі, үшіншілері нығайтуға маңызды рөл береді.

Осылай дағдыны қалыптастыру сананың белсенді қатысуымен, нығайтумен, бірнеше рет қайталау қимылы есебінен өтеді. Мамандар оқыту үрдісіндегі қателіктердің болуын әрқалай ойлайды. Кейбіреулер олардың болуын жағымсыз деп есептейді, басқалары қателіктің болуы қажет дейді. Грек-рим күресіндегі

белдесуде қозғалыс қимылын бірнеше рет қайталауда қарсыластың қарсыластың кедергісі ескерілуі қажет.

Еркін күресінің мамандары көптеген зерттеулерінде спорттың нәтижеге, әдіске, балуандардың жеке ерекшеліктеріне әсер етуін зерттеген. Күшті дамытудың жоғары деңгейі балуанның біліктілігін көтеруі, ал жеке бұлшық ет топтарының күшін дамытудың жоғары деңгейі, белдесуде тәсілдерді сапалы орындауға ықпал етеді. Балуанның әдістік шеберлігінде жылдамдық маңызды рөл атқарады. Балуандарды дайындауда балуандардың жылдамдық-күш дайындығына көп көңіл бөлу керек. Үлкен жылдамдықты балуандар басқа балуандарға қарағанда арттықшылығы бар, сондықтан тәсілдерді орындаған кезде қиыншылықтар туғыза біледі.

Еркін күресінде көп тәсілді орындау ептілікті дамытудың жоғары деңгейін талап етеді. Буындары еркін, ширақ қимылдайтын балуандар үлкен табысқа жетеді. Сонымен бірге бұл буындарға ептілікті дамыту деңгейі жоғары болса, қимылды орындаудағы дағдыларды тез үйренуге ықпал етеді. Балуандарды дайындауда ептілікке көп көңіл бөлу керек. Балуандарды дайындау үрдісінде төзімділікті тәрбиелеу қажет, бұл қасиетті дамыту белдесудегі дағдының тұрақтылығын, сенімділігін сақтауға ықпал етеді. Шабуылдаушы әрекетте балуанның бойы мен салмағындағы ерекшеліктерге көп көңіл бөлінеді.

Салмағы ауыр балуандар, шабуылдаушы балуанға белдесу кезінде орындайтын тәсілдері қосымша қиындықтар келтіреді. Бойлары әртүрлі балуандардың белдесу кезінде әртүрлі тәсілдерді таңдауына тура келеді.

Дағдыны қалыптастыруға әсер етуші факторлар жөніндегі мамандардың пікірін анықтау әдебиеттерді талдаумен жалғасады. Келесі сұрақтар жөніндегі авторлардың пікірін анықтау әдебиеттерді талдаумен жалғасады. Келесі сұрақтар жөніндегі авторлардың пікірі бар ақпаратты таңдау: Оқудың табыстылығын анықтайтын факторлар. Спорттық күресте әдістік әрекетті орындау дағдысын қалыптастыруға ықпал ететін факторлар.

а) оқытуға ұсынылған әдістік әрекетінің көлемі

б) әдістік дайындық барысындағы балуандардың антропометриялық мәліметтері.

Педагогикалық бақылаулар зерттеудің екінші, үшінші немесе төртінші міндеттері бойынша өтті.

Еркін күрес балуандарының тәсілдерді орындау ерекшеліктерін анықтау кезінде дайындық тобындағы балуандардың әдіс-тәсілдік дайындықтарының көрсеткіші салыстырылады, және тәсілдері бойынша балуандардың әдіс-тәсілдік дайындығы жарыс кезіндегі белдесулердегі балуандардың әрекетін бақылау нәтижесін өңдеу жолымен анықталады. Жоғары дәрежелі балуандар жөніндегі мәліметтер біріншіліктердегі белдесуде балуандардың әдістік-тәсілдік әрекетін орындауды бақылау нәтижесін өңдеу жолымен алынған. Балуандардың жасы 15-16 жас, сабақ оқу мерзімі 4-5 жыл.

Дайындық тобындағы балуандар жөніндегі мәліметтер жарыс кезіндегі белдесулерді, жаттығулардағы балуандардың әдістік әрекеттерді орындалуын бақылау нәтижесін өңдеу жолымен алынады. Балуандардың жасы 12-13 жас, сабақ оқу мерзімі 6-8 жыл.

Жаңадан бастаған балуандардың қарсыласпаған серігіне тәсілдерді орындау кезінде әр түрлі құрылым тобынан тәсілдерді орындау сапасының айырмашылығы табылмады. Бұл еркін күресінің айырмашылығы барлық тәсілдерін оқыту кезінде және оларды қарсыласпаған серікке қолдануды жаңадан бастаған балуандарға қол жетерлік екенін көрсетеді: (бойы, күші, салмағы өсетін балуандарда артықшылықтары жоғары болса) қарсыласпаған серігіне тәсілдерді орындау сапасы жоғары болады. (еркін күресі тәсілдерін орындау дағдысын дұрыс игеру үшін, тұрақтылық және нұскалық жетістігінде олар серіктерін өзгертуі керек. Бойы, салмағы, күші, ептілігі бойынша белсенді балуандардың асып түсетін, қиыншылықты құрту қажеттілігі болса серікті таңдайды. Жеңілденген жағдайды құрту қажеттілігі кезінде серіктерді таңдау, бұл көрсеткіштерді дамыту деңгейінде белсенді балуанға жол береді. Бойы, салмағының айырмашылық көрсеткіштері және белдесуде тәсілдерді орындау тиімділігі көрсеткіштері арасында күш, ептілікті дамыту деңгейінде сызықсыз байланыс болады. Бұл байланыс мәліметі балуандар белдесуде кездесетін бойы, салмағы күші, ептіліктің ұнамсыз қатынасы кезінде тәсілдерді орындау тиімділігінің жоғары көрсеткіштері көрсетілуі мүмкін екендігі жөнінде айтылады.

Қорытынды. Дағдыны қалыптастыру белгілі заңдылықтарға бағынады. Дағды әрекетті көп рет қайталау кезінде қалыптасады, қайталау сапасын көтеру үшін белгілі бір бейнеде ұйымдасқан болуы керек, әрекетті орындау сапасының белсенді қатысуы кезінде нығайтумен қалыптасуы қажет. Дағдыны қалыптастыру үрдісінде тағы да шешілетін міндеттер қиыншылығы деңгейін өзгертуге ықпал етеді.

Спорттық күресте тәсілдерді орындау дағдысын қалыптастыруға қарсыластар, серіктердің жеке ерекшеліктерінің қатынасы ықпал етеді.

Жоғары және төменгі разрядты балуандарда тәсілді орындаудың қозғалыс оқу-жаттығу және жаттығу белдесуін өткізу үшін серікті таңдау, тәсілдерді орындау дағдысын қалыптастыруға ықпал етеді. 40%

тиімділікпен белдесуде тәсілдерді орындау кезіндегі дағды жетілмейді немесе бір жақты жетіледі. 30 % аз тиімділікпен тәсілдерді орындау дағдыны нығайтпайды. Қолайлысы 30%-40% тиімділікті диапазонын болып табылады. Серіктерді 30%-40% диапазонын шегінде тәсілдерді орындау тиімділігінен тандау қажет.

Тәсілдерді орындау дағдысын нығайту мақсатында "негізгі" балуанға дайындықтан кем түсетін серіктерді тандау керек. Дағды нұсқасын жетілдіру үшін "негізгі" палуаннан асып түсетін серіктерді тандау керек.

1 Алиханов И.И. *Техника и тактика вольной борьбы*, М.: ФиС, 2004, С.304

2 Платонов В.Н. *О путях совершенствования методики подготовки спортсменов* // Научно-спортивный вестник, 1984, № 4, С. 27-29

3 Платонов В.Н. *Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте*, Киев: Олимпийская литература, 1997, С.453-458

4 Каражанов Б.К. *Медико-биологические и психологические особенности спортивной борьбы* // Учебное пособие для студентов.: Алма-Ата: КазИФК, 1985, С.88

5 Шепетюк М.Н. *Контроль в спортивной борьбе*, Алматы: КазАСТ, 2002, С.101

Резюме

И.Құрманәлі, А.Жұмағұлов – магистрант 2-курса специальности физическая культура и спорт, КазНПУ им.Абая институт PhD докторантуры и магистратуры, Научный руководитель: д.п.н., профессор Ильясова А.Н.

«Особенности обучения техники вольной борьбы школьникам»

В статье говорится о том, что базовая техника должна обеспечить формирование в сознании обучаемого представлений об основных требованиях к организации движений с учетом смысла и условий решаемой двигательной задачи. В соответствии со смыслом двигательной задачи базовые действия структурируются в сознании обучаемого, превращаясь из предмета преподавания в предмет научения, определяясь как условия восприятия, формирования, запоминания, воспроизведения операций в их логической последовательности. Таким образом, овладеть базовой техникой вольной борьбы — значит научиться правильно ставить перед собой цель и реализовать ее в последовательности обязательных операций и действий в их целостной динамике.

Ключевые слова: борьба, техника, тактика, тренировка, физическая подготовка, спортсмены, методика обучение

Summary

I.Kurmanali, A.Zhumagulov - 2-course undergraduate specializing in physical culture and sport, Named after Abai Kazakh National Pedagogical Institute PhD doctoral and graduate, Scientific adviser: Ph.D., Professor Ilyasova A.N.

«Feature training equipment freestyle wrestling school boys»

That the basic equipment has to provide formation in consciousness of the trainee of ideas of the main requirements to the organization of movements taking into account sense and conditions of the solved motive task. According to sense of a motive task basic actions are structured in consciousness of the trainee, turning from a teaching subject into a learning subject, being defined as conditions of perception, formation, storing, reproduction of operations in their logical sequence. Thus, to овладеть basic technology of free-style wrestling - means correctly to learn to set before itself the purpose and to realize it in a последовательности obligatory operations and actions in their complete dynamics.

Keywords: fight, technique, tactics, training, physical training, athletes, technique training

УДК: 796.853.23

ЕРКІН КҮРЕС ТҮРІНДЕ БАСТАПҚЫ ДАЙЫНДЫҚ ТОБЫНЫҢ ІРІКТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

А.Жұмағұлов, И.Құрманәлі – Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 2-курс магистранттары,
Ғылыми жетекші: п.ғ.д., профессор **А.Н. Ильясова**

Мақалада көпжылдық жаттығу күресшінің жаңадан спортқа келгеннен спорт мастері болғанға дейінгі ұзақ уақытты (5-12 жас аралығы) қамтып, ережеге сәйкес, 6-8 жыл аралығында қаблетті жас күресшілер алғашқы жоғары жетістікке (спорт шебері нормативтерінің орындалуы), ал жоғары жетістікке 9-10 жылда арнайы дайындықта жететуі қарастырылады. Зерттелген мәселеге қатысты қарастырылатын негізгі және міндетті тақырыптар: жастар мен жасөспірімдердің жас ерекшеліктері, көпжылдық дайындықтың негізгі әдістемелік ережелері, дайындық кезендері және олардың жылдық алған білімімен өзара байланысы, жас күресшілердің дене қасиетін дамытуға байланысты жас ерекшеліктерін есепке ала отырып, жаттықтыру процесін жыл сайын оқытудың жеңілдетілген бағыттары, оқу топтарының толықтылығы және БмЖСМ-гі еркін күрес бойынша бастапқы дайындық кезендеріндегі оқу-жаттықтыру жұмыстарының күнтізбесі болып табылады.

Тірек сөздер: күрес, техника, тактика, жаттығу, дене дайындығы, спортшылар, іріктеу

Өзектілігі. Әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарынан орын алу Қазақстан Республикасының стратегиялық басты мақсаттарының бірі болып саналады. Республиканың экономикалық мақсаттарымен

қатар халықтың әл ауқатын арттыру, денсаулығын нығайту, адамдардың дене шынықтыру және спортпен шұғылдануына жағдай жасау арқылы денсаулығы мықты ұрпақ тәрбиелеу мақсаттары қойылған.

Қазақстан 1996 жылдан бастап Олимпиадалық, Әлемдік және халықаралық жарыстарға жеке спорттық команда ретінде қатысуда. Шеберлігі жоғары спортшы дайындау ұзақ уақытқа созылатын педагогикалық жұмыс екендігін ескере келіп, болашақ сапалы спортшы ізбасарларды дайындау қазіргі кезде Республикадағы барлық спорт мектептерінің алдына қойылған негізгі міндеттердің бірі болып саналады.

Денемәдениеті және спорттеориясы мен тәжірибесінің негізін қалаушылар жас спортшылар дайындық жүйесін спорт теориясымен практикасының негізі ретінде, ал спорттағы іріктеуді – спорт әлемінде бірінші тұрған негізгі шарт ретінде қарастырған.

Спорт резервіндегі дайындық пен іріктеу бұл ұзақ жылғы оқу-дайындық күрдісінің қажеттілігінен туындаған.

90-шы жылдардан қазірге дейін жаттықтырушылар спорт мәдениетінің қызметкерлері іріктеу жүйесін жетілдіру сапасын жақсарту жөнінен бастамалар көтерді. Бұл жаңа әдістемелік зерттеулердің жоқтығына заманауи кезеңде акселерация қатарының кемістігіне байланысты.

Бүгінгі таңдағылым алдында тұрған ең маңызды сұрақтардың бірі келешек спортшыларды іріктеу. Сондықтан жоғарыда айтылған фактылар жас және қарқынды дамып келе жатқан спорт түрі еркін күреске оқу-жаттығу кезеңінде дене, техникалық, психологиялық және психофизиологиялық дайындығын көрсететін модельді мінездеме жасалды.

Зерттеу мәселесі: Спорт түрлерінің қайсысы болмасын өз қатарларында ең мықты, ең шебер спортшылардың болуын қалайды. Ал болашақта ең үлкен спорттық жарыстарда жеңіске жете алатын ізбасарды іздеу, спорттық мектептердегі бастапқы дайындық тобынан басталады. Осы іріктеу мәселесіне байланысты, оның сапалы болуына арналған ғылыми ізденістер мен жасалған тәжірибелерді шартты түрде төмендегідей бағыттарға бөлуге болады, оларға: акселерациялық өсудің ықпалы; антропометриялық көрсеткіштердің әсері; паспорттық және биологиялық жас әсері; спортқа ерте келу мәселесі; жаттығу жұмыстарын жоспарлау мен жаттығу жүктемелерінің орны; спорттағы қазіргі техника мен технологияны қолдану; допинг мәселесі.

Зерттеудің ғылыми болжамы. Бастапқы дайындық топтарына келген жас балалар өздерінің қай спорт түріне бейімі бар екендігін білмей келеді. Осы жағдайды зерттеу болашақта балалардың спорт түрлеріне бейімділігін ерте кезден анықтауға көмектесіп, жаттықтырушыларға балалардың денсаулығын сақтауларына, спортқа дарынды балаларды ерте кезден анықтауға және отандық спорттың сапалы сатыға көтерілуіне көмектеседі.

Зерттеу нысаны. Бастапқы дайындық топтарындағы еркін күрес түрімен айналысушы балалар.

Зерттеу пәні. Жасөспірім еркін күрес спортшыларымен өткізетін оқу-жаттығу жұмыстарының мазмұны.

Зерттеу мақсаты. Жасөспірім еркін күрес спортшы ізбасарлар дайындау мақсатында бастапқы дайындық топтарындағы жұмысты жүргізу әдістемесін өзгерте отырып, балалардың спорт түріне бейімділігін анықтау.

Зерттеу міндеттері:

жасөспірім спортшы ізбасарлар даярлаудағы қазіргі проблемаларды анықтау;

бастапқы дайындық топтарындағы оқу-жаттығу жұмыстарының мазмұны мен міндетін зерттеу;

спортшы балалардың дене қабілеттері мен физиологиялық өсу ерекшелігін анықтай отырып спорт түрлеріне балалардың бейімділігін анықтауға жол ашу;

болашақ спортшы ізбасарларды үлкен дене-күш жүктемелеріне дайындықтарын арыттыру арқылы спорттық шеберлікке жетудің тиімді жолдарын көрсету;

спортшы ізбасарларды іріктеу мақсатында спорт мектептеріндегі оқу-жаттығу бағдарламаларын жетілдіру.

Зерттеу әдістері. педагогикалық әдебиеттерге шолу, анкета-сұхбат жүргізу, тесттік-сынақтаралу, педагогикалық тәжірибе жүргізу.

Қазақстан Республикасындағы дене шынықтыру және жоғары жетістіктер спортының жай-күйі, әлемдік спорт дамуының қазіргі заманғы үрдістері республикада спортты дамыту жөнінде түбегейлі шұғыл шаралар қабылданбайынша Қазақстандық спортшылардың әлемдік аренадағы көрсеткіштері төмендей беретінін көрсетіп отыр.

Халықаралық стандарттардан қалуымыздың себебі ең алдымен бүгінгі күні әлемдік биік талаптарға жауап беретін қазіргі заманғы спорт базаларының аздығы және спортшы даярлаудың жаңа ғылыми-әдістемелерінің әлсіз дамуы болып табылады.

Қазіргі заманғы спорт деңгейі өзінің даму сатысында спорттық нәтижелердің өсуінде ғылыми және инженерлік жетістіктерге негізделген жаңа көзқарастарға маңызды рөл береді. Жаңа спорт ареналары, жаттығулар мен жарыстар үшін арнайы жағдайлар жасау ісіндегі жаңа жетістіктер, арнайы киім, құрал-сайманмен жарактандыруды қолдану және құрастыру әлемнің мықты спортшыларының көрсеткіштерін күрт жақсартуға жеткізді, ХХІ ғасырға спорттың қандай негізгі бағыттарда қарыштап өнетінін көрсетіп отыр.

Республика халқының дене қозғалысы белсенділігінің төмендігі жүрек-қан аурулары мен тыныс жолдары органы ауруларынан өмір сүру жасының қысқартуына әсер етіп және өлім деңгейінің жоғары болуына әкеп соқтыратын факторлардың бірі болып отыр. Ел тұрғындарының тұратын аймағына қарай 5-тен 10,5 пайызы ғана дене шынықтырумен және спортпен жүйелі түрде шұғылданатындығы белгілі болып отыр. Осы жағдайды шұғыл түзету үшін Елбасы Н.Ә.Назарбаев өзінің 2014 жылғы жолдауында Бұқаралық спортпен шұғылданушылар санын 2030 жылға дейін 70 %-ға жеткізу қажеттігін атап көрсетті.

Іріктеу кезінде төмендегі жайттардың іріктеуге қатысушының бойында бар болуын ескеру:

1. Өзін-өзі жақсы көру мен ар-намысының күштілігі;
2. Тұрғылықты орны мен негізгі жаттығу базасының арасындағы қашықтықтың жақындығы;
3. Көп көлемдегі жаттығуларды орындауға септігін тигізетін, жоғары дегейдегі төзімділік;
4. Тепе-теңдікті сақтай алу (координация) дарындылығы. Күрес тепе-теңдікті жақсы сақтай білуді талап етеді. Бұл қасиетті жетілдірудің нәтижелілігі тепе-теңдікті сақтай алу қасиетіне тәуелді.

5. Бойдың ұзындығы. Бойдың ұзын болуы жоғарытық жетістіктерге жетуге септігін тигізеді деп есептеуге негіз бар.

6. Спортшылар жанұясынан шығу.

Жоғарыда келтірілген ұсыныстарды талдай келе, олардың негізінде жетіліп, дамуы гелетика заңына сәйкестендірілген адамның анағұрлым орнықты мінездемелері жатқанына көз жеткіздік.

Еркін күрес үйірмесіне барлық ниет білдірген балаларды жазады. 1,5-2 айдан кейін 50%-ға дейінгі кілемді тастап кетеді. Ең бірінші болып жүйке жүйелері әлсіз балалар кетеді. Кілемде өз әлсіздігіңді жасырып қалу мүмкін емес. Одан ары қарай, физикалық салмақ салу артқан сайын, физикалық жағынан әлсіздеу болғандары кетеді. Ең соңында, жүйке жүйелері жарыстыруларға шыдамаған балалар кетеді.

Шетелдік мамандар у. Plagi and est, M. Kodim, L. Nadort спорттық шеберліктің анағұрлым маңызды алғышарты жас спортшының антропометриялық сипаттамалары мен тепе-теңдікті сақтау қозғалыстары емес, оның талпынысы, өз дегенінен қайтпайтындығы, дене жағынан дайындығы, ұмтылысы, жарыстарда өзін барлық жағынан көрсетуі, стресс жағдайларын жеңе білу қасиеті деп есептейді. Оны былай негіздейді: дене дамудың кемшіліктерін салыстырмалы түрде қысқа мерзімде жоюға болады, ал жеке бастың қасиеттерін еш нәрсе алмастыра алмайды.

Қортындылай келе, айтарлықтай мөлшерде спортшылардың негізгі көрсеткіштерінің, яғни арнайы дайындығы мен спорттық шеберлігінің деңгейін бағалаумен байланысты іріктеу сапасы туралы ой-пікірін атап айтуға болады. Дене мінездемелерінің даму деңгейі (төзімділігі, икемділігі, тепе-теңдікті сақтай алу қабілеттілігі), күштілік мүмкіндіктері, спорттық техникасын кемеліне жеткізуі, жұмыс үнемділігі, физикалық салмақтарды көтере алуы мен нәтижелі түрде қайта күш жинау қабілеттілігі – үнемі жас спортшылармен жұмыс жасайтын бапкердің бақылауында болуы керек.

Спорттық шеберлікті арттыруға байланысты іріктеуге қойылатын талаптар анағұрлым табиғатынан гомогенді белгілерден бастап анағұрлым күрделі интегралды спорттық көрсеткіштерге дейін өзгереді.

Тіпті ең соңғы іріктеу кезеңінде жеке бастың көрсеткіштерін кешенді бағалау, спорттық нәтижелерге қарағанда, спортта жетістіктерге жете алу мүмкіндіктерін болжау критеріі ретінде ерекше маңыздылығы бар. Оның үстіне, бір ғана көрсеткіштің көпжылдық спорттық дайындығына байланысты бірнеше мәліметтілік деңгейі болуы мүмкін. Іріктеу критерилерінің болжас жасауының маңыздылығы жас аралығына, мамандану саласы мен квалификациясына тәуелді.

Спорттық іріктеу, біздің еліміздегі сияқты, шет мемлекеттерде де жастар спортының теориясы мен әдістемесінде, көптеген мамандарды тартса да әлі күнге дейін өзекті және шешімін таппаған мәселелердің бірі болып отыр. Г.С. Туманян іріктеу мәселелерінің қиындығын оның әр қырлылығынан деп есептейді. Оның философиялық, педагогикалық, экономикалық, этикалық, метрологиялық, әлеуметтік және басқа да аспектілері бар. Алайда, оның тәжірибелік бағыты да бар: қалай және нәтижелілігі жоғары болу үшін қандай көрсеткіштердің негізінде іріктеу жұмыстарын жүргізу керек, бағытын анықтау керектігін қарастырады. Оның үстіне, зерттеулердің педагогикалық бағытының негізгі жолы спортшылардың дайындық деңгейін және келешегі барын алдын - ала болжау үшін жинақы, әрі мәліметті және қол жеткізуге болатын жүйені жасап шығару.

Осылайша, ғылыми - әдістемелік әдебиеттерден алынған мәліметтерге талдау жасау мен оларды жалпылау келесідей қортынды жасауға мүмкіндік береді: кейінгі уақытта нақты, спорт түрімен айналысатын балаларға іріктеу жұмыстарын жүргізу мәселелеріне арналған көптеген жұмыстар атқарылды. Көптеген жылдар бойына педагогикалық, медициналық – биологиялық, психологиялық, ұйымдастырылған іріктеу критерилері бойынша қарқында жұмыстар жүргізілуде. Іріктеудегі қажеттіліктерді теориялық жағынан негіздеуде айтарлықтай жетістіктерге қол жетті. Көптеген авторлар спорттағы бағдармен іріктеуде негізгі қағида- жас спортшылардың мүмкіндіктерін кешенді бағалау болу керек деген бір тоқтамға келеді.

Қазіргі уақытта қолданылып жүрген спорттық іріктеу жас, әрі талантты, спортшыларды кең көлемде таңдап алуға және олардың келешектегі спорттық нәтижелерін білуге мүмкіндік бермейді, өйткені, бұл мәселенің әдістемесі толығымен жасалып бітпеген, жалпы топталған талаптар, іріктеу әдістері жоқ.

Сондықтан, негізгі алдыға қойған мақсат қалыптастыратын педагогикалық тәжірибе барысында оқу-жаттықтыру кезеңінде жасалған спорттық іріктеу нәтижелілігін ғылыми түрде дәлелдеу (негіздеу).

Нақты дене, техникалық және психологиялық дайындықтармәліметтерінің негізінде Еркін күресшілерді оқу-жаттықтыру кезеңіндеіріктеу үлгісін жасап шығару.

Бұл үлгіні жасау үш кезеңнен тұрады, олардың мақсаты дайындық деңгейін және жоғарғы спорттық нәтижелерге қол жеткізетін потенциалдық мүмкіндіктерін анықтау.

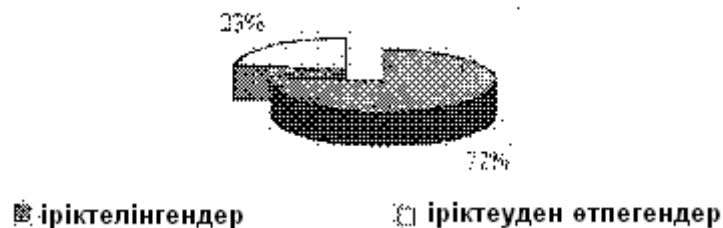
I кезең – күресшілердіңсалмақтарын ескере отырып анағұрлым ақпаратты тесттер бойынша дайындық деңгейлерін тестілеу келесідей бөлімдерден тұрады:

1 бөлім–дене және техниалық дайындықтарын анықтау үшін педагогикалық тестілеу;

2 бөлім - жеке басының психологиялық ерекшеліктерін және интенсивтілік мүмкіндіктерін анықтау үшін жас спортшыларды психологиялық тестілеу;

II кезең – дене және техникалық дайындықтың, психофизиологиялық профиінің үлгісін жасау, еркін күресшінің психологиялық суретін жасау;

III кезең – көп жылдық спорттық жаттықтырудың келесі кезеңіне ауысу туралы соңғы, әрі нақты шешім шығару, жаттықтыру жоспарларын түзету.

1-сурет. Еркін күресшілерді бақылау оқу-жаттығу тобына іріктеу қортындылары

Сынақ тобында (18 адам) іріктеу салмақ категориялары бойынша біз жасаған үлгілік сипаттамаларға сәйкес жүргізілді. Педагогикалық тестілеуді орындағаннан кейін топтағы балалар саны барлық сынаққа қатысушылардың (12 күресші) 67%-ын құрады. Бұл спортшылар дәрежелері жағынан, техникалық дайындықтары жағынан талаптарға сай келді. Мұнда іріктеуден өтпеген жасөспірімдердің дайындықтарының көрсеткіш деңгейлерінің тұрақсыздығы анықталды. Бұл өз кезегінде, оқу-жаттықтыру процесін ары қарай жалғастыруға кері әсерін тигізуі мүмкін.

Бастапқы кезеңдердегі іріктеу процесінің пайыздық мөлшерінің аз болуын, салмақ категориясында үлгілік сипаттамалардың бастапқы көрсеткіштерінің жоғары болуымен түсіндіруге болады.

Іріктеудің қортынды кезеңінде барлық жаттығушылардың 50%-ын, яғни 9 баланы сынақ тобына ауыстыруға шешім қабылдадық (2-сурет). Айта кету керек, күресшілерді оқу-жаттықтыру процесінің келесі кезеңіне ауыстыру үшін шешім қабылдауға, олардың физикалық, психологиялық және техникалық дайындықтарын кешенді бағалауға аса үлкен мән берілді.

2-сурет. Оқу-жаттығу сынақ тобына іріктеудің қортындысы

Жасалған әдістеменің нәтижелілігін анықтай отырып, күресшілердің спорттық кезеңдегі жарыстық қортындылары талданды (3-сурет).

3-сурет. Сынақ және бақылау топтарындағы еркін күресшілердің жарыстық қортындыларының динамикасы

Жас спортшылардың жарыс қортындылары бойынша мәліметтер алынды. Олар облыстық деңгейдегі алты жарыстық біріншіліктерге, турнирлерде өнер көрсетті. 3-суретте көрсетілген жарыс серияларына талдаудың қортындысы көрсеткендей, сынақ тобындағы күресшілердің жарыстық қортындылары 3,2-ден 2,2 орындар аралығында ауытқып тұр, ал жеке өнер көрсетуде 1-разрядты жасөспірімдер арасында, 1-разрядты ересектер арасында сәйкес талаптарды орындап, квалификациялық көрсеткіштерге қол жеткізді. Бақылау тобы іріктеу кезіндегі болашақ баға берудің нақты болмағандығын көрсетті, оны жарыс сериялары бойынша алған орындардан көруге болады. Соған орай, келесідей қортындыға келуге болады: сынақ топтарына күресшілерді салмақ категорияларын ескере отырып болжау негізінде іріктеу әлдеқайда әділ өткен.

Қорытынды: Арнайы ғылыми-әдістемелік әдебиет талдауы бойынша, практикалық тәжірибеде жасөспірім еркін күресшілерді іріктеуде және өзіндік зерттеулердің нәтижелері бойынша еркін күресшілердің қазіргі кездегі спорттық іріктеу жүйесі оқу-жаттығу кезеңіндегі нәтижесі жеткілікті емес екендігін көрсетті. Ол объективтілік талаптары үшін жауап бермейді және кешенді түрде болмайды, тек жаттықтырушылардың тәжірибесінде құралады. Бұл көп жылдық дайындықта ең маңызды кезеңін жаңарту қажеттілігін және дайындықтың бастапқы сипаттамаларын кешенді бағалау ғылыми негіздеулер еріксіз көндіреді.

1 Алимханов Е.А. Балуанның дене-күш қабілетін арттыру. - Алматы, 2004.

2 Турлыханов Д.Б. Отбор перспективных спортсменов и планирование учебно-тренировочного процесса в ДЮСШ и СДЮШОР. - Астана, 2002. - С. 22.

3 Қаражанов Б.К. Медико-биологические и психологические особенности спортивной борьбы. - Алма-Ата: Каз ИФК, 1985. - С. 15.

4 Сиккут Т.Х. Отбор юных борцов на начальном этапе обучения // Эффективность ст. тренировки. - Тарту, 1999. - С. 55.

5 Мелихова Т.М. Организационно-методические основы технологий спортивного отбора // Теор. и пр. физ. культ. - М., 2007. - №4. - С. 32.

6 Шахмуратов Ю.А. Вольная борьба. Научно-методические основы многолетней подготовки борцов. - М.: Высш. шк., 1997. - 189 с.

Резюме

И.Құрманәлі, А.Жұмағұлов – магистрант 2-курса специальности физическая культура и спорт, КазНПУ им.Абая институт PhD докторантуры и магистратуры, Научный руководитель: д.п.н., профессор Ильясова А.Н.
«Проблемы отбора начальной подготовительной групп по вольной борьбе»

Многолетняя тренировка охватывает длительный период становления борца от новичка до мастера спорта международного класса. Этот период составляет 5-12 лет. Как правило, способные юные борцы достигают первых больших успехов через 6-8 лет (выполнение норматива мастера спорта), а высших достижений — через 9-10 лет специализированной подготовки. Основными и обязательными темами для изучения являются: возрастные особенности детей и подростков; основные методические положения многолетней подготовки; этапы подготовки и их взаимосвязь с годами обучения; преимущественная направленность тренировочного процесса по годам обучения с учетом возрастных периодов развития физических качеств у юных борцов; наполняемость учебных групп и режим учебно-тренировочной работы в ДЮСШ по вольной борьбе на этапе начальной подготовки.

Ключевые слова: борьба, техника, тактика, тренировка, физическая подготовка, спортсмены, методика обучение, отбор

Summary

I.Kurmanali, A.Zhumagulov - 2-course undergraduate specializing in physical culture and sport, Named after Abai Kazakh National Pedagogical Institute PhD doctoral and graduate, Scientific adviser: Ph.D., Professor Ilyasova A.N.

«Selection problems initial preparatory group freestyle wrestling»

Long-term training covers the long period the fighter's становление from the beginner to the world class master of sports. This period makes 5-12 years. As a rule, capable young fighters make the first great progress in 6-8 years (implementation of the standard of the Master of Sports), and the highest achievements — in 9-10 years of specialized preparation. The main and obligatory subjects for studying are: age osobennokt of children and teenagers; basic methodical provisions of mnogoletkny preparation; stages of preparation and their interrelation over the years training; primary orientation of training process by years of training taking into account the age periods of development of physical qualities in young fighters; fullness of educational groups and the mode educational - the training works in junior sports school on freestyle wrestling at a stage of initial preparation.

Keywords: fight, technique, tactics, training, physical training, athletes, teaching methodology, selection

ӘОЖ: 612.217

ЕР АДАМНЫҢ ТҮРЛІ ЖАС КЕЗЕҢДЕРІНДЕГІ РЕСПИРАТОРЛЫҚ АППАРАТ ҚЫЗМЕТІНІҢ РЕЗЕРВІ

Р.Ж.Нарибай –биология ғылымының кандидаты, доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ

Ер адамдар тыныс аппаратының резервтік мүмкіншілігін сипаттайтын: өкпенің тіршілік сиымдылығы, өмірлік индекс және өкпенің өте жоғары желденуі сияқты көрсеткіштердің жасқа байланысты динамикасы зерттелінді. Бақылауға жастары 12-ден 50 жас аралығындағы спортпен шұғылданатын және спортпен айналыспайтын ерлер қамтылды (барлығы 60-ден асатын адам). Негізінде спортшыларда сыртқы тыныстық қызмет резервтерінің қалыптасуы 16-17 жаста аяқталады. Сонымен қатар, ер адамдардың студенттік жылдары спорттық жаттығулармен тыңғылықты шұғылданулары, кәмелеттік толысқан шақтарындағы жоғары тыныстық резерв дейгейінің сақталуына бірден-бір себепші екені көрсетілген. Осыдан, адамның респираторлық аппаратының жоғары функционалдық жүктеме кезіндегі күштенуінен, тыныс бұлшық еттерінің ширыға жұмыс атқаруын бағалайтын жүйені өңдеу қажеттілігі туындайды.

Тірек сөздер: тыныс аппаратының резервтік мүмкіншілігі, өкпенің тіршілік сиымдылығы, өмірлік индекс, өкпенің өте жоғары желденуі, тыныстың жасқа байланысты функционалдық динамикасы

Адамның резервтік мүмкіншілік мәселесі, экстремалдік жағдайлардағы адам өмірінің фундаменталдік және қолданбалы аспектілерін зерттеуші мамандар назарында екені белгілі. Кез-келген бейімделіс, соның қатарында қарқынды интеллектуалді және бұлшықет қызметіне, қоршаған ортаның қолайсыз факторлер әсеріне ағзаның бейімделуі – оның бүкіл резервінің тоғыса бірігуі, әсіресе физиологиялық резервінің жұмылдырылуы арқылы іске асады. Физиологиялық резерв эволюция үрдісінде қалыптасқан, мүшелердің, жүйелердің, тұтас ағзаның тыныштық жағдайымен салыстырғандағы өз қызметінің қарқынын бірнеше есеге арттыра алу қабілеттілігі ретінде қарастырылады [1-3].

Негізінде, ағзаның функционалдық резерві адам денсаулығының дәрежесін анықтайды. Сондықтан да, академик Н.М.Амосов 1975ж. өзінде-ақ адам денсаулығының сандық бағалануының қажеттілігі туралы, ал функционалдық резервті басты функционалдық жүйелер мен мүшелердің «резервтік қуаттылық» жиынтығы ретінде қарастыру керектігін тектен-тек айтып өтпеген [4]. Ал тыныс жүйесінің резервіне қатыстысы, ол өкпе желденуінің артуы мен тыныс бұлшықеттерінің төзімділік мүмкіншіліктерімен анықталады.

Адамның сыртқы тыныс резервін зерттеп білуге деген құштарлық, респираторлық аппараттың функционалдық мүмкіншілігі барынша шексіз деп қалыптасып қалған көзқарасқа, соңғы уақытта,

адамның жұмыскерлік қабылеттілігін шектеуші факторлерге, тек жүрек-тамыр жүйесі ғана емес, сонымен бірге тыныс бұлшықеттерінің тез қажуынан туындайтын респираторлық жүйедегі қиыншылықтар ықтималдығымен түсіндіріледі [5,6]. Бір жағынан тыныс бұлшықеттерінің жұмысы, тек өте максималдік режимде ғана емес, сонымен қатар өкпенің субмаксималдік желденуінде де, өте жоғары оттегін тұтыну шамасының 20-25%-на жете, оттегінің айтарлықтай шығындалуын құрайды.

Ғылыми әдебиеттер мәліметтерін жүйелей талдау барысы, адам тынысының функционалдық резервінің жастық динамикасына қатысты мағлұматтарды растайды. Мәселен, 6 жастан 15 жас аралығындағы ер балаларда бір жағынан тыныс қызметінің онтогенездік дамуындағы жеке даралық айрықшылық көрініс тапса, екіншіден – соматометрлік көрсеткіштер дамуына байланысты тығыз тәуелділік байқалады [7,8]. Назар аударатын жайт, 14-15 жастағы жеткіншектер тынысының функционалдық резервінің шектеулі болуы, сондықтан жаттықтыру жүктемесін олардың тыныс жүйесінің жеке даралық мүмкіншілігін есепке ала оңтайластыру қажет [9]. Осындай көзқарастар, жеткіншектік шақтағы спортшылар үшін сыртқы тыныс қызмет резервінің аса маңыздылығын атап көрсеткен соңғы ғылыми еңбекте де [10] негізделіп түседі.

Ересек адамдардың функционалдық резервін бағалауда, көптеген зерттеуші ғалымдар мәліметтері бойынша 40 жастан соң респираторлық аппарат мүмкіншілігінің айтарлықтай төмендеуін атап өткен жөн [11]. Егерде 20-29 жастағы ер адамдардың ӨӨЖЖ (өкпенің өте жоғарғы желденуі) шартты түрде 100% десек, онда, оның деңгейі 40-59 жаста 77,3%-ды құрайды. Зерттеу нәтижелері, ер және әйелдердің респираторлық аппарат резерві мүмкіншілігінің айтарлықтай төмендеуі 60-тан жоғары жаста жүретінін көрсетеді. Мұндай дәлелдемелер, тіпті жүгірумен белсенді шұғылданушыларда да байқалады. Олардағы өкпенің өте жоғары желденулері, 30 жастағылармен салыстырғанда 35%-ға төмендейтіні көрсетілген [12]. Қарт адамдардағы ӨӨЖЖ төмендеуінің басты себебінің бірі, өкпе созылғыштығының (эластика) жасқа байланысты нашарлауында деген жорамал бар.

Адамның жұмыскерлік қабылеті мен сыртқы тыныс қызметінің резервтік мүмкіншілік арасында тығыз байланыстың барлығы жөнінде, отандық және шет ел еңбектерінде оншалықты қарама қайшылық жоқ. Негізгі сұрақ, қоршаған орта жағдайының өзгеруіне адамның бейімделу сәтінде, респираторлық жүйе резервінің қандай жағдайда шешуші маңыздылығының артуында болып отыр. Спортпен айналыспайтын адамдардың дене жүктемесіне бейімделу үрдісінде сыртқы тыныс қызмет резервінің айрықша маңызды рөлі көрсетілген [5].

Осы күнге дейін спортшылар мен спортпен шұғылданбайтындардың тыныстық функционалдық резерв деңгейлеріне қатысты қарама-қайшылықтар шешіле қоймаған мәселе. Кейбір деректерде адамның ӨӨЖЖ дәрежесі 50 литрден 180 литрге [13] дейін, ал басқаларда – 125-тен 170 литрге [14] дейін ауытқиды делінген. ӨӨЖЖ жеке даралық шамасының жоғары диапазоны: 50-ден 230 литрге дейін ер адамдарда, ал 40-тан 170 литрге дейін әйелдерде кездесетіні келтірілген [15]. Осы автордың мәліметі бойынша тыныс бұлшықеттері жақсы жетілген спортшы ер адамдарда ӨӨЖЖ дәрежесі 350 литрге, ал споршы әйелдерде – 250 литрге жеткен.

Бұл жұмыстың мақсаты, қозғалыс белсенділігі түрлі режимдегі (спортпен шұғылданушылар және спортпен айналыспайтын) ер адамдар жасын есепке ала тыныс аппаратының функционалдық резервін салыстырмалы бағалау болып табылады.

Материалдар және әдістер

Бақылауға жеткіншектер, жасөспірім және ересек спортшы азаматтар мен спортпен шұғылданбайтындар орта жастағы ер адамдар қамтылды. Зерттеуге, бес топқа топтастырылған жалпы 60 адам қатыстырылды. Алғашқы үш топқа: жеткіншек, жасөспірім және ересек жастағы спортшы ер жігіттер қамтылды. Төртінші және бесінші топ спортпен айналыспайтын жастар және толысқан кәмелеттік шақтағылар топтастырылды. Мұнда, зерттелушілердің бесінші тобы студенттік кезеңде спортпен барынша шұғылданған ер адамдардан құралғанына көңіл аударта кеткен дұрыс. Зерттелген ер адамдар жасы 14-тен 50 жас аралығын құрады.

Зерттеу жұмысы бір схема бойынша жүргізілді. Алғашында ВСВ-01 волюмоспирометр көмегімен өкпенің тіршілік сиымдылығы (ӨТС) анықталынды. Әрбір зерттелушінің үш реттік өлшенілген ӨТС ең жоғарғы нәтиже есепке алынды. Сосын, тыңғылықты түсіндірілумен және дайындық көрсетілімінен соң өзіміз ойластырған модификацияланған әдіс бойынша өкпенің өте жоғары желденуін анықтау жүзеге асырылды. Бұл әдістің ерекшелігі, 30 секундтық ерікті максималді тыныс алу кезеңінде шығарылған дем ауасы бір ғана ыдысқа емес, бұрынғы тәсілдерден өзгеше, 10 секундты құрай үш Дуглас қапшығына бөлек-бөлек жинақталды. Мұндай тестілеу нұсқасы бір жағынан ӨӨЖЖ дәрежесін кәдімгі процедураға сәйкес өлшеуді қарастырса, екіншіден зерттелушінің дүркін-дүркін уақыт аралығындағы максималді өкпе

желденуіне шыдамдылық қабылетін бағалауға мүмкіндік туғызады. Бұндай зерттеулер тек, тыныстың минөттік көлемін (ТМК) ғана анықтауға байланысты емес, сонымен бірге Дуглас-Холден әдісі бойынша газ алмасуына да байланысты. Шығарылған дем ауасының газдық құрамын талдау ГВВ-2 аппаратында, ал оның көлемі ГСБ-400 типіндегі газ есептеуіш көмегімен анықталынды.

ӨӨЖЖ анықтауда, тыныс жиілігі (ТЖ, цикл/мин) және тыныс тереңдігі, яғни тыныс көлемі (ТК, мл) тіркелінді. ӨТС және ӨӨЖЖ көрсеткіштерін бағалау үшін, экстремалдік зерттеу үрдісінде алынған олардың негізгі шамалары анықталынды [14,16]. Респираторлық аппарат мүмкіншілік резерві, ӨТС (мл) дене массасына (кг) бөлгендегі бөлінді, яғни өмірлік индекс негізінде де бағаланды. Бұл көрсеткіш шамасы спортпен айналыспайтындарда 60 литрді құраса, ал спортшы жігіттерде 68-70 мл құрады [17]. Бақылау нәтижелері вариациялық статистика әдісін қолданумен өңделінді.

Нәтижелер және талдаулар

Жалпы, адамның респираторлық аппарат мүмкіншілік резерві туралы пікірдің қалыптасуы, ӨТС мен ӨӨЖЖ-нің нақты және негізгі шамаларын салыстыруға мүмкіндік туғызады. 1-ші кестедегі мәліметтерді талдау барысы, жеткіншек-спортшылардың нақты ӨТС деңгейі, негізгі дәрежеден 14,3%-ға қалыс қалатындығын, ал жасөспірімдер мен ересектерде керісінше ол көрсеткіш, одан 4,9% және 18,3%-ға асып түсетінін көрсетті. Өкпенің өте жоғары желденуіне келер болсақ, жеткіншек-спортшылардың нақты және негізгі шамалары арасындағы болмашы ғана айырмашылықтың барлығы, ал жасөспірім және ересек спортшыларда ӨӨЖЖ нақты дәрежесі 22,2% және 40% артқаны байқалды. ӨТС және ӨӨЖЖ-нің негізгі деңгейлері, күнделікті белгілі қозғалыстық режимдегі аламдарға орайластырылған формула бойынша анықталғанын айта кету керек.

1-ші кестеден тыныс бұлшықеттерінің өкпенің өте жоғары желдену режиміндегі жұмысы, шын мәнінде 1 л/мин дәрежесінен аса түсетін оттегін тұтыну бойынша талдасақ, онда біршама энергия жұмсалуден атқарылатындығын көруге болады. Басқаша айтқанда, респираторлық тыныс еттерінің жұмысына жұмсалынған оттегі мөлшері, өте жоғары оттегін тұтынудың 20-25%-на жетеді. Жасөспірімдер мен ересек спортшылардың бір литр желдену ауасындағы оттегі құндылығы 5,33-6,43 мл шамасында ауытқитынына назар аударған жөн.

1-ші кестеде келтірілген эксперименттік мәліметтер, жеткіншек-спортшылардың (14,7±0,65 жас) респираторлық аппаратының резервтік мүмкіншілік көрсеткіштері, жасөспірімдер (16,6±0,41 жас) мен ересек (22,8±3,2 жас) спортшылар көрсеткіштерінен айтарлықтай қалыс қалатындығын дәлелдей түседі. Өңгіме тек, жасөспірімдер мен ересектердің, жеткіншектерге қарағанда ӨТС және ӨӨЖЖ дәрежелерінің абсолюттік деңгейлерінің біршама жоғарылығында емес, сондай-ақ дене массасын есепке алғандағы функционалдық резерв көрсеткішін салыстыру жайында болып отыр. Мысалы, жасөспірімдер мен ересек спортшылардың өмірлік индексі орташа 12,2% және 14,2%-ға, ал ӨӨЖЖ – 9,7% және 16,4%-ға жоғарылаған. Осы бақылау нәтижелеріне сүйенсек, спортшылардың респираторлық аппаратының резервтік мүмкіншілігінің қалыптасуы негізінде 17 жаста аяқталады деп тұжырымдаға болады. Сондай-ақ, жасөспірімдер мен ересек спортшылардың сыртқы тыныс аппаратына түсірілген максималді жүктеме кезіндегі функционалдық резервтерін жұмылдырылу механизмінде айырмашылықтар байқалады. Едеуір жас спортшылар өкпесінің максималді желдену дәрежесі, тыныс компонентінің жиілену (тыныс жиілігі минөтіне орташа 100 циклге жетеді) есебінен жоғарыласа, сонда тыныс көлемі, ӨТС-ның 37,2%-ын ғана құрайды екен. Бұл жерде көңіл аудартатын жайт, ғылыми әдебиет мәліметтері бойынша тыныстық көлемнің оңтайлы деңгейі, ӨТС 45-55%-на шамалас болады [18]. Ересек спортшылардың тыныс жиілігі мен тыныс көлемінің арасында біршама оңтайлы қатынастың барлығы білінеді. Тыныс жиілігі орташа минөтіне 90 циклге жетсе, ал тыныс көлемі, ӨТС-ның 42,6%-ын құрайды.

1-ші кестеде спортшылар нәтижелерімен бірге, спортпен шұғылданбайтын жас ер азаматтардың (19±0,3) және ересектердің (44±6,8) респираторлық аппарат қызметінің резерві туралы ақпараттар да берілген. Біршама жас айырмасының барлығына, тіпті 25жасқа да қарамастан, бұл екі топтағы ер адамдардың ӨТС және ӨӨЖЖ көрсеткіштерінің сәйкестігі жақын. Мәселен, өкпенің тіршілік сиымдылығының нақты шамасы негізгі шамадан аз ғана өсімділікті көрсетсе, ал өкпенің өлшенілген өте жоғары желдену көрсеткіші есептелінген шамадан екі топта да (26,3% бен 62,1%) басымырақ.

Бұл бақылаулар нәтижесі, қозғалыс белсенділігі күнделікті режимдегі 50 жасқа дейінгі ер адамдар респираторлық аппаратының резервтік мүмкіндігі, 20 жастағы жігіттер деңгейіндей сақталыну ықтималдығын дәлелдей түседі. Осы тұрғыдан біз жүргізген бақылау нәтижелері, 40 жастан соң адамның респираторлық аппарат мүмкіншілік резерві айтарлықтай төмендей түседі деген пікірдегі әдебиет мәліметтерінен алшақтайды. Бір жағынан жүргізілген зерттеулер, спортшылар мен спортпен шұғылданбайтындар арасындағы ӨӨЖЖ-інің нақты шамаларында ешқандай айырмашылықтың

жоқтығын көрсетеді. Тіпті, біздің бақылауға алып зерттелінген спортшылардағы ӨӨЖЖ-інің нақты көрсеткіші, негізгі шамадан әжептеурім көбірек екенін аңғаруға болады, алайда өкпенің өте жоғары желденуінің осындай өсу деңгейін жалпылама оң мәнді деп сипаттауға бола қоймас, өйткені алдында атап өткеніміздей бұл көрсеткіш, спортпен шұғылданбайтын денсаулығы мықты ер адамдарға лайықты оңтайластырылған формуламен есептелінген. Жоғары білікті спортшылардың негізгі ӨӨЖЖ шамасын есептеу үшін, олардың респираторлық аппаратының қызметтік резерв дәрежесіне мұқият салыстырмалы болжам жасалуын қамтамасыз ететін мұндай формулалар қажет. Жоғары білікті спортшылардың негізгі ӨӨЖЖ шамасын есептеу үшін, қарапайым формула өңделініп негізделінді. Бұл формула бойынша ӨӨЖЖ негізгі шамасының дәрежесі, өкпенің тіршілік сиымдылығының жартысын, минутіне 90 циклді құрайтын тыныс жиілігіне көбейткендегі көбейтіндіге тең болады. Егер, ересек спортшылардың нақты ӨӨЖЖ есептеуге осы формуланы пайдаланса, онда ол 141,2 литрге емес, 241,9 литрге сәйкес келеді (1-ші кестедегі мәлімет бойынша). Олай болса, зерттелінген спортшылардың респираторлық аппаратының қызметтік резерві, шындығында негізгі шамадан әжептеурім төмен болғаны.

Кесте 1. Жеткіншек, жасөспірім спортшы ер балалар мен спортшы жігіттер, спортпен шұғылданбайтын ересектер мен орта жастағы ер адамдар тыныс аппаратының резервтік мүмкіншілік көрсеткіштері

Зерттелушілер топтары*		Биометриялық Жасы, туған жылы	Бойы, см	Дене салмағы, кг	Өкпенің тіршілік сиымдылығы				Өкпенің өте жоғары желденуі								
									Негізгі		Нақты						
					негізгі		нақты		(көлем)		көлем		ТЖ, цикл/ мин	ТҚ, мл	Оттегіні тұтыну, мл		
					мл	мл/кг	мл	мл/кг	л	л/кг	л	л/кг			мин	кг	ӨӨЖ Ж бір кг шаққа нда
1	X	14,7	170,7	58,1	4435	76,3	3800	65,5	130,0	2,24	138,7	2,38					
	σ	0,65	5,7	5,03	146	6,3	360	5,42	8,5	0,33	23,3	0,35					
2	X	16,61	177,1	65,1	4564	70,1	4790	73,46	138,5	2,13	169,3	2,61	99,4	1782	1082	16,74	
	σ	0,41	5,2	6,0	515	5,65	540	5,92	17,5	0,22	21,4	0,27	18,0	594	147	2,38	
3	X	22,8	181,1	71,9	4542	63,1	5375	74,8	141,7	1,97	198,4	2,77	89,6	2291	1137	15,91	
	σ	3,2	4,9	5,0	123	3,59	770	8,99	12,0	0,16	17,8	0,26	17,7	771	207	3,37	
4	X	19,0	175,3	67,0	4472	66,8	4620	69,3	138,6	2,07	175,1	2,64	89,9	2059	908	13,86	
	σ	0,33	7,3	10,9	50	10,7	936	6,93	22,2	0,33	33,0	0,42	17,8	694	129	3,14	
5	X	44,6	175,4	75,7	3969	52,4	4575	60,8	113,1	1,149	183,3	2,42	78,3	2363	1171	15,43	
	σ	6,8	1,1	4,3	50	2,62	61	3,18	11,3	0,8	15,6	0,09	10,4	287	237	2,11	

*1 – жеткіншек ұлдар; 2 – жасөспірім спортшылар; 3 – ересек спортшы жігіттер; 4 – ересек жастағы спортпен шұғылданбайтын ер адамдар; 5 – спортпен шұғылданбайтын орта жастағы ер адамдар

Сонымен, жүргізілген зерттеу нәтижелерін жалпы түйіндей келе, келесі жайттарды атап өту керек. Шын мәнінде, өкпенің өте жоғары желденуі, тыныс жүйесінің қызметтік қабылеттілігін және механикалық желдену қасиетін толық айқындай алатын көрсеткіш болып табылады.

Алынған мәліметтер бойынша жасөспірім спортшылардың көрсеткіштері, тек 17 жаста ғана ересектермен теңесе алады деп айтуға болады. Бұл тұрғыдан біз жүргізген зерттеу жұмыстарының нәтижесі, спортшы-жеткіншектердің респираторлық аппаратының резервтік мүмкіншілігінің шектеулігін дәлелдейтін ғылыми әдебиеттік мәліметтермен сәйкес келеді.

Жоғарыда айтып өткендей, ӨӨЖЖ көрсеткіші тек спортпен шұғылданатындар да ғана емес, сонымен бірге спортпен айналыспайтын адамдарда да негізгі шамадан айтарлықтай басым түсетінін көреміз. 1-ші кестедегі мәліметтерді талдаулардан, спортшылардың ӨӨЖЖ аюсолюттік дәрежесі, спортпен шұғылданбайтындар көрсеткішінен айырмашылық мәні болмашы ғана екенін көреміз. Мұндай нәтижелер, спортшылардың ӨӨЖЖ-нің қанағаттандырмайтын деңгейі туралы тұжырым жасауға жеткілікті негіз болып табылады. Спортшылардың ӨӨЖЖ шамасының төмендігі, оны спорттық жетілдіру үрдісінде, олардың сыртқы тыныс резервінің дамуына барынша көңіл аудармағандықтан бәсең болатынын дәлелдейді. Респираторлық аппараттың резервтік мүмкіншілігін жоғарылату жөніндегі қамқорлыққа қадам жасау, әсіресе, баптандыру және жарыстық сипаттағы жүктемелерді орындау сәттері сыртқы тыныс қызметін қуатты жұмылдырумен жүзеге асып, соның нәтижесінде жұмыстық гиперпноное деңгейі кейде минутіне 200 литрге дейін көтерілетін спорттың циклді түрлерімен айналысатындар үшін өзекті мәселе болып отыр (18).

Біздің мәліметтер бойынша дене салмағының әр кг-на шағып есептегендегі ӨӨЖЖ дәрежесі, циклді спорт түрімен шұғылданатын спортшыларда 3,5-4 литрден кем болмауы керек. Демек, дене массасы 75 кг құрайтын спортшыда ӨӨЖЖ 300 литр болуы тиіс.

Студенттік жылдары спортпен айналысқан ересек ер адамдар ӨӨЖЖ анықтау күтпеген нәтижені көрсетті. Кейіннен, олардың ӨӨЖЖ деңгейі, спортпен шұғылданбайтын 19 жасар студенттерден кем

түспейтіні анықталды. Бұдан басқа да, ересек ер адамдар ӨӨЖЖ дәрежесі жоғары білікті споршылар көрсеткіштерінен болмашы ғана айырмашылықтар барлығы білінді. Жастық шақтаспортпен тыңғылықты айналысу, ұзақ жылдарға адамның респираторлық аппаратының резервтік мүмкіншілігінің жоғары деңгейдесакталуына кепіл болуы да әбден мүмкін.

Шешімін табу қажеттілігі бұрыннан туындаған тағы да бір сұрақтың пісіп жетілгені анық. Әңгіме, жоғары функционалдық жүктеме жағдайында адамның респираторлық аппарат қызметінің күштенуін бағалау жүйесі осы сәтке дейін өңделініп жасала қоймаған. Осыған байланысты, біздің көзқарасымыз бойынша, тек сол мезеттегі өкпенің желдену дәрежесіне ғана емес, оның ӨӨЖЖ-іне қатынасына баса назар аудару қажет. Бұған байланысты, аэробті қуатты бұлшықет жұмысын бағалауда қолданылатын жүктеме градациясын критерийлік сапа ретінде қабылдауға да болады. Мысалы, егер тыныстың минуттік көлемі ӨӨЖЖ-інің 40-50%-ын құраса, онда респираторлық аппаратқа түсетін жүктеме сылбыр қарқынды ретінде бағаланады, ал ТМК, ӨӨЖЖ-інің 55-65%, 70-80%, 85-90% дәрежелі кезінде респираторлық бұлшықеттер қызметінің күштенуі орташа, субмаксималді және өте жоғарыға жақын сипатқа ие болады.

Жалпы алғанда жүргізілген зерттеу нәтижелері, спортшыларды баптандыру бағдарламаларын өңдеп құрастыру кезінде, әртүрлі жас кезеңдеріндегі ер адамдардың респираторлық аппаратының резервтік мүмкіншілікдинамикасын дамыту үшін өздеріне тән ерекшеліктерін назарға алу қажеттілігін дәлелдейді. Біздің көзқарасымыз бойынша, адамның бейімделу үрдісін қамтамасыз етуде респираторлық жүйенің шын мәніндегі маңыздылығын бағалауға қатысты мәселе, әліде терең зерттелуді талап етеді. Респираторлық жүйенің резервтік мүмкіншілігінің жастық динамикасын, адамның тек жас шағында емес, ересек толысқан кезінде де зерттеу керектігі жөнінде сіңісіп қалған кейбір ескі көзқарастарды түбегейлі қайта қарастыру мезгілі жеткен сияқты.

1 Мозжухин А.С. Характеристика функциональных резервов // Проблемы резервных возможностей человека. Сборник научных трудов. – М., 1982. – С. 43-50.

2 Давиденко Д.Н. Общие и частные проблемы функциональных резервов адаптации организма к мышечной деятельности // Функциональные резервы и адаптация. Материалы Всесоюзной научной конференции. – Киев, 1990. – С. 157-161.

3 Давиденко Д.Н. Резервы адаптации организма человека // Тез. Докл. Международной научной конференции «Адаптация организма к природным и экосоциальным условиям среды». – Бишкек, 1998. – Часть 2. – С. 29-30.

4 Амосв Н.М., Бендет Я.А. Физическая активность и сердце. – Киев: Здоровья, 1975. – 255 с.

5 Кучкин С.Н. Резервы дыхательной системы и аэробная производительность организма: Автореф. дисс ... докт. мед. наук: 140017/. В надзаг.: Казанский государственный медицинский институт. – Казань, 1986. – 48 с.

6 Исаев Г.Г. регуляция дыхания при мышечной работе. – Л.: Наука. 1990. – 120 с.

7 Кузнецова Т.Д., Гурова О.Л., Самбунова И.П. и др. Особенности возрастного развития системы дыхания у детей 6-15 лет // Физиология человека, 1991. Т.17, №5. – С. 142-150.

8 Кузнецова Т.Д., Разживина И.И. Индивидуальные особенности развития дыхательной функции у детей от 7 до 8 лет // Физиология человека, 1994. Т.20, №5. – С. 68-73.

9 Босенко А.И., Беликова А.Г., Цонева Т.К. и др. Оценка резервных возможностей дыхания, кардио- и гемодинамики юных спортсменов // Гигиена и санитария, 1985. -№2. – С. 20-22.

10 Ванюшин Ю.С. Показатели кардиореспираторной системы у спортсменов разного возраста // Физиология человека, 1998. – Т.24, № 3. – С. 105-108.

11 Глебовский В.Д., Анохин М.И., Коркушко О.В. и др. Дыхание // М.: БМЭ, 1977. – С. 510-522.

12 Johnson B.D., Reddan W.G., Pegelov D.F. et al. Flow limitation and regulation of functional residual capacity during exercise in a physically active aging population // Amer. Rev. Respir. Disease. -1991. -143, № 5, 1.- P.960-967.

13 Исеев Л.Р., Переслегин И.А. Легочная вентиляция // БМЭ, 1980. – Т. 12. – С. 427-428.

14 Комро Дж. Г., Форстер Р.Э., Дюбуа А.Б. и др. Легкие. Клиническая физиология и функциональные пробы. – М.: медгиз, 1961, - 196 с.

15 Пономарев В.П., Функциональные резервы дыхания // В кн.: Характеристика функциональных резервов спортсмена. Сборник научных трудов. – Л.: 1982. – С. 18-24.

16 Baldwin E. De F., Cournand A. , Richards D.W. Pulmonary insufficiency. I. Methods of analysis, physiologic classification, standard values in normal subject // Medicine, 1948. -27, s.243-248.

17 Дембо А.Г. Исследование функционального состояния системы внешнего дыхания. / Спортивная медицина. – М.: Физкультура и спорт, 1975. – С. 147-175.

18 Михайлов В.В. Дыхание спортсмена. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 103 с.

Резюме

Нарибай Роза Жұмбаевна – к.биол.наук, доцент, КазНПУ им. Абая, E-mail:naribaeva.roza@mail.ru, 8701-55-00-172

«Функциональные резервы респираторного аппарата в различные возрастные периоды у мужчин»

Изучалась возрастная динамика показателей, характеризующих резервные возможности респираторного аппарата у мужчин, в качестве которых служили: жизненная емкость легких, жизненный индекс и максимальная вентиляция

легких. Под наблюдением находились мужчины в возрасте от 12 до 50 лет как занимающиеся, так и не занимающиеся спортом (всего более 60 человек). Приводятся данные, свидетельствующие о том, формирование резервов функции внешнего дыхания у спортсменов в основном завершается в 16-17 лет. Показано, что занятия спортом в студенческие годы создают предпосылки для поддержания высокого уровня резервов дыхания у мужчин в зрелом возрасте. Обосновывается необходимость разработки системы оценки напряженности работы дыхательной мускулатуры при повышенных функциональных нагрузках на респираторный аппарат у человека.

Ключевые слова: резервные возможности респираторного аппарата, жизненная емкость легких, жизненный индекс, максимальная вентиляция легких, возрастная динамика функциональной деятельности дыхания

Summary

Naribay Roza Jumbaikizi- candidat (Ph.D) in of Biological sciences, associate professor, KazNPU Abai

E-mail: naribaeva.roza@mail.ru, Tel.: cellular 8701-55-00-172; house 230-25-03

«Functional reserves of the respiratory apparatus at different ages of men»

Studied age dynamics of indicators characterizing the spare capacities of the respiratory apparatus in humans, which served as: vital capacity, vital index and maximum ventilation. The study included male and female aged 12 to 50 years old as engaged and not engaged in sport (over 60 people). The evidence contain the formation of reserves of the respiratory function in athletes mainly completed at the age of 16-17 years. It is shown that go in sports at the students years create a high level of reserves breathing men in adulthood. The necessity of the development of the evaluation system of the respiratory muscle strength at elevated functional loads on the respiratory apparatus in humans.

Keywords: reserve the possibility of respiratory system, lung capacity, vital index, maximum ventilation, age dynamics of the functional activity of breathing

УДК: 769.422.12

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ БАСТАУЫ – ҚОЗҒАЛЫС БЕЛСЕНДІЛІГІ

Э.К.Ахметова – *п.ғ.к., доцент, Абай ат. ҚазҰПУ магистратура және PhD докторантура институты,*

С.Х.Ерназаров – *дене мәдениеті және спорт мамандығы бойынша 2-курс магистранты Абай ат. ҚазҰПУ магистратура және PhD докторантура институты*

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларына дене тәрбиесіндегі қозғалыс белсенділігінің әсері. Яғни, қозғалыс белсенділігі адам қызметінің таптырмайтын факторы бола отырып, тек оңтайлы және қолайлы күнрежімінде ғана өсіп келе жатқан организмге сауықтыру әсерін тигізеді. Негізгі қимыл-қозғалыс жаттығулары көп ретте қайталанатын күрделі құбылыс. Қазір пайдаланып жүрген негізгі қимыл-қозғалыс жаттығулары өте көп. Олардың мазмұндары әр түрлі. Негізгі қимыл-қозғалыс жаттығуына – қимыл-қозғалыстармен бірге, организмде жаттығу жасалып жатқан кезде жүретін өзгерістер, жаттығудың адамға қандай әсер еткенін көрсететін процестер де кіреді. Бұл сан алуан күрделі құбылыс психологиялық, физиологиялық, биохимиялық, педагогикалық тұрғыдан қаралады. Адамның арнайы дене тәрбиесі міндеттерін орындауға арналған қимылын негізгі қимыл-қозғалыс жаттығулары дейміз. Қимылдың бәрі емес, тек тәрбие міндеттерін шешуге бағытталып, педагогика заңдылықтарына бағынған қимыл-қозғалыстары ғана негізгі қимыл-қозғалыс жаттығулары деп аталады. Еңбек ету кезіндегі қимыл-қозғалыстар материалдарды бағалы заттар шығаруға бағытталған, өнеркәсіп заңдылықтарына бағынады.

Тірек сөздер: белсенділік, сауықтыру, гипокенезия, гимнастика, қозғалыс, жылдамдық

Дене тәрбиесі - қоғамдағы жалпы мәдениеттің белігі, адамның дене қабілеттерін дамыту мен денсаулығын нығайтуға бағытталған әлеуметтік қызметтің бір саласы. Жастардың жан-жақты дамуын дене тәрбиесінсіз елестету мүмкін емес. Денесі жақсы дамыған деп күн режіміне спортпен жүйелі айналысуды енгізген, ағзаның шынығуы үшін табиғи факторларды тұрақты пайдаланатын, жұмысты белсенді демалыспен кезектестіріп отыратын жас адамды айтамыз.

Елімізде ерікті дене шынықтыру - спорт қоғамдары жұмыстарын қайта жандандыра бастады. Оның негізгі міндеттерінің бірі балалар мен жасөспірімдердің арасында дене шынықтыру-сауықтыру және спорт жұмыстарын ұйымдастыру болып табылады, өйткені дене тәрбиесінің негізі балалық және жеткіншектік жаста қаланады. Тек қана осы кезеңде дене жаттығуларымен шұғылдану қажеттілігі қалыптасады, дағдылар мен іскерліктер жинақталады, спортқа қызығушылық артады.

Дене жаттығулары, сылап-сипау, қозғалыс және спорттық ойындар жүру, жүгіру, шынығу, дене еңбегі дене тәрбиесінің құралдары болып табылады [1].

Айтылған құралдар өсіп келе жатқан ағза үшін маңызды сауықтыру мәніне ие. Бұл біріншіден, дене жаттығулары арқылы қоршаған ортаның жағымсыз факторлары мен жұқпалы ауруларға ағзаның қарсылығы артатындығымен түсіндіріледі. Басқа сөзбен айтқанда, денесі мықты және шыныққан адам

сирек ауырады. Екіншіден, өсу мен даму процесі ынталандырылады, жылуды реттеу реакциясы жетілдіріледі, яғни салқын тигеннен болатын сырқаттануға қарсылық артады. Үшіншіден, ақыл-ой және дене қабілеттерінің артуына себепкер болатын шыдамдылық, күш, жылдамдық пен икемділік секілді қасиеттер дамиды. Ақырында, дене жаттығуларымен айналысу жағымды эмоционалды жағдайды туғызады, сергектік пен сенімділікті қолдайды.

Дене тәрбиесімен шұғылдану кезінде жас, жыныс, ағзаның жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктері есепке алынуы керектігі есте болғаны жөн. Басты талаптардың бірі - дене тәрбиесі және спортпен айналысу тәртібін сақтау, яғни олардың жүйелілігін, жүктемелердің біртіндеп арттырылу-ын, сабақ өткізілетіндей жағымды жағдайларды, әр түрлі құралдар мен формаларды кешенді түрде пайдалану.

Қозғалыс дегеніміз өмір деген қанатты сөз бар, шындығында, қозғалыс ағзаның биологиялық қажеттілігі. Күнделікті өмірде адам әр түрлі қозғалыс жасайды, олардың жиынтық көлемі қозғалыс белсенділігі деп аталады. Жүру кезінде жасалатын адам адымының саны мен жұмыс көлемінен көрінетін тәуліктік қозғалыс белсенділігі жас өскен сайын артатындығын зерттеулер көрсетіп отыр, әрі бұл көрсеткіштер ер балалар мен қыз балаларда бірдей болмайды. Яғни, жеткіншектік жастағы қыз балалардың тәуліктік адымының саны, өздерімен құрдас ер балаларға қарағанда 4,9 мың адым кем екен. Дене тәрбиесі және спортпен айналысудың нормасы мен тәртібі ғылыми тұрғыдан негізделген. 6-10 жастағы жеткіншектердің тәуліктік қозғалыс белсенділігі 25-30 мың адымды құрауы керек, ал осы жастағы қыз балаларда жүру мен жүгіру еңбек және спорттық қызмет барысында орындалатын өзге қозғалыс-қимылдармен алма-стырылуы мүмкін.

Қозғалыс белсенділігінің де өлшемі бар. Тәулікте қозғалыс бел-сенділігінің сандық сипаттамасына ие бола отырып, оның ағзаға әсер етуі туралы алдын ала айтуға болады. Тәуліктік қозғалыс белсенділігінің ең төменгі қажетті және мүмкін болатын ең жоғарғы деңгейі гигиеналық норманың шектері болады, ол бұзылса сауықтыру тиімділігі болмайды және ағзаның жағдайында жағымсыз өзгерістер дамуы мүмкін[2].

Қалыптасқан өмір салты, еңбек ету мен дене тәрбиесінің жүйесі балалар мен жеткіншектердің күнделікті қозғалыс белсенділігін өзгертуі, төмендетуі не оны арттыруы мүмкін. Кіші жастағы балаларда тәуліктік қозғалыс белсенділігі кеп жағдайда тұқым қуалаушылық негізде қалыптасатын биологиялық себептермен реттеледі. Жеткіншектерде ол әлеуметтік жағдайлардың әсерімен қоғамдық тәрбие беру барысында жекелей қалыптасады.

Қозғалыстың жетіспеуін «гипокинезия» («гиподинамия») деп атайды, ағзадағы көп жақты ауытқушылықтар гипокинезия жағдайын білдіреді. Шектен тыс қозғалыс белсенділігін «гиперкинезия» атауы білдіреді.

Сөйтіп қозғалыс белсенділігі адам қызметінің таптырмайтын факторы бола отырып, тек оңтайлы және қолайлы күн режимінде ғана өсіп келе жатқан организмге сауықтыру әсерін тигізеді.

Дене тәрбиесі мен спорттың барлық құралдары мен түрлерін дұрыс пайдалану арқылы ғана оңтайлы қозғалыс белсенділігіне жетуге болады. Мектепке дейінгі мекемелердегі, мектептердегі және бастауыш сыныптағы оқыту мен тәрбиелеу бағдарламаларымен қарастырылған дене дайындығының міндетті түрлері және үйде дербес шұғылдану әрбір оқушыға қолайлы.

Жеткіншектерде қозғалыс белсенділігіне тұрақты қажеттілікті қалыптастыруда спорттың алатын орны үлкен. Алайда, шама жетпейтіндей спорттық жүктемелер бала ағзасында жағымсыз өзгерістерді туындатуы мүмкін. Балалық жаста спорттың кез-келген түрімен айналыса беруге болмайды. Дене тәрбиесі және спорт комитеті бекіткен жеке спорт түрлері бойынша оқу-жаттығу топтарына балалар мен жеткіншектерді қабылдау үшін жас шектері бар (1 кестені қараңыз)[3].

Тәуліктік қозғалыс белсенділігінің ұсынылып отырған көлемі сергектіктің (ұйықтамаған уақыттың) барлық кезеңіне бірқалыпты бөлінуі тиіс: ағзаның тәуліктік ырғағына сәйкес дене қозғалысының көп бөлігін 9-12 және 15-18 сағаттардың арасында орындау керек.

Оңтайлы құрылған қозғалыс режимінің міндетті жағдайына қозғалыстың сапалық әр түрлілігі жатады. Дене жаттығуларымен шұғылдану, бұлшық ет күшін жұмсау қызметінің түрлері әр түрлі болуы тиіс және сонымен бірге өсіп келе жатқан ағзаның қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес келуі қажет. Жалпы білім беретін мектептегі дене тәрбиесі Президент сынамаларын тапсыруды, сыныптан және мектептен тыс түрліше шараларды өткізуді де қарастырады.

Оқушылар дене тәрбиесінің езара байланысты түрлерін дене тәрбиесі сабақтары, мектептің күн режиміндегі дене шынықтыру-сауықтыру шаралары, сыныптан және мектептен тыс спорт-көпшілік жұмыстары, үйде, мектеп жанындағы және ауладағы алаңда, стадионда дене жатты-ғуларымен дербес айналысу түрлері құрайды [4].

1-кесте. Спорттың әр түрімен шұғылдана бастайтын жас

Спорттың түрлері	Қабылдау жасы (жылы)			
	Балалар-жасөспірімдер спорт мектебі Бастапқытоптар	Маманданутоптары	Жалпыбілім беретін мектептердегі спорттық сыныптар	Мектеп-интернаттар дың спорттық сыныптары
Акробатика	8-9	10-11	9-10	10-11
Баскетбол	10-12	12-14	10-11	12-13
Бокс	12-14	14-15	13-14	13-14
Күрес	10-12	12-14	10-11	12-13
Волейбол	10-12	12-14	10-11	12-13
Спорттық гимнастика	8-9	10-11	9-11	10-11
Көркем гимнастика	7-8	9-10	9-10	10-11
Тау шаңғысы спорты	8-9	10-11	9-10	10-11
Академиялық есу	10-11	12-13	10-11	13-14
Шаңғы спорты (жүгіру)	10-11	12-13	10-11	13-14
Жеңіл атлетика	10-12	13-14	10-11	12-13
Жүзу	7-8	8-10	9-10	10-11
Суға секіру	7-8	9-10	9-10	10-11
Ауыр атлетика	13-14	14-15	13-14	14-15
Конькимен мәнерлеп сырғ.	7-8	9-10	9-10	10-11
Шайбалы хоккей	10-11	12-13	10-11	12-13

Барлық оқушылар үшін міндетті болып табылатын дене тәрбиесінің негізгі формасы бұл дене тәрбиесі сабақтары. Ол мүмкіндігінше арасына 1-2 күн салып, аптасына (45 минуттен) 3 рет өткізіледі. Сабақтарды қосарлау, қажетті жағдайда тек шаңғы дайындығында ғана болады.

Дене шынықтыру-сауықтыру шаралары сабаққа дейінгі күн сайын өткізілетін гимнастикадан, сабақ кезіндегі дене шынықтыру үзілістерінен, үлкен үзілістердегі қозғалыс ойындары мен дене жаттығуларынан тұрады.

Сабаққа дейінгі гимнастика сабақта оқушылардың жұмыс қабілеттілігін арттыру үшін өткізіледі. Гимнастиканың негізі иық белдеуінің (қолдар мен бастың қозғалыстары), арқаның, іштің (алға, артқа және жанға еңкею), аяқтың (отыру, секіру) еттері секілді әр түрлі ет топтары үшін дене жаттығуларының жиынтығынан тұрады. Қозғалыстың күрделі үйлесімділігін талап ететін жаттығулар кешеніне күшті қажет ететін жүктемелерді енгізудің қажеттігі жоқ. Ашық ауада өткізілетін гимнастикалық жаттығулар ағзаны шынықтырып, салқыннан болатын сырқаттарға оның қарсылығын арттырады [5].

Ауа райы қолайсыз (жаңбыр, салқындық) жағдайда гимнастиканы (жаттығуларды) сынып белмесінде емес, желдетілген дәлізде т.б. кеңдеу орындарда өткізу керек. Оның ұзақтығы 6-7 минуттен аспайды.

Дене шынықтыру үзілісінің (сергектік минутының) ұзақтығын сабақты өткізетін мұғалім анықтайды. Оның тапсырмасы бойынша сынып кезекшісі терезені немесе оның желдеткішін ашады, оқушылар сабақты тоқтатып, партада отырып, не оның жанында тұрып жаттығуды жасай бастайды. Дене шынықтыру үзілісінің әрбір кешені әлбетте, әрқайсысы 4-рет қайталанатын 4-5 жаттығудан тұрады. Кешенге күрделі емес жаттығулар, онда да сабақтың сипатын есепке ала отырып, енгізіледі. Мысалы жазу жұмысынан кейін дене шынықтыру үзілісіне саусақтарды белсенді түрде бүгіп, жазатын қимылдарды, қолды және қолдың басын еркін қағып-сілкілейтін қозғалыстарды, мұрын арқылы терең дем ала еңкею мен жартылай еңкеюді, тұрған қалыпта аяқ еттері үшін жаттығулар мен орнында жүруді енгізеді.

Үлкен үзілістердегі қозғалыс ойындары оқушылар қажуының алдын алудың, оқу күні ішінде жұмыс қабілеттілігінің жоғары деңгейін сақтаудың жақсы құралы.

Ойынның түрін, орындалу екіпін мен ұзақтығын оқушылардың өздері тандауы тиіс. Алайда, жоғарылаған дене жүктемелерін, екі жақты ойындарды (футбол, қол добы, баскетбол) пайдалануға болмайды. Олар адамды шамадан тыс қоздырады, ойыннан кейін оқу қызметіне кірісу қиынға соқпақ. Төмен және орташа қарқындылықтағы қозғалыс ойындарын келесі сабақ басталғанға дейін 5-6 минут қалғанда аяқтау қажет.

Үлкен үзілістердегі қозғалыс ойындары мен дене жаттығуларын табысты өткізу кеп жағдайда спорттық жабдықтардың (доптар, секіртпелер, шығыршықтар, батпандар, жалаушылар, эстафеталық таяқшалар және басқалар) қаншалықты бар, не жоқтығына және жаттығу өткізетін орынның дайындығына байланысты.

Сыныптан және мектептен тыс спорт-көпшілік жұмыстарына спорт секцияларындағы сабақтарды ұйымдастыру, сондай-ақ денсаулық және спорт күндерін өткізу енеді. Бұл жұмысты дене тәрбиесінің

мұғалімі жүргізеді, әр түрлі секциялар құрылады, олардағы сабақтар аптасына 2-3 рет әткізіледі, жаттығу сабақтарының әрқайсысының ұзақтығы 1,5-2 сағат.

ҚР-сы Үкіметінің «Дене тәрбиесі мен спорттың бұқаралығын одан әрі арттыру туралы» қаулыларына сәйкес жалпы білім беретін барлық мектептерде ай сайын денсаулық және спорт күндері өткізіледі. Бұл шаралар денсаулықты нығайтуға, Президент сынамалары нормаларын тапсыруға жақсы дайындалуға көмектеседі, оқушылардың белсенді демалуын қамтамасыз етеді және дене тәрбиесімен айналысуға олардың қызығушылығын арттырады [6].

Денсаулық және спорт күндерінің бағдарламасына жаяу серуендеу, қозғалыс және спорттық ойындар, туристік жорықтар (жаяу, шаңғы және т.с.с), «Үміт сөресі» бағдарламасы бойынша бұқаралық жарыстар, Президент сынамаларының нормаларын тапсыру, икемділік пен күш көрсетуден жарыстар, шаңғымен шанамен, конькимен сырғанау енуі мүмкін. Осы спорттық жарыстардың ұзақтығы белгіленген нормадан аспауы керек.

Мектептен тыс спорт-көпшілік жұмыстарды бұқаралық спорттық ұйымдар мектеп және ата-аналармен тұрақты өзара жұмыс жасай отырып ұйымдастырады. Оған балалар-жасөспірімдер спорт мектептерінің (БЖСМ), сауықтыру лагерлерінің, балалар туристік станцияларының, «Жастар» спорт қоғамының, су станцияларының, оқушылар үйлері мен сарайларының, мәдениет пен демалыс парктерінің, сондай-ақ түрліше спорт клубтарының қызметі енеді. Соңғысы балалар арасында бұқаралық ойындарды, аула және көше командаларының жарыстары мен спорттық көңіл көтерулерді ұйымдастырады [7].

Денсаулық жағдайында ауытқушылығы бар балалар, әсіресе оқу күнінің дұрыс режиміне, оның ішінде дене шынықтыру-сауықтыру шараларына мұқтаж болады. Бұл оқушыларға дене тәрбиесі бойынша сыныптан тыс жұмыстарға (бұқаралық дене шынықтыру мейрамдары, серуендер, экскурсиялар) шамасы жеткенше қатысқаны ете пайдалы.

Олар үшін күн сайын таза ауада 2-2,25 сағат демалудың үлкен маңызы бар. Демалыс күндердегі серуеннің ұзақтығы екі есе кедейтілуі тиіс. Мұндай қозғалыс режимі өзін-өзі сезінуге, дене дамуына және денсаулығы нашар оқушылардың жұмыс қабілетіне жағымды әсер етеді.

Бастауыш сыныптағы дене тәрбиесі кейбір ерекшеліктерге ие. Бастауыш сынып оқушыларының дене тәрбиесі бағдарламасындағы жалпы міндеттерді шешу, дене дайындығы қарастырылады. Оның мақсаты бастауыш сынып оқушыларында тандап алған спорт түрі үшін ерекше маңызды дене қасиеттерін тәрбиелеу; жанама-қолданбалы қозғалыс дағдыларын қалыптастырып, жетілдіру; әр түрлі кәсіби-өндірістік жағдайлардың әсеріне ағзаның тұрақтылығын арттыру. Бастауыш сыныптағы дене тәрбиесінің әртүрлі формалары сабақ үдерісінде пайдаланады, бірақ олардың мазмұнында көп жағдайда бір-бірінен айырмашылықтар бар.

Таңертеңгілік гигиеналық гимнастика жалпы дамытатын және кәсіби-қолданбалы сипаттағы дене жаттығуларынан тұрады. Ол үй жағдайында өткізіледі, жатаханада жақсы желдетілген бөлмеде, ал мүмкіндік болса таза ауада өткізген қолайлы. Жаттығу ұзақтығы 20-30 минут, оның ішінде кәсіби-қолданбалы дене дайындығына 5-7 минут бөлінеді. Дене жаттығуларының кешенін оқушының болашақ мамандығының ерекшеліктерін есептей отырып дене тәрбиесінің оқытушысы жасайды. Жатаханаларда гимнастиканы қоғамдық нұсқаушылар өткізеді.

Кіріспе гимнастика сабақта және сабақтың алдында өткізіледі. Жаттығу дәліздерде, тынығатын және оқу бөлмелерінде, таза ауада ұйымдастырылады. Жаттығу кешені 10-12 минутке есептеледі. Жалпы дамытатын және жалпы нығайтатын жаттығулармен бірге, оларға жұмыс кезінде негізгі ауырлық түсетін еттер үшін 3-5 ар-найы жаттығулар қосылады. Дене тәрбиесі және спортпен күн сайын шұғылдану жасөспірімге немесе қыз балаға өз денсаулығын нығайтуға, ауырмауына, өнімді еңбек етуіне, бос уақытын түрлендіре, қызғылықты өткізуіне көмектеседі.

Қозғалыс қимылдарына үйрету ерекшеліктері. Қандай да болсын дене жаттығуларын және жаттығулардың кез келген тобын үйрету төмендегідей ерекшеліктермен сипатталады.

1. Оқушылардың белсенді қозғалыс қызметі - оқу материалын меңгерудің қажетті шарты. Баланың дене жаттығуларын үйренуі өзінде бар психикалық және дене күшін жұмсауды талап ететін оқу-еңбек қызметі.

Жұмысқа қабілеттілік бірнеше факторларға: тұқым қуалаушылық, өмірде жинақталған және нақты жағдайларға бейімделу қызметінің тәсілдеріне байланысты. Олар көбірек дамыған сайын адам жоғары жұмыс қабілеттілігін көрсете алады. Жай уақытта адам өзінің жалпы жұмыс қабілеттілігінің белгілі бір бөлігін ғана пайдаланылады. «Қор» деп аталатын басқа белгі ең жоғары талаптар қоятын жағдайларда ғана іске қосылуы мүмкін. Кездейсоқ жағдай жұмыс қабілеттілігі қорын көрсетуді арттырып қана қоймай, адам қабілеттілігін ең жоғары деңгейде дамытады. Өз кезегінде мұндай қабілеттілікті дамыту әр түрлі жағдайларға байланысты. Қимылды үйретуге қолданылатын қолайлы жағдайлар үйрету әдісін жетілдіргенде көрінеді.

2. Қозғалыс дағдылары жүйесін қалыптастыру. Тек қана қимыл жүйесі оқушының дене дайындығының сипатын анықтайды. Бірақ жүйелер түрлерінің көп болуы нәтижесінде олар дене тәрбиесінің бағытына және оның нақты міндеттеріне байланысты іріктеліп алынуы қажет [8].

Бұл жүйелерді анықтау тәсілдері бір не өзге қимылдарды пайдаланудың көп жылдық тәжірибесімен, олардың теориялық және тәжірибелік негізіне сүйенеді. Мысалы, мектеп бағдарламасы үшін дене жаттығулары жүйесін жасауда қолданбалылық қағидасына сүйене отырып, емірлік тәжірибемен ең тығыз байланыста болған қимылдар ғана іріктеліп алынады. Ол жүйе тәжірибеде ыңғайлы болуы үшін бірін-бірі қайталайтын қимылдар немесе екінші кезектегі қимылдар қолданылмайды.

3. Қозғалыс қимылдарына үйрету дене мүмкіндіктерін қалыптастырумен өзара байланысты. Екі процестің өзара шарттылығы үш бағытта көрінеді: кейбір қозғалыс қимылдарына үйретуді дене мүмкіндіктерінің тиісті деңгейінсіз жүзеге асыру мүмкін емес (мысалы, өрмелеуге үйрету қолдың жеткілікті жоғары күш-қуатын талап етеді); қозғалыс дағдыларының қалыптасуы дене мүшелерінің тиісті деңгейінің бір мезгілде артуымен қоса жүреді (мысалы, кіші допты лақтыруға үйрету күш, шапшаңдық мүмкіндігінің өсуімен қоса жүреді); қалыптасқан дағдының нәтижелілігі арнайы мүмкіндіктердің деңгейіне байланысты (мысалы, қысқа қашықтыққа жүгіруге үйреткенде шапшаңдық мүмкіндіктері дамытылады, бірақ олардың дамуы күш пен шыдамдылықтың қолайлы деңгейі жағдайында тиімді болады).

4. Қимылға үйрету нәтижелілігі дене туралы білімнің қол жеткен деңгейімен ғана емес, дене дамуының жинақталған деңгейімен де анықталады. Білім жүйелерін және қимылды меңгерудің дұрыс ұйымдастырылған педагогикалық жұмыстары дененің даму көрсеткішінің артуымен де қоса жүруі керек [9].

1 Матвеев Л.П. *Общая теория спорта. Учебная книга для завершающих уровней высшего физического образования.* – М.: Воениздат, 1997. – 264-279б.

2 Озолин Н.Г. *Современная система спортивной тренировки* – М.: ФиС, 1970 – 478б.

3 Бозжанова К.Б. *Бала туралы сөз етсек.* – Алматы: Мектеп, -1971, -71б.

4 Каражанов Б.К. *Основные понятия теории и методики физической культуры и спорта.* – Алма-Ата КазИФК, 1991.

5 Вайцеховский С.М. *Книга тренера.* – М.: ФиС., 1971.

6 Ахметова Ш. *Қазақ халқының бала тәрбиелеудегі дәстүрі.* – Алматы: Мектеп, 1966, -25 б.

7 Ашмарин Б.А. *Теория и методика физического воспитания.* – М.: ИП, 1990. – 287с.

8 Коробейников Н.К., Михеев А.А., Николенко И.Г. *Физическое воспитание: Учеб. Пособие.* – М.: Высш. шк., 1989, -384 с.

9 Воробьев А.Н. *тренировка работоспособность реабилитация.* – М.: Физкультура и спорт, 1989, -272 с.

Резюме

Ахметова Э.К. – к.п.н., КазНПУ им.Абая институт PhD докторантуры и магистратуры,
Ерназаров С.Х. – магистрант 2-курса специальности физическая культура и спорт, КазНПУ им.Абая институт
PhD докторантуры и магистратуры.

«Активная подвижность – начало физических воспитания учащихся младших школьников»

В этой статье, начальная школа физического воспитания воздействует физической активности. Другими словами, являются неотъемлемой активности человеческого фактора в движении, только лучшее и только приемлемые формы будет иметь большее влияние на здоровье организма. Основной упражнение повторяется много сложных движений. Теперь вы используете много основных упражнений движения изменения в подготовке, что делается в организме, которая включает в себя процессы, которые влияют на человека упражнения. Это разнообразные сложные психологические, физиологические, биохимические, педагогической точки зрения считаются. Специальная физическая подготовка для выполнения обязанностей движения человека является то, что основные упражнения движения. Все жесты направлены не только на решение проблемы образования, в арбитражном педагогических движений упоминается только в качестве основных упражнений движения. Движения рабочей силы в материалы для производства ценных веществ, подлежат юрисдикционной отрасли.

Ключевые слова: деятельность, оздоровительный, гипокенезия, гимнастика, движение, скорость

Summary

E.K.Akhmetova - Ph.D., Named after Abai Kazakh National Pedagogical Institute PhD doctoral and graduate
S.H.Yernazarov - 2-course undergraduate specializing in physical culture and sport, Named after Abai Kazakh National
Pedagogical Institute PhD doctoral and graduate

«Active mobility-getting physical education students younger school children»

In this article, primary school physical education affects physical activity. In other words, are an integral activity of the human factor in the movement, only the best and only acceptable forms will have a greater impact on the health of the body. The main exercise is repeated many complex movements. Now you're using a lot of major changes in the exercise movement

training, which is done in the body, which includes the processes that affect a person exercises. This variety of complex psychological, physiological, biochemical, pedagogical point of view are considered. Special physical training to perform the duties of human movement is that the basic exercises movement. All gestures are directed not only to solve the problems of education, pedagogical movements in the arbitration is mentioned only as a major motion exercises. Movement of labor in the materials for the production of valuable substances, are subject to jurisdictional industry.

Keywords: activity, wellness, hyperkinesias, gymnastics, movement, speed.

УДК: 002.6:37.01

ОБЪЕКТИЛІ-БАҒЫТТАЛҒАН ПРОГРАММАЛАУ ТІЛДЕРІН ҮЙРЕТУДІ МОБИЛЬДІ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ АРТТЫРУМҮМКІНДІКТЕРІ

Б.Ғ.Бостанов, Э.Т.Садақбаева –*Абай атындағы ҚазҰПУ*

Информатика ең бір серпінді дамып және жаңарып отыратыноқу пәндерінің бірі болып табылады. Сондықтан да бұл пәннің барлық бөлімдерін меңгеру заманауи компьютерлік ғылым өнімдеріне сәйкес болуы қажет. Бүгінде информатика курсына объектілі-бағытталған программалау тілдерін оқыту барысында әдетте дәстүрлі оқыту әдістері қолданылады. Бірақ, қазіргі ақпараттық технологиялар күн сайын қарқынды дамып жатқан білімді ақпараттандыру заманында қосымша жаңа оқыту түрлері мен әдістерін қолдану, яғни ашықтан оқыту және мобильді оқыту секілді заманауи технологияларды оқу үрдісіне енгізу қажеттілік туғызуда. Осылайша, жоғары технологиялы мобильдік құрылғыларды пайдаланып, оқыту сапасын жетілдіру мүмкіндігі артуда. Берілген мақалада информатика курсына объектілі-бағытталған программалау тілдерін үйретуді мобильді оқыту арқылы арттырудың негізгі бағыттары мен мүмкіндіктері қарастырылған.

Тірек сөздер: Мобильді оқыту, оқыту әдістері мен құралдары, объектілі-бағытталған программалау тілдері

«Мобильді оқыту» (*m-learning*) термині ағылшын педагогикалық әдебиетінде 10 жыл бұрын пайда болған, соңғы уақыттарда бұл термин біздің мемлекетте де қолданыла бастады. Көптеген ғалымдар мен педагогтардың ойынша, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы оқытудың болашағы мобильді байланыс құралдарының таралуымен, смартфондар мен айфондардың танымалдығымен және көптеген оқыту қосымшалары мен бағдарламалардың, сонымен қатар білім берудің мүмкіндіктері мен сапасын ұлғайтатындығымен интерфейсі секілді жаңа технологиялардың пайда болуымен, мобильді байланыспен Интернетке сымсыз қосылу қызметінің арзандауымен байланысты және соған тәуелді [1].

Мобильді оқытудың негізгі артықшылығы бізге жақсы таныс және сөзсіз ыңғайлы смартфон, планшет және басқа портативті қалта компьютерлері секілді құрылғылардың қолданылуы болып табылады. Мобильді оқыту – бұл өзіңмен бірге алып жүруге, кез келген жерде, кез келген уақытта қолдануға болатын оқыту түрі. Яғни, сіз білім алу үшін жұмыс орнына немесе стационарлы компьютерге тәуелді емессіз. Мобильді оқыту кезінде оқытушы мен оқушы арасындағы байланыс та мобильді құрылғы арқылы жүзеге асады. Дәстүрлі оқыту түріне қарағанда, мобильді технологияларды қолдану арқылы Интернетке қосылу мүмкіндігі бар кез келген жерде жүріп-ақ бір уақытта бірнеше курстарды оқуға болады. Бұл оқыту түрінің кеңінен таралуы, бірінші кезекте мобильдік технологиялардың жетілдірілуімен және смартфондар мен планшет бағаларының қолжетімділігіне байланысты. mLearning ақпаратты кез келген уақытта алуға мүмкіндік береді.

WiFi, 3G, 4G секілді сымсыз байланыс технологияларының және Интернет желісіндегі интерактивті оқыту курстары, білім беру сайттары мен электронды оқулықтар санының дамуына байланысты оқытудың смарт-технологияларын құру мен жетілдіруге деген қоғам сұраныстары да артып келеді. Ал мобильді оқытудың түрлері мен әдістері оқу үрдісін программалық қамтамасыздандыруды қажет етеді, сондықтан да білім берудің электронды ресурстарын құру маңызды тапсырмалардың бірі болып табылады. Құрылатын электронды білім беру ресурстарының оқу үрдісіне қажеттілігі болуы керек және дербес компьютерге де, заманауи мобильді құрылғыларға да бейімделуі тиіс.

Болашақта оқу материалдарының барлығы мобильді түрде таратылуы мүмкін. Ал қазіргі кезде мобильді оқытуды қолданыстағы оқыту тәсілдерімен қатар ендірудің көптеген мүмкіндіктері бар. Мобильді технологиялар көмегімен объектілі-бағытталған программалау (ОБП) тілдері секілді пәндерді оқыту үшін электронды оқу ресурстарын қолдану пайдаланушыларға қосымша аппаратты-программалық құралдар мен мамандарды тарту қажетінсіз зор мүмкіндіктер береді.

Қазіргі кезде программмалауда екі әдіс басым: құрылымдық программалау және оның логикалық өрісі - объектілі-бағытталған программалау. ОБП-дың пайда болу себебі программалар қиындығының өсуі, класс пен объект секілді құрылымдар және қасиет, әдіс пен оқиғалар секілді элементтер құру қажеттілігінің

туындауы болып табылады. Сондықтан да объектілі-бағытталған программалау және объектілі-бағытталған программалау технологиясы жоғары оқу орындары мен мектептердің оқу бағдарламасының ажырамас бөлігіне айналды [3]. Бұл программалау тілін өздігінен оқып, тәжірибелік дағдыларын меңгеруді қалаған барлық пайдаланушылар қолдануына болатын мобильді құрылғыларға арналған электронды оқу ресурстарын құрудың негізгі себебі болып табылады. Объектілі-бағытталған программалау электронды білім беру кешендері негізінен екі бөлімнен тұруы мүмкін:

Теориялық негіздері, анықтамасы мен түсініктемелері;

Объектілі-бағытталған программалауды қолдану мысалдары.

Кешеннің негізгі мақсаты объектілі-бағытталған программалау түсініктемелерін меңгеру, сонымен қатар оқушыны тілдің негізгі құрылымымен және ОБП мысалдары арқылы білімді жүзеге асыру мүмкіндіктерімен таныстыру болып табылады.

Объектілі-бағытталған программалауды оқыту үрдісінде келесі білім беру міндеттері жүзеге асырылады:

ОБП түсінігінің қалыптасуы;

ОБП қағидаларын үйрету;

Объектілі-бағытталған жобалауды үйрету [2].

Қойылған міндеттерді шешу үшін заманауи оқыту ресурстарын құруға болатын кез келген қолжетімді құралдар қолданылуы мүмкін. Мысалы, осындай құралдардың бірі – Moodle, ол жеке онлайн-курстармен қатар, білім беру веб-сайттарын құруға арналған орта. Оқытушылар электронды оқу модульдері негізінде оқу курстарын жасауға, жасаған оқу курстарын қолдану арқылы білім беру қызметін жүргізуге, басқа пайдаланушылармен оқу курстары және білім беру ресурстарымен электронды түрде алмасуға мүмкіндіктері бар. Жобаның негізінде әлеуметтік конструктивизм мен оны білім беруде қолдану теориясы жатыр. Бұл өзінің функционалдық мүмкіндіктері және меңгеру қарапайымдылығы мен қолдану ыңғайлылығымен пайдаланушылардың электронды оқыту жүйелеріне қатысты талаптарын қанағаттандыратын тегін таратылатын программалық кешен [3].

Объектілі-бағытталған программалау тілдері бойынша құрастырылатын курста оның мазмұны белгілі бір тақырыптар бойынша бөлінеді. Әр тақырып мазмұны теориялық негіздер мен қойылатын тапсырма алгоритмдерінің мысалдарынан тұрады. Оқушыға ұялы телефон шағындыспейіне шығарылатын қажетті тақырыпты таңдау жеткілікті. Курсты кез келген оқушы кез келген уақытта пайдалана алады, яғни ұялы телефон қолдану арқылы бірден курстың мазмұнымен жұмыс істей беруіне болады.

Білім беру саласында блог, әлеуметтік желі сияқты әлеуметтік программалық қамтамалар түрлеріне деген қызуғушылық пен олардың танымалдығы күн санап өсіп келеді. Сонымен қатар, мобильді құрылғылар байланыстың келесі түрлерін қамтамасыз етеді: дыбыстық хабарлама, SMS, электронды пошта, бейнебайланыс, әлеуметтік желілер (Twitter, Facebook және т.б.), яғни олар жазуға, көрсетуге және айтып түсіндіруге мүмкіндік береді. Арнайы қосымшалар оқушыға интерактивті режимде жұмыс істеуін, курстың электронды ресурсы бойынша навигация қарапайымдылығы мен жеңілдігін қамтамасыз етеді. Білім беру ресурсында келесі мүмкіндіктер жүзеге асырылады:

материалға парақтық қолжетімділік – бұл оқу құралдарын дәстүрлі қолдану түріне ең жақын әдіс, қажетті пәннен білім алу барысында оқу материалдарының көрсетілу жүйелігінің маңыздылығы орын алатын барлық жағдайларда қолданылады, мұндағы мәтін бойынша жылжыту барлық байланысқан элементтер демонстрациясы арқылы жүзеге асырылады;

- оқу материалына бөлім, тақырып және бөлімшелер бойынша қол жеткізу мүмкіндігі – курстың жалпы логикасын толық түсіну үшін маңызды, ақпаратты қайта қарау және анықтамаларды қолдану барысында жиі қолданылады;

- кілттік сөз, сөйлем, жол арқылы іздеу – қажет түсініктемелер бойынша керекті мәліметтерді тез табу мүмкіндігін береді [4].

Мәселен, мобильді құрылғылар арқылы оқытуға арналып құрастырылатын Visual Basic объектілі-бағытталған программалау тілін оқыту құралы келесі мазмұн бойынша құрылады: Visual Basic программалау тілі туралы, оның элементтері, айнымалылар, операторлар, процедура мен функциялар [5]. Осы мазмұн бойынша әр тақырып мысалдарымен қоса жеке-жеке қарастырылады. Әр тақырып, тақырыпшаларға көрсетілетін сілтемелер арқылы ақпаратты қайта қарау, анықтамаларды қолдану ерекшелігі әр оқушының Visual Basic тілін терең, әрі толық меңгеруіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, әлеуметтік желі арқылы кез-келген уақытта оқытушымен, достар немесе әріптестерімен байланысу оқушыға қиындық туындаған сәтте көмек алу мүмкіндігімен қамтамасыз етеді.

Қорыта келгенде, объектілі-бағытталған программалау тілдерін оқу барысында мобильді

құрылғыларды қолдану оқу үрдісін тиімді етуге, пәнді жылдам меңгеруге, сонымен қатар оқуға деген қызығушылықтарын жоғалтқан оқушыларды тартуға мүмкіндік береді. Және де мобильдік құрылғылардың өте қымбат болмауына байланысты экономикалық тұрғыдан да тиімді болып келеді. Смартфон арқылы алған білімі бойынша тестілеуден өту мүмкіндігі білім деңгейін бақылауға және пайдаланушылардың өз уақытын тиімді қолдануын қамтамасыз етеді.

1 Титова С.В. Мобильное обучение сегодня: стратегии и перспективы / Титова С.В. [Электронды ресурс] // Вестник Московского государственного университета – 2012. – <http://titova.ffl.msu.ru/articles/Mobile-learning-today-strategies-and-perspectives.doc>.

2 Петров А.Н. Основные подходы к обучению студентов объектно-ориентированному программированию и проектированию / Петров А.Н. [Электронды ресурс] // Научный журнал «Фундаментальные исследования». – 2008. – №4 – http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=7780826.

3 Оналкан А. К. Формирование представления об объектно-ориентированном программировании / Оналкан А.К. [Электронды ресурс] // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева – Астана, 2012. – <http://enu.kz/repository/repository2012/136.pdf>.

4 Афзалова А. Н. Использование мобильных технологий для организации самостоятельной работы студентов / Афзалова А.Н. [Электронды ресурс] // Журнал «Образовательные технологии и общество» - 2012.- №4.

5 <http://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-mobilnyh-tehnologiy-dlya-organizatsii-samostoyatelnoy-raboty-studentov>.

6 Батищев П.С. Основы программирования на Visual Basic 6.0. Электронный учебник / Батищев П.С. [Электронды ресурс] // <http://psbatishev.narod.ru/vb/v000.htm>.

Резюме

Бостанов Бектас Ганиевич – к.п.н., преподаватель кафедры информатики и информатизаций образования, Институт математики, физики и информатики, КазНПУ имени Абая, г. Алматы,
Садакбаева Эльвира Турарбековна – магистрант 2-го курса, Институт математики, физики и информатики, КазНПУ имени Абая, г. Алматы

«Возможности повышения изучения языков объектно-ориентированного программирования с помощью мобильного обучения»

Информатика является одной из самых динамично изменяющихся и обновляющихся учебных дисциплин. Изучение всех разделов информатики должна соответствовать современным разработкам компьютерных наук. На сегодняшний день, в процессе обучения объектно-ориентированному программированию на курсе информатики преимущественно используются традиционные формы обучения, но в современном мире, когда информационные технологии каждый день стремительно развиваются, есть необходимость внедрения в учебный процесс дополнительных методов и форм обучения, таких как дистанционное и мобильное обучение. И таким образом, увеличивается возможность совершенствования качества обучения с помощью высокотехнологичных мобильных устройств. В статье рассмотрены основные направления и возможности мобильного обучения языкам объектно-ориентированного программирования на курсе информатики.

Ключевые слова: Мобильное обучение, методы и средства обучения, объектно-ориентировочное программирование

Summary

BostanovBektasGanievitch – candidate of pedagogical sciences,
Lecturer Department of Computer Science and informatization of education,
Institute of Mathematics, Physics and Informatics, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty,
Sadakbayeva Elvira Turarbekovna – second course master student, Institute of Mathematics, Physics and Informatics, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty

«The possibility of increasing study of languages object-oriented programming with a mobile learning»

Information technology is one of the most dynamically modify and update academic disciplines. The study of all sections of informatics must comply with modern developments in computer science. Nowadays, in the process of learning object-oriented programming traditional forms of learning are mainly used, but in today's world where information technologies are rapidly developing every day, there is the need to introduce in the educational process of additional methods and forms of learning, such as remote and mobile learning. And thus, increases the possibility of improving the quality of education with the help of high-tech mobile devices. The article considers the main directions and possibilities of mobile learning languages of object-oriented programming course of computer science.

Keywords: Mobile learning, teaching methods and tools, object- oriented programming

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА РОДИТЕЛЕЙ КАК ВАЖНЕЙШИЙ КОМПОНЕНТ В СТРУКТУРЕ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ

А.С. Тотанова – к.п.н., профессор КазНПУ имени Абая

Многие ошибки и просчеты, допускаемые родителями в процессе воспитания и развития ребенка, являются следствием воспитания детей родителями с низким уровнем педагогической культуры, которая проявляется в безответственном отношении к выполнению своих воспитательных функций, сильной мотивационной ограниченности в решении проблем семейного воспитания, неготовности и нежеланием менять сложившиеся стереотипы воспитания. Педагогическая культура родителей является важнейшим компонентом в структуре семейного воспитания. Семья для ребенка является одновременно и средой обитания, и воспитательной средой. Целью семейного воспитания является формирование таких качеств личности, которые помогут достойно преодолеть трудности и преграды, встречающиеся на жизненном пути. Педагогическая культура родителей благотворно влияет на весь уклад семейной жизни, помогает избежать ошибок в воспитании детей, находить верные решения в нестандартных ситуациях. Педагогическая культура родителей служит основой собственно воспитательной деятельности отца и матери, помогает им избегать традиционных ошибок в семейном воспитании и находить верные решения в нестандартных ситуациях.

Ключевые слова: семья, родители, ребенок, родительство, процесс воспитание, семейное воспитание, воспитательная среда, педагогическая культура родителей, компоненты и уровни педагогической культуры родителей

Современный ритм жизни, увеличение количества неполных, конфликтных семей, занятость родителей, которые зачастую не способны создать благоприятные условия для эффективного воспитания ребенка, приводят к обострению различных проблем. Кризис семьи в современном обществе становится все заметнее, а пути выхода из него пока не видны. Кризис выражается в том, что семья все хуже реализует свою главную функцию – воспитание детей. Ошибки и просчеты, допускаемые родителями в процессе воспитания и развития ребенка, могут оказаться невосполнимыми и проявляться позднее в асоциальном поведении ребенка, в трудностях его адаптации к жизни в обществе, в различных отклонениях психического и личностного развития.

Многие проблемы часто являются следствием воспитания детей родителями с низким уровнем педагогической культуры, которая проявляется в безответственном отношении к выполнению своих воспитательных функций, сильной мотивационной ограниченности в решении проблем семейного воспитания, неготовности и нежеланием менять сложившиеся стереотипы воспитания. Это проявляется в формализации контактов родителей с ребенком, исчезновении совместных форм деятельности, в дефиците теплоты и внимательного отношения друг к другу, что часто приводит к формированию у ребенка неадекватной самооценки, неуверенности в своих силах, отрицательных форм самоутверждения, а в крайних случаях выражается в педагогической запущенности и задержках психического развития. Из вышесказанного следует, что формирование педагогической культуры родителей является одной из важнейших задач современного общества.

Педагогическая культура родителей является важнейшим компонентом в структуре семейного воспитания. Семья для ребенка является одновременно и средой обитания, и воспитательной средой. В жизни каждого человека семья занимает особое место. В семье растет ребенок, и с первых лет своей жизни он усваивает нормы общежития, нормы человеческих отношений, впитывая из семьи и добро, и зло, все, чем характерна его семья. Став взрослым, дети повторяют в своей семье все то, что было в семье его родителей. Семья рассматривается как самая малая ячейка общества, как социальная среда. От состояния семьи зависит состояние государства. В семье родители и дети связаны духовной общностью. Осуществляя социальную функцию, семья формирует личность в зависимости от ее культурного, социального и духовного уровня. Социализация личности в семье зависит от отношений внутри семьи, авторитета и власти родителей [1;2].

Целью семейного воспитания является формирование таких качеств личности, которые помогут достойно преодолеть трудности и преграды, встречающиеся на жизненном пути. Развитие интеллекта и творческих способностей, первичного опыта трудовой деятельности, нравственное и эстетическое формирование, эмоциональная культура и физическое здоровье детей, их счастье – все это зависит от семьи, от родителей, и все это составляет задачи семейного воспитания. Семейному воспитанию присущи такие методы, как личный пример, обсуждение, доверие, показ, любовь, сопереживание, возвышение личности, контроль, юмор, поручение, традиции, похвала, сочувствие и т.д. Отбор идет сугубо

индивидуально с учетом конкретных ситуационных условий. Для семейного воспитания характерны следующие особенности: органическая связь с жизнедеятельностью ребенка; непрерывность и длительность воздействия; многократность и противоречивость воспитательного воздействия; интимность, естественность, многогранность и непосредственность общения на основе чувства родства, любви, доверия, взаимной ответственности; относительная замкнутость; общение и взаимодействие людей разного возраста с разными интересами и профессиональной деятельностью; взаимная направленность формирующих воздействий [3;4].

Г.М. Коджаспирова выделяет целый ряд условий семейного воспитания: семейный быт, уклад; семейные традиции; семейные отношения, эмоциональный климат семьи; общение и совместная деятельность; понимание и принятие ребенка, чувство долга и ответственности за воспитание детей; педагогическая культура родителей; авторитет родителей; организация жизненного пространства ребенка. В понятие педагогической культуры родителей по ее мнению входят умение анализировать, планировать, организовывать воспитательную деятельность, владение основами психолого-педагогической грамотности [5]. В современной научной литературе под педагогической культурой понимают такой уровень педагогической подготовленности родителей, который отражает степень их зрелости как воспитателей и проявляется в процессе семейного и общественного воспитания детей. Важным компонентом педагогической культуры родителей является их сугубо педагогическая подготовленность: определенная сумма психолого-педагогических, физиолого-гигиенических и правовых знаний, а также выработанные в процессе практики навыки по воспитанию детей [7]. Педагогическая культура родителей благотворно влияет на весь уклад семейной жизни, помогает избежать ошибок в воспитании детей, находить верные решения в нестандартных ситуациях. Педагогическая культура родителей служит основой собственно воспитательной деятельности отца и матери, помогает им избегать традиционных ошибок в семейном воспитании и находить верные решения в нестандартных ситуациях. От уровня педагогической культуры родителей зависит успешность и результативность домашнего воспитания детей.

Истоки педагогической культуры семьи лежат в глубинах народной педагогики. Педагогическая культура в семье развивается за счет традиций, норм и правил, устоявшихся в народной педагогике. Семья выступает главным носителем и хранителем национальных традиций и стереотипов поведения. Она же главный агент их передачи, т.е. основное звено в механизме трансляции социального опыта. Основные критерии для выделения того или иного типа педагогической культуры семьи включают в себя три показателя: социально-педагогический (осознание того, что субъектом воспитания выступает каждый человек); аксиологический (отношение к знаниям как к ценности); дидактический (принципы воспитания, например, принуждение ребенка или умение заинтересовать его). По широте воздействия на воспитуемого семье нет равных, только она формирует человека во всех без исключения сферах его жизни. Поэтому педагогическая культура семьи является тем фактором, который в конечном итоге определяет педагогическую культуру и всего общества. Родители, не владея в достаточной мере знанием возрастных и индивидуальных особенностей развития ребенка, порой осуществляют воспитание вслепую, интуитивно. Все это, как правило, не приносит позитивных результатов.

Педагогическая культура родителей включает в себя четыре относительно самостоятельных компонента. Родители должны обладать знаниями по социологии, психологии, физиологии детей. Перефразируя слова К.Д. Ушинского о педагогике, можно сказать, если родители хотят воспитать ребенка «во всех отношениях», они прежде должны узнать его «во всех отношениях». Кроме того, нужны также знания о целях, средствах, способах и результатах педагогической деятельности, осуществляемой в семье и других институтах воспитания, условиях ее эффективности. Отсутствие у родителей знаний приводит к тому, что воспитание в семье осуществляется вслепую, а это рано или поздно, но обязательно сказывается и на развитии ребенка, и на уровне его воспитанности. Наряду с теоретическими знаниями о том, какими методами следует действовать, чтобы достичь поставленной цели, родители должны обладать и соответствующими умениями, которые позволяют эти методы применить. В постоянно и быстро меняющемся мире воспитание ребенка в семье может быть успешным лишь в том случае, если родители умеют творчески использовать имеющиеся у них знания и умения, то есть если материнство и отцовство становится для каждого из них одним из тончайших видов творчества. Кроме того, успешность воспитательной деятельности родителей определяется тем, как они любят детей и что для них значит родительство. Недостаточные знания – это неумение и нежелание учитывать индивидуально-личностные особенности ребенка на разных этапах развития, особенно в подростковом возрасте.

Педагогическая культура родителей – такое личностное образование, которое выражается в

ценностно-целевой направленности родителей на полноценное воспитание и развитие ребенка, способности к рефлексии, самоконтролю, регуляции своего поведения, в творческом владении психолого-педагогическими технологиями, знаниями, гуманистическим стилем взаимодействия с ребенком. И.В. Гребенников под педагогической культурой понимает такой уровень педагогической подготовленности родителей, которая отражает степень их зрелости как воспитателей и проявляется в процессе семейного и общественного воспитания детей. Уровень педагогической культуры зависит от индивидуальных особенностей личности, образования, профессии, богатства жизненного опыта [3]. Он выделяет следующие компоненты педагогической культуры родителей: педагогическая подготовленность родителей, их отношение к воспитательной деятельности и сама эта деятельность; педагогические способности, педагогическое мастерство родителей; умение сочетать родительскую любовь к детям с высокой требовательностью к ним.

О.Л. Зверева, А.Н. Ганичева и Т.В. Кротова указывают на то, что в ряде работ дополняется понятие «педагогическая культура родителей». Первые включает в него способность планировать свою воспитательную деятельность. При этом в педагогическую культуру не входят родительская любовь и стремление обеспечить детей материально, так как эти качества присущи всем родителям и не нуждаются в специальном формировании. Вторые рассматривают педагогическую культуру родителей как качественную характеристику деятельности по воспитанию детей, отражающую степень их готовности как воспитателей, содействующую всестороннему развитию личности. Определяя педагогическую культуру как конкретно-исторический специфический способ сознательного решения стоящих перед семьей задач, совокупность специфических «механизмов» и средств организации воспитательного процесса, авторы подчеркивают роль когнитивного компонента в этом процессе – осознание воспитательных целей и способов их достижения; конкретизирует содержание этих способов как соответствующей суммы психолого-педагогических, этико-педагогических, физиолого-гигиенических и других знаний, необходимых педагогических навыков и умений и педагогического мастерства. Третьи дополняют содержание понятия педагогической культуры такой важной характеристикой, как способность родителей к рефлексии, т.е. способность анализировать собственную воспитательную деятельность, методы воздействия на ребенка, способность обнаруживать допущенные ошибки в воспитании и намечать пути их исправления [7].

В культуре родителей выделяют аксиологический, операционально-деятельностный и информационно-содержательный компоненты. Аксиологический компонент родительской культуры включает всебя два параметра: тип родительского отношения к ребенку, который выражается в проявлении эмоциональной чувствительности в отношении к ребенку (материнской и отцовской любви, уважении и принятии ребенка, оценке его образа «я»), в проявлении чувства ответственности к процессу развития и воспитания ребенка в семье; способность родителей к рефлексии себя, своего собственного поведения и поступков, которая проявляется в определенной степени волевого самоконтроля, саморегулирования в ходе взаимодействия с ребенком, а также отражается в актуализации личностных качеств родителей, реализации творческих сил и способностей родителей в процессе воспитания и развития ребенка в семье. Информационно-содержательный компонент родительской культуры несет информацию о наличии у родителей знаний о: общих закономерностях психического развития детей, наличие объективных представлений о психологических особенностях различных возрастных периодов, понимание родителями позитивного содержания возрастных кризисов и их значения в развитии ребенка; индивидуально-типологических особенностях своего ребенка, знаний сильных и слабых сторон его личности, адекватная их оценка, умение прогнозировать их дальнейшее развитие, умение объективно соотносить свои требования с реальными возможностями и способностями ребенка; целях педагогической деятельности, методах и приемах воспитания, возможных негативных последствиях применения неадекватных методов воспитания (наказания, поощрения, требований), а также знание о путях и способах организации деятельности ребенка, направленной на его всестороннее развитие. Операционально-деятельностный компонент педагогической культуры родителей включает, во-первых, способы и приемы общения родителей с детьми в ходе воспитательного воздействия, а именно методы словесного воздействия (побуждение, убеждение, увещание, принуждение), методы контроля, наглядного показа, поощрения, наказания; во-вторых, стиль взаимодействия с ребенком, который синтезирует в себе весь характер компетентности родителей в вопросах воспитания и развития детей и дает интегральную характеристику определенному уровню психолого-педагогической культуры родителей.

Выделяют три уровня родительской культуры: высокий, средний, низкий. Для родителей с низким

уровнем характерны следующие особенности. В отношении к ребенку такие родители воспринимают его незадачливым, непутевым, плохим; испытывают досаду, злость, раздражение по отношению к нему. Такие родители не в состоянии встать на место ребенка, видеть мир его глазами. Они практически не имеют знаний о законах психического и личностного развития ребенка и часто не желают перестраивать систему отношений с ребенком с целью преодоления негативных проявлений в возрастных кризисах. Такие родители слабо разбираются в сильных и слабых сторонах своего ребенка, а иногда их представления крайне неадекватны действительности, поэтому их требования к ребенку расходятся с его реальными возможностями. Нередко они не имеют представлений о способах и методах организации деятельности ребенка, предоставляя ему развиваться самому по себе. Контактируя с ребенком, родители с низким уровнем психолого-педагогической культуры редко хвалят его, чаще негативно оценивают его деятельность, проявляет неадекватную реакцию на успех ребенка, либо полное безразличие. Очень часто такие родители, взаимодействуя с ребенком, показывают свое неприятие его индивидуальных особенностей, сочетая с жесткими формами наказания, авторитаризмом, либо могут подчеркнуто игнорировать ребенка, порождая у него чувство ненужности, агрессии.

Родители со средним уровнем педагогической культуры постоянно ощущают тревогу за ребенка, стараются оградить его от трудностей и неприятностей жизни, ребенок все время кажется им слабым и незащищенным. Для таких родителей характерно стремление к постоянному самоконтролю, они довольно ответственны, часто внутренне напряжены, им свойственно преобладание утомляемости и озабоченности. Знания закономерностей психического развития, возрастных кризисов у них довольно размыты. Родители имеют не всегда объективные представления о сильных и слабых сторонах личности своего ребенка или видят только сильные, либо слабые стороны его личности, испытывают трудности в прогнозировании дальнейшего развития личности ребенка, не знают каким образом можно организовать деятельность ребенка для его полноценного развития. Родители этой категории либо недооценивают, либо переоценивают реальные возможности ребенка. Одни из них спокойны, другие безразличны, третьи проявляют излишнее волнение и тревогу за успех или неуспех ребенка. Взаимодействуя с ребенком, могут следовать либеральному стилю, предоставляя ребенку свободу выбора, слабо контролируя его деятельность, или, наоборот, стремятся удержать, привязать к себе ребенка, лишить его самостоятельности. Родителям с высоким уровнем педагогической культуры ребенок нравится таким, какой он есть, они не стремятся активно «переделать» его, уважают его индивидуальность, стараются как можно больше времени проводить с ребенком, заинтересованы в его делах и планах, высоко оценивают интеллектуальные и творческие способности ребенка, хорошо осведомлены о них. Родители доверяют ребенку, поощряют его самостоятельность. Они уверены в себе, хорошо рефлексиируют свои собственные мотивы, планомерно реализуют свои намерения, у них развито чувство внутреннего долга, активность и самостоятельность. Родители этой категории хорошо прогнозируют дальнейшее развитие всех сторон личности ребенка в соответствии с его реальными возможностями и способностями. Взаимодействуя с ребенком, такие родители часто используют позитивную оценку, похвалу, одобрение деятельности ребенка, последовательны в требованиях к нему.

Таким образом, формирование педагогической культуры родителей, усвоение стереотипов воспитания и развития ребенка, начинается с самого детства в родительской семье, где и закладываются основы родительской культуры. Целенаправленный процесс формирования педагогической культуры родителей переживает стадию становления и реконструкции. В настоящее время делаются попытки для его реализации. Это происходит силами таких социальных институтов, как государственные органы власти, образовательные учреждения, сферы социального обслуживания, средства массовой информации и системы здравоохранения. Но эти попытки разнородны, не систематичны, требуют единой, комплексной системы реализации. Формирование педагогической культуры, коррекция отношения к ребенку и взаимодействия с ним необходимо проводить длительный период времени на основании различных программ работы с родителями, ориентированными на формирование и закрепление духовно-нравственных установок в отношениях «родитель-ребенок», ломки стереотипов семейного воспитания, развитие адекватных представлений об особенностях психического и личностного развития ребенка, способах и стилях взаимодействия с ним. Речь идет о комплексных программах, ориентированных на помощь семье в воспитании и развитии детей, исходя из специфики того или иного социального института. Педагогической культуры родителей должны заниматься специалисты, квалифицированно подготовленные для работы с семьей: педагоги, воспитатели, социальные педагоги и психологи, медицинские работники. Необходимы специализированные программы для целенаправленной подготовки специалистов к работе с семьей, снабжение методическим инструментарием, качественной

теоретической подготовкой. Следует пропагандировать возможность обращения к специалистам информационно-консультационных служб, воспитательно-образовательных, медицинских учреждений, устранять барьеры обращения за квалифицированной помощью, чтобы родители стремились к разрешению проблем, связанных с воспитанием и развитием детей в семье, стремились к изменению себя, развитию своей родительской культуры.

1 Афанасьева Т.М. Семья. – М., 1988.

2 Кравченко А.И. Семья и брак. – М., 2010.

3 Гребенников И.В. Основы семейной жизни. – М., 1991.

4 Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание. – М., 1999.

5 Коджаспирова Г.М. Педагогика. – М., 2004.

6 Островская Л.Ф. Педагогические знания родителя. – М., 1983.

7 Зверева О.Л., Ганичева А.Н., Кротова Т.В. Семейная педагогика и домашнее воспитание детей раннего и дошкольного возраста. – М., 2009.

Түйін

Тотанова А.С. – п.ғ.к., жалпы, жасерекшелік және әлеуметтік педагогика кафедрасының профессоры
«Ата-аналардың педагогикалық мәдениеті отбасы тәрбиесі құрылымындағы басты компонент ретінде»

Тәрбие барысында елеусіз қалған көптеген қателіктер педагогикалық мәдениеті төмен ата – аналар тарапынан орын алады, олар өзіндік ата – аналық парызына салғырт қарап, отбасылық тәрбие мәселелерін шешудегі оқшауланған күшті түртінің болу мен отбасылық тәрбие құрылымын өзгертуден бас тартуы болып табылады. Ата – аналардың педагогикалық мәдениеті отбасы тәрбиесі құрылымының басты компоненті болып табылады. Отбасы бала үшін бір мезетте өмір сүру ортасы және тәрбие ортасы болып табылады. Отбасы тәрбиесінің мақсаты төмендегідей тұлға сапаларының қалыптасуы, ол сапалар балаға өмір барысында кездесетін қиындықтарды жеңуде басты құрал болып табылады. Ата – аналардың педагогикалық мәдениеті отбасы өмірінің бейнесіне жағымды әсер етеді, бала тәрбиесіндегі қателіктерге жол бермейді, қалыптан тыс жағдайларда дұрыс шешім табуға көмек береді. Ата-аналардың педагогикалық мәдениеті ата мен ананың тәрбие іс-әрекетіне жағымды әсерін тигізеді. Сонымен қатар қалыптан тыс жағдайларда тиімді шешімдер тауып, отбасы тәрбиесі қателіктеріне жол бермейді.

Тірек сөздер: отбасы, ата-ана, бала, тәрбие үрдісі, отбасы тәрбиесі, тәрбие ортасы, ата-аналардың педагогикалық мәдениеті, ата-аналардың педагогикалық мәдениетінің деңгейі

Summary

A.S. Totanova - Ph.D., professor of the Abai Kazakh National Pedagogical University
«Pedagogical culture of parents as an important component in the structure of family education»

Many mistakes and miscalculations, allowed parents in the upbringing and development of the child, are the result of parenting with a low level of pedagogical culture, which manifests itself in the irresponsible attitude to fulfill its educational functions, strong motivational limitations in solving the problems of family education, unavailability and unwillingness to change existing stereotypes education. Pedagogical culture of parents is an essential component in the structure of family education. Family for child is both a habitat, and educational environment. The purpose of family education is the formation of personal qualities that will help adequately overcome difficulties and obstacles encountered in life. Pedagogical culture of parents has beneficial effects on the entire way of family life helps to avoid mistakes in the upbringing of children, to find the right decisions in unusual situations. Pedagogical culture of parents is the basis of the actual educational activity of father and mother, helping them to avoid mistakes in the traditional family education and to find the right solutions in unusual situations.

Keywords: family, parents, children, parenting, the process of education, family education, educational environment, pedagogical culture of parents, components and levels of pedagogical culture of parents

УДК 373.1.013:37.026.9.373.

ЖАНҰЯДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ БАЛА ТҰЛҒАСЫНЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

М.С. Ибашова—Абай атындағы ҚазҰПУ Психология ФЗИаға ғылыми қызметкер

Мақалада жанұядағы қарым-қатынас, тәрбие, бала тәрбиесі, тұлғалық қалыптасу, өзара қарым-қатынас мәселелері қарастырылады. Отандық, шетелдік, кеңестік ғалымдардың отбасындағы тәрбие мәселесі жайлы келтірілген көзқарастарына шолу жасалады. Қазақ отбасының негізгі ұлттық құндылықтары, тәрбиелеудің ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан дәстүрлері келтіріледі. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтарымызбен тәрбиелеу және жанұядағы қалыптасқан жағымды қарым-қатынас - баланың қалыпты дамуына, тұлғалық қалыптасуына әсер ететіндігі жайлы сөз болады.

Тірек сөздер: Жанұя, қарым-қатынас, тәрбие, бала тәрбиесі, тұлғалық қалыптасу, өзара қарым-қатынас

Жанұя-адамзаттың өсіп-өнер, қаз тұрып қанат қағар ошағы, алтын бесігі. Сондай-ақ, ол адам

қоғамының ең негізгі және өте ертеде пайда болған алғашқы бірлестігі. Бұл тұрғыда жанұяны баланың өзі және басқалар туралы ойы қалыптасатын әлеуметтік, сонымен қатар рухани мәдениетінің орталығы деуге әбден болады. Шаңырақтағы береке-бірлік, әлеуметтік т.б. жағдайлар отбасы мүшелеріне тікелей әсер етеді. Содан да болар ата-аналардың балаларымен өзара қатынасы сол отбасының байырғы тарихымен тығыз байланысты. Олай дейтініміз отбасындағы өзара қарым-қатынастың дамуына адамның өзінің басынан өткен жағдайлар ғана емес, арғы ата-баба өмірінің де ықпалы бар. Бұған қырғыз елінің заңғар жазушысы Ш.Айтматовтың “Ешбір халық өзінің тарихи тамырынан ұзап кете алмайды, жақсы болсын, жаман болсын өзінің тарихымен бірге болады” деуімен, Бауыржан атамиздың “Бала нені білсе жастан - ұядан, өле-өлгенше соны таныр қиядан. Ата-анадан өсіп, ұрпақ тараған, жақсы, жаман болса - солардан” деген тұжырымы дәлел [1]. Дана сөздердің озықтығына бір-ақ мысал келтірейік. “Адам бақыты - бала”. Бұл қағиданы қазақ “Адам бақыты-бала, егер ол саналы болса” деп түйіндейді. Шынында да ұрпақ тәрбиесіндегі кемшілік мертігумен бірдей. Тәрбие бала тумай тұрып басталуы тиіс. Халық сондықтан да:

*Отбасында шырақ болып жанады,
Мейірімділік тарататын жанары.
Анасының тәрбиесін, тәлімін,
Сәби болса іште жатып алады, деуімен қатар
Бала тәрбиесі басынан,
Еңбекке баулу жасынан,-дейді [2].*

ал Абай дана “Бала неғұрлым көп естіп, көп көрсе, соғұрлым көп біледі” деген. Бала кез келген құбылыс пен оқиғаны ең алдымен өз отбасынан көреді, жақсылық пен жамандық тұрғысындағы тұжырымдарды ата-анасынан естіп, солардан байқайды. Бұл ақиқатты В.Сатир “Отбасы-барлық әлемнің микрокосмосы”-деп дәл бере білген [3]. Яғни ғалымның ойы әлемді түсіну үшін отбасын толық тану қажет қағидасына саяды. Даналардың сөзі ұрпақ үшін тек танымдық дүние ғана емес, ол ата-аналар үшін де аңсап, сусап оқитын тәлімдік, тәрбиелік өнеге.

Жанұя мүшелерінің үлкендері мен кішілері арасындағы сыйласымдылығы, балалардың өз құрбыларымен, ересектермен араласуы олардың тәрбиесіне және жан-жақты өсіп жетілуіне игі ықпалын тигізеді. Бұл тұрғыда баланың айналасындағылармен қарым-қатынас жасау әдісін ата-анамен өзара әрекеттестігі нәтижесінде меңгеретінін айту қажет. Сондықтан әке-шеше барлық жағынан өз баласының алғашқы ұстазы десек, ата-ана мен бала қатынасы қай заманда да өзекті мәселеге айналған.

Отбасының психологиялық жәйі онды болу үшін кішілердің ересектерге қатынасы төтенше маңызды. Барлық уақытта өмір тәжірибесінен ақыл түйген адамдар ұрпақтарына ересектерді сыйлау, сүю, қамқорлық жасау сияқты рухани өсиет қалдырған. Осы орайда балалар тек әке-шешесімен ғана емес, ең алдымен, ата-әжелерімен жылы, тығыз байланыста болуды үйреніп, оларда көптеген ұрпақтар арқылы жалғасып, келе жатқан біртұтас отбасылық сезім пайда болуы керек. Ата-ананың балаға қатынасы, отбасындағы жағдай – бала үшін бір мектеп. Отбасында көрген білгенін бала құрбылары арасында, балабақша, мектепте, есейгенде еңбек ұжымдарында көрсетеді. Сол себептен, отбасы тәрбиесі, жанұяда және әлеуметтік ортада аса маңызды.

Американдық психолог А.Фромм «отбасы тәрбиесі балаға деген сый-құрмет негізінде ғана дұрыс жүреді» десе, жапондықтардың айтуынша: «бала өмірге келген қонақ». Қазақтар да, кезінде бала тәрбиесіне ерекше қарап: «Ұлына бес жасқа дейін патшандай қара...» - деген.

Қазақ отбасының негізгі ұлттық құндылықтарына: а) бала тәрбиесіне байланысты дәстүрлер; б) ересектер мен кішілердің отбасындағы белгіленген орны мен өзара қарым-қатынаста оны басшылыққа алу жатады. Отбасы өмірінің осындай тәртібі, өзара қарым-қатынасты, қалыптасқан құндылықтар жүйесі мен қажеттіліктері көп жағдайда адамның дүниетанымын, сенімі мен мінезін, соған сай жасайтын іс-әрекеттерін қалыптастырады. Қазақ отбасындағы қарым-қатынас мәдениетінің арқауы да нақ осы болса керек. Ата-ана мен бала бойындағы қарым-қатынас мәдениеті, дұрыс қатынас жасау әдетін үйретуде, ата-аналар осы мәселе төңірегінде, яғни қарым-қатынас мәдениеті бойынша білім-тәжірибемен жан-жақты қаруланып, оны түзету, алдын алу шараларымен таныс болулары керек.

Жас ұрпақты тәрбиелеудегі алғашқы әлеуметтік орта болып саналатын отбасының келешек ел иелерін ақыл-ойы дамыған, парасатты жан ретінде қалыптасуындағы маңызы зор. Бұл тұрғыда әр отбасындағы ата-ана мен бала қатынасының ерекшеліктері, соның ішінде психологиялық ерекшеліктердің бар екені бәрімізге мәлім. Тіпті халқымызда “Баланды бес жасқа дейін патшандай сыйла, бес жастан он жасқа дейін құлындай жұмса, одан соң өзіне ақыл қосар дос сана” деген аталы сөз бар. Бұл қағиданы бағдарлам етіп ұстаған әрбір ата-ананың бала тәрбиесінде өзіндік жетістікке жетері сөзсіз.

Демек, ата-ананың дара психологиялық қырлары бала тұлғасының дамуына өз әсерін тигізетіні дәлелдеуді қажет етпейді. А.А.Холева мен З.М.Богословская жүргізген зерттеулер нәтижесі мектепке

дейінгі жастағы бала қарым-қатынасының отбасылық қарым-қатынас типтеріне тәуелді болатынын көрсетеді [3]. Егер отбасы мүшелерінің арасында жылы, мейірімді, бауырмал қатынас, сондай-ақ бала тәрбиесі жөнінде өзара келісім болса онда жеткіншектің ақыл-ойы жақсы дамиды, әрі еңбекқор, әлеуметтік ортада белсенді және ересектермен де, өз құрдастарымен де жақын әрі жағымды қарым-қатынасқа түсе алады. Ата-аналардың көңіл күйі балаға үлкен әсер етеді. Себебі олар балаға дербес еркін адам болып өсуіне, өзін өмірге дұрыс бейімдеуіне, ата-ана мен бала арасындағы достық қарым-қатынастың қалыптасуына кесірін тигізеді. Сондықтан бала өз дербестігі үшін күресуге әрекеттенеді де, көптеген ұрыс-керістің, күйзелістің себепкері болады. Мазмұнды қарым-қатынастың шектелуі көбіне ата-анасы шектен тыс қадағалап, суық байланыста болған балаларда кездеседі. Бұл кезде балада, оқшаулану, сенімсіздік, ересектерді мойындамаушылық байқалады. Сондықтан ата-ана балаға тең адамдай қарап, әруақытта онымен санасуы керек. Егер бала теріс қылық жасағанның өзінде оған соның көзқарасымен қарауға тырысқан абзал. Психологиялық зерттеулер мен психолог-практиктердің кеңестеріне сүйенсек ата-анаға туар басты қиындық олардың балаға дұрыс талап қоя алмауында. Соның ішіндегі қарапайым қатенің бірі-баланың жас ерекшелігіне қарай психологиялық өзгерісімен есептеспей, мұның өзі бала бойында әр түрлі жағымсыз қылықтардың пайда болуына әкеп соғады. Мысалы, кей ата-ана баласының өзін тыңдамайтынын, әрдайым оған қарсылық білдіретінін айтып шағымданады. Мұның бәрі олардың өздерінің істемеген ісін баладан талап етуі барысында туындайтын қиындық. Баланың ата-анасына деген қарсылық сезімі жөн-жосықсыз талаптың нәтижесінде болатыны талассыз.

Ал бұған керісінше отбасының дұрыс тәрбиесін байқаған бала ата-ананың пікірімен санасып, өзінің тәртібін де қадағалауға талпынады. Психологияда ата-ананың балаға немқұрайлы, суық қарауы ең үлкен жаза болып саналады. Американың белгілі қоғам қайраткері, балалар дәрігері Т.Скок баланың тәртіптілігінің негізін ата-анаға деген махаббатпен ұштастырады. Әр қателігінде ұрып-соғып жаза қолдану олардың бір-бірімен қарым-қатынасына зиян келтіреді. Ересектермен баланың қарым-қатынас стилі тек байланыс орнату құралы ғана емес, сонымен қатар тәрбиелеудің бір әдісі болып табылады [3].

Өз үйінде бала үлкендерге еліктеуді үйренеді, сол арқылы өмірге қажетті тәжірибе жинақтайды. Отбасы мүшелерінің ішінде ол анасымен етене жақын болады. Баланы өз құрбыларынан кем қылмай, білімге құштар, өнерге әуес болуына ата-ананың рөлі зор. Ата-ананың өз баласының табиғатына қарауы, зерттеулер көрсеткендей “қабылдау және сүю” типі баланың жалпы дамуы мен шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуына жағымды екені анықталды. Баламен ынтымақтастық қатынас ұлдардың аналарына, қыздардың әкелеріне деген жағымды қарым-қатынас жағдайына келудің бірден-бір жолы. Ұлдар аналары өзін түсіну, жақсы көрумен қатар оның жеке басын сыйлау, ой-пікірлерімен, сезімдерімен бөлісу және өз қызығуларын, қабілеттілігін қолдағанын қалады. Қыздар болса әкелерінің өздерімен демократиялық қарым-қатынаста болғанын және бойындағы жағымсыз қасиеттерінен гөрі, онды жақтарын көре білетін ынтымақты қарым-қатынасты қалайды. Өзара түсіністіктің осындай факторлары баланың жалпы физиологиялық-психологиялық дамуымен қатар, тұлғалық-шығармашылық дербес әрекетті жүзеге асырудың бастапқы алғы шарты болып саналады.

Демек, болашақ ұрпақтың тәрбиелі, мәдениетті, білімді болуы ең алдымен ата-анадан, отбасы-ошақ қасынан басталмақ. Сол себепті қазақта “ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсің” деген даналық сөзі тегін айтылмаса керек. Қазақ “Әке-асқар тау, шеше-бауырындағы бұлақ” дейді [7]. Сонау Адам ата мен Хауа анадан бастау алған екі қосақ күні бүгін де бөлінбес жұбы толығымен мәуелеп, гүлденіп өніп, бұтақтан шоғырын қалыңдатып, әулеттен әулетке жалғасып келеді, жалғаса береді де. Жас сәби шыр етіп дүниеге келгеннен бастап, әр дамның өзіндік, қайталанбас психологиялық өмір баяны басталады. Қоршаған ортаны танып білуге көмек беріп, сүйеніш, қамқоршы болатын оның өз ұясы, жақын туыстары.

Кеңес психологиясында баланың дамуы қоғамдық тарихи тәжірибені меңгеру формасында өтеді деп қарастырылады. Баланың психикалық дамуының басты шарты ересектермен қарым-қатынасы болып табылады (Л.С.Выготский, А.В.Запорожец, Д.В.Эльконин, М.И.Лисина). Л.С.Выготский кішкене балаларды жақын ересектерге бағдарланған “максималды әлеуметтік тіршілік иелері” деп атайды [4]. Оның ойынша бала үшін ересек адам “барлық жағдайдың психологиялық орталығы” болып табылады. Баланың ересектермен қарым-қатынасқа деген қажеттілігі оның ары қарайғы психикалық дамуының негізін және қозғаушы күшін құрайды.

Баланың әлеуметтану үрдісінде жанұя бірінші және негізгі әлеуметтік институт болып табылады. Жанұя ішіндегі қарым-қатынастар басқа қоғамдық қарым-қатынаспен салыстырғанда баланың рухани дамуындағы потенциалды қамтамасыз ететін ерекшеліктерге ие: 1) Баланың қарым-қатынасқа деген негізгі қажеттілігі жанұя мүшелерінің тікелей байланыстары арқылы қанағаттанып отырады (Е.А.Аркин, Л.И.Божович, М.Ю.Кистяковская, М.И.Лисина, А.А.Люблинская). 2) Жанұядағы қарым-қатынас некелік

және туыстық қатынасқа негізделеді, жұбайлық және ата-аналық махаббатқа сүйенетін терең тұлғалық қатынастарды тудырады. Бұл ерекшеліктер балаларда жоғарғы адамгершіліктік қасиеттерді, жағымды өзіндік сезімді, дүниеге деген көзқарасты және өзіне деген сенімділікті қалыптастырады. Жақындық сенім және ынтымақтық атмосферадағы қарым-қатынас бала психикасына жақсы әсер етеді және баланың эмоциялық сезінулеріне дұрыс жол салады, сондай-ақ әлеуметтік сезінулердің алғашқы мектебі болып табылады (И.С.Кон, А.А.Люблинская, Т.А.Рипина, С.П.Тищенко) [5].

С.П.Тищенко өз жұмысында ата-аналардың баласын бағалаудағы мақтаулары, баланың эмоциясының қалыптасуына қалай әсер ететіндігі туралы айта келіп, әртүрлі жанұядағы осы қатынастың басымырақ үш типін айырады. 1. Әділ талап етілген мақтау; 2. Талапсыз, шектен тыс асыра мақтау; 3. Жәй бағдарланған түрде талап етілген мақтау [6].

Жанұяның өзара әрекеттестігінің, баланың жеке адам аралық байланыста көрінуін Т.В.Нещерт өз зерттеулерінде көп қарастырған [6]. Қазіргі кезде тұлғаны қалыптастыру мәселесі маңызды міндеттердің бірі болғандықтан аталмыш мәселені шешудегі басты рөлді жанұя алады. Өйткені мұнда рухани тұлғаның негізі қаланады, адамгершілік және азаматтық өзіндік сана, сондай-ақ адамның өзін-өзі анықтауы қалыптасады. Сондықтан отбасы әсерінің күшін басқа тәрбие институттарымен салыстыруға келмейді. Демек отбасының бала тәрбиесіндегі алар орнын халқымыз “ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсің” деген даналық оймен түйе білген.

Тұжырымдай келгенде, кез-келген отбасындағы балаға деген жағымды қарым-қатынас пен тиімді тәрбиелеу стилінің орын алуы баланың жалпы ақыл-ой және жеке тұлғалық дамуының бастапқы алғышарты болып табылады. Дұрыс қалыптасқан отбасылық қарым-қатынас баланың тұлғалық-психологиялық дамуының ғана емес, оның шығармашылық қабілеттері мен іскерліктерінің дамуының қайнар көзі болып табылады.

1 Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. –Алматы: «Санат», 1995.

2 Табылдиева Ә. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы: «Санат», 2001.

3 Титаренко В.Я. Семья и формирование личности - М.: Мысль, 1987.

4 Выготский С.Л. Психология развития как феномен культуры. – М., 1996.

5 Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. –128 б.

6 Левкович В.И. Взаимоотношения в семье как фактор формирования личности ребенка. – М., 1987г.

7 Бодалев А.А. Личность и общение. - М., 1995.

8 Ұзақбаева С.А. Тамыры терең тәрбие. – Алматы, 1995.

Резюме

М.С. Ибашова - научный сотрудник КазНПУ имени Абая

«Влияние взаимоотношений в семье на развитие личности ребенка»

В статье рассматриваются вопросы семейного воспитания и влияние межличностных взаимоотношений в семье на развитие ребенка, а также вопросы формирования личности. Сделан обзор взглядов отечественных зарубежных и советских ученых на семейное воспитание. В статье представлены основные казахские традиционные ценности и обычаи передаваемые из поколения в поколение. Национальные ценности и благополучие в семье рассматриваются как причины личностного развития ребенка.

Ключевые слова: Семья, отношения, образование, воспитание, развитие личности, общение

Summary

M. S. Ibashova - the research associate of KAZNPU named after Abay

«Influence of relationship in the family on development of the identity of the child»

The article examines the influence of family upbringing and interpersonal relationships in the family for the child's development, as well as issues of identity formation. A review of the ideas of domestic, Soviet and foreign scientists on family upbringing. The article presents the main Kazakh traditional values and customs handed down from generation to generation. National values and the well-being of the family are considered as the cause of the child's personal development.

Key words: Family, relationships, education, upbringing, personal development, relationships

ДЕНЕ ЖАТТЫҒУЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СПОРТТЫҚ ЖҰМЫС ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Э.К.Ахметова – *п.ғ.к., доцент, Абай ат.ҚазҰПУ магистратура және PhD докторантура институты,*
С.Х.Ерназаров – *дене мәдениеті және спорт мамандығы бойынша 2-курс магистранты*
Абай ат.ҚазҰПУ магистратура және PhD докторантура институты

Бұл мақалада оқушылардың спорттық дене жұмыс қабілетін қалыптастыруды зерттеу. Спорт түрлерімен сабақтан тыс уақытта үйірмелерде қосымша айналысу оқушылардың тиімді демалыс құралы болып табылатын көптеген зерттеулерді баяндап, оқу-жаттығу нәтижесінің негізінде оқушылардың спорттық жұмыс қабілетін қалыптастыру. Әсем, әдемі, көркем болуға талпыну адамға тән дұрыс қозғаушы күш. Осы талпынысты қозғаушы күшті балалардың үнемі дене тәрбиесімен шұғылдануын, дұрыс тамақтануын, салауатты өмір салтын қадағалауды жүйелі ұйымдастыруға пайдалану қажет. Бұлшық ет бітімін жақсы жетілдіріп дамытпайынша әдемі мүсіннің болмайтынын балаларға түсіндіру қажет. Сонымен қатар адамның дене бітімінің түзу жақсы болмауы көзге оғаш көрінетінін, және сұлу да әсем дене бітімінің еркін қозғалатынында айта кеткен жөн. Әрине спортпен шектен тыс көп шұғылдануға болмайтынында ұмытпаған дұрыс. Дене тәрбиесі бала өмірінің бірінші күнінен басталады және бала өмірін қорғаудың негізгі кепілі. Өйткені дене тәрбиесі теориясы өзіне және балаға өте қажеттіліктердің барлығын жинақтаған.

Тірек сөздер: жаттығу, шеберлік, эстетика, қозғалыс, жүктеме

Бүгінгі таңда күн тәртібінде оқушылардың өзін-өзі басқаруды дамыту міндеттері қойылып, олардың дербестігі мен белсенділік дағдысын тәрбиелеу және дамыту қажеттілігі күннен-күнге артып отыр. Білім беретін мектептерде оқушыларға өз кәсіби міндеттерін жете білетін, қажетті білімін меңгерген, өз Отанын сүйетін ел азаматын дайындау міндеті жүктелген. Осы мақсатта білім беретін оқу орындарында оқушыларды жан-жақты дайындаудың сапасын арттыруға ерекше көңіл бөлінуде. Сондай-ақ тәрбиенің ықпал жасау өрісі де орасан кеңейе түсті [1].

Спорт түрлерімен сабақтан тыс уақытта үйірмелерде қосымша айналысу оқушылардың тиімді демалыс құралы болып табылатынын көптеген зерттеулерде баяндалады, бұл оқу-жаттығу нәтижесі негізінде оқушылардың спорттық жұмыс қабілетін қалыптастыруға жақсы есер етеді. Аптасына екі рет дене тәрбиесі сабағы жүретін оқушыларға қарағанда дене жаттығуларымен бір аптада 4-5 сағат айналысатын оқушыларда дене сапаларының дамып, спорттық жұмыс қабілеттерінің қалыптасуы жоғары екенін және оқушылардың оқу үлгерімінің жақсы дәрежеде болатынын ғалымдар ғылыми еңбектерінде атап көрсетеді [2].

Жалпы орта мектептерде дене жаттығулары арқылы оқушыларды спорттық жұмыс қабілетін қалыптастыруға байланысты жазылған ғылыми еңбектер көбінесе пәннің білімдік мазмұнын ашыуға негізделіп, ал тәрбиелік жақтарына шолу жасаумен шектеліп отырады.

Сынып оқушылары бірдей емес. Оқушының жан-жақты қалыптасуына, дене тәрбиесінің әсері туралы ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған [3].

Қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістермен бала тәрбиесіне байланысты қоғамдық орындардың қысқаруы, қаржы тапшылығы және онымен қоса экологияның әсері денсаулық мәселесін тығырыққа тіреп отыр. Білім берудің заманауи талаптарына байланысты мектепте жүргізілетін қосымша дене тәрбиесі сабақтары, үйірмелердің жаңаруы, бала тәрбиесіне жақсы әсерін тигізуде. Сол себепті жаңа үлгідегі мектептердің ішкі мүмкіншіліктерді толық пайдалану қажет.

Бүгінде дене тәрбиесінің салалары болып, өмірге енген алуан түрлі жаттығулар жеке тұлғаның жұмыс қабілетінің дамуының өзегі екендігіне ешкім күмән келтірмейді [4].

Саралап оқыту оқушылардың бейімділігін, қызығушылығын анықтай отырып оқыту қазіргі мектептердің даму бағытына айналып отыр. Дене жаттығуларымен тәрбиелеу мақсаты кез-келген оқушылардың оқыту процесінде жеке тұлға болып қалыптасуына жаттығу сабақтарының әсер етуі арқылы олардың ақыл-ойларының еркін болуына, өзін-өзі тануына үлкен әсерін тигізетін бірден-бір ғылым болып есептеледі. Әртүрлі деңгейдегі жаттығулар арқылы оқытудың ерекшеліктері әр түрлі әлеуметтік жағдайдағы балалар үшін, олардың қабілеті, ікемділігі, қызығушылығын ескере отырып, әр топқа сәйкес бағдарлама жасалады. Жалпы білім беретін мектептерде сыныптағы оқушыларды топқа бөлу кеңінен тараған. Топтарды жылдамдар, орташалар, баяулар деп атайды. Мұндай оқытуды жүзеге асыру үшін төменгі сынып оқушыларына күрделілігі әртүрлі жұмыстарды тапсырып, істің нәтижелі болуына мүмкіндік жасау қажет. Шеберлікті, іскерлікті және білім мен білік дағдыларын қалыптастыруда әр түрлі істер жасауда жәрдемдесу міндеті.

Мектептегі балалардың өз бетінше жан-жақты жаттығу жасауына әсер ететін, белсенділігін арттыратын

дене тәрбиесі үйірмелердің адам денсаулығын нығайтып күш жігерін, ақыл-ойын жетілдірумен қоса дене тәрбие мақсатын өзара байланысты қарастыру бүгінде басты міндеттердің бірі болып отыр. Қазақстан мектептерінде бастауыш сатыда дене тәрбиесінде жүргізілетін жаттығулар өз дәрежесінде әлі жетілген жоқ. Жеке тұлғаны үйлесімді дамытуда, денсаулығын нығайтып күш-жігерін, ақыл-ойын жетілдіруде дене тәрбиесінің маңызы зор.

Дене шынықтыру сабақтарының негізгі міндеті қимылдың белгілі бір комплексін жасап үйрену болып табылады. Бастауыш мектепте оқушысының жүріп – тұруы режимі, шынығу туралы, сымбаттылық туралы айтылады [5].

Спорт – қоғамдағы жалпы мәдениеттің бөлігі, адамның жұмыс қабілеттерін дамыту мен денсаулығын нығайтуға бағытталған әлеуметтік қызметтің бір саласы. Жастардың жұмыс қабілетінің дамуын спортсыз елестетуге мүмкін емес. Денесі жақсы дамыған деп күн режиміне спортпен жүйелі айналысуды енгізген, ағзаның шынығуы үшін табиғи факторларды тұрақты пайдаланатын жұмысты белсенді демалыспен кезектестіріп отыратын жасадамды аятамыз. Қалыптасқан өмір салты, еңбек ету мен дене тәрбиесінің жүйесі балалармен жеткіншектердің күнделікті қозғалыс белсенділігін өзгертуі, не оны арттыруы мүмкін. Кіші жастағы балаларда тәуліктік қозғалыс белсенділігі көп жағдайда тұқым қуалаушылық негізде қалыптасатын, биологиялық себептермен реттеледі. Үлкен жастағы балаларда, әсіресе жеткіншектерде, ол әлеуметтік жағдайлардың әсерімен қоғамдық тәрбие беру барысында жеке лей қалыптасады.

Жалпы орта мектеп оқушыларының спорттық жұмыс қабілетін қалыптастыру мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдаулар, мұғалімнің дене тәрбиесі құралдарын пайдалана отырып, дене тәрбиесі жұмысына әзірленуін, оқыту мен тәрбие шеңберінде психологиялық, теориялық, практикалық, әдістемелік, дене даярлығын қалыптастырудың біріктіруші үдерісі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Денсаулық, денені тәрбиелеу, дене шынықтыру, салауатты өмір салты және т.б. биологиялық тәрізді, әлеуметтік те қажеттілік болып табылады. Бұл топтың қажеттіліктерінің бұзылуы, оқушылардың іс-әрекеттік жүйелерінің бұзылуы мен ренжуіне, түптеп келгенде, мектеп оқушыларының денсаулығының нашарлауына әкеліп соқтырады.

Жасөспірімдердің спорттық жаттығу қабілетін қалыптастыруда дене тәрбиесі құралдарын қолдану мен оларды жүйелендіру жолымен келу қызығушылығын зерттегенде, біз мектеп оқушыларының спорттық іс-әрекетінде кәсіби көзқарасты қолдандық. Мұндай көзқарасқа негіз болғаны: нысанның қызметі мен құрылымының маңызы мен өзара байланысының диалектикалық түсінігі туралы ой. Спорттық іс-әрекет міндеті білім беру жүйесінің құрамдас бөліктерінің табиғатымен байланыстылығы, әрі оның нысандарының құрылымымен айқындалады. Дене тәрбиесі және спорт қызметінің іс-әрекеттерінде дене тәрбиесі жұмыстарын ұйымдастыруға дайындықтың рефлексиялық құрамдас бөлігін көрсете отырып, мектеп оқушыларының дене тәрбиесі және спорт қызметіне қызығушылық іс-әрекетінің мақсатты түрде жүзеге асуы мен дұрыс ұйымдастырылуының маңызды қыры деп санайтын зерттеушілеріміз.

Жасөспірімдердің дене тәрбиесі қалыптасқан мектеп оқушыларының дене сипатының осы көрсеткіштерін пайдалана отырып, мынаны ескерген жөн. Дене тәрбиесі қалыптасқан мектеп оқушыларының дене сапаларының дамуының жоғары деңгейі - жақсы денсаулықтың кепілі, тиімді жұмыс қабілеттілігінің бар екендігінің және үлкен спортта жеке спорт түрлері бойынша жоғары нәтижеге жете алатындығының айғағы. Ал кейде, дене пішіні жақсы дамыған мектеп оқушыларының салқыннан, суық тиюден пайда болатын ауруларға қарсы тұра алмайтындығын немесе бұлшық еттері күшті болғанымен, арқан бойымен тартылып шыға алмай жатқандығын байқауға болады. Сондықтан да, дене тәрбиесі қалыптасқан мектеп оқушыларының дене сапаларының дамуын бағалауға әртүрлі көрсеткіштер жиынтығы пайдаланылады және міндетті түрде денсаулық көрсеткіштері мен жұмыс қабілеттілігі, басқа да қимылдардың орындалуы деңгейі салыстырылады.

Дене тәрбиесі жоғарыда айтылған көптеген белгілерге белгілі түрде әсер ететіндігіне байланысты дене дамуының бір функциясы есебінде қаралады. Осыған байланысты, дене жаттығуларымен айналысу тиімділігі бағаланады да, олардың функциялық міндеттері айқындалады. Тәрбиелік міндеттер дене және рухани күштердің белгілі нәтижесінде мектеп оқушыларының жан-жақты дамуына бағытталған. Дене тәрбиесінің педагогикалық үдерістің құрамында бола отырып, өзіне тән құрал, әдіс арқылы оқушылардың дене тәрбиесін қалыптастыруға, тәрбиенің жалпы міндеттерін шешуге, мүмкіндігі бар. Білімділік міндеттер белгілі бір қозғалыс жайлы білімі, біліктілігі мен дағдыларын қалыптастыруға, осы саладағы арнаулы білімдермен қаруландыруға бағытталғандықтан, нәтижесінде белгілі бір деңгейде дене тәрбиесі қалыптасқан мектеп оқушыларының дене сапаларын дамыту туралы білім жиынтығын алады деп білеміз.

Белсенді оқушылардың спорттық жұмысын ұйымдастыруға келесі жалпы талаптар қойылады: әрбір орындаушы өзінің міндеттерін, оны орындау әдістерін және құқығын жақсы білуі тиіс; барлық жауапты тұлғалар тапсырманы өз уақытында және дәл орындауға міндетті; оқушылар жауапты адамдарға ақылмен бағынуға үйретілген болуы керек; көмекшілердің жұмысын және оның нәтижелерін педагог кезендермен бағалауы және мүмкін болған сәтсіздік және қате жөнінде жөнсіз (әдепсіз) пікір айтуға жол бермеу; уақыт өткен сайын жауапты орындаушыларды ауыстырып, мүмкін болғанынша мұндай қоғамдық пайдалы жұмысқа оқушылардың көп санын тарту дұрыс [6].

Жалпы жұмысқа қатыспайтын, бірақ сабаққа қатысатын адамдарды ұйымдастыру сабақтың табысты өтуіне кедергі жасайтынын атымен жою немесе минимумға келтіру үшін қажет. Жаттығуларды уақытша орындаудан босатылғандар ерекше назар аударуға тұрады. Тәртіп бойынша оларды да жұмысқа тарту керек: педагогтің түсіндірмесін тыңдау, жаттығудың орындалуын байқап тұру, педагогтің сұрақтарына жауап беру және т.б., осылай олар өзінің білімін толықтырады. Бұдан басқа олардың бір бөлігі денсаулық жағдайына кері әсері болмаса кейбір жаттығуларды орындауы мүмкін (жалпы саптан бөлек бір шетте). Сабақ жұмысына бұлай жалпы қатысу, тәртіпті бұзуға жол бермейді, білімді игере алмай қалудан сақтандырады, сонымен бірге өз уақытында жалпы жұмысқа кірісіп, амалсыз артта қалушылықты жоюға жәрдемдеседі.

Дене тәрбиесінің міндеттерін, оқыту қағидалардың және тәрбиені есепке алып сабақты өткізу әдістемесіне келесі басты талаптар ұсынылады:

1. Әрбір сабақ айқын, алдын ала белгіленген шешімге қызмет етуі және өзімен аяқталған бүтіндей қисындық (логикалық) және психологиялық жағынан алдында өткен және енді болатын сабақтармен байланысқан болуы тиіс. Оқу материалы игеруге жеңіл, қолайлы болуы, жұмыс мүмкін болғанынша жекелеп өткізуге бейімделіп және белгіленіп бөлінген уақыт шегінде орындалатындай болуы тиіс. Ең маңыздысы сабақ жүйесі оқушыларды қызықтырыпсалыстырмалы түрде күшсалудаартығыменталап қоюжәнедұрыскөңіл-күйдікелтіруболып табылады.

Әр сабақтың оқушыларға әсері жеткілікті жағдайда жан-жақты болуы тиіс. Ерекше әсері дене білімі мен дене дамуы бөлшектеріненжинақталуы тиіс. Берілген кезеңде педагогикалық міндеттердің тәуелділігіне сәйкес осы бөліктердің біреуі айқындалады және басты орыналады.

Дене тәрбиесінің ерекше міндеттеріне қарамастан әрбір сабақадамгершілік, ақыл-ой, еңбек және эстетикалық тәрбие идеяларын бала бойына ендіруі тиіс. Ал, олар жинақталған жағдайларға байланысты іскеасырылады.

Оқушыларды біліммен, біліктілікпен және дағдылармен қаруландыру жүйесін әр сабақта бағыттау қажет, өйткені ол интеллектуалдықжәнеерік-жігерсапаларындамытуға,таныпбілуге,қызығушылығын қалыптастыруға дұрыс көзқарас, ол соңғы есепте табанды сенімділіктің болуына дұрысәсер етеді. Оқушылардың ойлау қабілетінің белсенділігін табандылықпен арттыру, өз бетінше жұмыс істеуге бейімділігін көрсетуі үшін жағдай жасау, өз жұмысына жеке жауапкершілік,оларды жеке көңіл-күйін меңгеруге үйрету.

Оқушылардың қызмет әрекетінің мазмұны және сипаты жеткілікті дәрежеде жан-жақты болуы тиіс. Денеге интеллектуалдық және ерік-жігер күшін салуы күштің түсуіне қарай түрленуі тиіс, яғни жұмыс қабілетінің белгіленген міндеттерді шешу үшін қажетті ұтымды деңгейіқамтамасызетілуі тиіс. Күрделі қозғалыс үйлесімділігін талап ететін қимыләрекетті жақсы меңгергенімен кезектестіру, шығармашылық қызметті орындаушылықпен, қызықты жаттығулардыжәне т.б.дұрыс.

Мұндай қарама-қарсы ауыстырыпқосу қажуды болдырмауға жәрдемдеседі. Екінші жағынан, мұндай ауыстырыпқосу жеткілікті дәрежеде біртіндеп күрделіленген кезде қабілеттің табыстыдамуы орнатылғанжәнежайғастырылғанәрекеттіжаңасымен,солсәтте күтпегенімен,дағдыланбағанымен(қазіргіөскелеңөмірдейтарлықтай маңызы бар) жедел кезекке жетеді. Мұнымен қатар оқушылардың түрлерінің созылатын, жиі, бірдей және барынша күрделі, қиын жұмыста елемеуге болмайды.

Оқушылардың қызмет әрекеті сабақтың барлық кезінде үзіліссіз болуы тиіс. Бұл сабақтың уақытын орынды пайдалануға, кезекті күш салуға қызметтік дайындықты сақтау, соныменбірге мүмкін болатын тәртіп бұзушылықтың алдын алуға мүмкіндік береді.Сабаққа қажетті демалыс үзілісін ендіру тәртіп бойынша белсенді сипат алуы тиіс: алдын ала қарастырылған қозғалыс тапсырмасын орындау; қозғалыс кателерін (немесе жетістіктерін) және сандық нәтижесін талдау; алда болатынәрекетті ойша жобалау; жолдастарының әрекеттерін бағалау және т.б.

Сабақты өткізу барысында әр түрлі, жан-жақты оқытып үйретужәне тәрбиелеу әдістерін міндетті түрде пайдалану керек.

Оқушылардың интеллектуалдық белсенділігін арттыратын, үйретілетін әрекеттің ұтымды әдістерін өз

беттерінше іздеуді, оқу жүйесіне зерттеу элементтерін кіргізуді талап ететін әдістерге ерекше назар аудару қажет [7].

Спорттық жұмыс қабілетін қалыптастыру үшін белгіленген сабақты ойдағыдай өткізуде педагогтің қызмет ету қабілеті орасан зор рөл атқарады және келесі талаптарға жауап беруі тиіс:

Алда тұрған жұмыс міндеттерін жеңіл, түсінікті етіп ашу және оған сәйкес келетін тапсырманы анықтау. Міндеттермен тапсырмалар оқушылардың жағдайлары, мүмкіндіктері, кейде олардың жиі көңілкүйлері мен қажеттіліктері нақтылы ескеріліп тұжырымдалуы тиіс.

Алда тұрған жұмыстың маңызды ерекшеліктерін алдын ала ескерту ретінде түсіндіру, жұмысты өз бетінше аз немесе көп орындау көзделген болса аса қажет. Оқушылар тапсырманы орындау жағдайы мен тәртібі туралы, ал кейде қажетті әрекеттерді іске асыру әдістері, оқу құрал-жабдықтарын пайдалану, өзінің әрекеттерін және оның нәтижелерін бақылауы, жұмыс барысында шығып қалуы мүмкін қателіктер және қауіптілік жайлы ерекше мәлімет алуы орынды. Сонымен бірге қозғалыстың меңгерілетін әдісінің жарамдылық өлшемі, сол сияқты күш салудың сипаты, қайталау саны, қайталау нәтижесінің өлшемі және т.б. анықталған болуы тиіс. Артық жанашырлық жасауға, оқушылардың бастамашылдығы мен өзін-өзі билеушілік, дербестігін басып тастауға жол беруге болмайды. Оқушылардың қызмет әрекетіне араласу олардың дайындық деңгейімен жағдайына, оқу-тәрбие жүйесінің міндеттеріне, тапсырманың күрделілігіне, нақтылы жағдайына және т.б. байланысты болады.

Оқытылып, үйретілетін қозғалыс әдісі туралы ұғым мен көзге елестетуді жүйелі қалыптастыру, оның заңдылықтарын терең ашу, ақиқат мүмкін жағдайда меңгергенін қолдану қағидалардың мұқият айқындау және оқушыларды барлық жоспарланып қарастырылған қозғалыс біліктілігі мен дағдыларының көлемін тиімді меңгерулеріне жәрдемдесетін басқа да білімдермен қаруландырады.

Оқушылардың мінез-құлқы мен жұмысын жүйелі бақылауды өзін-өзі бақылауымен үйлестіру. Сол сияқты педагогке оқушылардың жағдайлары туралы мәліметтердің мазмұнын, сипатын және қызмет әрекетінің нәтижелілігін, оған әсер ететін жұмыс жағдайын және т.б. өз уақытында, бәрінен де дұрысы жедел мағынасына жетіп түсіну ерекше маңызды. Жұмыста пайда болатын қателердің себебін анықтау, сонымен бірге оны жоюдың нақтылы жолдарын анықтау ерекше маңызды.

5. Жұмыс жүктемесін реттеу, олардың сипатынан, шамасынан және өзара байланысына жағымды психологиялық климат жасау, жұмыста ашылатын күш пен қабілеттерді, күш салуды және жігердің көрінуінің нағыз барысына көңілді әсерленушілік, сонымен бірге сергектікті, жарқын жүзділікті сезіну тәуелді [8].

Жүктемені ұтымды басқарудың маңызды жағдайы оларды бөліктерге бөлу, яғни жаттығуларды орындаудағы талап етілетін күш салудың белгілі бір шамасын (дозасын) ұстап тұру және белгілеу, сонымен бірге қажет болған жағдайда бастапқы кездегі белгіленген шаманы өзгерту болып табылады.

Бөліктерге бөлу әр түрлі әдістермен іске асырылады, мысалы, белгілі бір жаттығуларды қайталау санымен, нақтылы амплитудасымен, қозғалыс жылдамдығымен, күшімен, оның қарқынымен, жалпы ұзақтығы немесе қозғалыс ара қашықтығының өлшемімен белгіленеді;

- қосымша салмақ жүктемесін пайдалануымен, серіппелі қарсыласумен немесе күрделі кедергі, шек қоюмен;

- қозғалыс жолы бедерін күрделілендірумен;

- желдің бағыттағы немесе қарсы күшін, су ағыны күшін пайдалану және т.б. Жүктемені мөлшерлеуде белсенді және демалыс үшін жаттығу кезінде үзілісті пайдаланудың айтарлықтай маңызы бар. Әрбір жекелеген жаттығудағы жүктемені реттеу және белгілеуде оқушылардың алдында алған жүктемеден кейінгі, ал кейбір шамада және болашақ алдағы жаттығуларды табысты орындауға мүмкіндік жасайтын жағдайы есепке алынуы қажет. Одан басқа, жүктемелердің жүйелі өзгеруі бастапқыда ағзаның жүктемеге біртіндеп қызметтік бейімделуіне жауап беруі тиіс. Содан кейін жоғары жұмыс қабілеті деңгейін ұстап тұру және ақырында ағзаны салыстырмалы тыныштық жағдайына келтіру [9].

Жүктемені бұлай бөлу немесе таратуды графикалық кескіндесе жүйелі көбірек немесе азырақ бір қалыпты жүктемені кезектестірсе, онда толқын бейнесіндегі қисық сызық түрінде, ал соңында белсенді демалыс сәттерімен болар еді. Қаншалықты жүктемелер барлық уақытта белгілі бір педагогикалық міндеттермен сәйкес келетін болғандықтан, әмбебап қисық сызық болуы мүмкін емес. Бұл жағдайларға қарай, біріншіден, жүктеменің көтерілу және басылуының әр түрлі сандағы құлама тіктігі және биіктігі, олардың өзара сәйкестіктегі орналасуы, ал екіншіден, сабақтың басындағы жоғары жүктемеге ауысу шапшаңдығы, ауысымның жиілігі мен әр түрлілігі, жаттығулардың жоғары және өте жоғары жүктемемен (немесе өте темен) жалпы созылуына мүмкіндік жасайды.

Жүктемені сабақ барысында дұрыс реттеу оқушылар ағзасының мүмкіндік жағдайы туралы өз уақытында жеткілікті толық мәлімет болғанда ғана мүмкін болады. Сондықтан педагог үшін оның өзгеруін тұрақты бақылау міндетті болады.

Көпшілік дене шынықтыру мәдениеті жұмыстарында, әсіресе, топта оқушылар саны көп болғанда қарапайым және жалпы жұрттың шамасы келетіндей әдістерді пайдалануға тура келеді. Бұл негізінен демалыс пен тамыр соғуын, тері қабаты бояуын, кей жердегі терлеудің көптігімен оны таратпауды, қозғалыс жүйелілігіне назар аудару жағдайын, күтілмеген қоздырғыштарға жауап беру сипатын, жалпы жұмыс қабілетінің өзгеруін бақылау болып табылады. Жүктемеге байланысты оқушылардың пікірі мен шағымын есепке алған жөн.

Бұл бақылаудың барлығы бір адамға тән бақылауға байланысты болғандықтан, қорытынды жасағанда абай болғаны және мүмкіндігінше басқа әдіс түрлерін пайдаланып өзінің бақылауын бірнеше рет тексеруге ұмтылғаны жөн. Қажеттілікті жәрдемдесу сәті мен әдісін анықтау кезінде қиыншылықтың тек қана сипаты мен көлемін ғана емес, оқушылардың сол сәттегі нақты мүмкіндіктерін ескеру қажет. Оқушылар алдында тұрған міндетті шеше алмаған жағдайда оның одан әрі, өз бетінше қажетті әрекет ету деңгейінде жәрдем берілгені жөн. Оқытып үйретуге тәрбиелеу қағидасына сүйеніп жарақат алу қаупі бар, уақыт жоғалтуы ақталмайтын, жұмысқа деген ықыластың жоғалуына әкелетін қиындықтарды жолдан алып тастау керек. Іске бұлай келу табандылыққа, еңбек сүйгіштікке, дербестікке, ой түюге, батылдыққа және басқа адамгершілік, интеллектуалдық және ерік-жігер сапаларын тәрбиелеуге жәрдемдеседі. Оқушыларға қажет емес сәтте жәрдем беру, олардың мүмкіндіктеріне алдамшы көлеңке түсіру немесе нәтижелерін дұрыс бағаламауға барынша жол берілмеуі тиіс.

Оқушылардың өздерінің қызмет әрекеті нәтижесін анықтауы үшін олардың мінез-құлқы мен әрекетін уақытында талдауы дұрыс. Талдау дүниесі жекелеген қозғалыс әрекеті немесе олардың элементі, сол сияқты бүтіндей қозғалыс әрекеті (мысалы, ойында) болуы мүмкін [10].

Бұған байланысты қозғалыстың әдістері, тәсілдері, шұғылданудың ағзаға әсері, мінез-құлқы және т.б. мәселелері қозғалуы мүмкін.

Талдауға келесі элементтер кіргізілуі тиіс:

а) оқушылардың зердесіне жұмыс көзі болған және ойға сақтауды талап ететін барынша айқындылықты санасына құю;

ә) жақсы нәтижені бағалау және кеткен қателіктің деңгейі мен сипатын, сонымен бірге олардың пайда болу себебін анықтау жайлы айқындалған дәлелдерді талдау;

б) одан арғы әрекеттің мүмкін және жақын міндеттерін анықтау.

Қайталанатын талдауларда бұрын қаралғанда кей жақтары байқалмаған құбылыстың жаңа элементтеріне назарды бағыттау, талданатын дүниені жаңа көзқараспен немесе терең ұғынуға ынталандыру және т.б. қажет. Тек осылай қайталау арқылы оқу-тәрбие жұмысының жан-жақтылығын және оның жоғары сапасын қамтамасыз етуге болады.

1 Оразов Ш.Б. Дене тәрбиесі сабағында оқушылардың дене мүмкіндіктерін дамыту. // Оқу-құрал. – Түркістан, 2005. – 70 б.

2 Фридман Л.М. // Вопросы психологии. - 2005. - №2. - С. 154-156.

3 Чепиков В.Т. Воспитание нравственных качеств младших школьников. – Гродно: ГрГУ, 2001. – 189 с.

4 Бенриштейн Н.А. Физическая подготовка спортсменов. – М.: 1988 – 331 б.

5 Анарқұлов Х.Ф., Тианов А.Қ. Бапкер-оқытушының кәсіби-педагогикалық дайындаудың антропологиялық тәсілі. «Дене тәрбиесі теориясы мен әдістемесі» - 2009. - 174-177 б.

6 Әбділлаев Ә.К. Дене мәдениетінің ілімі мен әдістемесі. – Түркістан: Тұран Баспаханасы, 2007 ж. - 263 б.

7 Спортивная физиология: учеб. для ин-ов физ. культ. / Под ред. Я.М. Коца. - М.: Физкультура и спорт, 1986. – 240 с.

8 Каражанов Б.К. Основные понятия теории и методики физической культуры и спорта. - Алма-Ата: КазИФК, 1991.

9 Төтенайдың Базарбегі. Спорт атауларының орысша-қазақша сөздігі. - Алматы: «Ана тілі», 1994. - 128 бет.

10 Худияров Ғ.Б. Спортшы ізбасарларды даярлауда арнайы ойын түрлерін қолдану // Қазақстан жоғарғы мектебі. – 2010. - №4. – Б. 73-76.

Резюме

Ахметова Э.К. – к.п.н., КазНПУ им.Абая институт PhD докторантуры и магистратуры,

Ерназаров С.Х. – магистрант 2-курса специальности физическая культура и спорт,

КазНПУ им.Абая институт PhD докторантуры и магистратуры

«Формирование спортивных работаспособностей школьников средствами физических упражнений»

В этой статье, изучают формирования умения учащихся работать в спорте. В дополнение к спортивной и внешкольных клубов доклада, который является эффективным средством отдыха для многих студентов к участию в

научных исследований, подготовки студентов на основе результатов формирования способности работать в спорте. Желанием быть красивой движущей силой для человека правильно. Это вождения сильная мотивация, чтобы участвовать в регулярной физической активности детей питанием, система здорового образа жизни надзор должен быть использован. Мышцы должны быть хорошим для объяснения детям не может развиваться без прогресса красивых мышц. В то же время, отсутствие формирования человеческого тела и хорошо выглядеть для постороннего глаза, и красивое тело должно быть свободным. Конечно нужно многопомнить, чтобы не участвовать в чрезмерных физических нагрузок. Физическое воспитание начинается в первый день жизни ребенка и является жизненно важным для защиты жизни детей. Потому что теория физического воспитания имеет все для нуждающихся детей.

Ключевые слова: тренировка, мастерство, эстетика, движение, нагрузка

Summary

Akhmetova E.K. - Ph.D., Named after Abai Kazakh National Pedagogical Institute PhD doctoral and graduate,
Yernazarov S.H. - 2-course undergraduate specializing in physical culture and sport, Named after Abai Kazakh National Pedagogical Institute PhD doctoral and graduate

«Formation of sports workability schoolboys means of physical exercise»

In this article, learn the formation of ability of students to work in sports. In addition to sports and after-school clubs report, which is an effective means of recreation for many students to participate in research, training of students on the basis of the formation of the ability to work in sports. The desire to be beautiful driving force for human right. This is driving strong motivation to engage in regular physical activity in children nutrition, healthy lifestyle system supervision should be used. Muscles must be a good explanation for Dete can not develop without the progress of beautiful muscles. At the same time, the lack of formation of the human body and looks good for prying eyes, and beautiful body should be free. Of course you need a lot to remember, not to engage in excessive exercise. Physical education begins on the first day of a child's life and is vital for the protection of children's lives. Because the theory of physical education has everything for children in need.

Keywords: training, skills, aesthetics, trafficload

УДК: 159.923

ЖАСТАРДЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН САҚТАУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Ж.К.Ибраимова – *Психология және арнайы білім беру кафедрасының доценті, п.ғ.к.,
Абай атындағы ҚазҰПУ*

Бұл мақалада адам денсаулығы құндылығы ұғымына әлеуметтік мәдени және әлеуметтік – психологиялық тұрғыда анықтама берілген. Келтірілген сипаттамалар салауатты өмір салты тұлғаның жалпы мәдениетінің бір бөлігі екенін, ол оның белгілі деңгейдегі білімі, физикалық мәдениеті, тәрбие мен білім беру негізінде алған әлеуметтік – рухани құндылығымен шартталған, жүйелік және динамикалық күйін көрсетеді.

Сонымен қатар, жастардың денсаулығы құндылығының артуымен психологиялық саласында, әлеуметтік – мәдени және әлеуметтік-психологиялық денсаулық пен денсаулық сақтау мәселелерін зерттеуші психологиялық денсаулық атты жаңа саланың пайда болуына әсерін тигізді. Бала денсаулығын қорғау барлық қоғам іс – әрекетінің басты бағытының бірі, өйткені тек дені сау бала ғана қажетті деңгейде берілген білімді меңгеріп және еліміздің ілгері дамуына өз үлесін қосары анық екендігі сөз болды. Аталған мәселелерге байланысты ғалымдардың анықтамалары мен көзқарастары талданды.

Тірек сөздер: денсаулық, психологиялық денсаулық, бала денсаулығы, денсаулық сақтау технологиясы, салауатты өмір салты

Жастардың денсаулығы құндылығының артуымен психологиялық білім саласында, әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік-психологиялық денсаулық пен денсаулық сақтау мәселелерін зерттеуші психологиялық денсаулық атты жаңа саланың пайда болуына әсерін тигізді. Бала денсаулығын қорғау барлық қоғам іс-әрекетінің басты бағытының бірі, өйткені тек дені сау бала ғана қажетті деңгейде берілген білімді меңгеріп және еліміздің ілгері дамуына өз үлесін қосары анық.

Денсаулық сақтау психологиясындағы басты категория денсаулық болып табылады. Бүгінгі күні бұл категорияға көптеген анықтамалар берілген. Соның бірі С.И. Ожегов сөздігіндегі берілген анықтама: «денсаулық – бұл ағзаның қалыпты және дұрыс іс – әрекеті, оның толық физикалық және психикалық игілігі»[1]. Бүкіләлемдік денсаулық сақтау ұйымының пайымдауынша, денсаулық – бұл тек ауру және физикалық ақаулардың бар болуы ғана емес, ол толық физикалық, психикалық және әлеуметтік игілік жағдайы. Денсаулық – бұл комплексі, сонымен қатар толық жан – жақты динамикалық күй, ол белгілі әлеуметтік және экологиялық орта шарттарында генетикалық әлеуетінің іске асу үрдісінде дамушы және адамға оның әлеуметтік қызметін түрлі дәрежеде іске асыруға мүмкіндік беруші құбылыс (Г.А. Калачев,

1996).

В.П. Казначеев анықтамасына сүйенсек, «денсаулық физиологиялық, биологиялық және психикалық қызметтердің тиімді еңбек пен әлеуметтік белсенділіктің шығармашылық өмірде жалғасын тауып, дамуы мен сақталуының динамикалық үрдісі ретінде көрсетілген» [2].

Денсаулыққа берілген көптеген анықтамалар оның маңызы зор, күрделі және біртекті емес құбылыс екенін көрсетеді. Денсаулықты анықтаудың төрт моделі бар: 1) медициналық, ағзаның қалыпты қызметін, аурудың болмауын көрсетеді; 2) биомедициналық, бұл тұста басты ортамен қарым – қатынас, өзгермелі жағдайларға бейімделе алу, денсаулықты субъективті түрде сезіну; 3) биоәлеуметтік, оқу және кәсіби іс – әрекеттің орнықты болуы; 4) құндылықты – әлеуметтік модел, адамдардың қарым – қатынасы және өзара әрекеттесуін көрсетеді, денсаулық – бұл адам үшін құндылық, толыққанды өмірдің алғышарты болып табылады.

Денсаулық феноменін зерттеуші көптеген ғалымдар, оның күрделі және көп компонентті құбылыс екенімен келісіп, оның соматикалық, психикалық және әлеуметтік деңгейін атап көрсетеді. О.Л. Трещева осы тұрғыда келіспеушілік танытып, былай деп пайымдаған: «индивидтің психофизикалық сапаларының көріну сипаты, оның әлеуметтік бейімделу деңгейі адамның тұлғалық сапаларына байланысты, сол себепті де адам денсаулығы оның тұлғалық деңгейінің көрінісімен де анықталуы керек» [3].

Осыған орай ол денсаулыққа тұтас көзқарасты төрт компонентті модел арқылы береді. Олар: *рухани* – *тұлғалық* деңгейін анықтаушы, ол өмір құндылықтары мен негізгі мақсаттарына сәйкес, тұлғаның адамгершілік бағдарымен, өзіне, қоғамға және табиғатқа деген ділдік қатынасы бойынша анықталады; *физикалық* – *физиологиялық* даму деңгейімен, жүйелер мен ағзалардың өзіндік реттеуінің дәрежесімен сипатталады. Бұл ағзадағы өзіндік реттеудің жетік дамуы, физиологиялық үрдістердің теңгерімі, қоршаған ортаға жоғарғы деңгейдегі бейімделуі; *психикалық* – психикалық үрдістердің даму деңгейімен, эмоционалды – еріктік аясының іс – әрекетін реттеу дәрежесімен анықталады; *әлеуметтік* – адамның қоғамдағы әлеуметтік бейімделуі деңгейімен сипатталады. Денсаулық компоненттерін осы түрдегі ерекшелеу, бір жағынан толық ағза қызметі көріністерінің түрлі өзара әсерінің жан-жақтылығын, екінші жағынан жекеше өмір сүру стилін ұйымдастыруға бағытталған адамның өмірлік іс-әрекетін толық сипаттайды [3].

Қазіргі заманғы гуманистік психология тұрғысынан, әрбір адамда, әр жаңа туылған нәрестеде денсаулыққа деген белсенді ұмтылыс, өзін-өзі белсенді етуге және жан-жақты дамытуға деген талпыныс туа бітеді. Дегенмен, тұлғаның денсаулығын сақтауының базалық білігі, бірқатар себептермен бұзылуы мүмкін.

Адам денсаулығына әсер етуші басты фактор оның өмір сүру стилі болып табылады. Ол тарихи, әлеуметтік-экономикалық факторлармен, ұлттық және діни дәстүрлермен, өмір сүру жағдайымен және тұлғалық ерекшеліктерімен анықталады. Салауатты өмір салты ұғымы осы факторлардың барлығын біріктіреді. Бұл ұғым негізінде, қолайлы әлеуметтік орта, рухани-адамгершілік игілігі, тиімді қозғалыс режимі, ағзаны шынықтыру, рационалды тамақтану, жеке бас тазалығы, жағымды эмоция сияқты сипаттамалар жатыр.

Жоғарыда келтірілген сипаттамалар адамның салауатты өмір салты бұл тұлға жалпы мәдениетінің бір бөлігі, ол оның белгілі деңгейдегі білімі, физикалық мәдениеті, тәрбие мен білім беру негізінде алған әлеуметтік-рухани құндылығымен шартталған, жүйелік және динамикалық күйін көрсетеді.

Білім беру әлеуметтік институт ретінде денсаулық мәдениетін қалыптастырудың өзектілігі, жаңа ғылыми бағыт туындатты. Олар қатарына валеология, өзін-өзі тану және де сонымен қатар өз денсаулығына құндылықты қатынас қалыптастырушы мәселелермен байланысты түрлі педагогикалық технологиялар жатады.

Денсаулықты дамытушы педагогикалық технологиялардың балалар және өзге де білім беру мекемелеріне енгізілуінің негізі, балалар мен жасөспірімдердің денсаулығының күрт төмендеуі болып табылады. Тұлғалық даму жағдайлары негізінде іске асатын денсаулық дамытушы білім беру технологиялары, білім алушылардың тиімді өзараәрекеттесу мен бірлесіп өмір сүру білігін қалыптастырушы өмірлік маңызы зор факторлардың бірі. Оның бастамасында білім алушының адами қарым-қатынас мәдениетін меңгеруде, білім алушының іс-әрекеті мен қарым-қатынасы аясының кеңеюі негізіндегі денсаулық сақтау тәжірибесін қалыптастыруда, өзін-өзі реттеуін дамытуда, өзіндік сана және тәрбие және өзіндік тәрбие негізіндегі белсенді түрдегі өмірлік позиция, өз денсаулығы және өзге денсаулығы үшін жауапкершілікті қалыптастыруда белсенді түрдегі қатысуы жатыр.

Оқыту технологияларының алғышарттары мынадай ресей ғалымдарының еңбектерінде көрініс тапқан: П.Я. Гальперин, В.В. Давыдов, Н.Ф. Талызина, И.П. Калошина, З.А. Решетова, И.И. Ильслова, Л.Н. Ландо,

Н.А. Менчикская, М.Я. Микулинская, Л.Ф. Обухова, О.С. Анисимов, Б.И. Коротяев, С.И. Шапир, А.Б. Наумов, В.В. Белич, В.П. Беспалько, В.М. Монахов, және сонымен қатар шетел ғалымдары Б.Блум, Дж. Миллер, Е.Галантер, К.Прибрам, М.Минский және т.б.

Дәстүрлі педагогикадағы денсаулық сақтаушы білім беру технологиялары әр түрлі анықталған. Дегенмен, В.В. Сериков әдіснамалық реттеуіне сүйенсе, технологияны - денсаулық дамытушы педагогикалық іс-әрекет ретінде анықтауға болады. Ол білім беру мен тәрбие арасындағы қатынасты жаңаша, осы үрдіс қатысушыларының денсаулығын арттыруға және сақтауға бағытталған процес ретінде қарастырған. Бұл технологиялар баланың табиғи мүмкіндіктерін дамытуға бағдарланған: оның санасын, рухани және эстетикалық сезімдерін, іс-әрекетке деген қажеттілігін, адамдармен алғашқы қарым-қатынас тәжірибесін игеруіне негізделген.

Н.К.Смирнов (2002) келесідей анықтама берген: «Денсаулық сақтаушы білім беру технологиялары бұл комплексті, бір әдіснамалық негізде құрылған, білім алушылар денсаулығын нығайтуға, оларда денсаулық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған ұйымдастырушылық және психологиялық-педагогикалық амалдар жүйесі, әдісі, технологиясы» [4].

Н.Т.Рылова денсаулық сақтаушы білім беру мекемелер ортасын былай деп анықтаған, басқарушы, ұйымдастырушы, білім беруші және сауықтырушы шарттар, педагогтар мен білім алушылардың әлеуметтік, физикалық, психикалық денсаулығын сақтау мен қалыптастыруға психологиялық-педагогикалық және медико-физиологиялық әдістер арқылы білім беру процесін демеу негізінде бағытталған [5].

Денсаулық сақтаушы білім беру технологиясы О.В. Петров пікірінше, білім берудің барлық субъектілерінің рухани, эмоционалды, зияткерлік, тұлғалық және физикалық денсаулығын дамыту, нығайту және сақтау үшін барлық жағдайды тудырушы шарттар жүйесі. Бұл жүйеге:

1. Медициналық қызметкерлер жүргізген білім алушылар денсаулығының жағдайы мониторингінің және оқыту процесі кезіндегі өзіндік бақылау нәтижелерін қолдану.

2. Оқушылардың жасерекшелік даму ерекшеліктерін есепке алу және зерде, ойлау, белсенділік, еңбек мүмкіндігі ерекшеліктеріне сәйкес білім беру стратегияларын өңдеу.

3. Технологияны іске асыру барысында қолайлы эмоционалды – психологиялық ахуал құру.

4. Денсаулық қорын көтеруге және сақтауға бағытталған білім алушылар денсаулық сақтаушы іс – әрекетінің түрлерін қолдану [6].

Ғылыми-тәжірибелік материалдарды талдау негізінде білім беру процесінің қатысушыларының денсаулығын қалыптастыруға бағытталған технологиялардың негізгі компоненттерін анықтауға мүмкіндік бар: *аксиологиялық*, білім алушылардың өз денсаулығының құндылығын көрсететін; *гносеологиялық*, денсаулық сақтауға қажетті білім мен білікті меңгеруге бағытталған; *денсаулық сақтаушы*, тазалық сақтау жүйесінің білім мен біліктілігін қалыптастырушы құндылықтар жүйесі; *эмоционалды-еріктік*, психологиялық механизмдердің көрінуінен тұрады; *экологиялық*, тұлға үнемі табиғатта өмір сүруші түр ретінде; *денеишықтыру* – *сауықтырушы* компонент, қозғалыс белсенділігін көтеруге бөлігі.

Қазіргі білім беру жүйесінің модернизациясына қатысты педагогикалық-психологиялық ғылым мен тәжірибесі алдында көптеген мәселелер арасында, ең маңызды орынға иесі өскелең ұрпақтың рухани-адамгершілік, психологиялық-физикалық денсаулығы. Денсаулыққа деген құндылықты қатынасты қалыптастыру, балалар бойында өзіндік денсаулығын сақтау жауапкершілігін және оны жетілдіру мен нығайтуға жағымды түрткі тудырудың басты алғышарты. Осының барлығы тәрбиелік-сауықтыру процестерінің талаптарын өзгертуге, тәрбиенің жаңа стратегиясын іздеуге, оны тұлғаға бағдарланған білім беру негізінде ізгілендіру принциптерін ұстану арқылы құрудың бірден бір факторы болып табылады.

Дені сау шығармашыл жұмысты жоспарлау және өткізу, білім беру жүйелерінде денсаулық сақтау кеңістігін ұйымдастырудан бастау алады. Бұл кеңістікке және білім алушыларға, тәрбиеленуші мен педагогтарға әсер ету тікелей білім беру мекемелерінде іске асады, бірақ оның алғашқы әсері болашақ өзгерістер үшін іске қосылған механизм болары анық, яғни педагогикалық кеңістіктің де, онда іс-әрекетке ие субъектілердің де өзгерісі дені сау ұрпаққа аса назар бөлуден басталады. Балалар санасында денсаулық, салауатты өмір салты, психологиялық денсаулық туралы ұғым қалыптастыру, жастар бойына денсаулық ең басты байлық және өмірдің мәні деген құндылықты сіңіру басты міндет.

Халық санының өсуі, оның сапасы, деннің саулығы мемлекет әл-ауқатының дамуына мұрындық болады. Сондықтан да Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаев «Қазақстанның егемен мемлекет ретінде қалыптасуы мен дамуының стратегиясы» еңбегінде соның төрт негізгі күшін атап көрсетті. Оның бірі – жер үстіндегі байлық. Жер үстіндегі байлық деп отырғанымыз – адам, оның білімі мен іскерлігі, таланты мен мәдениеті, денсаулығы. жас ұрпақты адамгершілікке тәрбиелеу – ең көкейкесті

мәселе екендігі ақиқат. Өйткені қоғамның байлығы тек табиғи байлықпен ғана емес, адамдық байлықпен, жалпы адамгершілік құндылықпен, әрбір адамның төл ерекшелігімен, қабілетімен айқындалады.

Қорыта келгенде, біз, ұстаздар қауымы жастарымыздың дені сау болуы үшін жақсы дәстүрлер мен әдеттерді қалыптастыра отырып, салауатты өмір салтын сақтаудың қажеттілігін және оны іске асырудың жолдарын айқындап, нақты шешім қабылдауға үйретуіміз әрі үйренуіміз қажет.

1 Ожегов С.И. *Орыс тілі сөздігі*. - М., 1988. – 187б.

2 Казначеев В.П., Кукушин В.С. *Современные педагогические технологии. Начальная школа. Пособие для учителя*. (Серия «Учение с увлечением»). - Ростов н /Д.: «Феникс», 2004. – 384б.

3 Трещева О.Л. *К вопросу системного обоснования индивидуального здоровья индивидуального здоровья и его компонентов* // *Здоровье и образование: Матер. Междунар. конгресса валеологов*. - СПб., 1999, - 176-177б.

4 Смирнов Н.К. *Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе*. - М.: АРКТИ, 2005. – 320б.

5 Рылова Н.Т. *Организационно-педагогические условия создания здоровьесберегающей среды образовательных учреждений. Автореферат кандидатской дис.* – Кемерово: КГУ, 2007. – 21б.

6 Соловьева Н.И. *Концепция здоровьесберегающей технологии в образовании и основы организационно-методические подходы ее реализации*. // *ЭКО*. - 2004. - №17. – С. 23-28.

Резюме

Ибраимова Жанар Кажыбаевна – КазНПУ им. Абая, кафедра Психологии и специального образования
«Психолого-педагогические условия сохранения здорового образа жизни молодежи»

В данной статье дано определение понятию ценности человеческого здоровья с социально-культурных и социально-психологических аспектов. Приведенные характеристики показывают, что здоровый образ жизни является частью общей культуры личности. Вместе с тем они отражают определенный уровень его образованности, физической культуры, системное и динамическое состояние, обусловленное социально-духовными ценностями полученными на основе обучения и воспитания.

Наряду с этим, вопросы увеличения ценности здоровья молодежи в новых областях здоровьесбережения и здравоохранения рассматриваются в таких психологических отраслях как социально-культурная и социальная психология. Одно из главных направлений для развития страны – не только мероприятия по защите здоровья детей, необходимо объединение и уровень образования. Обсуждены мнения ученых по вышеназванным проблемам.

Ключевые слова: здоровье, психологическое здоровье, здоровье ребенка, здоровьесберегающие технологии, здоровый образ жизни

Summary

Ibraimov Zhanar Kazhibayevna - Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Department of Psychology and Special Education ranazh@mail.ru
«Psycho-pedagogical conditions of maintaining a healthy lifestyle of young people»

In this article definition is given to concept the value of human health, from the point of view of socially cultural and socially-psychological approach. The provided characteristics allow to say that the healthy lifestyle of the person is part of the general culture of the personality which reflects his system and dynamic state caused by a certain level of special knowledge, physical culture, the social cultural wealth acquired as a result of education and self-education, education, motivational and valuable orientation and the self-education embodied in practical activity, and also in physical and psychophysical health.

Side by side with this, the questions of increase of value of health of young people in the new areas of здоровьесбережения and health protections are examined in such psychological industries as sociocultural and social psychology. One of main directions for.

Keywords: health, psychological health, health saving technology, healthy lifestyle of children

УДК 159.923

ПРИМЕНЕНИЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ ВОЕННОЙ КАФЕДРЫ К АНАЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

С.Т.Исалиева – магистрант 2-го курса Института педагогики и психологии
 Научный руководитель – к.психол.н., доцент **Сарсенбаева Л.О.** КазНПУ имени Абая

В статье раскрыто теоретико-методологическое обоснование актуальности применения здоровьесберегающих технологий при формировании готовности студентов военных кафедр к аналитической деятельности в образовательном процессе. Приведены данные эмпирического исследования проблемы, изложены основные результаты и предложены возможные пути ее решения. Анализ результатов проведенного исследования обусловил значимость здоровьесберегающих технологий в формировании готовности студентов военных кафедр к аналитической деятельности и необходимость соотнесения возможностей образовательного учреждения с интересами субъектов образовательного процесса. Одним из таких методов является дихотомическое изложение материала, в процессе которого студенты воспринимают информацию в двух равновероятных вариантах, и тогда в работу включаются как левое, так и правое полушария мозга. Полноценная психика предполагает согласованную и уравновешенную работу обоих полушарий, что является решающим фактором для успешного осуществления аналитической деятельности.

Ключевые слова: здоровьесберегающие технологии, аналитическая деятельность, личностно-смысловая готовность, индивидуально-личностные качества

В период глубоких перемен, происходящих в современном образовании, все большее значение придается здоровьесберегающим технологиям, ориентированным на саморегуляцию личности и здоровый образ жизни всех участников образовательного процесса. Проводимая реформа образования предполагает увеличение удельного веса самостоятельной работы обучающихся, что, соответственно, предполагает развитие навыков аналитической деятельности. В то же время у выпускников школы, как правило, недостаточно развиты личностные качества и элементарные навыки и умения, необходимые для ее успешного осуществления. В связи с этим необходимо уже в школе развивать аналитические способности и мышление, которые получают продолжение и в период обучения в ВУЗе [1].

Совокупность проблем и вопросов, изложенных выше, обусловили актуальность нашего исследования, цель которого состояла в изучении факторов, влияющих на формирование личностно-смысловой готовности студентов военных кафедр к аналитической деятельности. Наше небольшое исследование является частью эксперимента, проводимого в рамках магистерской диссертации, в качестве гипотезы выдвинуто предположение о том, что существует взаимосвязь между определенными способностями, уровнем саморегуляции, типом личности и ведущим типом восприятия в зависимости от пола.

В общей сложности в исследовании приняли участие 55 студентов второго года обучения по ВУС-300300 (3 курс в КазНТУ и МУИТ). Тестирование проводилось по четырем методикам во время самоподготовки, в ходе исследования проводились беседы со студентами, осуществлялось наблюдение в ходе учебных занятий и самостоятельной работы. Кроме того, студенты ответили на вопросы анкеты, разработанной автором исследования. Результаты по всей выборке были обобщены в таблицах, выведены средние значения в процентном соотношении, составлены графики в целом по ВУС и по учебным взводам, проведена математическая обработка данных с применением корреляционного анализа. Средний возраст по выборке составил 19,3 лет. Первичный анализ результатов тестирования показал следующее.

Для диагностики уровня интеллекта в целостной структуре личности использовалась методика Р.Амтхауэра [2], которая позволила описать особенности взаимосвязей между различными аспектами умственной деятельности человека (таблица 1).

Таблица 1 – Результаты диагностики структуры интеллекта

Категории испытуемых	Вербальные субтесты					Математические субтесты		Пространственные субтесты		IQ
	ОС	ИЛ	ПА	ОО	З	АР	ОЗ	ГС	ПВ	

261уч.взвод	90,4	100,6	84,5	94,5	104,4	90,9	100,1	84,4	73,4	85,1
262 уч.взвод	87,8	92,6	84,1	87,4	104,0	89,9	96,7	85,2	75,3	81,2
263 уч.взвод	77,8	90,5	80,9	84,2	106,7	85,0	90,1	83,6	74,9	78,3
Ср.знач.	85,3	94,6	83,2	88,7	105,0	88,6	95,6	84,4	74,5	81,5

Проведенное исследование показало, что общий уровень интеллекта в целом по ВУС составил 81,5 балла, что ниже нормы для мужчин старше 16 лет. Средние показатели, так называемая норма, выявлены только у студентов 261 учебного взвода. Однако в процентном соотношении высокий и средний уровень составили 31% по всей выборке (рисунок 1).

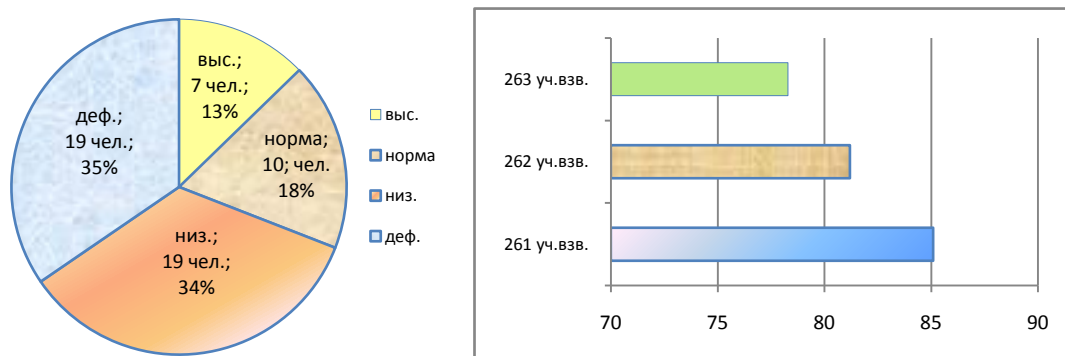

Рисунок 1 – Уровень общего интеллекта

Из рисунка видно, что 19 человек из 55 (34%) получили низкие результаты. Выявленный «дефект развития» (35% от всей выборки) объясняется тем, что на военной кафедре обучение ведется на русском языке. Поэтому столь низкий уровень показали, в основном, студенты бакалавриата, обучающиеся на казахском языке по основному месту учебы. Возможно, они и смогли бы решить все задания более успешно, если бы опросники были предложены на казахском языке. Но по условиям эксперимента, исследование проводилось среди испытуемых с русским языком обучения, и это стало основополагающим фактором.

Если рассматривать различные стороны интеллекта, то видим, что у студентов превалирует вербальный интеллект (осведомленность, исключение лишнего, поиск аналогий, определение общего, запоминание). Также высокие показатели по шкалам арифметической и определения закономерностей указывают на способность оперировать математическими символами и числами.

Однако выявлены средние показатели по шкалам геометрического сложения и пространственного воображения, что свидетельствует о невысоком уровне наглядно-образного мышления, построенного на оперировании пространственными образами и отношениями. Важно при этом учитывать фактор ригидности – подвижности мышления, который указывает на некоторую неразвитость пространственного воображения. Более подробно результаты по учебным взводам представлены на рисунке 2.

а) вербальный интеллект б) математические способности в) пространственное мышление и воображение

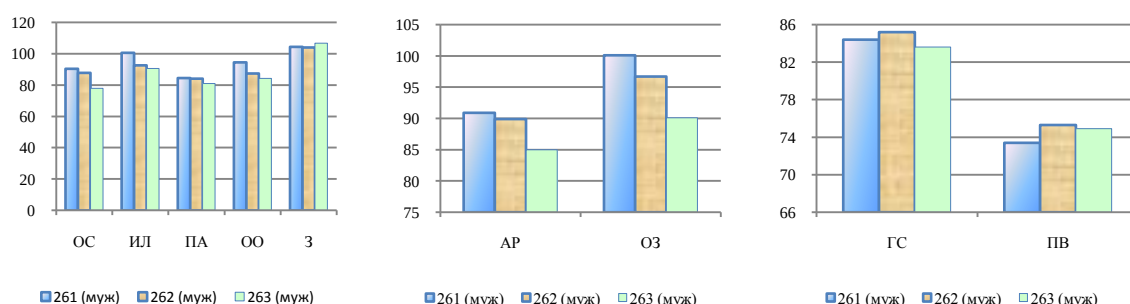

Рисунок 2 – Результаты исследования структуры интеллекта

Из рисунка видно, что в 261 и 262 учебных взводах наблюдаются стабильно более высокие показатели, чем в 263 учебном взводе, тогда как в последнем отмечается наивысший балл по шкале запоминания.

Далее в программе SPSS с применением критерия Краскела-Уоллиса было рассчитано распределение по средним рангам значений. Анализ первичных статистик показал, что данные распределены нормально, выявлены значимые различия по шкалам вербального интеллекта и математических способностей (таблица 2).

Таблица 2 – Распределение значений по учебным взводам (тест Р.Амтхауэра)

Группа	Осведомленность		Исключение лишнего		Поиск аналогий		Определение общего		Запоминание		Арифметический		Определение закономерностей		IQ	
	ср. ранг	крит. дост.	ср. ранг	крит. дост.	ср. ранг	крит. дост.	ср. ранг	крит. дост.	ср. ранг	крит. дост.	ср. ранг	крит. дост.	ср. ранг	крит. дост.	ср. ранг	крит. дост.
261	83,19		129,88		77,06		116,41		93,41		99,00		121,44		99,50	
262	68,70	64,945 0,000	77,82	39,354 0,000	75,02	44,935 0,000	75,30	61,578 0,000	60,52	25,587 0,029	97,70	51,427 0,000	111,40	43,146 0,000	75,18	57,426 0,000
263	20,21		65,95		57,92		59,39		98,87		80,39		86,21		59,55	

Наряду с этим использовалась методика В.И.Моросановой «Стиль саморегуляции поведения», предназначенная для диагностики различных аспектов индивидуальной саморегуляции [3]. С помощью методики мы определяли индивидуальный профиль, включающий показатели планирования, моделирования, программирования, оценивания результатов, а также показатели гибкости и самостоятельности.

В ходе обработки данных проведенного исследования, нами были получены следующие данные. В целом студенты показали средние результаты (таблица 3).

Таблица 3 - Общая характеристика уровня саморегуляции

Учебный взвод	Планирование (Пл)	Моделирование (Мд)	Программирование (Пр)	Оценка результатов (Ор)	Гибкость	Самостоятельность	Об. уровень саморегуляции
261	6,6	6,3	6,3	,8	6,6	5,5	32,8
262	5,8	5,5	5,8	5,4	6,3	5,3	29,6
263	6,4	4,8	5,5	4,7	6,2	6,5	30,0
Ср.знач.	6,3	5,5	5,9	5,3	6,4	5,8	30,8

С помощью данной методики мы определили основные показатели саморегуляции, полученные данные представлены на рисунке 3. Из всей выборки 13 человек (24%) показали низкий уровень саморегуляции, что может свидетельствовать о трудностях в планировании деятельности. Низкое развитие звеньев моделирования и оценки результатов приводит к возникновению высокой тревожности, чувству напряженности в ситуациях общения и, как следствие, к крайне малой эффективности деятельности. Таким людям свойственна низкая социальная адаптивность, что является препятствием к самореализации, к самоорганизации в трудных жизненных обстоятельствах.

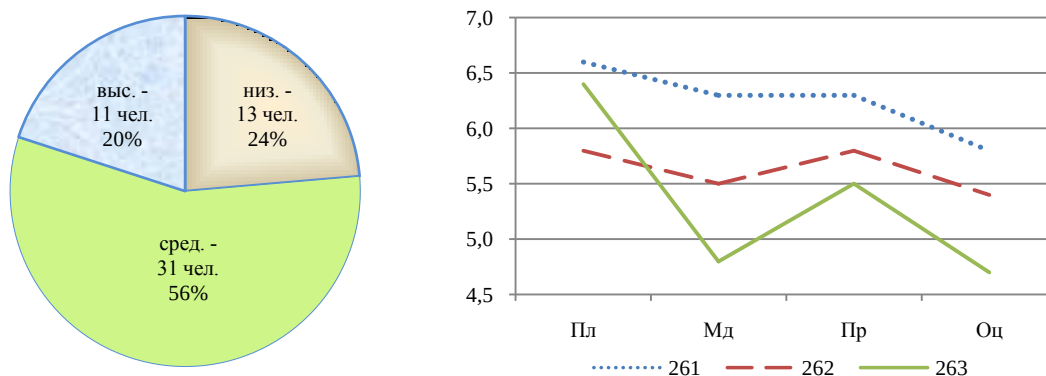
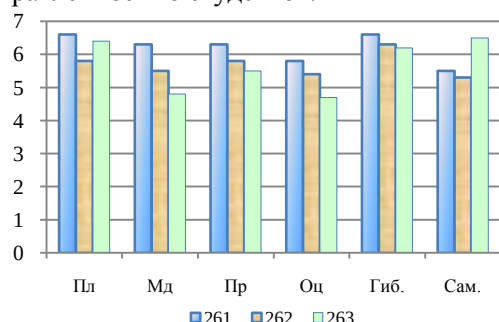

Рисунок 3 – Развитие индивидуальной саморегуляции по учебным взводам

На представленном графике видно, что это нетипичский профиль саморегуляции. При этом развитость звена планирования позволяет компенсировать недостаточное развитие звена моделирования, при этом может сформироваться гармоничный стиль саморегуляции. Для повышения общего уровня саморегуляции необходимо развивать звенья планирования и программирования.

Если рассматривать приведенные показатели саморегуляции по учебным взводам (рисунок 4), то

видно, что наивысшие значения по шкалам планирования и самостоятельности представлены в 261 и 262 учебных взводах, в которых обучаются студенты МУИТ. Поэтому можно предположить, что связано это с практической направленностью обучения в данном ВУЗе и более высокой мотивацией или направленностью студентов.

Распределение значений по учебным взводам

Учебный взвод	Оценивание результатов		Самостоятельность	
	средний ранг	критерий, достоверность	средний ранг	критерий, достоверность
261	99,47	16,071 0,041	84,00	18,456 0,018
262	87,05		81,95	
263	69,68		114,03	

Рисунок 4 – Показатели саморегуляции по отдельным шкалам

Анализ первичных статистик показал, что данные распределены нормально, различие составило 0,041 по шкале оценивания результатов и 0,018 по шкале самостоятельности.

Для определения интроверсии-экстраверсии и эмоциональной стабильности использовался личностный опросник Айзенка [4]. При анализе результатов выявлено следующее. В целом по ВУС-300300 критерий искренности (шкала лжи) составил 4,6, что является почти нормой, поэтому результаты тестирования могут быть приняты во внимание. Данные по учебным взводам представлены на рисунке 5.

Сведения по методике Айзенка

Учебный взвод	Ложь (Л)	Экстра-версия (Э)	Нейротизм (Н)
261	5,0	13,8	10,8
262	4,3	12,6	11,7
263	4,4	12,5	10,4
Ср.знач.	4,6	13,0	11,0

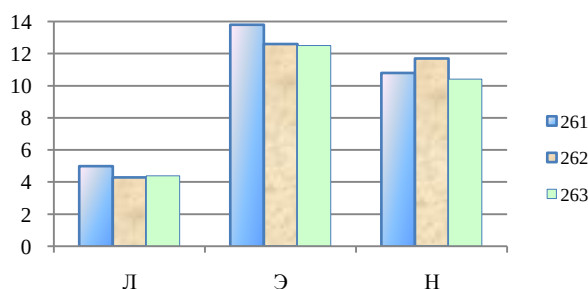

Рисунок 5 –Показатели экстраверсии и интроверсии по учебным взводам

Из рисунка видно, что самые достоверные результаты получены в 263 учебном взводе, самый высокий уровень экстраверсии показали студенты 261 учебного взвода, а в 262 учебном взводе – максимальная эмоциональная устойчивость. Полученные средние результаты экстраверсии и нейротизмасвидетельствуют об общительности и эмоциональной стабильности испытуемых. Поэтому можно предположить, что и в обычных и стрессовых ситуациях студенты сохраняют организованное поведение, отсутствует большое эмоциональное напряжение. На рисунке 6 подробно показаны результаты в целом по ВУС-300 в процентном соотношении.

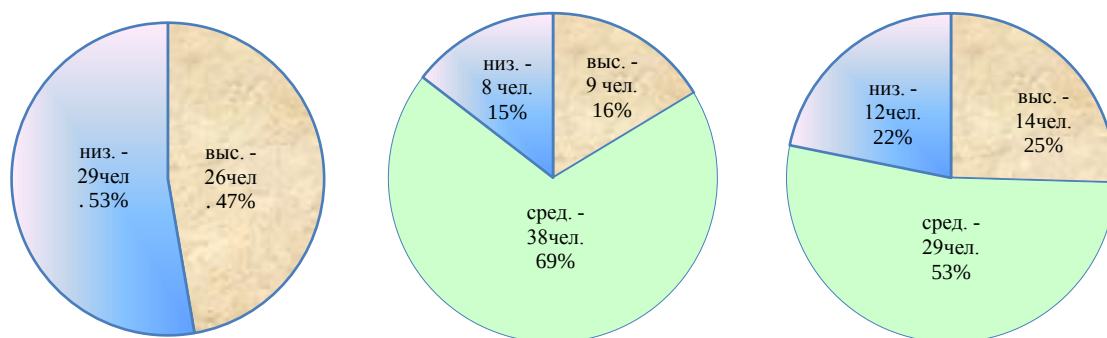

Рисунок 6–Показатели экстраверсии и интроверсии по ВУС-300300

Кроме того, в программе SPSS с применением критерия Краскела-Уоллиса рассчитано распределение по средним рангам значений (таблица 4).

Таблица 4 – Распределение значений по методике Айзенка

Учебный взвод	Ложь			Нейротизм		
	средний ранг	критерий	достоверность	средний ранг	критерий	достоверность
261	116,12	19,089	0,014	63,19	32,870	0,000
262	106,62			73,82		
263	112,47			60,82		

Анализ первичных статистик показал, что данные распределены нормально, выявлены значимые различия 0,014 по шкале лжи и 0,000 по шкале нейротизма.

Далее с помощью методики ведущего канала восприятия [5] (Диагностика доминирующей перцептивной модальности С.Ефремцева) мы определяли тип ведущей модальности. Данные по исследованию приведены на рисунке 7.

Ведущий тип восприятия	261уч.в з.	262уч.в з.	263уч.в з.	Ср. знач.
Аудиальный	8,8	8,6	9,0	8,8
Визуальный	9,5	9,2	9,5	9,4
Кинестетический	8,7	8,9	8,9	8,8

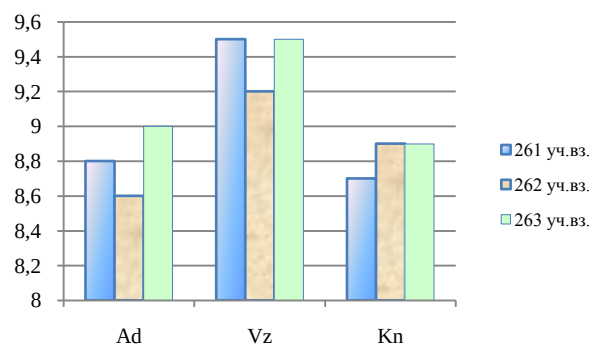

Рисунок 7 – Показатели ведущего канала восприятия по учебным взводам

Из рисунка видно, что в целом выявлены низкие показатели по аудиальному типу восприятия. Во всех учебных взводах наблюдается средний уровень визуального и кинестетического восприятия информации. Это может значить, что для анализа информации, ее обработки и оценки студентам требуется наличие документальных, информационных или цифровых носителей. Наряду с этим, большое значение они придают внутреннему содержанию, скрытому смыслу, что достаточно важно для успешной аналитической работы. Поэтому можно предположить, что по типу выявленной ведущей модальности студенты ВУС-300300 имеют задатки к осуществлению аналитической деятельности, воображением и творческим мышлением.

Значимых различий по диагностике ведущей модальности не выявлено. Для проверки основной гипотезы мы провели корреляционный анализ с применением критерия Kendalltau-b (таблица 5).

Таблица 5 – Результаты корреляционного анализа

	Н	Пл	Мд	Пр	Оц	Гиб	Сам	Общ	Ad	Vz	Kn	ОС	ИЛ	ПА	ОО	З	АР	ОЗ	ГС	ПВ	IQ
Уч.взв.	-,187**	,136*				-,132*					-,131*	-,191**									
Л	-,145**	,129*			,135*		,169**					-,112*									
Э					-,125*	,267**	,180**	,143**		,142*						,122*					
Н			-,229**				-,199**	,226**			,160**	,126*									
Пл				,204**			,117*	,451**		,129*											
Мд					,348**	,152**		,440**	-,116*					,152**	,137*		,164**				,167**
Пр					,157**			,389**			,158**		,131*	,113*							
Оц						-,136*	,401**					,232**	,184**	,236**	,225**		,182**		-,117*	,251**	
Гиб								,277**								,121*					
Сам								,199**													
Общ														,131*		,146**					,122*
Ad										,197**	,200**			,120*							,112*
Vz											,200**						-,133*				
ОС													,278**	,344**	,285**		,195**				,385**

Summary

Issaliyeva Saule Temirbayevna – KazNPU named after Abay, undergraduate 2nd year of the Institute of Pedagogyc and Psychology, Scientific adviser – psych.s.c., docent Sarsenbayeva L.O.

«Application of health saving educational technologies in forming readiness of military departs' students for analytical activity»

In article is opened theory and methodological justification of relevance of application of health saving technologies when forming readiness of military departs' students for analytical activity in educational process. Data of empirical research of a problem are provided, the main results are stated and possible ways its solutions are proposed. Analysis of the results of the study led to the importance of health-technology in the formation of readiness of military departs' students to the analytical work and the need to correlate features of the educational institution with the interests of the subjects of the educational process. One of these methods is dichotomous presentation of the material, during which students perceive information in two equally possible options, and then work includes both left and right hemispheres of the brain. Full psyche assumes a coherent and balanced work of both hemispheres, which is crucial for the successful implementation of the analytical work.

Keywords: health saving technologies, analytical activity, personal and semantic readiness, individual and personal qualities

ӘОЖ 00.371

ЖОБАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

И.А. Мырзаханова – *Интеллектуалды ұлт қалыптастыру ФЗИ, PhD доктор, Абай атындағы ҚазҰПУ,*
Ж.Б. Мырзаханова – *оқытушы*

Мақалада бастауыш сыныптың оқу-тәрбие үрдісіне жобалап оқыту технологиясының қолданылуы ерекшелігі, жобалап оқытуда бастауыш сынып оқушыларына тигізетін кері әсері, сабақ барысында және сабақтан тыс уақытта оқушылардың жоба жұмыстарын ұйымдастыру тәжірибесі туралы айтылған. Жобалар әдісінің оқыту мақсаттарының ауқымы: оқушылардың танымдық, шығармашылық дағдыларын, өз білімдерін өз бетімен құрастыра білу икемділігін, ақпараттық кеңістікте жөн таба білу, іскерлігін дамыту, сыни тұрғыдан ойлауын дамыту. Осыған орай мектеп білімі түбегейлі жаңартылып, мұғалімнің қызметінің мақсаттары кеңейіп, үлкен өзгерістер үстінде. Өрпедагогтың міндеті – оқушының шығармашылық ойына бағыт беру, шығармашылық ізденісті қолдау, жағдайлар туғызып, оның шешімін табуға бағыттау, жаңаны іздеуге, жүйелі зерттеулерге талдау жасауға талпыныс беру. Осы қажеттіліктерді оқушыларға меңгерту барысында жобалық оқыту әдісі тәжірибеге енгізілді.

Тірек сөздер: бастауыш сынып, жобалап оқыту технологиясы, әдіс, мұғалім, мектеп, оқушы, іс-әрекет

Бүгінгі таңда тәуелсіз мемлекет алдындатұрған негізгі мақсаттардың бірі дүниежүзілік білім әлеміне ену. Бұл салада білім беруісінің мазмұнын жаңа бағытқа бұрып, құрылымдық жүйесін жаңарту, өзгерістер енгізу-білім реформасын жүзеге асыру алғышартта тұрғаны барша мызға аян. Демек, Егеменді Қазақстанның болашақ потенциалын оқытып-тәрбиелейтін мұғалім – шығармашыл, жан-жақты білімді, парасатты, мейірімді, сезімтал, интеллектуалды, мәдениетті, кәсіби шебер, ізденімпаз, ғылыми зерттеуші болса, онда жекетұлға қоғамда да ғаламаттардың ғырынғашығады: креативтілік, белсенділік, жауапкершілік, ой-өрісінің кеңдігі, сауаттылық, танымдық әрекетке қызығушылығының басымдығы. Жобалау технологиясын қолданудағы негізгі мақсат – оқушылардың қызығушылықтың асына дамыту, өз бетімен жұмыстарын жүргізу арқылы білімдерін жетілдіру, ақпараттық бағдарлау біліктілігін қалыптастыру және есінитұрғыдай оқушының қабілетін арттыру арқылы әртүрлі қоғамдық ортада өзін-өзі көрсете білуге бейімдеу. Егер оқушы жобатақырыбын дұрыстаңдай отырып, жоспарлай білсе, оны дұрыс орындай алса – ол болашаққа дұрыс бейімделген тұлға болып қалыптасады. Әртүрлі жағдайларда дұрыс шешім қабылдай отырып, әртүрлі адамдармен тіл табыса отырып, әр ортада дұрыс бағыт-бағдар бере алады. Жобаның тиімділігі – көзбен көріп, құлақпен естіп, естесектей отырып оқушының ізденіске, іскерлік пен танымдық қызығушылыққа, шығармашылық қабілетті жетілдіру арқылы түрлі мәселелерді шеше білуге, тапқырлыққа, жаңағылымын ізденіске жетелейді [1,2].

Қазіргі жаңа формация мектебінде жұмыс істеп жүрген педагогтардың алдындатұрған негізгі проблемалары: баланы оқи білуге үйрету, баланы ойлануға үйрету және баланың өзін-өзі тұлғаретінде дамуына жағдай жасау. Мұғаліммен ұйымдастырылған және оқушымен өз бетінше мәселелер шешудегі жүзеге асырылған іс-әрекеттер жобалап оқыту технологиясы бойынша ұйымдастырылады. Бұл технологиялық оқудағы мұғалім мен оқушының іс-әрекеттері түбегейлі өзгереді (кесте 1):

Кесте 1 – Мұғалім және оқушының іс-әрекеттері

Мұғалім	Оқушы
Жекетұлғаға қарай бағытталған үсынушы	Оқыту субъектісі

рданбілімдіқолдануікемінің,білімніңинтегралдануыныңқажеттілігінболжайды.Орындалғанжобалардыңнәтижелері«көрнекі»болуытиіс,яғниегер,олтеориялықмәселеболса,ондаоныңнақтынәтижесі,егертәжірибелікболса–қолдануғадайыннақтынәтиженіңболуы.Жобалапоқытутүзуболыптабылмайдыжәнебұлжердетекнәтижеғанаемес,көпшамадаүрдістіңөзіқұнды[5,6].

Жобалауәдісініңерекшелігі:Жобаларәдісінпедагогикалықтехнологияларретіндеайтатынболсақ,ондабұлтехнологиязерттеушілік,ізденістікжәнемәселеліәдістердіңжиынтығы,өзініңмәнісінеқарайшығармашылықболыптабылады.Жобаларәдістерітекшынайыбілімшоғырынағанаемес,онықолдануғажәнежаңабілімалуға(кейдеөзбетіменбілімалуарқылы)бағытталғанпедагогикалықтехнология.Жобаларәдісібілімберужүйесініңтолыққондығыменжәнеқұрылымдалғанкомпонентіболыптабылады.Жобаларәдісініңтанымалдығынақтымәселелердішешуүшін,онда теориялықбілімдерменолардыңтәжірибедеқолданылуыныңүлесүмкіндігіменқамтамасызетіледі.Жобаларәдісісоңғыжылдарыоқытупроцесіндекеңіненорыналабаастады.Бұләдіскеқызығушылықтыңсебебіоқытупроцесіменоныңнәтижесінежаңашылықкөзқараспенқарау.Жобаларәдісіқазіргібілімберудегіталаптарғасайәдіс.Бұнықолданғандаоқушылартекқанаөздерініңіс-әрекеттерінжоспарлаудығанақоймай,солжоспарларынжүзегеасыруүшінжаңаәдістәсілдердіойлаптабады,бірнәшесаладаналғанбілімдерінбірміндеттішешугеқолданады,табылғаннәтижелердіталдап,болжамменсалыстырады.Осыталдаудыңнәтижесіарқылыжаңаміндетқояды.Жауапкершіліккетәрбиелейді,бастағаністіаяқтауғабаулиды.Аталғанәдісбалажаратылысынәтәң:білугеқұмарлық,байқаужасауғаталпыныс,өзіншеэкспериментжүргізу сияқтыбалаәрекетіндегііжекеқасиеттерінашуғажағдайжасайды.Бірақбастауышсыныпоқушыларынзерттеутәжірибемен«қинауға»болмайды.Әринежоғарыдайтқандайбалатуабіткензерттеуші,бірақалғашқыдаоғанарнайытүрдеүйретіледі: мәселеніқалайанықтауғаболатыны,болжамдықалайқұрукерек,экспериментқалайжасалатынын,т.с.с.

Жобаларәдісіоқуүрдісіндешешіміүшінәртүрлісәлаларданбілімніңшоғырлануынжәнедезерттеуәдістерінқолданудықажеттетінқандайдабірзерттеушілік,шығармашылықтапсырмаларпайдаболғанжағдайдақолданылады.Жобаларәдісініңкеңтаралуынтежейтінбастымәселе–жобалықтапсырмалардыбілімстандарттарыныңталаптарыменүйлестіруқиындығыболыптабылады.Жобалықтапсырмалардыоқушыларорындағандастандарттыбілімін,ікемін,дағдысын(нақтырақайтқанда–олардыңқажеттілігітуындайтындай)қолданатындайетіпқұрутәжірибежүзіндеүмкінемес.Бастауышсыныпоқушыларыныңпсихологиялықпедагогикалықкерекшіліктеріабстрактілітәсілқолдануғамүмкіншілікбермейді.Сондықтансабақтаөзіндікжұмыстардыңэлементтерінқолдануғатырысамын.Оларбіртақырыпқанегізделгенхабарламалар,шағынәңгімеқұрастырып,кітапшажасау,сахналықкөрініс.Осылардыңбәріжобаөнімінежатады.Өзініңіс-әрекетінжоспарлаудытекқанакейбіроқушыларғанаістейалады.Басқаларғақомеккерек.Жобатақырыптартікелейпәндікмазмұныменбайланысты.Себебікөрнекілік–образдыойлау,қоршағанәлемгеқызығушылық–бұлжастағыбалалардыңтақырыптығандауданактыпәнбойыншаалғанбілімгесүйенеді.

Бастауышсыныптажобалауәдісінқолдануөтендегідейжүйебойыншажүзегеасыруғаболады:

Жобаларәдісініңкезеңдері

I.Мотивтендіру

Мұғалімжалпызерттеуәдісінұсынады.Тақырыпқақызығушылыққалыптастырады.

II.Жоспарлаукезеңі

Зерттеужұмысынадайындық.Мұндажобаныңтақырыбыменмақсатыанықталады,міндеттердішешужолдарықарастырылады,іс-әрекеттіңжоспарыбекітіледі,топтағыұжымдықіс-әрекеткелісіледі.

III.Ақпараттыжинаукезеңі

Оқушылархабаржинайды,әдебиетпенжәнебасқаақпаратқұралдарменжұмысжүргізеді;алынғаннәтиженімұғалімніңкөмегіменсараптайды,алмұғалімбақылайды,көмеккөрсетеді,өзідеақпаратқұралыболады.

IV.Рефлексивтікбағалаукезеңі

Оқушыларжобаларынұсынады(презентация),атқарылғанжұмысбойыншаесепбереді,ұжымдықпікірталасқақатысады,өзінеөзібағабереді,мұғалімбағалайды.

V.Қорытынды.

Осыменоқушылардыңөздігіненжұмысжасауқабілетіжоғарылайды,олардыңтанымдықбелсенділігіарттылады,ұжымдыққарым-қатынастарқасындақоғамдағыларжетілдіріледі.Шығармашылыққабілеттеріарттырылады.

Қазақстандағыжобалапоқытудыңсабақүлгілері.

Үлгі1

1-шісыныптаанатіліпәнініңжобалауәдісіменоқытылсатөтендегідейболады.

*Пәні:*Анатілі

*Сыныбы:*1–сынып

*Тақырыбы:*Малдыңтөлінсүюі

Мақсаты:

Жануарлардың төлдеріне деген махаббатын оқушыға ұғындыру. Адаммен баласының арасындағы сүйіспеншілікті сапалы таныстыра білу.

Мәнерлеп оқудағы дықтарын жетілдіре отырып, сөйлеу қорларын кеңейту. Зерттеу, жобалау жұмыстарына бағыт беру.

Ата-ананы сыйлауға, құрметтеуге баулу.

Сабақтары:

I. Ұйымдастыру

II. Ұйтапсырмасы: Төрт түлік малдың қасиеттері мен ерекшеліктері.

Зерттеу сұрақтары: 1. Түйе, бота, нар туралы білім келеді? 2. Жылқылар туралы білім келеді? 3. Сиыр мен бұзау туралы не білесіңдер? 4. Қой мен ешкіні неге біреге қосады?

1-топ: «Түйе»

2-топ: «Жылқы»

3-топ: «Сиыр»

4-топ: «Қой»

5-топ: «Ешкі»

III. Берілген тапсырмалар бойынша ойларын бөлісуі.

IV. «Әдебиетін» кезеңі

- «Малдың өлінсүюі» өлеңін оқып, түсіндіру.

- Өлеңді оқушыларға тізбектей оқыту, талдау.

V. Не ұйрендік? Не білдік? (Оқушылар пікірін тыңдау)

VI. Ұйтапсырма:

1. «Малдың өлінсүюі» өлеңін мәнерлеп оқу,

2. Кесте толтыру (үлгі бойынша аяқтау)

VII. Қорытындылау. Бағалау.

Сонымен, оқушыларға дайын өнімді қабылдайтын ғана емес, өз бетімен ізденетін, дербесіс-әрекет жасай алатын тұлғаретінде қарау, жобалау технологиясының негізі. Оқушының зерттеу және жобалау мүмкіндіктерін бағалай келіп, баламен жұмыс барысында жобалау әдістері мен зерттеушілік оқыту әрекеттерінің пайдасын түсіне білу. Жобалау мен қатар зерттеушілік жұмыстарда атқарылады. Зерттеу жұмыстарының барлық кезеңдерінде негізгі күтілетін нәтиже – баланың жаңа даналық білімін игеру қабілетін, алған материалды талдау, өңдеу және зерттеу әдісінің дағдыларын дамыту. Бастауыш сыныптар үшін жобалау әдісі арқылы мынадай тақырыптарды оқытуға болады: Ауарайы және оны болжау, Табиғаттағы су айналымы, Күн, су, ауа – біздің достарымыз, Жаңа өсімдік қалай пайда болады?, Ертегілер елінде.

Жобалау технологияның қолдануда әроқушы:

білімді өздігінен меңгеруге, сол білімді жаңа танымдық және тәжірибелік мәселелерді шешуге жұмсауға үйренеді;

коммуникативті білік – дағдыны меңгереді;

қажетті ақпараттарды жинауға үйренеді;

қорытынды шығарып, түйіндер жасауға дағдыланады;

талдау жасауға үйренеді;

Жаңа жобалау оқыту технологиясы оқу тәрбие үрдісінде жоғарғы нәтижелер береді: Сабақтың нақты мәнін тереңірек ашуға көмектеседі, оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туады. Оқушылардың әрқайсысының деңгейін анықтай аласың. Оқушыларды түгелдей бағалау мүмкіндігі туады. Оқушылардың ізденіске баулып, өз бетімен жұмыс істеуге дағдыландырады. Оқушылардың қабілеттері, сөз саптау еркіндігі, ұйымшылдығы, шығармашылық белсенділігі артады. Жеке шығармашылығын шыңдауда, өзіне деген кәсіби сенімнің қалыптасуына ырады [5-7].

1 «Білімдегі жаңалықтар» журналы, 2003 жыл.

2 «Мектеп директоры» журналы, 2009 ж.

3 «Мектеп директорының қорытындысы», 2010 ж.

4 «Модульдік оқыту технологиясы оқушының дамыту құралы ретінде» М.М. Жанпейсова, - Алматы, 2002.

5 «Бастауыш сынып оқыту. Барлық пәндер бойынша» журналы 2011 ж.

6 «Бастауыш мектеп» журналы 2010 ж.

7 <http://alashainasy.kz/cambridge/Candyi-arpt-ornekter-kaytalau-kembridj-dk-okyitu-adsmen-64611/>

Резюме

И.А. Мырзаханова-КазНПУ им.Абая, НИИ Формирования интеллектуальной нации, PhD доктор,
Ж.Б. Мырзаханова-преподаватель

«Особенности использования технологии проектного обучения в начальных классах»

В статье написано о определении особенности использования технологии проектного обучения в начальной школе, а также о развитии у них общих умений и навыков, необходимых в исследовательском поиске, — одна из основных практических задач современного образования. Проблема исследования заключается в том, что технология проектной деятельности не проработана в методике начального обучения. В то время как существует необходимость использовать эту технологию для осуществления связи теории и практикой в начальной школе. Использование метода проектов позволяет развивать творческие способности, логическое мышление, стремление самому открывать новые знания и умение проявлять их в современной действительности. Метод проектов даёт ученикам возможность учиться весело и интересно, создаются условия для активизации личностного потенциала, индивидуализации освоения знаний, коллективных форм их применения. В результате проектной деятельности учащиеся становятся активными участниками образовательного процесса, продуктивной творческой деятельности и тем самым научная значимость является предметом инноваций.

Ключевые слова: начальная школа, технология проектного обучения, методы, школа, ученик, действие

Summary

I.A.Myrzahanova-KazNPUnamedafterAbai,InstituteofIntellectualofthenation,DoctorPhD, Zh.B.Myrzahanova-teacher
«Especiallytheuseofproject-basedlearningtechnologyinprimaryschool»

The article is written in the definition of project features the use of technology in primary school, as well as develop their general skills needed in the research finding, - one of the main practical problems of modern education. The problem of the study is that the technology of the project activity is not worked in the methodology of elementary education. While there is a need to use this technology for communication between theory and practice in primary school. Using project method allow to develop creativity, logical thinking, the desire to discover new knowledge and ability to show them in contemporary reality. Project-based learning gives students the opportunity to learn fun and interesting, the conditions for activation of personal potential, individualization of development of knowledge, collective forms of their application. As a result of project activities, students become active participants in the educational process, the product of their creative work may have scientific value and is the subject of innovation.

Keywords: elementary school technology project-based learning methods, school, student action

ӘОЖ796.853.23

ДЗЮДО КҮРЕСІНІҢ СТУДЕНТТЕРДЕН БАЙЫНДЫҒЫНА ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ

Р.Б.Кадырбеков–*АбайатындағыҚазҰПУмагистроқытушы,*
Ш.Болатқызы –*АбайатындағыҚазҰПУағаоқытушы*

Бұл мақалада спорттық күрестің адам өмірінде алатын ерекшеліктері қарастырылған.

Денетәрбиесипәниокытушылары студенттердінденедайындығынатиғізетінерекшелікбелгілері, спортшынынадамгершілік, батылдыккайсарлықерік-жігерінәртүрліәдістерменәрбиелеумәселелерікарастырылған. Дзюдо күресінің тарихы тереңдежатыр. Бұл спорт түрінде колданылатын әдіс-тәсілдер бүкіл адамзат қоғамына кеңінентанып, малекендігін білеміз, со лсебапті, дзюдоға қатысты терминдер барлық әлем халықтарына түсінікті болып келеді. Мақалада асы спорт түрін жетілдірі пжастағанды денетәрбиесіне әсерін тигізетін әдіс-тәсілдер қарастырылады.

Тірексөздер: Денетәрбиесі, денеқабилеттер, жаттығуғылымизерттеу, спортшылар

Бұқарахалықтың денсаулығын жақсарту, азаматтардың психо-физикалық күйлерінің деңгейін жоғарылату және жұмысқа қабілеттілігін арттыру мемлекеттің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Денетәрбиесі жалпы тәрбие мәселесінің бөлінбес бөлігі бола отырып, денсаулықты нығайту, сол сияқты алғырлық, және асқан табандылық пен ерлікті, шыдамдылық, оқу еңбекке деген қабілеттілік азаматтардың бойында қалыптасады. Өз келең ретінде денсаулығын зор, қайратты етіп тәрбиелеуді спорт түрлерінің ішінде күрестің маңызды зор. Әр жасұл ағзаның күшін сынап көруге, мүмкіндігін байқауға құмар етіп тұрады. Сондықтан жастардың мүмкіншіліктерін біліп, оқытушы көбірек назараудару қажет.

Дзюдо – көптеген әлемдерінің мәдениетіне айналып, спорттық күрестің түрі. Дзюдо – жекпе-жектің әлемдегі ең танымал түрі және айналысушылардың саны бойынша көш бастап тұрған спорттың бірі. Дүниежүзі бойынша 28 млн. астам татами үстіндегі «бұралаң жолды» игеру мен адалмай алысады екен. Әрине, ең көп дзюдошы осы күрестің отаны Жапонияда тіркелген: онда дзюдо гиді (дзюдо мен айналысуға арналған киім) үстерінен тастамайтын сегіз млн. жуық адамдық ездестіруге болады. Дзюдоны басқа жауынгерлік жекпе-жектердің негізін қалаушыларда зерттеген. Мысалы, айкидоның «атасы» Морихэй Уэсиба, бразилиялық джиу-джитсудің негізін қалаушы Мигуэ Маеда және жаңа Ёсикан стилінің лаптапқан Годзо Сиода. Осынау жекпе-жектің негізін қалаушы Дзигоро Каноның жұбайы Сумако Канада дзюдо мен айналысқан. Дзюдо бұл әулеттің отбасылық ісіне айналып, дзюдоның әлемдегі ең алғашқы және беделді Кодокан мектебін бүгінде Дзигороның немересі Капо Юкимитсубаскарады. Күрес пен айналысушы жастардан ерекше талаптарды қажет етеді және олардың аз санына кешенді әсер етеді. Дзюдо сабағы жас жеткіншек жастағы дзюдошылардың тұлғалық тәрбиелеуге ерекше әсер етеді. Дзюдо мен айналыс

ысаотырып, өзіндік кемшіліктер мен әлсіздіктерді жеңуге үйренуге болады, сонымен бірге өзін өзгертіп, өзіндік мүмкіндіктерді тануға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда, жас күрескерлерді дайындау мәселесі спорттық жаттығуларды құруда өте өзекті болып отыр. Жас кезіндегі жаттығудың сұрақтарын тиімді шешуге, бастапқы шеберлік процесін қалыптасуына, арнайы физикалық сапаның даму деңгейіне байланысты осы спорттық күрестің ерекшеліктері көп. Дзюдо күресі сабақтар кезіндегі жоғарғы спорт шеберлігінің қозғалысы қозғалыс қабілеттіліктерін дамыту деңгейіне (күш, жылдамдық, шыдамдылық) және өзара әсер ету нәтижелілігіне байланысты болады. Студенттердің спорттық шеберлігінің жұмысқа қабілеттілігінің жоғары деңгейі арнайы денені дамытудың базасында іске асырылады. Дене дамыту кезінде, жас күрескерлердің арнайы және жалпы дайындығының жоғарғы деңгейі оны лауымүмкін емес. Күрескердің арнайы физикалық дайындығы физикалық сапаларды дамытуға бағытталған, олар күрес әрекетінің әртүрлі әрекетік езінде көрінеді. Олоку-жаттығу процесінің олоку және жаттығу жұмыстарымен бірге жарыстық әрекеттің барлық кезеңдерінде қосалқы бөлігі ретінде көрінеді [1].

Студенттік шақта оқу жүктемелерінің көптігінен, бос уақыттың тапшылығына байланысты дененің және оның функционалдық дайындығының деңгейі төмендеп кетеді. Дәл осындай кезеңде жастардың денешынықтыру жағдайын белсендірілеңдіру бағытында бір қатар іс-шараларды қолға алу қажет. Бұл мақсатта, дене тәрбиесі бойынша өтетін стандартты оқу машықтану сабақтарында альтернативті түрде жан-жақты талданып, арнайы бағдарлама мен жүргізілетін бір қатар тәжірибелерден өткен дзюдо күресінің бай жинақталған жүйелендірілген оқу әдістемелік, теориялық және практикалық жаттығу сабақтарын, студенттің ағзасына жан-жақты әсер ету және дамыту мақсатында қолдануға ұсынуға болады [1, 2].

Қазақстанда дзюдо күресінің кең танымалдылығы осы спорт түрін сауықтыру мақсатында жаппай айналысуды дамыту үшін маңызды етеді.

Қазақстан жастардың спорттың осы түріне әуестену дзюдо күресінің даму деңгейінің де әуір жоғарылауына, палуандардың шеберлігінің қалыптасуына, жастардың дзюдо күресімен жаппай шұғылдануына себептігін тигізеді. Дзюдо күресімен шұғылданып жатқан жастар арасынан, өздерінің спорттық кемелденуін спорттық күрестің халықаралық және олимпиадалық түрлерінде жалғастырып, ең жоғарғы нәтижелерге еткен көптеген палуандар шыққан.

Дзюдо күресі – жалпы қолжетімді спорттың түрі болып табылады және жаттығушының алғашқы мүмкіншіліктеріне байланысты ешқандай шектеу қойылмайды. Дегенмен, бұл күрестің дене дайындығының қарқындылығына, сапалылығына асаықпал етін құрал болып табылады. Дзюдо күресімен жаттығу үрдісінде жаттығу жүкте-мелерінің әсерінен тірек-қимыл аппараты күшейтіледі, әртүрлі қозғалыс сапалары дамиды, атап айтқанда, шапшаңдық, жылдамдық, ептілік, кемділік сапалары күш дәлдік пен қимылдардың координациясы және олардың ізінше, барлық негізгі өмірлік маңызды функциялар белсендіріледі.

Дзюдо күресімен шұғылдану, ең алдымен Отан сүйгіштікке, адамгершілікке, дене қозғалыс және психикалық функциялардың дамуына, моральдық және ерік-жігер сапаларын тәрбиелеуге тигізетін оң әсері, дзюдо күресі те-к қана спорттың біртүрі ретінде ғана емес, жастардың тұлғалық қасиеттерін жетілдіру және дене тәрбиесі білім меңқаруландыруда баға жетпес құрал ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Себебі:

1. Дзюдо күресімен жаттығу адам денсаулығына оң әсер етеді
2. Дзюдо күресі қозғалыс сапаларын кешенді түрде дамытады.
3. Дзюдо күресімен жаттығу арасында батылдық, қайсарлық және т.б. сияқты ерік-жігер сапалары шыңдалады.
4. Дзюдо күресімен шұғылдана отырып, адам өмірлік қажетті дағдыларды меңгереді.
5. Дзюдо күресі адамды тәртіпке келтіреді, уақытты дұрыс және талғаммен бөлуге үйретеді.
6. Дзюдо күресінен теориялық білім алу және оны нығайту.
7. Дзюдо күресімен жаттығатын дене жаттығуларының өз бетімен орындауға дағдыланады [1, 2, 3].

Дзюдо күресінің арсеналында дененің ілгіштік қасиетінің сапаларын дамыту бағытында арнайы жаттығулар ркешені құрылған. Илгіштік дененің бес қасиетінің бірі ретінде, студенттердің спорттағы жетістіктерін жақсартуға және дене дамуын жетілдіруге сондай-ақ, денсаулық жағдайын және өзін-өзі жақсы сезінуге көмектеседі. Илгіштікті дамытатын жаттығуларды орындау, қозғалыс белсенділігін көтереді, буындардың қозғалмалылығын қалыптастырады, қозғалыс функцияларын жарақаттан, аурудан, стресстен кейін тез қалыпқа келтіруге көмектеседі. Қазіргі таңда, спорттық технология мен ғылымның дамыған заманында, жоғары спорттық жетістіктерге жету үшін, спорт ғылымымен қарқынды түрде қарулануда. Мәселен, мықты дзюдошыны дайындаудың қазіргі кезеңінде спорттық психология мен педагогиканың дамуы, спорттық оқу жаттығуларға тиісті қосымша ғылымизерттеулерді талап етеді. Алайда, жаттықтырушының дзюдо теориялық білімінің жоғары деңгейі мұндай күрделі мәселелерді шешуге көмектеседі. Жалпы дзюдо күресінен теориялық тұжырымдарға қатысты ғылымның дамуындағы қолжеткен білімнің кеңдиапазоны оларды жинақталған педагогикалық және психологиялық пәндерде білім мен тәжірибені бүтіндей жүйесінде жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, дзюдо күресінің жаттықтыру кезеңдерінде макро, мезо, және микро циклдер мен этаптар, машықтану үрдісіндегі бойқызыдру, жалпы дене дайы

ндығы, арнайы дене дайындығы және техникo-тактикалық дайындықтықтары менімен мағынасы айырмашылықтары аса маңызды болып табылады [4].

Қорытындылай келсек, дзюдо күресі жастарға үйретуге, жаттықтыру мен жарысқа дайындауға жаттықтыру кезінде спортшының дамуы туралы мәліметтер, оның бұлшықет-қозғалыс түйсігі мен психологиялық қозғалыс жадысындағы, ойындағы, зейініндегі және т.б. өзгерістер, шығармашылықпен ойлай білетін жаттықтырушыларға, спортшының қозғалыс қабілеттері мен әрі қарай оны спорт саласында жоғары саатыға көтерудің тайлыз жолдарын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл жұмысымыздың негізгі мақсаты студенттерге дене тәрбиесінде спорттық күрестің әсері мен ілімдік негіздерін беру, мекемелер мен спорттық ұйымдарда, яғни жоғары оқу орындарын бітіруші болашақ мамандардың қызмет орындарында дзюдоның негізгі ережелерін ерекшеліктері мен беделіне есептеуіне ықпал ету болып табылады.

1 Мустафаев Е.Т., Егізбаев Ж.Ә., Есіркепов Ж.М. Дзюдо күресін үйрету әдістері – Қызылорда, 2004.

2 Пархамович Г. Основы классического дзюдо // Урал-Пресс, 1993.

3 Свинцев И.Д. Технический тактический анализ дзюдоистов // 1974.

4 Матвеев С., Влущков Я. Борьба дзюдо // 1981.

5 Харлампиев А.А. Методическое письмо по борьбе самбо – М., 1949.

Резюме

Р.Б.Кадырбеков – магистр-преподаватель КазНПУ им Абая, Болатқызы Ш. – ст. преподаватель КазНПУ им Абая

«Влияние борьбы дзюдо на физическую подготовку студентов»

В данной статье рассмотрены пути и способы воспитания, нравственно-эстетического характера спортсменов в системе физической культуры. А также воспитанием студентов в примерных хороших качествах нравственности и образцовости преподавателей физической культуры и спорт. Борьба дзюдо имеет многовековую историю. Традиции и обычаи этого вида спорта широко известны всему мировому обществу, и поэтому термин дзюдо понятен во всем мире. В статье рассматриваются научно-педагогические основы совершенствования этого вида спорта.

Ключевые слова: физическая культура, спортсмены, трудовое воспитание, упражнения

Summary

Ruslan Kadyrbekov – Master-Teacher Kazakh National Pedagogical University named Abay,

Bolatkyzy Sh. – Senior Lecturer, Kazakh National Pedagogical University named Abay

«Influence of fight of judo on physical preparation of students»

Ways and methods of education are reconsidered in this article, morally and aesthetically as sportsmen in the system of physical culture. And similarly by education of students to exemplary good qualities of morality and exemplariness of teachers of physical culture and sport. Judo has a long history. Traditions and customs of this sport is widely known throughout the world society, and so the term of judo is understood all over the world. The article deals with the scientific-pedagogical bases of improvement of the sport.

Keywords: physical culture, sportsmen, labor education, sport ethics, sport

УДК: 796,011,3:736,3

ҚОЗҒАЛЫС ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮЛГ ААРАЛЫҚ ҚАТЫНАС ТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

А.А. Абсатова – Абай атындағы ҚазҰПУ-нің магистроқытушы,

Б.Әбіл – Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Дене мәдениеті және спорт мамандығының 2-курс студенті

Мақалада қозғалыс ойындары мен тәрбиесінің құралы және ойын әдісі ретінде дене қасиеттерінің тәрбиеленуіне және жетілдірілуіне ықпал ететін құрал болып табылатындығы, сонымен қатар қозғалыс ойындарда табиғи қимыл-әрекеттер мен жеке дағдылар және іскерліктер бекітіледі. Қозғалыс ойындардың құрылымы – қойылған мақсатқа жетудің әдістерін таңдауға мүмкіндік беретін оқушылардың әрекетін ұйымдастыру. Ойындардың біртүрінде қатысушылар жеке немесе топтық түрде әрекет етуі, ойындарда өз жұмысының, командасының қызығушылығын ұстана отырып, ұжымдық түрде әрекет ететіндігі туралы мазмұндалады. Қозғалыс ойындар кеңістікті және уақытты қатынастарды дұрыс бағалай білу қабілетінің, өзгермелі жағдайға жылдам әрі дұрыс әрекет көрсете білу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Тірек сөздер: ойын, қозғалыс ойындары, ұжымдық ойындар, оқу-тәрбие үдерісі, ұлттық ойын, мектеп оқушылары, қимыл-әрекеттері

Мазмұны жағынан барлық ойындар түсінікті, жалпы дамытушы мүмкіндіктері бар, әртүрлі педагогикалық қызметі бар, ұжымға деген қатынасты тәрбиелейтін, эстетикалық талғамды дамытуға бағытталған, қоршаған орта туралы түсінікті анықтайтын, психикалық күрдістерді жетілдіретін, дамудың жоғары деңгейіне өтудің талан

дыратын, тұлғаны әлеуметтенуіне ықпал ететін болып келеді.

Ойын-өте эмоциялық іс-әрекет, сол себепті ол кіші мектеп оқушыларының тәрбиелеуде құнды нәрсе болып табылады.

Көптеген ойындардың ішінде балалар арасында қозғалыс ойындары кең тараған. Қозғалыс ойындардың негізгі ерекшелігі оның мазмұнында қимылдардың маңызды орыналуы (жүгіру, секіру, лақтыру, допты беру және то су, қарсыласу және т.б.), бұл қозғалыс әрекеттерінің сюжетімен байланысты. Олар ойынның мақсатына жету жолында әртүрлі қиындықтарды, кедергілерді жеңуге бағытталады [1, 4].

Қозғалыс ойындар, ойыншылардың өздері қойған шартты мақсатқа жетуге бағытталған саналы бастамашыл іс-әрекет. Мақсатқа жету ойыншылардың белсенді әрекетін талап етеді. Бірақ қимылдық ойындар қатысушылардан арнайы даярлыққа жететпейді. Олардағы ереже ойындардың жүру шарттарына қарай қатысушыларымен жетекшілердің өздерімен таңдалады. Олардың мазмұнында нақты қойылған ойыншылар саны мен ауданның көлемі көрсетілмейді.

Қозғалыс ойындардың негізін салушы ретінде А.М. Горький болды. Оның түсіндіруі бойынша ойын бұл балалардың өмір сүріп отырған ортасын танып білуге жолы болып табылады [3].

Қозғалыс ойындар балаларды жалпы денетәрбиелеудің құралы ретінде қолданылады. Қозғалыс ойындар көпінше балалардың өздерімен ұйымдастырылатын жеке ілікті түрде болуы мүмкін. Олар мұғалімдер мен бос уақытта, үзіліске зінде қолданылады.

Қозғалыс ойындардың ұжымдық түрлері маңызды орын алады. Барлық ұжымдық – қозғалыс ойындарға жарыс ұсыпатын, сонымен қатар қойылған мақсатқа жетуде өзара көмек көрсетуге болып келеді. Ұжымдық ойындардың негізгі сипаты олардың ойыншылардан жылдамдықты талап етуінен көрінеді. Сол себепті де ойын барысында өзара қатынаста әрдайым өзгеріп отырады.

Қозғалыс ойындарда жарыстар өткізіледі. Олардың оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес жеке ойындар түрінде жүргізуге болады. Бірақ педагогикалық түрде оқушылардың әртүрлі деңгейдегі қасиеттерімен дағдыларын тәрбиелеуге ықпал ететін түрлі ойындардың қешенді түрде қолдану тиімді деп есептелінеді.

Әрбір қозғалыс ойынның мазмұнынан, құрылымынан және әдістемелік ерекшеліктерінен тұрады.

Қозғалыс ойындардың мазмұны меналардан құралады: сюжет, ереже, қимылдық әрекеттер.

Қозғалыс ойындардың құрылымы – қойылған мақсатқа жетуге тілдерін таңдауға мүмкіндік беретін оқушылардың әрекетін ұйымдастыру. Ойындардың біртүрінде қатысушылар жеке немесе топтық түрде әрекет етеді, ал басқаларында өз ұжымының, командасының қызығушылығын ұстана отырып, ұжымдық түрде әрекет етеді [2].

Ойынның әдістемелік ерекшеліктері оның мазмұны мен құрылымына байланысты болады. Қозғалыс ойындардың әдістемелік ерекшеліктері не төмендегілер тән болады:

а) бейнелілік;

б) ережелер мен шектелетін әрекеттердің өз бетінше орындалуы;

в) ережелерге сәйкес әрекеттерде шығармашылық бастамашылдық;

г) сюжетіне сәйкес жеке рөлдерді орындау;

д) ойындағы кездейсоқтық, өзгермелілік;

е) ойынның эмоциялылығын арттыратын мобилділік күшін талап ететін жарыс ұсыпатын;

ж) ойынның қатысушыларын шешуде қарама-қарсы қызығушылықтарының қарсыласуы.

Қозғалыс ойындардың денетәрбиесінің құралы және ойынның ісін ретінде деңгейдегі қасиеттерінің тәрбиеленуіне және жетілдірілуіне ықпал етеді. Сонымен қатар қозғалыс ойындарда табиғи қимылдар әрекеттерімен жеке дағдылар және іскерліктер бекітіледі [3].

Педагогикалық тәжірибе де ойынның келесі түрлері қолданылады:

1. Еркін, шығармашы ойындар. Олардың кейбіреулері оқушылардың топта татайды. Олар жеке және топтық түрде жүреді.

2. Ересек жетекшілердің қажет ететін, нақты қойылған ережелері бар, ұйымдасқан қозғалыс ойындар. Олар мазмұны және күрделілігі жағынан әртүрлі:

а) қарапайым, командалық емес ойындар. Бұл ойындардың негізгі іс-әрекеті жеке басын жетілдіруге, жылдамдық, күш сияқты қасиеттерді басқаларға қарағанда жоғары орыналуы;

б) күрделі, командалық ойындарға алуыспалы. Мұнда ойыншылар өз қызығушылықтарын жекетанытады, бір ақыл-қиялымен жолдастарына көмектесуге тырысады;

в) ойыншылар жеке ұжымдар – командалар құрайтын қимылдық ойындар.

Оқу-тәрбие үрдісінде қозғалыс ойындардың қолдану әртүрлі педагогикалық міндеттерді шешуде арнайы таңдауды қажет етеді. Бұл үшін ойындардың нақты қасиеттері ұқсас топтық түрлері құрастырылады. Ойындар төмендегідей топтастырылады:

1. Мазмұнының күрделілік дәрежесіне қарай: ең қарапайымдылардан күрделіге қарай;

2. Жас ерекшеліктеріне сәйкес ұсыну тәсілдеріне қарай;

3. Қимыл-әрекеттүрлеріне қарай;
 4. Дене қасиетіне қарай;
 5. Жекеспорттүрлеріне даярланған;
 6. Ойыншылардың өзара қатынасына байланысты.
- Ойындар басқа қасиеттері бойынша дотоптастырылады:
- а) сабақтардың ұйымдастыру формасына қарай;
 - б) қимылдың деңгейінің сипатына қарай;
 - в) мезгіл мен жұмыс орнына қарай.

Қозғалыс ойындар, ойыншылардың өздері қойған шартты мақсатқа жетуге бағытталған саналы бастамашыл іс-әрекет. Мақсатқа жету ойыншылардың белсенді әрекетін талап етеді. Бірақ қозғалыс ойындар қатысушылардың анарнайы даярлыққа жететпейді. Олардағы ереже ойындардың жүру шарттарына қарай қатысушыларымен жетекшілердің өздері мән аңалады. Олардың мазмұнында нақты қойылған ойыншылар саны мен ауданның көлемі көрсетілмейді [4].

Ойын тұлғаның қалыптасуында маңызды орыналатын іс-әрекеттің бірі. Ойын барысында балалар жинақталған тәжірибені бейнелейді, өмір туралы өздерінің түсініктерін тереңдетеді және бекітеді.

Мұғалімнің көмегімен ойын баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Олар баланың түсініктерінің көлемін арттырады, байқампаздылық қасиетін, талдау іскерлігін, салыстыру және жалпылау іскерліктерін дамытады.

Қозғалыс ойындар кеңістікті және уақытты қатынастарды дұрыс бағалай білу қабілетінің, өзгермелі жағдайға жылдам әрі дұрыс әрекет көрсете білу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Қозғалыс ойындар қатысушылар жекерөлдерді орындауға тәрбиеледі. Бұл олардың ұйымдастырушыдағы ықпалымен білімдерінің дамуына әсерін тигізеді.

Ойынның білім беру жағы мұғалімнің дұрыс назар аударуына сәйкес қажетті деңгейде орындалады. Ойын барысында бала өзінің барлық жекет тұлғалық қасиеттері мен сапаларын анықтайды.

Ойын сияқты ешқандай іс-әрекет оқушының тұлғалық қасиеттерін жан-жақты ашып бере алмайды. Ойынмен айналыса отырып, бала өзінің барлық мінез-бітістерін анықтай алады. Сыныпта әрдайым тұйық жүретін бала ойын барысында өзін басқа жағынан көрсете алады. Мұның барлығы әр балаға жекет ұрғыда дұрыс қалпте алу да маңызды. 4 сыныпқа арналған денетәрбиесі оқулығында адамның қабілетінің дамуы туралы да бөлімдер қарастырылған (күштің, жылдамдықтың, төзімділіктің, икемділіктің дамуы), гимнастика мен жеңіл атлетикаға да бөлім берілген. Қазақ ұлттық ойындарын мектеп тәжірибесінен өткізіп, әрбір жағынан тәжірибелік жұмыстың жинақталуына ықпал етеді, екінші жағынан – қазақ ұлттық ойындарының тәрбиелік мәнін насихаттайды, олардың баланың денелік және ақыл-ой дамуының рөлін, кіші мектеп оқушыларының ұлттық салт-дәстүрлерге сүйіспеншілігін орнатуды қарастырады [2,3].

Оқушылар арасындағы ығыз қарым-қатынас көбінесе ұжымдық-қимылдық ойындарда жүзеге асады. Олардың барлығына жарысу сипаты, сонымен қатар қойылған мақсатқа жетуде өзара көмек көрсету тән болады.

Қозғалыс ойындары сабағында мұғалімдер балаларға өз әлеуеттерін жұптар және топтардас әйкесінше ұйымдастыра білуге, ойын мақсатына жетуде тұрақтылық танытуға, меңгерілген ойынның мазмұнын өз сөзімен жеткізе білуге, денелік және ерікті қасиеттерін жетілдіре білуді, кеңістікте бағдарлай алу, қимылдарды реттей білу іскерліктерін үйретеді.

Қозғалыс ойындарының өзінше ұжымдық сипатта болады, осыған байланысты балалардың ұжымдағы іс-әрекетке тәрбиеленеді. Ойындар балалардың бойында жолдастық, ұжымдық, демократиялық және бір-біріне деген жауапкершілік сезімдерін ұялатады. Ұжымдық ойынға қатыса отырып, бала өзінің қызығушылықтарын топтың қызығушылығы үшін құрбан етуі қажет: жолдасына допты беру, «түтқынға» түскен жолдастарын босату және т.б.

Ойындарда жолдастық сезім біртіндеп тәрбиеленеді. Кіші мектеп оқушыларына ойын барысында өз әрекеттерін жолдастарының әрекеттерімен сәйкестендіру талап етіледі. Кейіннен өзара көмек көрсету бағытталған ойындар пайда болады. Ал содан соң ұжымына, өз командасына қызығушылықтарын бағындыруға қатысты ойындар қолданылады [1,4].

Ойын барысында бір ойыншының екіншісіне, бір команданың екіншісіне қарсы тұруы тән келеді. Осыған байланысты дереу ақыт ташешу талап ететін әртүрлі міндеттер пайда болады. Бұл үшін пайда болған жағдайды қысқа уақытта бағалай білу, дұрыс әрекетті таңдай білу және оны орындай білу қажет. Осының әсерінен ойындар өзіндік танымға көмектеседі.

1 Сагындықов Е. Использование народных игр в учебно-воспитательной работе в 1-4 классах казахской школы. Автореф. дис. канд. – Алма-Ата, 1988.

2 Куанышев Т. Подготовка будущих учителей физической культуры средствами национальных игр – Автореф. дис. канд. – Алма-ата, 1992.

3 Айтпаева А. К. Казахские народные игры как средство воспитания младших школьников. Автореф. дис. канд. –

Алматы, 1997.

4 Подвижные игры/Подред. Л.В.Былеевой, И.М.Короткова–Я.: Учебное пособие, 1989.

Резюме

Алия Абсатова – магистр-преподаватель КазНПУ им Абая,
Абил Балнур – студент 2-курса специальности Физическая культура и спорт КазНПУ им Абая
«Формирование межличностных отношений школьников с использованием подвижных игр»

В статье утверждается что движение как средство физической культуры и метод игры влияет на воспитание и развитие телесных свойств, а также живых движений заключается в природных действиях, индивидуальных навыках и деловитости. Структура игровых движений организовать действие учеников, которые дают возможность выбрать способ для достижения поставленной цели. В данных видах игры и спорта, что участники действуют индивидуально или группой и игровые учитывают интересы своих групп и команды действует группой. Игровые движения влияют на способность правильно оценить пространственные и временные отношения, на развитие способностей и уметь показывать правильные и быстрые действия в различных ситуациях.

Ключевые слова: игра, групповые игры, учебно-воспитательный процесс, национальная игра, ученики школы, действия

Summary

Alia Absatova – Master-Teacher Kazakh National Pedagogical University named Abay,
Abil Balnur – student 2-courses specialty Physical Education and Sport, Kazakh National Pedagogical University named Abay
«Formation of interpersonal relations of school boys with use of outdoor games»

The article states that the movement as a means of physical culture and method of playing out on the upbringing and development of physical Properties of, and movements in the game is the natural action of individual skills and efficiency. The structure of the game action must organize the students that give the opportunity to choose way to do sth in goal. A game species is a game that participants act individually or with a group given the interest in the game of their group with the group. Game Co and a effect movement affects the ability to properly appreciate the spatial and temporal lognoshenie, on the development of skills to be able to show the correct and rapid action in various situations.

Keywords: game, groupovyye games, educational vospitatelny process, national game, students of the school, deysviya

ОӘЖ: 796,011,3:736,3.

АРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР, ОНЫҢ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯСЫНА, МІНЕЗІНЕ, АДАМ ГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРІНЕТІГІЗЕТІН ӘСЕРІ

Т.Т. Ережепов – магистр, Абай атындағы ҚазҰПУ-нің аға оқытушысы

Мақалада аралық қатынастардың түрлері аталып, өсіп келе жатқан баланың психологиясына, мінез-құлқына, адам бойында тұлғалық қасиеттердің қалыптасуына тигізетін әсері анықталады. Қарым-қатынас құралын жетілдіребілуге және адамның осы қабілетінегізінде өзіндік дамыту мен өзін-өзі тәрбиелеу шарттарының қалыптасуына көмектеседі, сонымен қатар тұлға-аралық қатынастың өзін саналы түрде менгеруді қамтамасыз етуі, оның қалыптасуындағы факторларын қарастырылады.

Тірек сөздер: аралық қатынас, даму, психология, мектеп, сынып, мұғалім, мінез

Аралық қатынастар адам психикасының, оның дамуы мен саналы, мәдени мінез-құлқының қалыптасуында маңызды орыналады. Психологиялық түрде дамыған адамдармен, аралық қатынастар арқылы үйренуге үлкен мүмкіндіктердің болуымен, адам өзінің жоғары өндірістік қабілеттері мен қасиеттерін менгереді. Дамыған тұлғалармен белсенді аралық қатынастар арқылы өзі тұлға айналады.

Егер адам туғаннан бастап, адамдармен қарым-қатынас қатүсүм мүмкіндіктерінен арналған болса, ешқашан өркеніетті, мәдени және адамгершілік дамыған адам зат болмаседі, өмірінің соңына дейін жартылай жануар болып қалатын еді, тек сырттай анатомиялық-физиологиялық жағынан ғана адамды бейнелейтін еді. Бұл туралы көптеген әдебиеттерде дәлелдейді. Мысал ретінде, басқа адамдардан анықталған, жоғалып кеткен адамдар туралы мәліметтерді келтіруге болады.

Әсіресе баланың психикалық дамуында оның онтогенезіндегі ерте кезеңіндегі ересектермен аралық қатынас ырекше орыналады. Осы кезде ол барлық адамзаттың, психикалық және мінез-құлықтың қасиеттерін тек аралық қарым-қатынас арқылы ғана менгереді, өйткені ол жеткіншектің жасқа дейін, өзін-өзі тәрбиелеу мен өзін-өзі жетілдіру қабілетін менгермейді [1].

Баланың психикалық дамуының қарым-қатынасынан басталады. Бұл онтогенезде пайда болатын әлеуметті қбелсенділіктің алғашқы түрі және олар қылын әресте өзінң жеке дамуына қажетті ақпаратты алады. Ал затты кіс-әрекетке келетін болсақ, олекінші және үшінші өмір сүру жылында пайда болады. Қарым-қатынаста алғашында тікелей еліктеу арқылы (викарлық үйрену) содан соң сөздік нұсқаулар (вербальді үйрету) арқылы баланың негізгі өмірлік тәжірибесіменгеріледі. Бала қарым-қатынасқа түсетін адамдар осы тәжірибені таратушы болып табылады. Қарым-қатынастың жиілігі, оның мазмұны, мақсаттары мен құралдары бала дамуының анықтайтын маңызды факторлардың бірі болып табылады. Қарым-қатынастың жоғарыда аталған түрлері адамның психологиясының және мінез-құлқының әртүрлі жақтарының дамуына ықпал етеді. Демек, іскерлік тұлғааралық қарым-қатынас оның қабілеттерін қалыптастырады және дамытады, білімдер мен дағдыларды менгеру құралы болып табылады. Оның көмегімен басқа адамдармен өзара әрекеттесу іскерлігін жетілдіреді, өз бойында осы үшін қажетті іскерлік және ұйымдастырушы қасиеттерді дамытады [2].

Аралыққатынастар адамды тұлғарегінде қалыптастырады, оған нақты мінез-бітістерін, қызығушылықтарын, әдеттерін, бейімділіктерінігеруге, адамгершілікмінез-құлықтың нормалары мен тәртіптерін меңгеру, өмір мақсаттарынан ықпалалып, оларды жүзеге асыру құралдарынан таңдауға мүмкіндік береді. Мазмұны, мақсаты, құралдары жағынан әртүрлі тұлғааралық қатынастар өзінетән ерекше қызмет атқарады. Мысалы, **материалды аралық қатынастар** адамға қалыптасуы өмірге ажетті материалды және рухани мәдениеттің заттарына луга мүмкіндік береді, олар жеке ілкі дамудың шарттары ретінде қызмет атқарады.

Танымдықаралыққатынастаринтеллектуалдыдамудыңфакторыретіндеқызметатқарады,өйткеніқарым-қатынаскатүскенииндивидтербілімдерменалмасадыжәнеөзарабайытатуседі.

Кондициондықаралыққатынастар үйренуге даярлықты жасайды, қарым-қатынастың басқатүрлерінде мытуға қажетті нұсқауларын қалыптастырады. Сонымен қатар, ол жанама түрде адамның интеллектуалды және тұлғалық дамуына ықпал етеді.

Мотивациялық қатынастар адамның қосымша қуатының көзі ретінде қызмет атқарады. Мұндай арым-қатынас нәтижесінде іс-әрекеттің жаңа қызығушылықтары, мотивтері мен мақсаттарын меңгере отырып, адам өзін дамытатын психоэкогенетикалық ахуалына рттырады.

Әрекетті қаралық қатынастар, оны әрекеттермен, операциялармен, іскерліктер және дағдылармен тұлғааралық алмасу ретінде анықтайды, индивиді үшін тікелей дамытушы нәтиже береді, өйткені олардың жеке іс-әрекетін жетілдіреді және байытады.

Биологиялықаралыққатынастарағзаныңөмірлікқызметтерінқолдаудамытушартыретіндеөзіндік сақтауқызметінатқарады.

Әлеуметтік аралық қатынастар адамдардың қоғамдық қажеттіліктеріне қызмет атқарады, қоғамдық өмірдің топтардың ұжымның формаларының пайда болуына ықпал ететін фактор болып табылады.

Жанамааралық қатынастар адамға тумысынан берілетін қарапайым және тиімді құралдарды және үйрету тәсілдерін тәжірибеде көп қолдануы барысында тәрбиеленуі үшін қажет: шартты-рефлекторлық, викарлық және евербалды.

Тікелей аралық қатынастар қарым-қатынас құралын жетілдірібілуге және адамның осы қабілет негізінде өзіндік дамыту мен өзін-өзі тәрбиелеу шарттарын қалыптастыруға көмектеседі, сонымен қатар тұлға-аралық қатынастың өзін саналы түрде менгеруді қамтамасыз етеді.

Вербалды емес қарым-қатынас арқылы адам тілді деңгергенге дейін психологиялық даму мүмкіндігі неіе болады (2-3 жас). Сонымен қатар, вербалды емес тұлға-аралық қатынастар адамның коммуникативті мүмкіндіктерін дамытуға және жетілдіруге ықпал етеді, соның нәтижесінде ол тұлғааралық қатынастар неғұрлым бейім болады және даму үшін қажетті неғұрлым кең мүмкіндіктерді ашады.

Ал вербалды қарым-қатынас және оның индивидтің психологиялық дамуындағы роліне келетін болсақ, оны бағалау қиынғасағады. Ол тілді дамумен байланысты, бұл әріне адамның бүкіл дамуымен байланысты, тұлғалық және интеллектуалды [3].

Баланың мектепке келуінен бастап, қоршағанадамдармен өзара қарым-қатынасындағы өзгерістер де байқал ады. Ең алдымен оқуға жамсалатыну ақытартады. Енді балалар қоршағанадамдармен қарым-қатынаста болады: ата-аналарымен, мұғалімдермен, басқа балалармен. Қарым-қатынаста мұны өзгереді, оның мазмұнында ойы нмен байланысты емес тақырыптар пайда болады, яғни ересектер мен ерекше іскерлік тұлға-аралық қатынас реті нде белгіленеді.

Біріншісыныптабалалқұрдастарыменемес, мұғалімдерменжиіқарым-қатынасқатүседі. Бірақ III-IV сыныпк
акелгендемеселеөзгереді. Мұғалімтұлғаретіндеқызықтыболмайқалады, мәніазаядыжәнемэртебесіөмендей
ді, керісінше, оқушыныңкөңілікұрдастарынаауады, өзкезегіндеолортажәнежоғарысыныптарғаөткендеарт
атүседі. Сырткыөзгерістерменқатар, оныңішкіқұрылымыдаөзгерістергеұшырайды. Егербіріншісыныптақар
ым-қатынассерігінтандау, мұғалімніңбағалауы, оқудағыерекшеліктеріменбайланыстыболса, ал III-IV сынып

табаскашатаңдау мотивациясы пайда болады, ол қарым-қатынастағы серіктестің тұлғалық ерекшеліктерімен мінез-құлық қалыптасуына байланысты болады. Мектеп өмірінің басында балалардың өзіндік санасының жанаң деңгейі «ішкі бағыт» пайда болады. Бұл бағыт баланың өзіне, қоршаған адамдарға, жағдайға және істерге деген саналы қатынасымен сипатталады, бұл қатынасты ол сөзбен және ісмен түсіндіре алады. Ішкі бағыттың дамуы баланың өміріндегі қиыншылықты береді, оның өз бетінше тұлғалық дамуына ықпал ететін мезгіл болып табылады. Мұндай бағыттың пайдалануы, баланың ішкі дүниесінде адамгершілік нормалары жүйесінің анықталуымен байланысты, сол нормаларға бағынуға тырысады [4].

Ж. Пиженің жүргізген зерттеулерінің көмегімен балалардың әртүрлі жас кезеңінде қандай адамгершілік-бағалық тұжырымдарға келетінін байқай аламыз. Мысалы, 5 жасқа дейін баланың адамгершілік тұлғаты үсінігі адамгершіліктің реализмге ауысатынын анықталды.

Адамгершіліктің реализм, Пиженің түсіндіруі бойынша, бұл мейірімділік пен қастықты бірыңғай түрде қанағаттандырады, яғни барлық нәрсені жақсымен жаманға бөліп қарауды білгеніне.

Адамгершіліктің релятивизм, балаларда 11 жасқа дейін пайда болады, оның мәні бойынша әр адам өзіне әділдігі мен қатынасына қарама-қарсы және де әр әрекетіне адамгершіліктің мақұлдаймен қолдау сипатын анықтауға болмайды. Реалиста адам бедел деңгейіне олайды және адамгершілік заңдары билікпен қалыптасады, оларды өзгертуге болмайды деп түсінеді.

Адамгершілігі реалист бала-адамгершілік қасиеттерінен ресектерге мүлтіксіз бағынумен танытады. Жасы ресек релятивист балалар үсінігі бойынша ресектердің пікіріне қарсы келуге болады және адамгершілік нормаларының басқатүрлеріне сәйкес әрекет етуге болады. Кішкене балалар мүлдем өтірік айтпауға болмайды деп ойлайды, ал үлкенірек балалар кейде өтірік айтпауға болады деп түсінеді.

Адамгершілігі реализм кезеңіндегі балалар ойнай отырып, ойынның бір-ақ ережесі бар деп қабылдайды. Адамгершілігі релятивизмдегі балалар ойынның ережесін өзгертуге болады деп түсінеді де, оны өзгертуге тырысады. Бастауыш мектеп оқушыларының ырық-тізгімінез-құлық қызығушылығын көрініп тұрады. Ал III-IV сынып оқушыларында эмоцияларын ұстана білуге, импульстармен қалауларын ұстана білуге бейімділігі байқалады. Сонымен қатар, I сынып оқушыларында еріктілігіне бітісіретіндетурақтылықтың көрінуі байқалады. Аралық қатынастардың дамуына төмендегідей факторлар ықпал етеді: қарым-қатынастағы мейірімділік, оқушылардың мұғалімге жағымды қатынасы, мұғалімнің талаптарына орындау және оқушылардың тәртіптілігі, өз ара түсінушілік, балалардың шынайылығымен мейірімділігі, мектепке жағымды қатынасы [5].

Аталған шарттар балалардың өз бетінше іс-әрекетінің тиімділігін анықтайды. Осылайша балалар өз бетінше әрекет етуге үйренеді. Бірақ балаларда бәрі бірден бола бермейді, олар көмекті қажет етеді, жиі қателік жібереді, олардың жұмыс жасауын ретке келтіруге көмек көрсету, қатынасты шешуде көмек көрсету қажет. Тәжірибелік өмірде әртүрлі іс-әрекетте балалар өз жолдастарының әртүрлі істерімен, мінез-құлықтарымен танысады. Осы мінез-құлықтарда балалардың жақсы және жаман қасиеттері көрінеді.

1 Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения. - Т. 2. - М., 1979.

2 Божович Т. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М., 1968.

3 Бреслав Г. М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: норма и отклонения.

4 Макаренко А. С. Лекции о воспитании детей. - Пед. соч.

5 Декроли О. Школа и воспитание. В сб.: Новые пути зарубежной педагогики.

Резюме

Т. Т. Ережепов – магистр – старший преподаватель КазНПУ им. Абая

«Межличностные отношения и роль влияния на нравственные качества юношей»

В статье раскрываются виды межличностных отношений в формировании характера и психологии юношей, а также рассматриваются факторы, влияющие на формирование этих качеств, и то, как они могут помочь воспитывать и развивать, формировать отношения между людьми.

Ключевые слова: межличностные отношения, развитие, психология, школа, класс, преподаватель, характер

Summary

Yerezhpov Talgat – Master – Senior Lecturer Kazakh National Pedagogical University named after Abai

«Interpersonal relations, its role and influence on the moral qualities of the young men»

The article reveals the types of interpersonal relations in shaping the character and psychology of youth, and also writes about the role of the possession of these qualities, which helps educate and develop, build relationships between people and their factors are considered.

Keywords: interpersonal relations, development, psychology, school, class, teacher, character

ӘОЖ 00.371

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІН КӨТЕРУДЕ ЖАЗУДЫҢ

РӨЛІ

Ж.Б.Кдыралиева – Абайатындағы ҚазҰПУ, филология кафедрасының магистры,
Интеллектуалды ұлт қалыптастыру ФЗИ-эксперті

Мақалада кіші сынып балаларының қызығушылығымен бейімділігі, мінез-құлқы мен іс-әрекеті, психофизиологиялық көзқарасы, сана-сезімі жан-жақты топшаланған. Сондай-ақ, бастауыш балаларының тау, тәрбиелеу, оқыту барысы, өмірде ұшырасатын қиындықтары мен жетістіктері қарастырылған. Балабойындағы ерекше қасиет қалай, қандай жолмен пайда болғандығы, оны жеңілдету жолдары қарастырылып, мектеп жасындағы балалардың кездесетін қиыншылықтарына тікелей ата-ана жауапты екені айтылған. Сауаттылық деңгейін бастауыш сыныптан бастап нықтап қалау керектігі сөз болды. Кіші сынып оқушыларының сауаттылық деңгейін көтеруде мұғалім жазудың қырсырыннан хабардар болып, дыбыстардың характеристикалық сипатын меңгерте білуі, берілген тапсырманы саралап, талдап, үзілді-кесілді қарау қажет. Балалардың шығармашылығын, ой-өрісін дамыту дасөздердің жалпы, жеке айырмашылықтарына жыратып білуге дағдылану қажет. Сабақтың нәтижесін терменқызықтыра оқыту арқылы патриоттық сезімге тәрбиелеу маңызды. Өз жұмысымда бастауыш сынып балаларының қырсырын басқатұсынған танылмақ.

Тірек сөздер: білім, бастауыш сынып, жазу өнері, сауаттылық, дарындылық, талант, қабілет, патриоттық рух, мектеп, принцип

Қазақстан Республикасының президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев халыққа жола даған жола дуында «Білім – елдің қатарына жеткізетін, терезесін теңететін – білім» [1], – дей келе, бүгінгі жастар теңгі болашағымыз, жастардың сауаттылық деңгейін заманауи технологияда, жаңа әдістермен оңтайлы етіп оқыту керек деген оймен жеткізіген болатын. Сондықтан да, сауаттылық деңгейі бүгінде өзекті мәселенің біріне айналып отыр. Сауаттылық мәселесі ең алдымен оқумен жазудан бастау алады, егер мектеп балдырығын аттаған балаға жазумен оқудың қырсырын барынша қалап меңгертер болса, мұғалім шеберлігінің шыңдалған шағы десе артық айтқандық емес. Ол үшін мұғалім қазіргі заман талабына сай өз біліктілігін жетілдіріп, бір сарынды сабақтардан арылып, баланың жас ерекшелігіне қарай сабақты мәнді, мазмұнды, пәнаралық байланыста өтсе, сауаттылық деңгейі жоғарлауы сөзсіз. Өйткені қоғамның талабы сауатты жастар, сауаттылық бар жерде өркениетте, мәдениетте, қоғамда дамитүспек. Білім баспалдағы мектеп балдырығын аттаған жас буыннан бастау алады. Білім деңгейін нығайту әрбір тұлғаның рухани-адамгершілігін, мәдениетін көтеруболып табылады. Яғни, аталмыш мәселе баланың танымдық белсенділігін, қоршаған ортамен қарым-қатынасын, интеллектін баиытатүспек. Балалардың сауатташудан егізгі мақсат – оқудағы дысының негізін қалау, фонетикалық естесактау қабілетін дамыту, дыбыстарды ажырата білу, әріптердің баспалдағыннан балап жазу, әріптерді таныту, буын, сөз сөйлеуді оқуға үйрету сауатты дағдыларын қалыптастыру арқылы шығармашылыққа, өздігінен ізденуге, оқуға, жазуға дағдылану, кітапқа деген қызығушылығын арттыру, ауызша сөйлеуге үйрету болып табылады [2]. Осы мақсатты шешу үшін ең алдымен оқушының жас ерекшелігіне сәйкес оқыту принциптерін басшылыққа алу, сөйлеу тілінің дыбыстық ерекшелігін меңгерту (*сөздегі дыбыстардың дұрыс айтуға үйрету*), буындапоку әдіс арқылы, сөздітұтастай оқуға дағдыландыру, дыбыстарды әріптермен дұрыс аңбалауға, жазуға, сөзішіндегі олардың байланысуы тәсілдерін сақтап, сөздерді тұтас жазуға, жазу талаптарын орындату, балалардың сөйлеу тілін, байланысындамыту қажет. Аталған мақсат, міндеттерді жүзеге асыру үшін мынадай принциптер басшылыққа алынады:

Интеграциялық принциптер – мазмұны жақын пәндер (анатілі, қазақтілі, әдебиет, қоршаған әлем, бейнелеу, музыка т.б.) байланыстыру арқылы.

Проблемалық принцип – оқу процесінің мазмұнын, әдістердің проблемалық сипатта болуын қарастыру
Гуманизациялау (ізгілендіру) – оқушыға деген ерекше құрмет, сүйіспеншілік.

Көркемдік эстетикалық – оқушының ішкі сезімкүйлеріне әсер етіп, сезімдік толғанысын көзқарасын қалыптастырады: 1) жеке жұмыс (баланың жеке ерекшелігіне сәйкес оқытып) 2) оқушының танымдық белсенділігін арттырып, ой-өрісін, тілін дамытып, оқуға деген белсенділігін арттыру [3].

Аталмыш принциптер негізінде баланың жас ерекшелігіне басаназараударылады. Кіші сынып балаларының сауаты бірден қалыптасып, бірден ашыла кетпейтіні мәлім. Сондықтан оқуға тәумен оқу жазудың элементтерін жеңілден күрделіге қарай меңгерту, соның ішінде ең алдымен жазу гигиенасын назар салынады. Өйткені, жазу барысында миға әсер етсе, көптеген бұлшықеттер жұмыла жұмыс істейді. Қолдың басын бүгілдіретін және жазылдыратын бұлшықеттердің жұмысы білек, желке және бастың ауырлығын көтеріп, дұрыс оқытуға қамтамасыз ететін арқа бұлшықеттерінің жұмысы мен ұштасады. Демек, басқа дасабақтағыдай, жазбасабағы үстінде дұрыс оқытуы, партада дұрыс оқыту (кеудесін тік ұстап, оқушылардың белі орындықтың арқалығын атіріліп тұруы), сыныпқа ажарықтың дұрыс түсуі (*сол жағынан*), жазудың әрбір ің қағазы сапалы (*сия сормайтын*), дәптер, парта арасындағы қыштықты сақтау, жазу құралдары (*қарандаш, қаламсап, сия т.б.*) өте жуан, өте жіңішке болмай, ұзындығы 140-150 мм, диаметрі 8-10 мм, салмағы 10 граммнан артық болмауын, оқушы қаламсап ұшының 2-3 мм қашықтық

таушсаусақкөмегімен қатты қыспай еркін ұстау т.б. аталған гигиеналық талаптарды үйрету мұғаліммен ата-ана міндеті.

Негізінде арбаланың бойында табиғатыннан берілен шығармашылықпен болады, мұғалім сол шаектің інін кірекшелігінашып, сыртқы мәдениет деңгейіне жариялай білуге, ойының еркін жеткізе алуға көмектесуі қажет. Мысалы, сурет салдыру арқылы, суретпен сөйлету, салынған сурет жөнінде ойын жаздырту, арқылы, тіл дамыту сабақтарында ойналатын ойындар, «кім көп біледі», «суретке қарап әңгіме құра», «сөз ойла, тез ойла» т.б. баланың сөздік қорындамытып, шығармашылыққа итермелейді. Сондай-ақ, үшінші сынып оқушыларына Абай Құнанбаевтың «Қыс» атты өлеңін оту барысында, қыстың ерекше қасиеттерімен, белгілерімен, қыстың кереметтей табиғатының көріністерін таныстырып, ауа райының қалай өзгереді деген жайлы, адаммен хайуанаттардың қыс мезгілін ең қалай бейім келетіндігін, олардың еңбектері мен тіршілігі, ерекшеліктері туралы мағлұмат, қызықты слайдтар көрсету арқылы, өлеңнің негізінде балалармен ой алмасып, олардың қыстағы ойындарын, іс-әрекеттерін, қыстық демалыстарын әңгіме арасына қосып жіберіп, Өлең шумақтарындағы ойларды сөзбес сөз талқылап, талдағанда өтпек көруге болады. Мысалы, сұрақтар арқылы «Шалдың кімі қандай», «неге аппақ» т.б. Қыстың қатал көрінісі немесе сұсты Аяз ата елестетіп, суретін салдырып, көріністі ойша елестетіп қағаз бетіне суретін түсіріп, ауызша да сурет салдыру арқылы өткізген жөн. Келесі сабақ тасалайтын ағантағырыпта өз ойларын жетілдіріп, қосымша қосатын ойларын толықтырыпайтып берсе үлкен жетістіктің ұшы болып саналары хақ. Шығармашылыққа жетелеуде, сыныпты топқа бөліп тастап, қызықты ақырыптар беріп, мысалы, төрт мезгілді мұғалім суреттеп беру арқылы «Жераппақ, теп-тегіс, ағаштар көрпе жамылғандай, бүкіл орман тыныштықта», - дей келіп, осы айтқандарының өз алдына 1-2 минут балалардың көздерін жұмғызып, елестету арқылы сөйлету. Осыдан кейін біртіндеп көздерін ашып, нәне қоян көрінді, аю қозғалды, түлкі жүгірді, құстардың даусы, орман жәндіктерінің тіршілігі басталды деп, балаларға түрлі елестер беру арқылы оларға Эмоционалдық әсер беру оқушылардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін, сабаққа деген ынтасын арттыруға болады.

Оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттыруда сабақ барысында мазмұнын сәйкес проблемалық сұрақ қойып отыру тиімді. Мысалы: орыс жазушысы В. Сухомлинскийдің «Ақшаның» әңгімесін оту кезінде әңгіме келіп кері Миша дан оқушыларға хат келеді. Хатта былай делінеді: Сәлеметсіңдер ме балалар? Сабақтарың қалай? Маған сендердің көмектерің қажет болып тұр. Маған көмектесіңдерші! Мен маманың шашынағартпасуші ем, оның жүрегіне ауыртпасуші не істеуім керек? Үндеп аяқтайды хатын Миша. Хатты біреу оқушы алып оқиды. Қалғандары Мишаның сұрағына жауап беріп, өз пікірлерін білдіреді және бұлтас сырманы үйде жазып келуге тапсыруға болады.

Балалардың қиялын, ой-өрісін дамытып, сөздік қорын молайту үшін әрі тыныштық қыласын арттыру үшін қиялдау ойының ойнатқан тиімді. Соның ішінде сабақтың қызық отуына қамтамасыз ететін бір әдіс – дидактикалық ойындар.

Дидактикалық ойындар – көп салалы, күрделі педагогикалық құбылыс. Оны балалардың оқыту әдістерінің бірі, оларды жан-жақты тәрбиелейтін құралдардың бірі де пайтуға болады.

Дидактикалық ойының оқыту процесінде мынадай екі мақсатқа қолданылады: оқу (танымдық) мақсатта, екіншісі – ойының ойнау мақсатында.

Мұғалім өзі де ойынға қатысады, баланы үйретеді. Бала ойынай отырып, үйренеді. Бастауыш сыныпта ана тілі сабақтарында дидактикалық ойындарды жанатақырыпты түсіндіру барысында, қайталау, пысықтау, жаттығу сабақтарында пайдалануға болады. Бастауыш сынып оқушылары өзі де ойын баласы, сондықтан мұғалім оларды жалықтырмай әртүрлі ойын түрлерімен сабақты қызықты өткізуге тырысуы қажет.

Дидактикалық ойындар оқушылардың ой-өрісін дамытып, ойлау қабілетін арттырумен қатар, үйретілген, өтілген ақырыптарды саналы да берік меңгеруге үлкен әсер етеді. Ойындар оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеттерін жетілдірумен қатар, сөздік қорларын молайтып, сауатты жазуға баулиды. Ойының оқу пәндерінің мазмұны мен тығыз байланыста жүргізілгенде ғана дұрыс нәтижелер берері сөзсіз.

Тақырапқа сай жүргізілген ойын түрлері ойын элементтері оқушының ойлау белсенділігін арттырады. Сондықтан мұғалім әр сабақта дидактикалық ойын түрлерін орнымен қолданса, оқушының ынтасын арттыра отырып, пән деген қызығушылығын, білімі мен ынтасын, сол пән деген сүйіспеншілігін арттырады.

Ал, мәдениет тұрғыда сауатын жетілдіруде, мектеп қабырғасымен ымырамен, театр, музей, саяхат қашығып, әуезді әндер тыңдау арқылы, көрген-білгендерін сабақ барысында талқылап, ойларын мазмұндап, шығарматүрінде жаздыруда көптеген үлкен жетістіктерге қол жеткізуге болады. Мұндай сабақтар оқушылардың есінде ұзақ сақталады, сонымен бірге көптеген мәлімет алады, ой-өріс кеңейеді, ойлау қабілеті дамиды, сабақта белсенділігі, пәнге қызығушылығы артады. Мысалы, бір сайыс сабағына алар болсақ «Тапқырлыққа» негізделетін ойын. Берілген мақаладағы жасырын сөзді тауып, мақалды жалғастыру. (Дұрыс жауапқа 5 ұпай). Тілтас жарады, тас жармаса... (бас жарады); Балтамған тілден... (утамған). Тауды, тасты желбұзар, адамзатты... (сөзбұзар). т.б. сайыстар арқылы, өткендерді қайталап, пысықтау нәтижесінде баланың ойын кеңейтуге септігін тигізбек. Ал, саяхат сабағын танымдық қасиетті дамытуға, ойын сабағын жанатақырыпты түсіндіргенде немесе ұйтап сырмасын

рағандажүргізуге болады. Қазір әдіскер мұғалімдер баланың сабаққа деген қызығушылығын, төмендетіп, ынтық-ынанауқсан келтірмес үшін бір сарынды сабақтардана ырылып, пәнін тартымды, қызықты өткізуде көрнекі құралдар, дидактикалық ойындар, сергіту жаттығуларымен музыкалық үзілістерді сайетіп қолдануды жиілетіп келеді.

Нәтижесінде, оқушының бойында өзін деген сенім, өз ойын жетік жеткізе алатын дәрежеге алып келеді.

Кіші сынып оқушыларын жазуға бейімдеуде, алғашқы келген күннен бастап баланың жазуына жетек көңіл бөліп, меу көп жағдайда оның өзі інісін салдыр – салаққарауына, жауапкершілікті сезінбеуіне әкеп соғуы мүмкін. Әріп таңбаларын әдемі, көркем етіп салуға жаттыққан баланың бойында жақсы қасиеттердің қалыптасуына даықпалынт игізеді. Немісғалымы А. Буземаңайтпақшы: «Жас ерекшелігіне қарай балалар кіші сынып оқушылары сөйлеу арқылы өз ойын барынша көп жеткізе алса, жоғары сынып оқушылары керісінше жазу арқылы ойын барынша көп жеткізеді», [4] – дей келе, жазуға көбірек сапалы стиль, алауызша стильге белсенділіктен деген ойға келеді. Кіші сыныптардың көбіне, жатқа жазу, диктанттар, жұмбақтар шештірту арқылы үйретіп, баланың қызығушылығын оята отырып сауаттылыққа бейімдеген абзал.

Қорытындылай келгенде, сауаттылық деңгейін барынша асқақтату, білім беру жүйесінің баспалдағын мықтап қалануына тікелей байланысты. Яғни, бастауыш сынып балаларын жекетілген дарынды, талантты, шығармашылық қалыптастыруда білім ментәріберу жолдары заманауитұрғыда, сіңімді болуына қалау ата-ана мен мұғалімге жүктелетін міндет. Аталмыш қасиеттерді бала бойына сіңіртетін әдістің бірі балаға жастайыннан ығарма жаздырту. Шығарма арқылы шығармашылыққа баулу, сауаттылыққа негіздеу болып табылады.

1 Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 11 қараша 11.11.2014 ж.

2 Құрмашева Г. «Бүгінгі заман талабы – сапалы білім» / Қаратөбе өңірі газеті, 2013 ж.

3 Әмірова Ә. С. «Сауатшү және жазу» – Алматы, 2005.

4 «Шығарма жазуға үйрету жолдары» <http://bilimdiler.kz/>.

Резюме

Ж.Б. Кдыралиева – магистр филол. наук. КазНПУ им. Абая, эксперт НИИ Формирования интеллектуальной наций «Роль правописания в развитии и улучшении грамотности в начальных классах»

В статье написано об интересах и способностях детей младшего школьного возраста. Также, психофизиологические особенности, невроз, эмоциональное состояние, капризы, трудности и т. д. Обучая и воспитывая ребенка, нужно помнить, что ни в какой ситуации он не должен чувствовать негативное отношение. Младшеклассники как правило, возбудимы, быстро утомляются, значит, день ребенка должен быть построен так, чтобы не было переутомления. Знание личностных и психологических особенностей ребенка необходимо родителям, чтобы наиболее эффективно организовать познавательную деятельность ребенка и подготовить его к овладению школьной программой. Цель педагога – обеспечить выполнение умения находить в словах звуки, читать слова слухом и буквой, составлять звуковые схемы, производить характеристики изученных звуков. Учитывать анализировать текст, работать над выразительностью. Развивать мышление, умение выделять главное, сравнивать и обобщать изученные факты. Развивать познавательный интерес школьников, вносить в урок элементы новизны знаний, связать с жизнью. Воспитание любви к родной школе, к труду; воспитание коллективизма, сплоченности, чуткости и отношения друг к другу.

В своей работе мне бы хотелось более подробно остановиться на некоторых личностных особенностях школьников

Ключевые слова: образование, начальная школа, письмо, искусство, грамотность, одаренный, таланты и способности, патриотизм, школа, принцип

Summary

Z.B.Kdyralieva-Pedagogical University, Department of Philology master's,
Experts Institute of formation of the intellectual Nations
«A role of writing in developing of literacy»

In the article written of younger children's interest and ability, behavior and action, physiological point of view, consciousness and comprehension referred to. Also, the initial determination of the children, education, training course, provided by the face of the challenges and achievements in life. The child's special holycity, how they came into existence, it considers ways to make it easier to the difficulties face by parents of school-age children show that it is responsible for. Literacy was the topic of how to build a primary school level cap. The purpose of the teacher during the lesson to ensure consolidation of the ability to find words sound store words with this letter, to make sound schemes, to produce characteristics of the studied sounds. Learn to analyze the text to work on expressiveness. Develop thinking, the ability to allocate importantly, compare and generalize learned facts. Develop cognitive interest of pupils, bringing in elements of novelty less on knowledge, communication and life. Education of love for his native school to work; education of collectivism, solidarity, sensitivity to each other.

In my work, I would like to elaborate on some of the personal features of students.

Keywords: education, primary school, writing, art, literacy, gifts, talents and abilities, patriotism, school, principle

УДК:796.853.23

ДЗЮДОКҮРЕСІНДЕГІ ТЕХНИКАЛЫҚ-ТАКТИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҚТЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Р.Б.Кадырбеков – Абай атындағы ҚазҰПУ магистроқытушы,

Т.Жаманбалин – Абай атындағы ҚазҰПУ-нің магистрі

Бұл мақалада дзюдошылардың техникалық-тактикалық дайындықтарын жетілдіруге жаңа әдіс-тәсілдерді іздестіруге болашақ ұсынылады. Осы аталған жұмыстың шеңберінде негізгі идея дзюдошылардың техникалық шеберлігін жетілдіруде дайындығы және психологиялық типологиялық ерекшеліктерін жетілдіруге негізделген ерекшеліктеріне сәйкес келумен байланысты болашақ ұсынылады. Дзюдо күресінің техникасы мен тактикалық әдіс-тәсілдерін үйрету үдерісінде, функционалдық қабілеттерді дамыту, спорттық жарыстарға қатысу қабілетін қалыптастыру барысында мұны жағынан және функционалдық бағыты бойынша алуан түрлі әдістер қолданылады.

Тірек сөздер: техника, оқыту және жаттығу әдістері, тәсіл тактика, күрес тәсілдерін меңгеру

Дзюдо – жекпе-жектің әлемдегі ең танымал түрі және айналысушылардың саны бойынша көш бастап тұрған спорттың бірі. Дүние жүзі бойынша 28 млн. астам татами үстіндегі «бұралаң жолды» игеру мен айналысады екен. Әрине, ең көп дзюдошы осы күрестің отаны – Жапонияда тіркелген: онда дзюдогиді (дзюдомен айналысуға арналған киім) үстерінен тастамайтын сегіз млн. жуық адамды кездестіруге болады. Дзюдоны басқа жауынгерлік жекпе-жектердің негізін қалаушылар дәл осы екен. Мысалы, айкидоның «атасы» Морихэй Уэсиба, бразилиялық джиу-джитсудің негізін қалаушы Мицуо Маеда және жаңа Ёсикан стилінің ойлап тапқан Годзо Сиода. Осынау жекпе-жектің негізін қалаушы Дзигоро Каноның жұбайы Сумако Канао дзюдомен айналысқан. Дзюдо бұл әулеттің отбасылық ісіне айналып, дзюдоның әлемдегі ең алғашқы және беделді Кодокан мектебін бүгінде Дзигороның немересі Капо Юкимитсубасқарады.

Дзюдоның техникасы үлкен үш бөлімнен тұрады: лақтырулар, жатып күресу және алысу (шайқасу) бөліміне кіреді. Лақтырулар. Лақтырушының құламай орындалатын тәсілдері үш топқа бөлінеді:

1. Көбінесе қолмен тәсілдер – тэвдза: алдынан шалу – тайотоси, арқадан асыралақтыру – сэоинаге; «Диірмен» – жүлқуарқылы тепе – теңдіктен шығару – укиотоси; тізерлеп жүлқитепе – теңдіктен шығару – сумиотоси және т.б. тәсілдер.

2. Көбінесе жамбаспен жасалатын тәсілдер – косивадза: арқадан қапсырақысуарқылы жамбаспен лақтыру – укигоси; аяқтан құшақтап лақтыру – харайгоси; жағадан ұстай жамбаспен арқадан асыралақтыру – цуикомигоси; сиракпен отырғызу – ханэгоси; қолының қыңағынан ұстауарқылы жамбаспен арқадан асыралақтыру – оогоси және т.б. тәсілдер.

3. Көбінесе аяқпен жасалатын тәсілдер – асивадза: тізеден кілт (тез) қағуарқылы – хидзаіурума; аяқтың басымен іштен ілуарқылы – оутигари; іліп алу – оосотогари; алдынан кілт қағуарқылы – сасаэцурикомиаси; адымдау кезінде тарту – хараицурикомиаси; жанынан екі аяқтан кілт қағу – оуриасибарай; жанынан кілт қағу – дэасибарай; аяқтың ішкі жағынан қағу – коутигари; аяқтың артынан құшақтауарқылы лақтыру – утимата және де басқа да аяқпен жасалатын тәсілдер.

Лақтырушының құлап жасайтын тәсілдері екі топқа бөлінеді.

1. Түзу жасалатын тәсілдер: бастан асыралақтыру – томоэнаге; кеудеден асыралақтыру – уранаге; сиракпен отырғызып бастан асыралақтыру – сумигаэси және басқа құлап жасайтын тәсілдер.

2. Жанынан жасалатын тәсілдер: алдынан шалып жасау – укивадза; жанынан қағып құлап жасау – екогакэ; кеудеден асыралақтырып құлап жасау – екогурума; алдынан шалу тайотоси және басқа құлап жасалатын тәсілдер.

Дзюдо күресінде басып жату тәсілдері – ОСАЭ-ВАДЗА деп аталады. Қапталдан басып жату – кэсагатамэ; киімінен және қолынан ұстауарқылы қапталдан (жанынан) басып жату – кудзурэкэсагатамэ; басқа жағынан жанынан басып жату – усироэкэсагатамэ; қолынан және басынан ұстауарқылы басу – катагатамэ; бас жағынан белдігінен ұстау –

уарқылыбасыпжату-камисихогатаме; қолынанжәнебелдігіненұстауарқылыбасжағынанбасыпжату-кудзурэ камисихи-гатамэ; қолынанжәнебасынанұстап, үстіненбасыпжату-татесихогатамежәнебасқадабасуларболы пбөлінеді.

Түншықтырутәсілдері-СИМИ-ВАДЗА. Түзу, қолдайақастыраұстаптүншықтыру-намидзюдзимэ; түзу, бі лекбуындарынайақастыратүншықтыру-катадзюдзимэ; киманоныңжағасынантартуарқылытүншықтыру(арт жағынан)-окуриэджимэ; қолынкөтереартжағынанбіржағадантартыптүншықтыру-катахадзимэ; алдыңғыжағ ынанқолдайақастыражоғартуарқылытүншықтыру-гэкуекодзюдзидзимэ; желкегетаяныпиыкпенжәнеб ілекпенартжағынантүншықтыру-хадакаджимэжәнебасқатүншықтырутәсілдері.

Ауыртутәсілдері-КАСЭЦУ-ВАДЗА. Қолынекіаякпенұстап, білекбуындарынжазуарқылыауырту-удэжис игидзюдзигатамэ; үстіненаяқтыңкөмегіменшынтақбуынынтартыпауырту-удехисигихидзагатамэ; білекбуы ндарыныңкөмегіменүстіңішынтақтытартуарқылы-удэхисигиудэ-гатамэ; сыртқабілекбуындарынбұрауарқ ылыауырту-удэгарамижәнебасқаауыртутәсілдері.

Спорттықкүрестешайқасубөлімініңтәсілдерінқолдануғатыйымсалынған. Сондықтаншайқасубөлімінтал дапжатудыңасақажетіжоқ. Жатыпкүресудіңтәсілдері(катамэвадза)ескітарихтаналыпқарасақнэваздадепатағ ан. Дзюдоданжаттығу: катажәнерандориболыпекігебөлінеді. Ката-бүлкүрестіңілімдікнегіздеріноқыту-үйрет ужұмысы, алРандори-бұллақтырутәсілдерін, жатыпкүресутәсілдерін, жеңілжәнееркінқимылдауды, сыбайла сыныңқалтеткенқимылындабайқайотырып, күресүстіндегісыбайласынаыйластықпен, қорғанысынакөңілб өлеотырыпсыбайластардыңбір-біріменжекпе-жегі. Егербапкерлеркүресережесініңнегізібойыншатөрелікет се, ондабүлкездесу(Рандори)жарыстағыкездесуіменбірдейболыпсаналады. Осытехникалықдайындықтарды жетілдіружолындасонғы15-20жылдыңішіндежан-жақтығылымиізденістержүргізілуде.

Дзюдодаспортшылардыңтехникалықшеберліктерінжетілдіругежекеулескосужұмысыүлкенорыналады. Спортшылардыңжаттығукезендерінжекелендіружұмысыбірнешебептерменайқындалады. Біріншіден, ба луандаркүрестіжүргізуістиліменерекшеленеді. В. С. Дахновский, О. А. Сироткин, А. В. Егановдзюдошыларды күрестіжүргізуістилінеқарапекітопқабөледі: жоғарыбелсендіжәнетөменбелсендібалуандар[1]. Күресшілерді н, жарыстық, қызметтерінтексеруүшінжәнесалыстыруүшінавторлар—шабуылбелсенділігі, шабуылдыңсені мділігі, қорғаныстыңсенімділігі, 4х10м-гесекендепжүгіру, саусақбуындарыныңдинамометриясы, 10ретбелте мірдетартылу, уақытқа10ретштанганыкеудегекөтеру, т. б. осындайкөрсеткіштердің20түрінбелгіледі. 5%-дық мәнділікдеңгейдегітоптарарасындағынақтыайырмашылықтарбағдарлытәсілдеркөптірліліккөрсеткіштері нде, орындалукоэффициентібойынша(оңағжәнесолғатәсілдердібілу), арнайытөзімділіктіңқорғаныссенімділі гіндежәнеэксперттібағдарламасындаалынды. Авторларжарыстықкүрестіжүргізуістилініңерекшеліктерінеқ арайжәнекөрсетілгенайырмашылықнегізіндедзюдошылардыңжаттығукезендерінжекешелендірудіңусынды

Зерттеушілердіңкөбісідзюдошылардыңкүрестіәртүрліәдеттерменжүргізуіне, әсіресежекпе-жектерге-«к үштілер», техно-тактикалықойынадеттеріне-«ойыншылар», болмасақарқындылығына(темп)байланысты-«т емповиктер»депатайотырып, дзюдошылардыңжаттығукезендерінжекешелендіруқажетекендігінекөпкөңіл бөлді[2]. Балуандардыңжарыстыққызметтерініңнәтижесінегізінде-күштік, ойындық, қарқындылықәдеттерм енкүрестіжүргізушілеркелесінақтыкөрсеткіштермен($P < 0,05$)айқындалады:

- белгілібіртұстақкүрестіжүргізуартықшылығымен;
- тәсілдердіңорындалуқарқындылығымен;
- белгіліарақашықтықтасақтауымен;
- шабуыләрекеттерінжүргізуерекшеліктерімен;
- жеңіскежетусапасымен;
- тактикалықварианттарымен;
- тактикалықәрекеттерарсеналымен;
- шабуылінтервалымен;
- тұрыпжасалатынтехникалықәрекеттердіңәртүрлілігімен.

Күрестіойынадеттеріменжүргізушілеркүрестіңкөпбөлігіндеортанемесежоғартурыстаорташақашықты қпенжәнеорташақарқындылықпенжүргізетіндігібелгіліболды: шабуыләрекеттерінкомбинациялармен, арақ ашықтықпен, эпизодтықжәнеэкспромтпенжүргізеді; қарсышабуылжасаутехникасынкездесулердің68%-дақ олданадыекен.

Олардыңтактикалықәрекеттерібылайажыратылады: кездесугешақыру-35%, қайталапшақыру-25%, тағыд ашақыру-17%. Басқатоптағыспортшыларменсалыстырғандабұлардатеchnикалықтәсілдердіңжинағыәртүрлі леуболадыекен. Күрестікүшкесалуәдетіменжүргізуерекшеліктерікелесікөрсеткіштерменсипатталады:

- жоғарытұрыс;
- жақынқашықтық;

- орташа қарқындылық;
- эпизодтық, жалғыз тәсілмен немесе ұстау мен алдын-ала дайындықпен шабуыл әрекеттерін жүргізу; шабуылдау тактикасы; қарсыласты тепе-теңдіктен шығару;
- қарсыласты байлау (жаулау);
- қарқындылықпен күресіңдерге (темповитер) келесі

Мінездемелер беріледі;

- жоғары қарқындылық;
- орташатұрыс;
- орташа қашықтық;
- үзіліссіз, комбинацияны, қашықтықты алдын-ала дайындықпен.

Шабуыл әрекетін жүргізу.

Шабуылдау тактикасы және тактикалық әрекеттерге байланысты оларға тепе-теңдіктен шығару, жалған әрекеттер, шабуылдық айталау, қорқыту әрекеттері тән. Басқа спортшыларға қарғанда бұл топтағы балуандардың шабуыл жиілігі ($P < 0,05$) азырақ. Топтар арасындағы ұпай санының басымдылығына, техникалық басымдылыққа, анық, басымдылыққа қатысты айырмашылықтар көрсетілмегеніне ескертіп өткен жөн ($P < 0,05$). Күштілер мен темповитер көбінесе қарсылысының шаңшау күресіне байланысты жарыстан шығару түрімен жеңіске жеткен ($P < 0,05$). Басқа балуандармен салыстырғанда таза жеңіске (импонмен) көбірек жеткен ойыншылар тобы шықты ($P < 0,05$). Жекпе-жектерде көбінесе қозғалыс ассиметриясының ерекшеліктеріне, филогенез және антогенезға байланысты көбірек көңіл бөлінеді. Дзюдо күресінде кез келген тәсілдің әсерлігі көбінесе спортшының күшіне, шаққалмен еген жағдайда өзінің аяқ-қолын қолдануы қозғалыс ассиметриясына қатысты түрде үлкейіп, осының негізінде деңгейінің конституциясының симметриясы өзгереді. Қозғалыс ассиметриясының ерекшеліктерін үйрету оның спортшының техника-тактикалық дайындығын орнын және гармондықтамығана да, мына құрылымындағы орнына нықтауға мүмкіндік береді. К.Д. Чермиттің айтуы бойынша [3]: қозғалыс ассиметриясы дзюдошылардың техникалық және тактикалық даярлықтарына тікелей әсер етеді. Қозғалыс әрекеттеріне кіжәкқада оң және сол жақ және аяқпен бірдей әсерлі үйлесімділігі жасай алатын спортшылар (амбидекстрлар) деп аталады) қарсыласымен теңтүскен жағдайлардың өзінде бір жақты балуандардың алдында басымдық көрсетеді.

Тәсілдерді кіжәкқада жасау техникасының егжей-егерірек оқыту спорттық шеберліктің кезеңдерінің ерте құрылуын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. 1979 жылы өткен Әлем чемпионаты және Еуропа чемпионаттарына некейінәлемдегі мықты дзюдашылардың тактика-техникалық дайындықтарының негізгі тенденциясына көз сала отырып, СССР спорт кешенінің бас жаттықтырушысы И.Д. Свинцев мынадай қорытындыға келіп отырды: спортшылардың тактика-техникалық әрекеттерінің нәтижелілігі кездесудің алғашқы минутынан бастап аяғына дейін төмендей берді. Бұны алдында кездесудің алғашқы үш минутында өте жоғары болды. Бұл дзюдошыларды арнайы тапсырмалармен дайындаудағы, жоғары деңгейлі қарқындылықпен орындалған, сонымен қатар әр минут сайын сыбайласымен ауысып отыратын қысқа уақытты күресулерді пайдалануының зерттелуі болып саналады. Бірақ, Әлем чемпионаттарында тәсілді орындау сенімділігі төмендемейді екен, керісінше жоғарылайды. Осыған байланысты күрестің соңғы минуттарында қарсыласынан басым түсуге көмектесетін әдістерді қолдану керек екендігі ескерген жөн. 1977-1980 жылдарда олимпиадалық циклда өткен ірі жарыстарда дзюдошылардың бірмезгілдегі әрекет стенографияларындағы алауды қолдана отырып, И.Д. Свинцев жоғары нәтижелі тәсілдер алдына қарай жасайтын топта-арқаданасырып лақтырулар, құшақтап лақтырулар; артқа қарай жасайтын топта-ақ ілтқағу екенін анықтады. Тұрып және жатып орындалатын тәсілдердің арақатынасы Әлем чемпионатында және Еуропа чемпионатында бірдей болып шықты. Әлемнің мықты дзюдошылары басып жату, құшақтап лақтыру, бастанасыра лақтыру және арттаншалу тәсілдері бойынша ең жоғарғы нәтижелерге әзірлік көрсетті. Франция, Италия, Оңтүстік Кореяның білікті спортшыларының нәтижелі тәсілдерінің көбісі-арқаданасыра лақтыру, құшақтап лақтыру, бастанасыра лақтыру, алдынаншалу және басып жату тәсілдері болды. СССР құрама командасының дзюдошылары көбінесе-басып жату, арқаданасырып лақтыру, ауыртуды тәсілдері, арттаншалу, иықтың астына нқолынан ұстау арқылы лақтыру, сырттан іліп лақтыру, кеудеден асыра және отырғызу тәсілдерін қолданады екен.

Дзюдо күресінің дәуір дамитуы, спортшының шеберлігінің қалыптасуымен жастардың қазақ күресімен бұқаралық сипатта шұғылдануы халықаралық және олимпиадалық спорт күресі бойынша жоғары жетістіктерге жетуіне ықпал етеді. Оқу-жаттығу үдерісінің көлемі мен сипатына нықтау кезінде игерілген әдіс-айлалық әрекеттер мен қозғалыстардың нақты тәсілдеріне ескерген жөн. Әрине, қозғалыстардың (жиі орындалатын) әлдебіреулерінің егеру шұғылданатындардың спорттық-әдістік мүмкіндіктеріне кенейтетін басқа әрекеттерінің жеткілікті түрлерін қолданумен үйлестірілуі тиіс. Сонымен қатар, денетәрбиесімен спорттық жаттығулардың сауықтыратын және денсаулықты үнемдейтін технологияларын қолдануға ден қою қажет, оның негізгі маңызы-ең алдымен, шұғылданушылардың денешынықтыруға даярлығына және жас ерекшеліктеріне барабар көлемдерді, қарқынды

аттықтыру эсерлерін тандау мен орындау болып табылады.

1 Пархамович Г. Основы классического дзюдо. - Пермь: Урал-Пресс ЛТД, 1993. - 232-236 бб.

2 Игумнов С. Е., Подливаев М. А. Основы методики обучения в спортивной борьбе. - М: физическая культура и спорт. 1986. - 15-166 б.

3 Лапутина А. М. Обучение спортивным движениям. - Киев: Здоровья, 1986. - 38-56 бб.

4 Свинцев И. Д. Технический и тактический анализ дзюдоистов. 1974- 52-54 бб.

Резюме

Р. Б. Кадырбеков – магистр – преподаватель КазНПУ им. Абая, Т. Жаманбалин – магистр 2-курса КазНПУ им. Абая
«Методика техники – тактический подготовка действий дзюдо»

В данной статье рассматривается совершенствование методик технико-тактической подготовки дзюдоистов. Основная идея статьи заключается в совершенствовании технических, психологических, типологических особенностей связанных с физической подготовкой дзюдоистов. В процессе обучения техники и тактики приема борьбы дзюдо, развития функциональных способностей, физических качеств, формирования способности к соревновательной деятельности в спортивной борьбе используются различные по содержанию функциональной направленности средства и их методы.

Ключевые слова: техника, методы обучения и тренировки, прием, тактика, усвоение приема борьбы

Summary

Ruslan Kadyrbekov – Master-Teacher Kazakh National Pedagogical University named Abay,
Talgat Zhamanbalin – from 2-year undergraduate, Kazakh National Pedagogical University named Abay
«The method of technical-tactic preparation of actions of judo»

In this article examined to search to perfect methodologies technical-tactical preparation of judoists. There are works on given, that the named, basic idea to perfect mastery of judoists and psychological typology features and features of personality technically is to take into account physical preparation of judoists in the course of training process tactics and methods of fight of judo, development of functional abilities, physical qualities, formation of ability to competitive activity in wrestling according to the contents and a functional orientation various means and methods are used.

Keywords: equipment, methods of training and training, reception, tactics, assimilation of method of fight

УДК: 2368

СПОРТТАПСИХОДИАГНОСТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕМЕЛЕРДІҢ ТАҒАЙЫНДАЛУЫ МЕН ҚОЛДАНУЫ

А. А. Абсатова – Абай атындағы ҚазҰПУ магистранты,

А. Қабырғасыл – Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Денемәдениет және спорт мамандығының 1-курс студенті

Мақалада денешынықтыру мен спорттық қозғалыста жүзеге асырылып жатқан көптеген құбылыстар және оларды тек қоғамдық тәртіптерімен және қызығушылықтарымен біріктіріп түсінуге, спортта айқындалатын кейбір заңдылықтар қарастырылады. Мысалы, адамның сезімталдығы, төзімділігі, зейіні және т. б. сияқты спортта айқындалатын қасиеттері басқада (оператор, диспетчер, ұшқыш және т. б.) мамандықтар қатарында кәсіби бейімделуінің бұлжымасталабы болып табылады. Бұл көзқарастан қарағанда, өз оқушыларын бақылап зерттейтін денешынықтыру ұстазы да, балалармен жасөспірім спорт мектебінің бапкері де, спорт және денешынықтыру саласындағы басқа да тәжірибе жүйескерлері де мамандыққа қызығушылықтарымен қоғамдық тәртіптерімен үйлестіруге және өз тәрбиеленушілеріне, олардың мүмкіндіктері толық ашылатын, күш-жұмсаудың перспективті саласын тандауға көмек беруі керек.

Тірек сөздер: денешынықтыру, қозғалыс, спорт секциялары, психодиагностикалық әдістер, психикалық күйлер, жеке ерекшеліктер, тұлға, мінез

Денешынықтыру мен спорт бөлек те, біріккен байланыстармен қатынастар жүйесінде дамиды. Сондықтан денешынықтыру мен спорттық қозғалыста жүзеге асырылып жатқан көптеген құбылыстар тереңілеумен тикмағынағат болып табылады, және оларды тек қоғамдық тәртіптерімен және қызығушылықтарымен біріктіріп түсінуге болады. Спортта айқындалатын кейбір заңдылықтар адам әрекетінің басқа жақтарына ауыса алады. Мысалы, адамның сезімталдығы, төзімділігі, зейіні және т. б. сияқты спортта айқындалатын қасиеттері оператор, диспетчер, ұшқыш және т. б. мамандықтар қатарында кәсіби бейімделуінің бұлжымасталабы болып табылады. Бұл көзқарастан қарағанда, өз оқушыларын бақылап зерттейтін денешынықтыру ұстазы да, балалармен жасөспірімдер спорт мектебінің бапкері де, спорт және денешынықтыру саласындағы басқа да тәжірибе жүйескерлері де мамандыққа қызығушылықтарымен қоғамдық тәртіптерімен үйлестіруге және өз тәрбиеленушілеріне, олардың мүмкіндіктері толық ашылатын, күш-жұмсаудың перспективті саласын тандауға көмек беруі керек.

Спортта психодиагностикалық әдістерді қолдануының үш негізгі бағытына ажыратады.

1. Жаңадан келген (балана емесе жасөспірім) қандай спорт түрімен шұғылдануға лайықты болатынын анықтау

2. Жарысқа қатысқан кезде біртұтас болып шығатын спорттық жұмыс құрастыру (спортселекциясы). Қазір ғуақытта жоғарғы лига топтарының көбісінің штатына арнайы селекционер-бапкерлер енгізілген, олар төменгі лигалардың топтарынан, өзінің психикалық, физиологиялық және физикалық қасиеттері бойынша, жоғарғы лига ойыншысы (спортшысы) орнына талапкер болатын спортшыларды таңдайды.

3. Біліктілігі бірдей жоғары деңгейлі спортшыларды таңдау (топты жинақтау), мысалы оларды ұлттық олимпиялық құрамаға қосу үшін.

Кеңестік дәуірдің алдыңғы қатарлы мамандарының (В.М. Зациорский, Н.Ж. Булгакова, В.П. Филин, М.Я. Набатникова және т.б.), ескеруі бойынша таңдау мәселесі негізгі төрт мақсаттарды шешумен байланысты:

1. Модельдік сипаттамалардың анықтау – спортшының психологиялық қасиеттеріне және тұлғаның психологиялық құрылымына өз талаптары бар болатын спорт түрінің спортограммасы.

2. Болжау – спорттағы не өзекті мәселелердің бірі, психологиялық таңдау мен тығыз байланысты болады.

3. Таңдау тиімділігін арттыру, бұл спорттағы психодиагностика әдістемелері мен тікелей байланысты: кез-келген әдістемесі спортограммасының мағынасына ғұрлым анық болса, таңдау тиімділігі соғұрлым тиімді болады.

4. Таңдау ұйымдастыруын жақсарту (әдетте таңдау мен спорт бағдарлауы бірнеше жыл бойы өткізіледі, өйткені жеке тұлғаның кем дегенде екі сипаттамасының анықтау қажет: біріншіден, оның оқу процесіндегі жетістіліктері, екіншіден, оның болашақта болатын, барлық мүмкін болатын қиындатылған жағдайларда, экстремалдық жағдайларды қосалғанда, нақты жағдайлардағы әрекеттерінің тиімділігі).

Ұстаз өзінің тәжірибелік әрекетінің барысында таңдаудың барлық түрлері мен кездесуге және жоғарыда аталған мәселелердің барлығын шешуге мәжбүр болады. Егер ойымыз даспорттағы психологиялық таңдаудың барлық сатылары не естесек, онда таңдаудың түр-түрлерін жоғарыда аталған мәселелерді шешуімен нақты байланыстыруға болады.

Спорт бағдарлауының мақсаттарын шешу бірінші сатысында, спорт түрлерінің топтарының спортограммаларымен сәйкес құрастырылған, спортшылардың психологиялық қызығарлықтарының модельдік сипаттамаларына негізделеді. Бұл сатыда жас спортшылардың спорт түрлерінің белгілі тобында спорт әрекетінің табыстылығын болжайтын қабілеттіліктері анықталады, мысалы, циклдік, ациклдік, спорт жекпе-жектік, спортойындық. Бұл алаңдардың спорт түрлері бойынша бірінші сатыда бөлу – жөнсіз. Психологиялық таңдаудың бірінші сатыдағы қиындығы – жас спортшының спорт түрлерінің тобына деген кез-келген мүмкіндіктерін дұрыс анықтау. Осы мәселені шешуде ұстазға осы мақалада берілген психодиагностика әдістемелері көмек көрсетеді.

Спортқа іріктеу мақсаттарын шешудің екінші сатысында, бөлек спорт түрлерінің әрқайсысының талаптарымен сәйкес құрастырылған, спортшылардың психологиялық қызығарлықтарының модельдік сипаттамаларына негізделеді. Мысалы, *бірінші сатыда* біз, бала өзінің психологиялық көрсеткіштері – жеделдік және сенсорлық қызығарлықтарының нақтылығы, жүйке жүйесінің қозғалыстығы, оперативтік ойлау, зейіннің бөлінуі және т.б. бойынша, спортойындармен немесе спорт жекпе-жектері мен айналасуға қабілетті деп анықталады.

Екінші сатыда, біз баланы нақты анықталған спортойындарының (футбол, баскетбол, хоккей, волейбол, теннис және т.б.) немесе спорт жекпе-жектердің (бокс, күрес, семсерлесу) түрі үшін таңдауымыз қажет. Бұны – бастапқы психологиялық іріктеу деп атауға болады. Ал кейінгі таңдау дегеніміз, үмітті жас спортшылардың жоғарғы лига топтарына таңдау.

Бұл біраз қиындау мәселе, үйткені спортшының белгілі бір спорт түрі мен айналысуына спецификалық психологиялық қабілеттіліктерінен бөлек, оның қайсарлығы, эмоционалды, интеллектуалды және сенсорлық сипаттамаларының даму деңгейін, оның жеке әлеуметтік-жеке қызығарлықтарының анықтау қажет. Яғни, осы сатыда, спортшының кез-келген спорт түріне қатысуының табыстылығын болжау мақсаты мәнді түрде шешіледі.

Үшінші сатысында маңызды жарыстарға қатысу үшін топтарға сенімді спортшыларды таңдаудың мақсаттарын шешу, спортшының жарыстың экстремалдық жағдайларында жүзеге асырылатын, жеке болжамды модельдік психологиялық сипаттамаларына негізделеді.

Үшінші сатының негізгі сатылардың бірі болып табылады, оның маңыздылығы халықаралық жарыстарға, ұйымдармен мекемелердің құраматоптарын құрастырғанда, спортшылардың ұлттық олимпиялық құрамаға таңдау екендігін анықтау. Таңдаудың үшінші сатысының тиімділігі – бапкер-ұстаздың психологиялық дайындығы, білімпаздығы және интуициясының көрсеткіші болып табылады, ол психодиагностиканың әдістемелерін дұрыс таңдауының, өмірдегі және спорттағы әртүрлі жағдайларда спортшылардың тұлғаларын бақылаудың негізіндетопқа тәуелділіктерінің арасына сенімділерін таңдайды.

Ең тәжірибелі бапкер-ұстаздардың тәжірибесіндегі таңдаудың үшінші сатысының тиімділігі бірінші және екінші сатыларындағы психологиялық таңдаулардың тиімділігімен тығыз байланысты болатынын көрсетеді. Яғни, үшінші сатыдағы таңдау бірінші және екінші сатылардың таңдауының негіздеу мүмкіндігін береді. Және керісінше, бірінші сатының тиімділігіне ғұрлым жоғары болса, психологиялық таңдаудың екінші және үшінші сатылар

дың тиімлігі десе оғұрлым жоғары болады.

Біз тандаудың түрлерін, мақсаттарын және сатыларын қысқаша қарастырдық. Бірақ сұрақтың мәні – қандай әбіресепті шешу үшін, тандаудың қандай да бір сатысында психодиагностиканың қандай әдістемелерін қолдану керек. Кеңес психологтарының зерттеулерінен шығатыны – топты құрастыру және спорттың іріктеу мәселелерін шешу үшін, тандаудың екінші және үшінші сатыларында жас спортшылардың жеке және әлеуметтік-жеке ерекшеліктерінің анықтау үшін әдістемелерді ұсыну қажет. Сонымен қатар, спортшының жеке және әлеуметтік-жеке ерекшеліктері – ең консервативті сипаттамалары екендігін, және де олар тез уақытты флуктуацияларға ең азшалдығы анық ескеру қажет.

Психологиялық сипаттамалар – қайсарлы, интеллектуалды, эмоционалды және сенсорлы – спортшы психологиясының қозғалмалы элементтері. Сондықтан тандаудың барлық сатыларының мақсаттарына жету үшін осы сипаттамаларының психодиагностикасы көбіне қысқа уақыт аралығында жүзеге асырылуы мүмкін. Басты мақсат – қолданбалы әдістемелер спорттың кез-келген түрі үшін стандартталған және унифицирленген болуы керек, стандартты жағдайларда жүргізілуі тиіс. Спортшының психологиясы туралы дұрыс білімді тек зерттеулердің амықасы бері алады, және де жарыстың экстремалды жағдайларда оның әрекетін болжай алады.

Психикалық күйлер – спортшы психологиясының қозғалмалы элементі. Спортшының психикалық күйінің білікті психодиагностикасы оның жарыстағы сенімділігін анықтап, экстремалды жағдайларда оның әрекетін болжай алады, оның жарыс алдындағы дайындығына өзгерістер енгізе алады.

Мақалада келтірілген, психикалық күйдің психодиагностикалық әдістемелері, ұстазға спортшыларды алаңдаушылық, қозғыштық немесе бояулық дәрежесі бойынша олардың анық бөлуге, олардың жауынгерлік әзірлігін, старттық көңілсіздігін немесе «старт алдындағы қалтырауын» және т.б. спортшының күйлерін анықтауға көмек береді. Бұл мәселе А.Ц. Пуниенің бекітерінде жан-жақты қарастырылған [1].

Ең жақсы әдістеменің өзін де спортшының жекетұлғасының жан-жақты психологиялық сипаттамасын бері ала майтыны туралы білу керек. Ол тек қана аз бөлігін, оның психологиялық мүмкіндіктерінің қандай біршегін, оның тұлғасын, қасиеттерін, күйінің қандайды. Сондықтан спортшының тұлғасын зерттеудің тек қана жүйелік, кешенді көзқарасы ұстазды спортшы психологиясының нақты сипаттамасына жеткізе алады. Ұстаз, көптеген әдістемелерді қолдануды үйрену керек, оларды білікті әрі сауатты түсінуге керек, сонымен қатар спортшының әсіресе жас спортшының жекетұлғасы – бұл өте күрделі құбылыс екендігін, және оны бағалау кезінде қателіктер болмауы тиіс екендігі туралы әрқашан ойлау керек.

Сонымен қатар, олар бір қабілеттер мен мүмкіндіктер өзгеріссіз қалмайтынын ескерте саяу қажет. Олар әрқашан өзгереді. Неміс философы И.В. Гётенің айтқаны сөздерін келтірсек: «табиғаттың жаңа пішіндерді жасайды, сондықтан қазір бар болғаны бұрын ешқашан болмаған, және де бұрын болғаны ешқашан қайтарылмайды» [2]. Бұл сөздерді ұстаз әрқашан ескерте саяу маңызды: тек қана психологиялық білімдер мен терен қамтылған ұстаздық палынына қарқасында, спорттағы психологиялық тандау мәселесі табысты шешіле алады. Және де спорттағы психодиагностиканың ұсынылатын әдістемелері ұстазға көмек енгізеді.

Психодиагностикалық материалдар ұстазға оның оқу және тәрбиелік жұмысында, жаттығу сабақтарының ұйымдастыруда және тәрбиелеуде жеке күтімді қамтамасыз ету де көптеген көмек көрсете алады.

Оқыту барысында бақыланатын спортшының ескерте саяу қабілетінің, ойлаудың, зейінінің дамуы туралы мәліметтер оның сана жағынан дамуының тиімді жолдарының анықтауға, оқу материалдарын жақсы игеруге көмек береді. Спорттық жаттықтыруда спортшының жеке ерекшеліктерін білу – олартық жаттықтыруды болдырмау жолы, жоғарғы нәтижеге жету жолы.

Психодиагностикалық мәлімет сонымен қатар, тәрбиелеу және оқыту эффектісін сипаттайтын, уақыттыл түзетулер енгізу мүмкіндігін беретін кері байланыс құралы ретінде пайдалана алады.

Интеллектуалды дамудың негізгі факторларын (мнемикалық, логикалық және т.б.) бағалаған Б.Г. Ананьев (1968) интеллектоның функционалдық құрамдарының қарым-қатынастарында әсетінін көрсетті. Интеллекттің функционалдық құрылымының ішіндегі өзгерістер оның әрбір функциясындағы өзгерістерге әсерін тигізетіні ашылды. Бұл педагогикалық психология үшін, оқу процессін жетілдіру үшін ең маңызды мәлімет [3].

Осындай мәліметтердің маңызы Г. Айзенктің (1972) интеллектуалды айырмашылықтардың фундаменталды негізі болып ойлау процесстерінің жылдамдығының сипаттамасы болатыны туралы қате ұсыныстарымен салыстырғанда көрінеді.

Кәсіби бағытталуда, кәсіби тандауда, оқу-тәрбиелеу процессінде бірдей психодиагностикалық әдістемелер қолданыла алады. Барлығы оларды қолдану мақсатына байланысты болады. Олардың қарапайым классификациясы келесі түрде болуы мүмкін (1-кесте).

1-кесте. Психодиагностикалық әдістемелер

Бағытталуы, зерттеу саласы	Қолдану формасы	Қолдану тәсілдері
----------------------------	-----------------	-------------------

Бағытталуы, қызуғышылықтары	Бақылау	Аналитикалықтесттер
Жекеәдістемелер	Әңгімелесу	Синтетикалықтесттер
Социометрия	Сауалнама	Кешендікәдістемелер(кәсібиәрекеттердіңмодельдеушітолықкомпоненттері)
Психикалықпроцесстер	Социометрикалықәдістемелер	Психодиагностиканыңзартылғанәдістемелері(бірнешереттіктестілеуденкейінәртүрліфакторлардыңәсері, білімберу, бейімделу)
Шығармашылыққабілеттіліктер	Бланктіктесттер	
Жалпыбіліктілік, кәсібибілімдер, икемдіктер	Аппаратуралықтесттер	
Психофизиологиялықорта, типологиялықерекшеліктер	Жаттығуқұрылғылардатексеру	
Координацияжәнеқимылдардыңдәлдігі, тырысумөлшерлігі, психомоторика	Арнайыбақылауфизикалықжаттығулар	
Көзбеншамалау, кеңістіктегіінысаналар	Кешендіәдістемелер(соныменқатарөзінефизикалық, биохимиялықжәнебасқадаөлшемдердіқосады)	
Эмоционалды-қайсарлықорта, эмоционалдытұрақтылық		
Психикалықкүйлер		

Жекеерекшеліктерді, тұлғамінезін, күйлерінзерттеугебағытталғаныбойынша:

- бағытталуын, қызығушылықтарынзерттеуәдістемелері(К.Р.Платоновтыңтұлғакартасыжәнет.б.);
- тұлғаныңқұрылымдықкомпоненттерінсипаттайтын, жекетұлғалықәдістемелер(К.Р.Платоновтыңтұлғакартасы, Айзенксауалнамаларыжәнет.б.);
- социометрия(қоғамдыққатынастаржүйесіндеспортшыныңтұлғасынзерттеу);
- ойлауерекшеліктерінзерттеуәдістемелері;
- мінездің, психиканыңпатологиялықерекшеліктерінзерттеуүшінәдістемелер;
- шығармашылықерекшеліктерінзерттеуәдістемелері(мәліметтерРоршахбойыншатестілеунәтижелеріненжәнет.б. алынуыүмкін);
- жалпыбіліктілік, кәсібибілімдер, дағдылар(ойлаупроцесстерінзерттеугеарналғанәдістемелерініңкөбісі);
- ;
- психикалықпроцесстердізерттеуүшінәдістемелер:естесактауқабілетін;
- назараудару, қабылдаужәнет.б.(бланктікжәнеаппаратуралықтесттер);
- психомоторлықпроцесстердізерттеуүшінәдістемелер, қимылдардыңкоординациясыжәнедәлдігі(суппорттар, координацияөлшеуіштері, арнайыфизикалықжаттығулар);
- психофизиологиялықәдістемелер(сенсомоторлықреакциялардызерттеугеарналғанаппараттар, психофизиологиялықжәнеэлектрофизиологиялықәдістемелер);
- көзөлшеуішін, кеңістіктегісипаттардыбағалаудыңдәлдігінзерттеу(бланктікжәнеаппаратуралықтесттер);
- эмоционалды-еріктікөрісін, еріктіктұрақтылығынзерттеу(кейдефизиологиялықжәнебиохимиялықөлшеуіштердіқолданатын, кешендіәдістемелер);
- психикалықкүйлердібағалау(Спилбергер-Ханинсауалнамалары).

Қолдануформасыбойынша:

- бақылау(табиғижағдайынданемесетестілеубарысындақынжағдайлардыжасау);
- әңгімелесу(жекешежәнетоптық);
- сауалнамаларменсұрақтар(ашықжәнежабық);
- социометрикалықәдістемелер;
- бланктіктестілердіқолдану(жекежәнетоптық);
- аппараттықтестілердіқолдану(жекежәнетоптық);
- тренажерларменжаттығуқұрылғылардатексеру;
- арнайыбақылауфизикалықжаттығулар(тезділігін, назарын, оперативтікжадын, координациясынжәнеқимылдардыңдәлдігінжәнет.б.зерттеуүшін);

■ кешенді әдістемелер (қозғалыс әрекетті, физиологиялық, электрофизиологиялық және басқа өлшеуіштерді қосатын).

Қолдану тәсілдері бойынша:

■ аналитикалық тестілер (жеке психикалық процесстерді, қасиеттерді, функционалдық көрсеткіштерді бағалау үшін);

■ синтетикалық тестілер (сипаттамалардың топтарына бағытталған);

■ кешенді әдістемелер (әрекеттің маңызды компоненттерін пішіндейтін);

■ ұзартылған әдістемелер (көп ретті тестілеу, соның ішінде әртүрлі факторлар әсерінің астында, оқу және жаттығу, бейімделу сатылары).

Осы әдістемелер психодиагностиканың негізгі үш объектісін зерттеуге бағытталған: спортшы тұлғасын, оның спорттық әрекетін және өзара қатынастарын.

Өз кезегінде спортшының тұлғасы үш маңызды аспектілері бойынша сипатталады: тұлғалық процесстер, тұлғаның күйлері және сипаттамалары. Спорттық әрекет білімдермен дағдыларға үйрету жағынан (оқыту) спорттық шеберлігін арттыру әрекеті (жаттықтыру) және спорттық әрекеттердің барлығының негізі болып табылатын жағдайлар суретінде қарастырылады. Өзара қатынасы бірінші деңгейде тұлғааралық күйде зерттеледі. Бар болған әдістемелер спортшы мен оның бапкерінің, бір спорттық ұжым мүшелерінің арасындағы тұлғааралық қатынасты зерттеуге бағытталған, сонымен қатар жарысу шарттарында бәсекелестердің арасында қарастырылады.

Психодиагностикалық әдістемелерген қойылатын талаптар

Таңдау мәселесі бойынша мәліметтердің нәтижелі, кәсіби қасиеттерді бағалау үшін қолданылатын әдістер мен тестілерге қойылатын талаптардың тізімін біріктірейік және атап өтейік.

Прогностикалық (болжау) құндылығы. Зерттелетін тұлғалардың таңдалған кәсіби әрекетте келешектегі табыстарда зерттеу нәтижелері өзінің маңызын тапсындғенталабында көзделеді. Тестінің құндылығы әдеттегідей, оны орындау нәтижелерінің және оларды болжау үшін тест қолданылатын сыртқы критерийлерінің корреляция коэффициентімен өлшенеді. Тест құндылығы 0,20-0,50 коэффициентімен сипатталатын тестілерді қолдануға болады.

Тексерілетін әрбір тұлғаның нәтижелерінің сенімділігі мен тұрақтылығы. Сенімділіктің жеткіліктілігі осы тестінің нәтижесін сандық бағалаудың тұрақты нәтижесі ретінде қолдану мүмкіндігі үшін қажет болады. Сенімділік бір тест бойынша алынған нәтижелердің бөлектізімдерінің арасындағы корреляция коэффициентімен өлшенеді. Кейбір кездерде, аталмыш тақ-жұптестішкі сенімділік коэффициенті келесідей анықталады: тақжұмыс сатылары барысында анықталған нәтижелер сомалары мен жұп жұмыс сатылары барысында анықталған нәтижелер сомаларының арасындағы корреляциясы. Тестілердің сенімділігі әдеттегідей оның зақтылығы мен артады. Сенімділік коэффициентінің минималды мүмкін болатын мәні ретінде 0,7 санын қарастыру керек.

Ғылымдық, негізділік және сенімділік. Тестінің қолдану профессиограмманың қандай да бір анықталған сипаттамаларынан негізделуі қажет. Зерттелуге қандай сипаттамашалдық қаны, және нәтижесі оны бағалауға жеткені белгілі болуы керек. Алынған мәліметтер ғылыми талдаудан өтуі керек, және белгілі ғылыми ережелерімен байланысты түсіндірілуі тиіс.

Бірегейлік пен дифференцирлік. Әдістеме белгілі бір сипатқа, қасиетке немесе қасиеттер тобына бағытталуы керек. Таңдалған тестінің нәтижелерімен басқа қасиеттерді зерттеуге бағытталған басқа тестінің нәтижелері арасында корреляция аз да болғаны жөн.

Тест бағалауға бағытталған қасиеттерге тән болуы, қолданылатын тестінің және зерттелетін әрекет саласының нолардың психологиялық құрылымына қатысты ортақтығы.

Тестінің көбінесе стандарттауымен сипатталатын әділдігі. Тексерудің шарттары бойынша тест нәтижесін сыртқы факторлар әсерін тигізбеуі керек (экспериментатордың жеке ерекшеліктері, тексерілетін тұлғаның көңіл күйі, аппаратура қателері және т.б.). Экспериментаторының жалған пікірлілігі болмауы керек, әсіресе тестілеу нәтижелерін жазу кезінде. Әрбір тест бойынша арнайы нұсқаулар дайындалуы қажет. Олардың ішінде экспериментатор мен тексерушіне айтып не істеу қажет екені анықталуы керек.

Деректілік. Әділ сандық көлшемдер келтірілуі тиіс. Тестілердің сандық бағалау әдістемелерінің педагогикалық бақылау мәліметтерімен, мінездемелермен сауалнамалар мәліметтерінің талдауымен байланыстылығы.

Тиімді сыртқы критерийлерінің бар болуы (яғни тәжірибе жүзіндегі критерийлер). Тестілердің қолжетімділігімен, қарапайымдылығымен және жасау тезділігімен, көпшілігімен, қатысушылардың шектеулі санымен қолданылатындығымен сипатталатындығы, зерттеудің тиімділігін арттырады.

1 Пуни А.Ц. «Психология физического воспитания и спорта» – М.: ИФК Учебник для техникумов физической культуры, 1979.

2 http://kk.wikipedia.org/w/index.php?title=Йоганн_Вольфганг_фон_Гёте&oldid=2248473.

3 Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды, 1 и 2 тт. – М.: Педагогика, 1980.

Резюме

Алия Абсатова – магистр-преподаватель КазНПУ им. Абая,
Айгерим Кабдрасыл – студент 1-курса специальности Физическая культура и спорт КазНПУ им. Абая
«Назначение и применение психодиагностических методик в спорте»

В статье рассматриваются многие процессы и явления, происходящие в физкультурном и спортивном движении, имеют глубокий социальный смысл, и понять их можно только в единстве интересов и потребностей общества. С другой стороны, некоторые закономерности, выявляемые в спорте, могут быть перенесены на другие стороны деятельности человека. Например, такие свойства человека, как быстрота реакций, выносливость, внимание и др., выявляемые в спорте, являются неслучайным условием профессиональной адаптации в ряде профессий – оператора, диспетчера, летчика и т. д. С этой точки зрения и учитель физической культуры, и тренер детско-юношеской спортивной школы, и другие практически работающие в области физической культуры и спорта, наблюдающие и изучающие своих учеников, должны сочетать профессиональные интересы с потребностью общества помогать своим питомцам определить перспективную область применения сил, в которой наиболее полно могут раскрыться их способности.

Ключевые слова: физическая культура, движение, спортивные секции, психодиагностические методики, психическое состояние, личностные особенности, личность, характер

Summary

Alia Absatova – Master-Teacher Kazakh National Pedagogical University named Abay,
Aygerim Kabdrasyil – student 1-course specialty Physical Education and Sport,
Kazakh National Pedagogical University named Abay
«Purpose and application in sport diagnostics instruments»

This article discusses many of the processes and phenomena that occur in sports and sports movement have a deep social meaning, and to understand them is possible only in unity with the interests and needs of society. On the other hand, some patterns identified through sport can be transferred to other aspects of human activity. For example, properties such as a person's reaction time, endurance, focus, etc., revealed in the sport are indispensable for professional adaptation in a number of professions – operator, controller, pilot, etc. From this point of view, and a teacher of physical education, and a coach of youth sports schools and other practitioners in the field of physical culture and sport, too, observe and study their students must combine their professional interests and needs of the society and help their students identify promising fields of application of force, which can be most fully reveal their abilities.

Keywords: physical training, movement, sports clubs, diagnostics instruments, mental states, personality traits, personality, character

УДК.: 514.763.53:519.633.2:539.378

МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ПОВЕДЕНИЯ РАЗЛИЧНЫХ КОНСТРУКЦИЙ ИЗ АЛЮМИНИЯ, МЕДИ, СТАЛИ ПОД НАГРУЗКОЙ

Искендер Козубай – преподаватель кафедры «Физика», старший преподаватель кафедры АиР, Кыргызский государственный технический университет им. И. Раззакова

Исследования закономерностей деформирования конструкционных материалов (металлов и их сплавов) при сложном нагружении имеют принципиальное значение как точное знание фундаментальных основ теории упругости, так и в плане практических приложений, связанных с прочностью и расчетами конструкций и аппаратов новой техники, подверженных воздействию нагрузок. Эти задачи изучены еще недостаточно. Численное моделирование является важной составной частью исследований, как на стадии формулировки и изучения моделей деформирования сплошных сред, так и на стадии их анализа и расчета прочности конкретных конструктивных элементов конструкционных материалов.

Ключевые слова: тензор Коши, тензор вращения, перемещение, деформированное состояние, кручение, изгиб, растяжение, сжатие

В данной статье показано, что тензор деформации Коши для алюминия, стали и меди является характеристикой деформированного состояния при больших деформациях [1].

Теоретические аспекты решения статических краевых задач.

Внутри традиционного подхода к решению статических краевых задач строго исследуются аксиомы равновесия. Приведем способ определения компонент перемещения по известным компонентам деформации.

Следуя Чезаро [2], допустим, что в области V заданы компоненты деформации ϵ_{ij} . Вектор относительно перемещения

$$du_i = u_{i,j} dx_j \quad (1)$$

представим в виде

$$du_i = u_{i,j} dx_j = (\varepsilon_{ij} + \omega_{ij}) dx_j, \quad (2)$$

где

$$\varepsilon_{ij} = \frac{1}{2} (u_{i,j} + u_{j,i}), \omega_{ij} = \frac{1}{2} (u_{i,j} - u_{j,i}).$$

Отметим, что величины ε_{ij} и ω_{ij} связаны между собой соотношением

$$\omega_{ij,k} = \varepsilon_{ki,j} - \varepsilon_{kj,i} \quad (3)$$

Проинтегрируем (2) по какой-либо линии l , лежащей в области V . Пусть x^0 начальная точка линии, а x — произвольная ее точка

$$u_i(x) = u_i(x^0) + \int_l \varepsilon_{ij}(y) dy_j + \int_l \omega_{ij}(y) dy_j. \quad (4)$$

Интегрирование по частям последнего интеграла в правой части этого выражения дает

$$\int_l \omega_{ij}(y) dy_j = \omega_{ij}(x^0)(x_j - x_j^0) + \int_l (x_j - y_j) \omega_{ij,k}(y) dy_k. \quad (5)$$

Подставим это в предыдущее выражение и, учитывая (3), напомним полученное в виде

$$u_i(x) = u_i(x^0) + \omega_{ij}(x^0)(x_j - x_j^0) + \int_l (\varepsilon_{ik}(y) + (x_j - y_j)(\varepsilon_{k,ij}(y) - \varepsilon_{k,ji}(y))) dy_k \quad (6)$$

где $u_i(x^0)$, $\omega_{ij}(x^0)$ — постоянные интегрирования. Им можно придать произвольные, в том числе и равные нулю, значения.

В некоторых случаях более удобно пользоваться не этой формулой, а ее преобразованным видом [2]. Для преобразования (6) к виду, в котором оно будет содержать компоненты напряжения, воспользуемся следующим представлением обобщенного закона Гука

$$\varepsilon_{ij} = \frac{1}{E} (-\nu \delta_{ij} \sigma_{kk} + (1 + \nu) \sigma_{ij}). \quad (7)$$

Отсюда легко определить

$$\varepsilon_{k,ij} - \varepsilon_{k,ji} = \frac{1}{E} (\nu (\delta_{ki} \sigma_{tt,j} - \delta_{kj} \sigma_{tt,i}) + (1 + \nu) (\sigma_{ki,j} - \sigma_{kj,i})).$$

Подставляя это в выражение (6), имеем

$$u_i(x) = u_i(x^0) + \omega_{ij}(x^0)(x_j - x_j^0) + \frac{1}{E} \int_l (-\nu \delta_{ik} \sigma_{tt} + (1 + \nu) \sigma_{ik} + (x_j - y_j)(-\nu (\delta_{ki} \sigma_{tt,j} - \delta_{kj} \sigma_{tt,i}) + (1 + \nu) (\sigma_{ki,j} - \sigma_{kj,i}))) dy_k. \quad (8)$$

В этом выражении $u_i(x^0)$, $\omega_{ij}(x^0)$, также как и (6), произвольные постоянные.

Найдем во внутренних точках прямоугольной плиты напряжения, деформации и создавшие их перемещения. В [1] для рассматриваемой постановки статической краевой задачи приводится решение

$$\sigma_{ij} = \delta_{i2} \delta_{j2} c x_3, x_i \in V \quad (9)$$

Функции перемещений можно определить, внося (9) в (8)

$$u_i = \frac{1}{E} \int_l c (-\nu \delta_{ik} x_3 + (1 + \nu) \delta_{i2} \delta_{k2} x_3 + (x_j - y_j)(-\nu (\delta_{ki} \delta_{3j} - \delta_{kj} \delta_{3i}) + (1 + \nu) \delta_{k2} (\delta_{i2} \delta_{3j} - \delta_{j2} \delta_{3i}))) dy_k, x_i \in V$$

Интегрируя это выражение, находим

$$u_i(x) = -c (\delta_{i1} \nu x_3 (x_1 - x_1^0) - \delta_{i2} x_3 (x_2 - x_2^0) + \delta_{i3} (x_2^2 + \nu (x_3^2 - x_1^2) - x_2^0 (2x_2 - x_2^0) - \nu ((x_3^0)^2 - x_1^0 (2x_1 - x_1^0)))) / 2 / E, x_i \in V \quad (10)$$

где x_i^0 — любая фиксированная точка области V . Приведем развернутый вид функций (8):

$$u_1(x) = -cvx_3(x_1 - x_1^0)/E, x_i \in V$$

$$u_2(x) = cx_3(x_2 - x_2^0)/E, x_i \in V$$

$$u_3(x) = -c((x_2^2 + v(x_3^2 - x_1^2) - x_2^0(2x_2 - x_2^0) - v((x_3^0)^2 - x_1^0(2x_1 - x_1^0)))/(2E), x_i \in V$$

Функции (10) удовлетворяют уравнениям равновесия в форме Навье.

Наконец, из поля перемещений (10) определим компоненты деформации и вращения

$$\varepsilon_{ij} = cx_3(-v(\delta_{i1}\delta_{j1} + \delta_{i3}\delta_{j3}) + \delta_{i2}\delta_{j2})/E, x_i \in V \quad (11)$$

$$\omega_{ij} = -c(v(x_1 - x_1^0)(\delta_{i1}\delta_{j3} - \delta_{i3}\delta_{j1}) - (x_2 - x_2^0)(\delta_{i2}\delta_{j3} - \delta_{i3}\delta_{j2}))/E, x_i \in V \quad (12)$$

Пополученным здесь выражениям в любой точке находящегося в равновесии в области V тела можно определить компоненты напряжения, деформации и вращения. Особо отметим то, что во всех выражениях (9)–(12) используются координаты только области V .

Расчеты напряженно-деформированного состояния конструкций

В декартовой системе координат, ось которой обозначим через x_1, x_2, x_3 , деформированное тело занимает область $V: 2 \leq x_1 \leq 4, \pi/6 \leq x_2 \leq \pi/3, 2\pi/3 \leq x_3 \leq 5\pi/6$

Ну как же Вы без схемы текст приводите.

Используя формулы Чезаро [1], находим это поле в виде

$$u_1(x_1, x_2, x_3) = u_1(x_1^0, x_2^0, x_3^0) + \omega_{12}(x_1^0, x_2^0, x_3^0)(x_2 - x_2^0) +$$

$$+ \omega_{13}(x_1^0, x_2^0, x_3^0)(x_3 - x_3^0) + cx_1 \sin x_2 \cos x_3$$

$$u_2(x_1, x_2, x_3) = u_2(x_1^0, x_2^0, x_3^0) + \omega_{21}(x_1^0, x_2^0, x_3^0)(x_1 - x_1^0) +$$

$$+ \omega_{23}(x_1^0, x_2^0, x_3^0)(x_3 - x_3^0) + cx_1 \sin x_2 \sin x_3 \quad (13)$$

$$u_3(x_1, x_2, x_3) = u_3(x_1^0, x_2^0, x_3^0) + \omega_{31}(x_1^0, x_2^0, x_3^0)(x_1 - x_1^0) +$$

$$+ \omega_{32}(x_1^0, x_2^0, x_3^0)(x_2 - x_2^0) + cx_1 \cos x_2,$$

где x_1^0, x_2^0, x_3^0 координаты начальной точки линии интегрирования. В качестве x_1^0, x_2^0, x_3^0 можно использовать координаты любой точки области V ,

$u_1(x_1^0, x_2^0, x_3^0), u_2(x_1^0, x_2^0, x_3^0), u_3(x_1^0, x_2^0, x_3^0)$ постоянные интегрирования, соответствующие параллельному переносу тела.

На рисунке 1 область V показана слева. Справа показаны преобразования области V в Matlab [3], соответствующей нагрузке $c = 0.28$ ГПа.

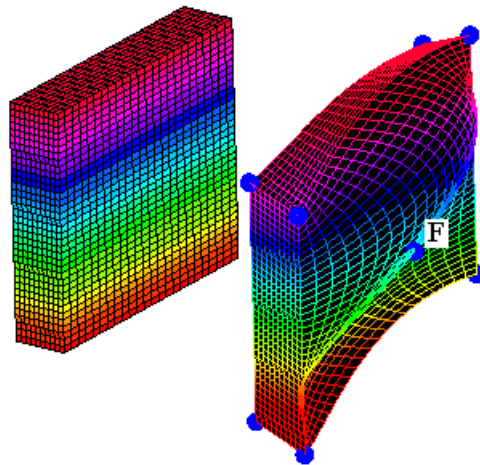

Рис. 1. Слева начальное состояние. Справа кручение при $c = 0.28$ ГПа.

Синей точкой F показано максимальное перемещение. Точка координатой

$$x_1 = 1.5120e+001 \text{ мм}, x_2 = 1.5708e+000 \text{ мм}, x_3 = 3.1416e+000 \text{ мм}$$

Тензор деформации для точки F :

$$\varepsilon_{i,j} = \begin{pmatrix} -2.1875e-001 & -8.5781e+000 & -8.5781e+000 \\ -8.5781e+000 & 0 & -1.1113e+000 \\ -8.5781e+000 & -1.1113e+000 & 0 \end{pmatrix}$$

Тензор напряжений для этой точки:

$$\sigma_{i,j} = \begin{pmatrix} -2.8000e-001 & -1.7145e-017 & -6.0008e-017 \\ -1.7145e-017 & 8.3987e-033 & -1.1200e+000 \\ -6.0008e-017 & -1.1200e+000 & 0 \end{pmatrix}$$

Тензор вращения:

$$\omega_{i,j} = \begin{pmatrix} 0 & 8.5781e+000 & 8.5781e+000 \\ -8.5781e+000 & 0 & 4.0750e-003 \\ -8.5781e+000 & -4.0750e-003 & 0 \end{pmatrix}$$

Нормальные напряжения:

$$\sigma_x = -2.8000e-001 \text{ МПа}$$

$$\sigma_y = 8.3987e-033 \text{ МПа}$$

$$\sigma_z = 0$$

Касательные напряжения:

$$\tau_{xy} = \tau_{yx}, \tau_{yz} = \tau_{zy}, \tau_{xz} = \tau_{zx},$$

$$\tau_{xy} = -1.7145e-017 \text{ МПа}, \tau_{xz} = -6.0008e-017 \text{ МПа}, \tau_{yz} = -1.1200e+000 \text{ МПа}$$

Перемещение:

$$u_x = -1.1120e+001 \text{ мм}, u_y = 1.3716e-016 \text{ мм}, u_z = 6.8580e-017 \text{ мм}$$

Результаты применения разработанного метода к различным материалам

Теперь рассмотрим конкретные конструкции стали, меди и алюминия. Результаты расчетов напряженно-деформированного состояния конструкций показаны в таблицах 1, 2, 3.

Таблица 1. Параметры для стали 35ХМЛ

σ_x	0	4.7619e-003	9.5238e-003	1.4286e-002	1.9048e-002	2.3810e-002	2.8571e-002	3.3333e-002
ε_x	0	4.7393e-003	9.4340e-003	1.4085e-002	1.8692e-002	2.3256e-002	2.7778e-002	3.2258e-002
c	0	0.01	0.02	0.03	0.04	0.05	0.06	0.07

Таблица 2. Параметры для меди МЗр

σ_x	0	9.0909e-003	1.8182e-002	2.7273e-002	3.6364e-002	4.5455e-002	5.4545e-002	6.3636e-002
ε_x	0	9.0090e-003	1.7857e-002	2.6549e-002	3.5088e-002	4.3478e-002	5.1724e-002	5.9829e-002
c	0	0.01	0.02	0.03	0.04	0.05	0.06	0.07

Таблица3.ПараметрыдляалюминияА995

σ_x	0	-1.4085e-002	-2.8169e-002	-4.2254e-002	-5.6338e-002	-7.0423e-002	-8.4507e-002	-9.8592e-002
ε_x	-1.3889e-002	-1.3889e-002	-2.7397e-002	-4.0541e-002	-5.3333e-002	-6.5789e-002	-7.7922e-002	-8.9744e-002
c	0	0.01	0.02	0.03	0.04	0.05	0.06	0.07

Сопоставлениерезультатоврасчетовдляразныхматериаловприведенонарис.2.

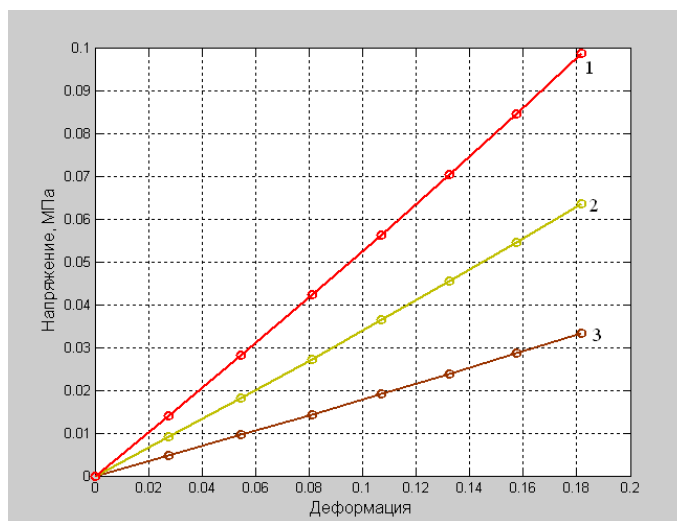

Рис.2.Графикнапряженно-деформированного состояния $\sigma_x = f(\varepsilon_x)$
(1-Алюминий,2-Медь,3-Сталь)дляточкиF.

Напряженно-деформированное состояние конструкций показано на рисунках 3,4,5. Синей точкой F показан о максимальное перемещение

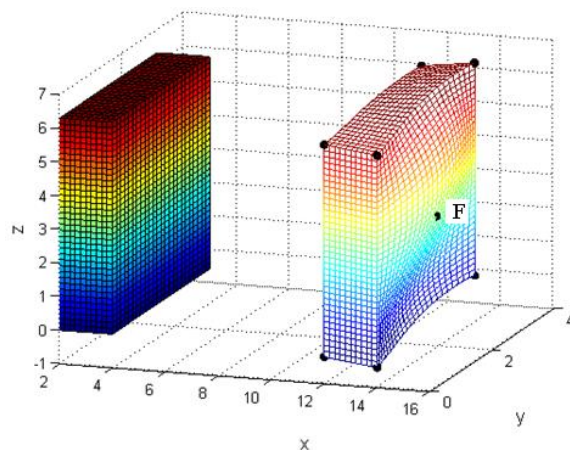

Рис.3. Слева начальное состояние. Справа кручение стали при $\sigma = 0.5 \text{ ГПа}$.

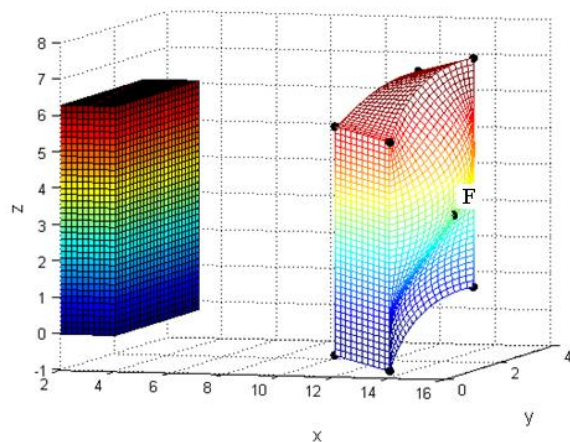

Рис.4. Кручение меди при $\sigma = 0.5 \text{ ГПа}$. Слева начальное состояние

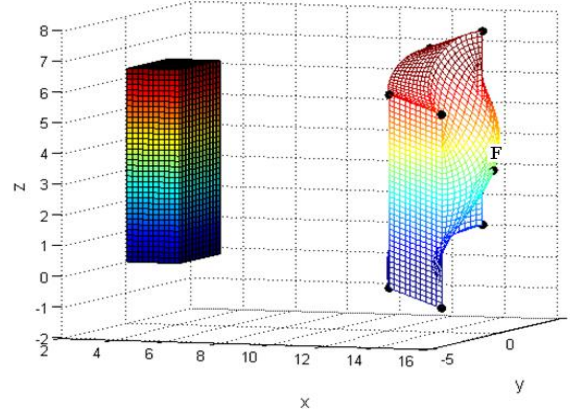

Рис.3. Кручение алюминия при $\sigma = 0.5 \text{ ГПа}$. Слева начальное состояние

Вывод:

Испытания образцов (алюминий, медь, сталь) на кручение могут использоваться для экспериментального построения определяющих соотношений материалов при больших деформациях.

В данной статье показано, что тензор деформации Коши, считающийся годным только для малых деформаций, на самом деле является полной характеристикой деформированного состояния при любых величинах деформаций. Это является важным достижением, имеющим большое значение для теории деформирования.

1 Дуйшеналиев Т.Б. О постановке и решении статической краевой задачи. – Бишкек, 2001. – С. 40-50.

2 Жакыпбек А.Б., Дуйшеналиев Т.Б. Новое воззрение на некоторые основы механики деформируемого тела. – Бишкек, 1999.

3 Дьяконов В.П. MATLAB 6. Учебный курс. – СПб.: Питер, 2001. – С. 158-165.

Summary

Iskender Kozubay - the teacher of Fizikachair, the Kyrgyz state technical university of I. Razzakov
«Mathematical modelling of behaviour of various designs from aluminium, copper, steel under loading»

Study regularities of deformation of structural materials (metals and alloys) under complex loading are essential both in terms of the fundamental of the theory of elasticity, and in terms of practical applications related to the strength calculations of structures and devices of fine equipment exposed to loads. These tasks are still insufficiently studied. Numerical simulation is an important part of research at the stage of formulation and study of deformation models of continuous media, and at the stage of analysis and calculations on the strength of concrete structural elements and structural materials.

Keywords: Cauchy tensor, the tensor of rotation, displacement, deformation, twisting, bending, stretching, compression

УДК 373.1.013:37.026.9.373.

ОРТА МЕКТЕПТЕРДЕ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІ

О.Тілеуберді – магистрант, Абай атындағы ҚазҰПУ,
А.Аршын – Әл-фараби атындағы ҚазҰУ, механика-математика факультеті,
информатика кафедрасы оқытушысы

Заманауи ақпараттық технологиялардың тез қарқынмен дамуы және оның білім беру саласымен интеграциялануы күн сайын дамып келеді. Біздің елімізде нақтыланған жүйелік пен дидактикалық және техникалық қорыту әрекеті мақсатындайындалған салалық бағдарламалық бейімдеу жұмыстарының ішінде, 80-90-шы жылдарда өткізілген оқу-зерттеу жұмыстары ерекше маңызға ие. Электрондық құрал саласындағы оқыту үрдісін қолдайтын жүйелік зерттеулер 30 жылдан бері зерттеліп келеді. Осы уақыт аралығында АҚШ, Канада, Англия, Франция, Жапония, Ресей секілді бірқатар елдерде ЭЕМ-нің саналуан түрлері негізделген оқыту бағытындағы көптеген компьютерлік жүйелер жасалды. Осыған байланысты білім беру үдерісінің апасына ақпараттық технологияларды пайдаланып жақсарту өзекті мәселеге айналууда, біз бұл мақаламызда орта білім беру мекемелерінде электрондық оқудың әдістемелік жүйесін жан-жақты қарастырдық.

Тірек сөздер: Ақпараттық технологиялар, компьютер, ақпараттық-қатынастық технологиялар, электрондық оқыту

Ақпараттық-қатынастық технологияның қолдану арқылы, ұлттық білім беру жүйесін бәсекеге қабілетті болатындай деңгейде дамыту, маңызды міндет болып отыр.

Қазіргі ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы кезінде, орта білім беретін оқу орындарының, оқу үдерісінің сапасы болашақ мұғалімнің кәсіби дайындығын атқару қатысты. Сол себепті ақпараттық-қатынастық технологиялар құралдарын педагогикалық іс-әрекетке кеңінен қолдана білу, мектеп мұғалімдерінің кәсіби дайындығына қолайлы талпаптар қатарына енеді.

Білім беру үдерісін қолдайтын, электрондық құралдар арасындағы жүйелі зерттеулердің 30 жылдық тарихы бар. Осы уақыт аралығында АҚШ-та, Канадада, Англияда, Францияда, Жапонияда және басқа мемлекеттерде оқыту мақсатында ақпараттық және қатынастық техниканың әртүрлі типтеріне бағытталған көптеген электрондық оқыту жүйелері жасап шығарылды.

Қоғамда ақпараттандыру, есептеу техникасы құралдары кеңінен таралуымен байланысты, оқу үдерісін ұйымдастыруға, сол сияқты білім берудің мазмұнын өзгертуге де елеулі қол жеткізді. Білім беру жүйесіндегі қайта құрулардың негізгі субъектісі – мұғалім. Қазіргі мектеп кеші ғырмашылықпен қарастырылған, жаңа педагогикалық технологияларды жетік меңгерген, мамандық шеберлігі қалыптасқан мұғалімдер қажет. Ол бірауақытта педагог-психолог және оқу үдерісін ұйымдастырушы технолог бола білуі керек. Компьютердің мүмкіндіктеріне кері еотырып, оқыту мәселелерін талдау жасасак, психологияның, педагогиканың іргелі оқыту теориясынан психологиялық-педагогикалық, әдістемелік мәселелер туындайды.

Орта мектепте электрондық оқытудың әдістемелік жүйесі, көптеген педагогикалық ізденістермен ғылыми-әдістемелік еңбектердің туындауының жандануына ықпал етеді. Электрондық оқытудың қазіргі қоғамдағы алатын орнын, ерекшеліктерін ғылыми-әдістемелік тұрғыдан негіздеуге арналған көптеген ғылыми зерттеу жұмыстары жүргізілуде.

Білім беру жүйесіндегі қайта құрулардың негізгі субъектісі – мұғалім. Қазіргі мектептерге, шығармашылыққа білеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жетік меңгерген, мамандық шеберлігі қалыптасқан мұғалімдер қажет. Ол бірауақытта педагог-психолог және оқу үдерісін ұйымдастырушы технолог бола білуі керек.

Электрондық оқытудың қазіргі қоғамдағы алатын орнын, ерекшеліктерін ғылыми-әдістемелік тұрғыдан негіздеуге арналған көптеген ғылыми зерттеу жұмыстары жүргізілуде. Қазіргі заманғы оқыту, оқушылардың интеллектуалдық ерекшеліктеріне сәйкес отырып, білім беруді қажет етеді.

Жаңа технологиялар-педагогтың мүмкіндігін күшейтетін құрал, бірақ ол мұғалімді алмастыра алмайды. Компьютер мүмкіндіктері, психология мен дидактика тұрғысынан талданып, керек кезінде педагогикалық талпаптарға сай қолданылуы керек. Электрондық оқыту программасының тек сыртқы эффектісін ғана негізге алмай, ішкі тәрбиелік және көпкөңіл бөлген дұрыс. Компьютердің графикалық мүмкіндігінің молдығы, дәрістік экспериментті бояулы суреттермен, сызбалармен, кестелермен байытатын ғана жолашады, оларды есеп шарттарына пайдалануға болады.

Электрондық оқытудың әдістемелік жүйесінде, мұғалім қосымша материалдар, әртүрлі анықтамалық мәлім еттерден ақпараттар беру үшін көрнекі құрал ретінде пайдалана алады. Мұндай мәліметтерге физикалық формулалар, физикалық шамалардың өлшем бірліктері, графиктер, схемалар, иллюстрациялар, физикалық құбылыстардың динамикалық бейнесі, тәжірибеге арналған құрылғылардың тізімі, аспаптардың сипаттамалары және т.б. жатқызуға болады.

Ендеше мұндай оқу құралдарымен жұмыс жасау оқушылардың алгоритмдік дүниетанымын қалыптастырады:

- өз әрекетін саналы түрде жоспарлайды;
- құбылыстарға модельдер құра біледі және т.б.

Орта мектептерге электрондық оқытудың әдістемелік жүйесін пайдалану, қазіргі кезеңдегі Қазақстанның білім беру жүйесіне, мәдениетіне елеулі әсер етіп, оқытудың инновациялық әдістерін дамыту үшін жағдай жасауға мүмкіндік беретіні белгілі. Бүгінгі күні қалыптасқан білім беру дидактикалық құралдарымен формаларының көптігі, оқу дерісінің дидактикалық тиімділігінен жоғары дәрежеге жеткізуге бағытталған. Сонымен қатар ақпараттық-іздістіру, тәжірибелік-зерттеу және өз бетінше жүргізілетін оқу қызметі, оқушының ақпараттың деңгейі мен оқу қызметіндегі әртүрлі әрекетінің түрлерінде, озық ақпараттық және қатынастық технологияның жеке құралдарын кешенді пайдалануда аса жоғары дидактикалық мақсатқа жетуге болады.

Сонымен қатар, оқытуда электрондық оқыту құралдарын пайдалану барысында визуалды және аудио ақпараттың қалыптасу тәсілі түбегейлі өзгеріске ұшырайды. Егерде оқытудың дәстүрлі көрнекілігі оқытылатын нысанның нақтылығына көңіл бөлсе, онда компьютерлік технологияны пайдалану барысында қандай да бір шынайы нысанның ғана емес, сондай-ақ, ғылыми заңдылықтардың, теориялардың, түсініктердің маңызды қасиеттерін динамикалық түрде түсіндіру мүмкін болмақ.

Электрондық оқыту құралдарының маңызды ерекшелігіне интербелсенділік, кері байланыстың болуы жатады. Кері байланыс мынадай үш тіктен тұрады: «педагог–электрондық оқыту құралдары–оқушы», он екі негізгі түрде болуға болады: ішкі және сыртқы.

Ішкі кері байланыс дегеніміз–оқушыға берілген жағдайдың оқушының ішінде, қандай да бір әрекетті жасауға итермелейтін электрондық оқыту құралдарынан түскен ақпарат. Мұндай байланыс, оқушының өзін-өзі тексеруіне арналған. Ішкі кері байланыс оқушыға оқу ісінң тұрақтылығын емес, сәтәлігі туралы саналы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Оқушы бойынан рефлекция тудырып, оқу ісінң нәтижесіне баға беруіне және реттеуіне көмектеседі.

Сыртқы кері байланыстың ақпараты, компьютерлендірілген оқытуды жүргізетін педагогқа келіп түседі, ол оқушының әрекетін түзеу үшін және электрондық оқыту құралдарының қызметіне қару ретінде пайдаланады.

Аталғандардан басқа, білім беруіс–әрекетінде электрондық оқыту құралдарын пайдалануда, орта мектептерге білім беруде және конференцияларда тұлғааралық тәжірибе алмасуда ерекше әсер етеді.

1 Афзалова А. Н. Использование мобильных технологий для организации самостоятельной работы студентов / Афзалова А. Н. [Электронды ресурс] // Журнал «Образовательные технологии и общество»-2012.-№4.

2 <http://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-mobilnyh-tehnologiy-dlya-organizatsii-samostoyatelnoy-raboty-studentov>.

3 Батищев П. С. Основы программирования на Visual Basic 6.0. Электронный учебник / Батищев П. С. [Электронды ресурс] // <http://psbatishev.narod.ru/vb/v000.htm>.

Резюме

О. Тилеуберди – магистрант, КазНПУ им. Абая, А. Аршин – преподаватель КазНУ им. Аль-Фараби
«Методическая система электронного обучения в средней школе»

Современная информационная технология и ее интеграция с отраслью образования интенсивно развивается каждый день. В нашей стране из целенаправленных и подготовленных отраслевых работ программного адаптивирования системной, дидактической и технической попыток особенной важности имеет работа учебного исследования по введению и отработке проведенных в 80-90 годах. Обоснованные исследования поддерживающие отросли электронного обучения проходят уже около 30 годов. В то же время в таких странах как США, Канада, Англия, Франция, Жапония, Россия, создали компьютерные системы на управление обучения предназначенные разным видам ЭВМ. В связи с этим улучшение качества процесса образования с помощью информационных технологий является актуальным вопросом. В этой статье мы рассматриваем методическую систему электронного обучения в средних учебных заведениях.

Ключевые слова: информационные технологии, компьютер, информационно–коммуникативные технологии, электронное обучение

Summary

О. Tileuberdi – the master, KAZNPU after named of Abay, A. Arshin – the teacher, KazNU after named of Al-Farabi
«Methodical system of electronic training in high school»

Modern information technology and its integration with the education sector rapidly developing every day. In our country of manufac

tured focused sectoral work of software to adapt the system, didactic and technical attempts the special importance is the work to summarize of educational research carried out in 80-90 years. Based research supporting grown e-Learning has been held for nearly 30 years. In the meantime, in countries such as USA, Canada, England, France, Zhaponiya, Russia, created a computer system on the field of study means different types of computers. In this regard, the process of improving the quality of education using information technology is an important issue. In this article we consider the methodological system of e-learning in secondary schools.

Keywords: information technologies, the computer, it is information–communicative technologies, electronic training

УДК 811.512.161.25:811.161.1

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПОСЛОВИЦ ТУРЕЦКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАНИИ

Кенан Алтынкая – Аспирант БГУ

В данной работе были раскрыты некоторые пути передачи основных элементов турецкой культуры, т.е. пословиц ученикам, которые используются в турецкой национальной системе образования. Обучение пословиц, которые являются средствами передачи культуры, использовать их в правильной форме и месте, очень важно для сохранения и передачи национальных ценностей. Сохранение и использование пословиц, которые являются самыми ценными элементами культуры, возможно только при передаче их молодому поколению.

Ключевые слова: Пословицы, культура, ценности, элементы, обучение, язык, разговор, речь

Обучение пословиц, которые являются средствами передачи культуры, использовать их в правильной форме и месте, очень важно для сохранения и передачи национальных ценностей. Потому что общественные ценности, которые держат нас в единстве и сплоченности приобретают большую значимость в наше время, когда сильная культура побеждает слабую. С этой точки зрения, очень важно чтобы во время обучения, индивид мог ознакомиться со своей культурой и мог осознать ответственность за сохранение культурных накопления.

Сохранение и использование пословиц, которые являются самыми ценными элементами культуры, возможно только при передаче их молодому поколению. В этом случае, главная ответственность падает на систему образования, т.е. на школы и учителей. Исходя из этого, в некоторых предметах, которые обучают в турецкой национальной системе образования, обращено внимание на значимость пословиц и использование их молодым поколением.

1. Пословицы на уроке турецкого

Чтобы владеть языком культуры, пользоваться им и говорить на нем индивиду необходимо, прежде всего узнать язык культуры, которым он владеет. Самыми важными элементами турецкой культуры являются пословицы. Пословицы – продукт, которых можно использовать в разговоре и письменности, чтобы усилить мысль и речь, создать эффективный текст несколькими предложениями; в прослушивании, чтобы привлечь внимание и интерес; в чтении, чтобы текст стал более понятным, показать ударение и тон. Исходя из этого, пословицы нужно употреблять в обучении языка и передачи ценностей.

В 2005 году в программ турецкого языка были введены указанные навыки, связанные с пословицами, которых надо было обучить учеников:

Прослушивание/наблюдение: «Использовать в своей речи, услышанные/увиденные слова, поговорки и пословицы»;

Разговор: «Обогащать значение пословиц, поговорки выразительных слов, употреблять их в нужное время» и «Использовать слова, понятия, пословицы и поговорки в речи»;

Чтение: «Использовать в своей речи слова, поговорки и пословицы, которые были в прочитанных текстах»;

Писание: «Обогащать значение пословиц, поговорки выразительных слов, употреблять их в нужное время» и «Использовать новые выученные слова, понятия, пословицы и поговорки»

В 2009 году программа турецкого языка немного изменилась. В ней имеются и те же указанные навыки, связанные с пословицами, которых надо обучить учеников: «Способствовать, чтобы полюбили турецкий язык, и обеспечить его правильное, красивое и эффективное использование (№: 2). Обеспечить обращение должного внимания на национальные, эмоциональные, нравственные, исторические, культурные, социальные, эстетические и искусственные ценности; Усилить важность национального чувства и мысли (№: 11). Способствовать распознаванию турецкую и мировую культуру из письменных и устных продуктов культуры (№: 12)». Исходя из этих целей, можно сделать такой вывод: необходимо использовать пословицы, одного из примеров нашей красивой и богатой культуры, чтобы ученики полюбили турецкий язык [6].

Сферы обучения

Программа предмета турецкого языка состоит из пяти сфер: прослушивание, разговор, чтение, писание, наглядное чтение и презентация. Сферы обучения включают все разные знания, навыки, поведения и ценности, напри-

авленные на развитие языковые, умственные, эмоциональные и социальные навыки. Эти навыки были разработаны по отдельности и вместе с другими навыками. Цель этой связи – развить языковые и умственные навыки учеников, эффективно использовать язык, улучшить процесс обучения и понимания.

I. Использование пословиц во время обучения сферы «прослушивание»:

Дети начинают процесс изучения языка с прослушивания. Основатаких навыков, как разговор, чтение, писание, наглядное чтение и презентация является прослушивание. Навыки прослушивания способствуют развитию общения, изучения и разума. Для изучения и для умственного развития ученики будут пользоваться навыками прослушивания. Обученные по этим навыкам ученики, всю жизнь будут пользоваться ими. Поэтому необходимо развить у учеников навыки прослушивания в раннем возрасте. Все деятельности должны быть направлены на учеников. А преподаватель должен стать путеводителем для учеников. Известно, что прослушивание – основа понимания.

В программе турецкого языка, связанные с навыками «понимание» имеются ниже указанные навыки, которыми надо обучить учеников;

Слушать/смотреть сказки, рассказы, песни, скороговорки, театральные постановки, чтобы развлечься. (1,2,3,4,5-классы)

Разузнать/выяснить значения новых, неизвестных слов, которые были в услышанном тексте. (2,3,4,5-классы)

Отличить истинное и метафорическое значения слов из услышанного. [6]

II. Использование пословиц во время обучения сферы «разговор»:

Разговор это – самый лучший способ, научить учеников рассказать то, что увидели, прочитали и услышали. Дети разговаривая друг другом обсуждают свои знания, задают вопросы, общаются с друзьями, развивают общественные связи, делятся знаниями и опытами. [1]

Начиная с первых школьных дней необходимо делать упор на развитие разговорного навыка. Преподаватель должен делать упор на такие работы, как решение проблем, дискуссии, сотрудничество с целью развить разговорный навык учеников. Такие упражнения очень важны для учеников, потому что они будут разговаривать всю свою жизнь.

В программе сферы «разговор» турецкого языка имеются ниже указанные навыки, связанные с пословицами, которыми надо обучить учеников;

Разговаривать соответственно правилам приличия (национальным, моральным, культурным, нравственным, социальным и т.п.) ценностям. Употреблять в речи новые выученные слова. Рассказать сказки, анекдоты, рассказы и фильмы соответственно методам рассказа. (1,2,3,4,5-классы)

Приводить поддерживающие и пояснительные примеры в речи. (3,4,5-классы)

Делать упор на вспомогательные мысли и поддерживающие детали в речи. Употреблять в начале и в конце речи и привлекающие внимания и запоминающие выражения. (4,5-классы) [6]

III. Использование пословиц во время обучения сферы «чтение»: Одна из основных сфер обучения, которая способствует развитию умственных навыков ученика – чтение. Чтение – один из методов, которого можно использовать в обучении нового поколения на национальную культуру, наши нравы, обычаи, традиции и ценности.

В программе сферы «чтение» турецкого языка имеются ниже указанные навыки, связанные с пословицами, которыми надо обучить учеников;

Читать анекдоты, загадки, скороговорки, сказки и т.п. чтобы развлечься. (1,2,3,4,5-классы)

Внимательно читать выражения, которые имеют другое направление и в пояснении. (2,3,4,5-классы)

Делать выводы из прочитанного текста. Отличить реальное от выдуманного. Читать внимательно и поддерживающие и пояснительные выражения. Отметить и разъяснить эмоциональные и преувеличенные элементы прочитанного текста. (3,4,5-классы)

Отличить истинное, метафорическое и терминологическое значения слов. (4,5-классы) [6]

IV. Использование пословиц во время обучения сферы «писание»:

Писание, также как чтение, тоже имеет важное место в жизни людей. Способствует развитию разных умственных способностей и писать более понятно и четко свои чувства, мысли и знания. Ученики научатся расстановить, ограничить и упорядочивать свои мысли и пользоваться правилами правописания с помощью умения писать. Умение писать напрямую связано с умением слушать, разговаривать и читать. Развитие умения писать зависит от постоянного чтения, писания и от анализа написанного.

В программе данной сферы турецкого языка имеются ниже указанные навыки, связанные с пословицами, которыми надо обучить учеников;

Писать рассказы. (1,2,3,4,5-классы)

Использовать письменные выученные слова. (2,3,4,5-классы)

Писать короткие игры. (3,4,5-классы)[6]

В время обучения вышеуказанных навыков, преподаватели спокойно могут употребить пословицы. Чтобы достичь этих целей можно показать силу пословиц, приводя примеры произведений наших известных писателей и поэтов.

V. наглядное чтение и презентация

Эта сфера образования включает все: таблицу, схему, символы, рисунки, диаграмму, жесты, природные и социальные явления, чтение и понимание. Ученики обучаются разным чувствам, мыслям и знаниям с помощью наглядного чтения. Наглядное чтение облегчает процесс понимания. С наглядным материалом становится легче обрывать мысленные изображения, понимать, оживлять вразумение некоторые понятия и события. Поэтому, необходимо проводить работы по изучению, толкованию, сопоставлению и пояснению разных наглядных материалов.

В программе данной сферы турецкого языка имеются нижеуказанные навыки, связанные с пословицами, которыми надо обучить учеников;

Писать предложения и тексты исходя из наглядных материалов. (1,2,3,4,5-классы)

Понять послание и мысль, данные в карикатурах. (3,4,5-классы)[6]

2. Пословицы на уроке «народная культура» в начальной школе

В 2003-м году совместно с ЮНЕСКО, Организацией Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры был подписан договор «Договор о сохранении нематериального культурного наследия». Данный договор доказывает, что исчезновение таких областей культуры, как народная литература, народная музыка, народный театр, народные традиции и вера, народное искусство будет огромной потерей для человечества. И поэтому мы стараемся принимать необходимые меры преодоления этих проблем. Самая главная разработанная мера – сохранять, поддерживать и передавать от поколения к поколению это наследие. В осуществлении этого плана главная ответственность падает на образовательные учреждения. По данному договору необходимо вести уроки «сохранение нематериальных культурных наследий» в образовательных учреждениях. Затем с помощью средств массовой информации распространить и поддержать их существование.

Следуя вышеуказанной мере, начиная с 2006-года был введен выборочный урок «народная культура» среди 6, 7 и 8-классов в начальных школах Турции.

Седат Вейис Орнек, имеющий труды в сфере фольклористики, дает такое определение обязанностям фольклористики: «Фольклористика имеет огромную роль в описании общираспространенных форм поведения, образа жизни, реакций перед всякими определенными случаями жизни, окружающую среду и мировоззрений людей, включающих все в жизнь какого-нибудь народа, страны, этнической группы; в представлении и способности, одобрений, нравов и обычаев, сообществ, объединений обществ, которые окрашивают, обогащают, налаживают традиционную и торжественную жизнь; в укреплении цепи нравов, обычаев, традиции, которые одним концом дотягиваются в древние времена, а другим концом до наших времен; в определении поддерживающих и препятствующих частиц этой цепи; в выявлении нравов народной культуры и в извлечении необычных, оригинальных и современных творений и созиданий».[8]

Из-за урбанизационных явлений становится тяжелее обучать новое поколение на уроках родного языка культурным наследиям, которые передаются от поколения к поколению традиционными путями. И поэтому «обучение культуре» стало необходимым в наше время. А обучение культуре должно начинаться с обучения пословицам.

Основные цели урока «фольклористика» ниже следующие:

Различать значение и место устных изречений в народной культуре.

Рассматривать критическим взглядом на выработанные знания народа и сферы выработки знаний.

В время глобализации, обращать внимание на необходимость сохранения, поддержания и развития культурных наследий, которые являются турецкой народной культурой и народным сознанием.

Усвоить и уважать элементы турецкой народной культуры и стараться, чтобы другие уважали.

Нижеуказанные навыки, связанные с пословицами, которыми надо обучить учеников в 6-классе на уроке фольклористики;

Собирать загадки, пословицы и скороговорки и определять их роль в культуре.

Обучаться традициям рассказывания сказок, путем пересказывания сказок, которых собрал, услышали/или научился.

Определять местоместных культурных ценностей в время глобализации.

Быть восприимчивым к восприятию и сохранению культурных наследий. [4]

Нижеуказанные навыки, связанные с пословицами, которыми надо обучить учеников в 7-классе на уроке фольклористики;

Определять роль устных источников в передаче народной культуры.

Изучать элементы народной культуры, которые используются в культурном туризме.

Понимать, что источники фольклористики используются в устных, письменных и визуальных сферах жизни.

[4]

Ниже указаны навыки, связанные с пословицами, которых надо обучить учеников в 8-классе на уроке фольклористики;

Понимать роль пословицы и поговорки в устной культуре и то, что они отражают мысль, образ жизни и ценность народа.

Понимать, что пословицы и поговорки вырабатываются в продолжении культуры.

Понимать, что имеют историю и связаны с появлением пословицы и поговорки. [4]

Помнить о основателе турецкой республики М. Кемаль Ататюрка: «Основатель турецкой республики – ее культура» [2]. Если так, то передача культуры, основа нашей республики, новому поколению – наша ответственность.

3. Пословицы на уроке «Наука о жизни/Социология» в начальной школе

В Турции преподается наука о жизни в 1, 2, и 3-х классах начальных школ, продолжение этого предмета – социология в 4, 5, 6, и 7-х классах средних школ, а в 8-м классе гражданство и демократия.

Программа предмета наука о жизни (1, 2, 3-классы) включает всеобучение и исследование следующих человеческих качеств и ценностей:

Самоуважение * Самоуверенность * Общественность

* Терпение * Снисхождение * Любовь * Уважение

* Патриотизм * Взаимопомощь * Верность * Порядочность * Справедливость * Мир * Открытость к новым вещам * Сохранение и улучшение культурных ценностей [5]

Пословицы должны быть основными источниками в обучении выше указанных качеств. Таким образом, наш идетибудутознакомлены пословицами, основными элементами турецкой культуры, в начале своей школьной жизни и сформируют свою индивидуальность. Начавшие свою жизнь таким началом личности всю жизнь будут помнить эти элементы культуры, и проживать свою жизнь по обычаям турецкой культуры.

Одна из основных целей урока социология является: «Одобрять сохранение и развитие культурных наследий, которые формируют национальный разум, понимая основные элементы и процессы, сформировавшие турецкую культуру и историю». Исходя из этого, ученики научатся распознавать основные элементы турецкой культуры, одобрять развитие и сохранение культуры, сформировавшие национальный разум. Ученики поймут важность культурных элементов в формировании национального разума общества. Таким образом, с одной стороны поймут, что эти элементы являются основными особенностями, которые различают одно общество от другого, с другой стороны поймут, что они расширяют и обогащают мировые культурные наследия начиная от местных до национальных и от национальных до всемирных. Вместе с этим, ученики раскроют культурные элементы себя и своей семьи. Изучая и присвоив себе деятельности, связанные с культурой. Ученики осознают, что культура была создана людьми. Поймут значение культуры в социализации людей.

Ниже указаны навыки, связанные с пословицами, которых надо обучить учеников на уроке социологии;

Понять элементы, отображающие национальную культуру семьи и окружений. (4-класс)

Пояснить важность культурных элементов в совместной жизни людей. (5-класс)

Приводить примеры на общее наследие разных стран. (5-класс)

Доказать важность мнения снисходительности и совместную жизнь в Османском обществе. (7-класс)

Понять ответственность человечества в существовании продуктов мысли, искусства и литературы, природной богатства исторических окружений как элементов общих наследий. (7-класс).

Чувствовать ответственность в развитии и сохранении ценностей, сформировавшие единство и сплоченность общества. (8-класс обучение гражданству) [7]

Основной литературы выше указанных письменных и устных культурных ценностей являются: причитания, колыбельные, сказки, эпосы, легенды, небылицы, поговорки и пословицы. А в повседневной жизни из этих элементов больше всего употребляются пословицы. Пословицы являются ценными наследиями и для нашего образования и для нашей культуры. Потому что главная цель образования – это заставить полюбить общественные ценности. Пословицы – общественные продукты, в которых имеют национальные и моральные ценности. В таком случае, самое эффективное и стойкое образование это – обучить молодежь пословицам, самым важным элементам культурного наследия.

1 Akyol, H., *Konuşma Becerisi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Türkçe 1-8*, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2001, s. 73.

2 Atatürkçülük I Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, MEB Yayınları, İstanbul, 1997, s. 349.

3 İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 Ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı Ve Kılavuzu, T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2010, s. 23-24.

4 İlköğretim Halk Kültürü (8. Sınıf) Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu, T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2010, s. 23-24.

anlığı, Ankara, 2008, s. 29-36, 37-47, 58.

5 İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi (1, 2 ve 3. Sınıflar) Öğretim Programı Ve Kılavuzu, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2009, s. 15.

6 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar), T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2009, s. 121-125.

7 İlköğretim Vatandaşlık Ve Demokrasi Eğitimi Dersi (8. Sınıf) Öğretim Programı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2010, s. 21.

8 Örnek, S. V., Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 16.

Түйін

Кенан Алтынкая-БГУ Аспиранты

«Түрік ұлттық білім берудегі нақыл сөздердің қолданылуы»

Бұл мақалада түркі мәдениетінің негізгі элементтерін беру жолдары қарастырылады. Сондай-ақ, нақыл сөздерді оқушылармен түріктің ұлттық білім беру жүйесінде қолдану. Мәдениетті беру құралы болып табылатын нақыл сөздерді үйрету және оларды орындау, дұрыс формада қолдана білу ұлттық құндылықтарды берумен сақтауға өте маңызды болып табылады. Мәдениеттің құнды элементін жас ұрпақтың бойына сіңіру арқылы ғана нақыл сөздерді сақтау және қолдануға болады.

Тірек сөздер: Нақыл сөздер, мәдениет, құндылықтар, элементтер, оқыту, тіл, әңгіме, сөйлеу

Summary

Kenan Altynkaya-the Graduate student of BGU

«Use of proverbs in turkish national education»

In this paper, have been disclosed some way transmission main elements of Turkish culture, ie, proverbs and disciples, which are used in the Turkish national education system. Education proverbs, which are the means of transmitting culture and use them in the right form and place, it is very important for the preservation of national values and perched. Conservation and use of proverbs, which are the most valuable elements of culture, is possible only if their transfer to the younger generation.

Keywords: Proverbs, culture, values, elements, education, language, speaking, speech

УДК 373.3.0641:004.738.1

ПУТИ И СПОСОБЫ УСТАНОВЛЕНИЯ ПАРТНЕРСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ СЕМЬЕЙ И УЧИТЕЛЕМ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Г. И. Халилова – магистрант 2-курса КазНПУ имени Абая

Целью статьи является анализ изучения путей и способов установления партнерских отношений между семьей и учителем начальной школы. Показано, что школа является организующим центром совместной работы. Это связано с тем, что только школа обеспечивает необходимый уровень образования учащихся, требованиям современного научно-технического прогресса, только школа подготовленные квалифицированные кадры, и тем, что большую часть своего времени дети проводят в школе.

Также в данной статье раскрываются понятия партнерстве, педагогическом партнерстве. При изучении и надлежащей литературе, было обнаружено, что построение партнерских отношений выделяются три этапа. Рассматриваются признаки партнерских отношений. В ходе изучения отечественной и зарубежной литературы выяснилось, что главными задачами организации партнерского взаимодействия школы и семьи являются: активное включение всех участников образовательного процесса в обсуждение и выполнение действий на различных этапах взаимодействия; формирование иерархической структуры контроля качества взаимодействия; партнерское общение педагогов и родителей, означающее признание и принятие ценности действия; участие родителей в государственно-общественном управлении школы. Выделены условия, способствующие качественному партнерскому взаимодействию школы и семьи – полное представление о функциях и содержании деятельности друг друга. Чтобы эти субъекты могли понимать друг друга и представлять образ воспитательных возможностей друг друга, могли устанавливать реальные действия взаимопомощи, отдавать себе отчет, зачем это делается и четко представлять задачи воспитания, средства и конечный результат.

Ключевые слова: Семья, семейное воспитание, партнерство, педагогическое партнерство

Семья—это особая группа коллектив, играющий в воспитании основную, долговременную и важнейшую роль. Доверие и страх, уверенность и робость, спокойствие и тревога, сердечность и теплота общения в противоположность отчуждению и холоду—все эти качества приобретаются в семье. Они проявляются и закрепляются у ребенка за долгого поступления в школу и оказывают продолжительное влияние на его развитие [1]. Семейное воспитание—общее название для процессов воздействия на детей со стороны родителей и других членов семьи с целью достижения желаемых результатов. Именно в семье ребенок получает первый жизненный опыт, делает первые наблюдения и учится как себя вести в различных ситуациях. Очень важно, чтобы то, чему родители учат ребенка, подкреплялось конкретными примерами, чтобы он видел, что у взрослых теория не расходится с практикой. Главное в воспитании маленького человека—достижение душевного единения, нравственной связи родителей с ребенком. Родителям ни в коем случае не стоит пускать процесс воспитания на самотек. Не меньшее влияние оказывает семья и в последующее время, когда дети обучаются в школе. Нельзя так же не учитывать, что воспитание учащихся несет на себе отпечаток социальных условий, бытового окружения, воздействия различных общественных объединений. Естественно поэтому, что только при согласовании всех этих влияний можно повышать действенность школьного воспитания [2].

Организуя совместную воспитательную работу школы, семьи и общественности, должна выступать школа. Это связано рядом факторов. Во-первых, в настоящее время только школа обеспечивает необходимый уровень образования учащихся, который обуславливается требованиями современного производства и все ускоряющимся научно-техническим прогрессом. Во-вторых, школа располагает специально подготовленными кадрами квалифицированных педагогов, большинство же родителей не имеет надлежащей педагогической подготовки. Недаром еще П. П. Блонский отмечал, что нельзя воспитывать детей, не воспитывая их родителей. В-третьих, значительную часть своего времени учащиеся проводят в школе, ее влияние сказывается так же на их деятельности в семье, поскольку они продолжают свою учебную работу дома, выполняя учебные задания. В то же время нельзя не учитывать, что большинство родителей занято в сферах производственной деятельности, занимается самообразованием, повышением своей квалификации, что ослабляет традиционные контакты родителей и детей. Указанные факторы, связанные с определяющим воздействием школы на воспитание учащихся, сохраняют свое значение и по отношению к влиянию общественных условий. Именно поэтому школа и должна быть организующим центром, объединяющим воспитательную деятельность семьи.

Совместная работа педагогов и родителей—это партнерская деятельность, направленная на гуманизацию воспитательной среды, выработку общей стратегии деятельности школы и семьи, определения программ совместной работы, совершенствования педагогического мастерства, культуры родителей и педагогов, освоения новых принципов жизнедеятельности и развития новых форм общественной жизни. В наши дни существуют различные виды партнерских отношений. Партнерство—это обдуманные и взаимовыгодные отношения между согласившимися сторонами, организациями, которые развиваются во времени и приводят к измеримым результатам (при этом они основаны на общих ценностях). Партнерство—это такое взаимодействие людей и организаций—представителей двух или более секторов, при котором совместно решается общая задача, причем действия партнеров направлены на результат; каждая из сторон активно вносит свой вклад; партнеры ориентированы на долгосрочное сотрудничество и доверяют друг другу.

Доверие между партнерами—различными субъектами социально-экономического развития территории муниципального образования—возникает при прозрачности и открытости в взаимных намерениях и действиях. Особенно это касается принятия стратегических, жизненно важных решений по поводу развития муниципального образования: местного бюджета, социальных программ, безопасности и правопорядка, строительства, рынка труда и занятости, жилищно-коммунальной реформы, экономической и промышленной политики и т. д. [3].

Педагогическое партнерство (англ. partnership)—особый тип совместной деятельности между субъектами образовательного процесса, характеризующийся доверием, общими целями и ценностями, добровольностью и долговременностью отношений, а также признанием взаимной ответственности сторон за результаты сотрудничества и развития [5].

В построении партнерских отношений можно выделить три этапа.

Первый этап—ЗНАКОМСТВО.

Второй этап—СОВМЕСТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ.

Третий этап—собственно ПАРТНЕРСТВО.

На первом этапе определяются общие цели, общие ценности и ресурсная база сторон. Наличие именно общих целей—важный фактор для построения партнерства, так как если родители больше ориентированы, к примеру, на предметное обучение, а школа—на развитие социальных навыков детей, то конфликт неизбежен: у родителей буд

етмногопретензийиксодержаниюобучения,икформамвоспитательнойработысдетьми.Общиеценностипони
маютсяздеськакпринципы(способы)достиженияцели.Всовременномобществеособуюактуальностьприобр
етаютгуманистические(общечеловеческие)ценности–толерантность,уважение,свободавыбора.Напервомэт
апетакжебольшезначениеимеетопределениевзаимнойполезностиучастников–т.е.,изучениевозможностей(р
есурсов)другдруга.Отэтогозависитраспределениеусилийсторондлядостиженияжелаемогоэффекта.Многие
директорашколиногдазабывают,чточислородительскихресурсовмогутвходитьнетолькоматериальныеили
техническиересурсы,ноивременные,кадровые,социальные(связи,знакомства),атакжемотивационные,т.е.го
товностьродителейвключитьсявжизньобразовательногоучрежденияиихпотенциальнаяактивность.

Наэтапесовместнойдеятельностибудущиепартнеры,определившисьснаправлениемвзаимодействияирес
урсами,приступаюткпроектированиюконкретныхпрограммсовместнойработы.Здесьважнопонятиеобщего
вклада–т.е.,разделенияответственностизатеилииносторонысовместнойдеятельности.Ножеланиеродите
йэтотвкладсделатьвозникаеттолькотогда,когдаонииспытываютдовериекобразовательномуучреждению.Ф
ормированиедоверияпроисходитприналичиитрехосновныхфакторов:Соблюдениеэтическихнормдоговор
енностей;поддержка(тех,укогонеобходимовызватьдоверие);продуктивность.Рассмотримпоследниедвафак
тораболееподробно,таккакпервый,намойвзгляд,ненуждаетсявдополнительныхкомментариях.Поддержка–
этореальнаязаботаородителяхможетвыражатьсявнесколькихнаправлениях:регулярноминформировании,п
росвещении,консультировании,обучении,атакжесоциальнойипсихологической(иногдаипсихотерапевтиче
ской)помощисемье.Опродуктивностиговорятвтомслучае,когдаучастникиневидятрезультатовсвоихусилий
(вкладов),ихинтересксотрудничествунеминуемоснижается.Современныеродители–людизанятые,ониценя
тсвоеичужоевремя,апотомупустопорожниеразговориыхтолькораздражают.

Натретьемэтапенеобходимымусловиемпартнерскихотношенийявляетсяихдобровольность,котораяпон
имаетсяздеськакналичиесвободыиосознанностивыборабразныхформахвзаимодействия(совместнойдеятел
ьности).Осознанностьвыборапоявляетсятам,гдеродителиподготовленыктакуювыбору(спомощьюинформ
ирования,просвещенияит.д.)иреальнооцениваютсвоивозможности(педагогическуюкомпетентность,ресурс
ыразногородаит.д.).

Вторымпризнакомпартнерскихотношенийявляетсяихдолговременность,т.е.,нацеленностьсубъектовнап
родолжительныйиногданеоднократныйхарактервзаимодействия.Есливзаимодействиемеждусемьейишколойнос
итхаотичный,хотяиинтенсивныйхарактер,тотакоевзаимодействиенельзяназыватьпартнерским.Ориентаци
ядетейиродителейнадолговременнуюработусошколойпозволяетосуществлятьсовместныепроектыстратеги
ческогозначения.Итретийпризнакпартнерскихотношений–этовзаимнаяответственность,основакоторойзак
ладываетсявсамоначалесовместнойдеятельности(навторомэтапе).Оченьважнопонимать,чтоневсегдароди
тельскаяответственностьпоявляетсясразу:онавоспитываетсятакже,какилюбоекачестволичности.Крометог
о,кразвитиюответственностиродителейприводитиосознанностьвыборов,окоторыхбылосказановыше.Обра
зовательномуучреждениюнеобходимочеткоопределить,какойуровеньответственностиможетнестиитаилин
аясемья,ираспределятьсвоевниманиеиподдержкусемьямдифференцировано[4].

Помимознанийвпредметныхобластяхразвитиеосоциальногопартнерствамеждусемьейиобразовательным
учреждениемдадетямразвитиеосоциальныхиобщеучебныхнавыков,иристсамоуважения(гордостьзароди
телей),ипсихологическуюкомфортность(втомчислевдетскойсреде),иобретениеновыхматериальныхресурс
овдляреализацииновыхобразовательныхпроектов.Носамоеглавное–притакомподходемогутсущественноиз
менитьсяотношениямеждудетьмииродителями,таккакмодельсотрудничества,успешноосвоеннаявшколе,и
меетшансприжитьсяивсемье.Аэтозначит,чтопространстворазвития,вкоторомрастетребенок,будетистинно
гуманистическим.

Главнымизадачамиорганизациикачественногопартнерскоговзаимодействияшколыисемьииможноназват
ь:активноевключениевсехучастниковобразовательногопроцессавобсуждениеивыполнениедействийнаразл
ичныхэтапахвзаимодействия;формированиеиерархическойструктурыконтролякачествавзаимодействияшк
олиисемьи;партнерскоеобщениепедагоговиродителей,означающеепризнаниеипринятиеценностиличност
икаждогосубъектавзаимодействия;участиеродителейвгосударственно-общественномуправлениишколой.
Выделеныусловия,способствующиекачественномупартнерскомувзаимодействиюшколыисемьи,ккоторым
отнесены:усилениеруководящейролипедагога;централизованноеадминистративноеуправлениеэтимпроце
ссом,закрывающеесяврегламентациидеятельностипедагоговиродителей,повышенииквалификациисубъ
ектовобъектовуправления;постоянныйдвустороннийконтактмеждусубъектаимвзаимодействия;делегирова
ниерядауправленческихполномочийпоорганизациисотрудничествасемьиишколыруководителямструктурн
ыхподразделенийобщеобразовательныхучрежденийипедагогам.

Дляповышениякачествапедагогическогопартнерскоговзаимодействияшколыисемьиустановленанеобхо
димость:созданиявшколесистемыпрофессиональнойподготовкипедагогическихкадровкработесемьей;раз

работки технологии эффективного управления качеством взаимодействия; усовершенствования научно-методической работы структурных подразделений школы и обеспечения их взаимодействия; стимулирования саморазвития и творческих инициатив педагогов в работе с семьей [5].

Главное условие партнерского взаимодействия школы и семьи – полное представление о функциях и содержании деятельности друг друга. Чтобы эти субъекты могли понимать друг друга и представлять образ воспитательных возможностей друг друга, могли устанавливать реальные действия взаимопомощи, отдавать себе отчет, зачем это делается и четко представлять задачу воспитания, средства и конечный результат.

1 Гребенников И. В. Основы семейной жизни: Учебное пособие для студентов пед. институт. – М.: Просвещение, 1991.

2 Азаров Ю. П. Семейная педагогика. Педагогика Любви и Свободы. – М., 1993.

3 Рапацевич Е. С. Современный словарь по педагогике. – Минск, 2001.

4 Гребенникова И. В., Ковинько Л. В. Семейное воспитание. Краткий словарь – М., 1990.

5 Александрова Ж. П. Социально-партнерство на региональном рынке труда в условиях Российского Севера. – СПб., 200

1.

Түйін

Г. И. Халилова – Абай атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология кафедрасының 2-курс магистранты

«Отбасымен бастауыш мектеп мұғалімі арасындағы серіктестік байланыстардың орнату жолдары мен құралдары»

Осы жұмыстың мақсаты отбасымен бастауыш мектеп мұғалімі арасындағы серіктестік байланыстардың орнату жолдарын зерттеу үшін талдау болып табылады. Мектептің мақсатықтық түйымдастырудың орталығы болып есептеледі. Себебі, те мектеп қазіргі заманғы ғылыми және технологиялық прогрессті алға тартып, оқушылардың білімге қажетті деңгейін қамтамасыз етеді, тек мектепте білікті кадрлар жұмыс істейді, балалардың көп ақытын мектепте өткізетін фактісі болып табылады.

Сондай-ақ, осы бапта, серіктестік, педагогикалық серіктестіктің туралы түсінісі патталады. Зерттеу кезінде әдебиеттерді зерделеп серіктестікті байлаудың үшкезеңдері бар екені анықталды. Серіктестік белгілері анықталды. Отандық және шет ел әдебиетін зерттеу барысында педагогикалық серіктестіктің негізгі міндеттері анықталды, оларға: өзара іс-қимыл түрлі кезеңдерінде қызметін талқылау және іске асыру білім беру процесінің барлық қатысушыларының белсенді тарту; иерархиялық құрылымның өзара іс-қимыл сапасын бақылауды қалыптастыру; ата-аналармен мұғалімдер арасындағы серіктестік байланыс құндылықтарды асырап алудың мағынаны түсіну; мектептің мемлекеттің және қоғамдық істеріне ата-аналардың атысуы болып саналады. Функциялары мен бір-бірінің қызметінің мазмұнының толық көрінісі – мектеп пен отбасылар арасындағы сапасы серіктестіктің негізгі жағдайы. Осы субъекттер бір-біріне түсіну және бір-біріне білім беру, жұмысының нәтижесін түсіну үшін қажет шарттар болып есептеледі.

Тірек сөздер: Отбасы, отбасылық білім беру, серіктестіктер, педагогикалық серіктестік

Summary

G. I. Xalilova – KazNPU after named by Abay, 2 course master of the Pedagogical and Psychology department

«Ways and means of establishing partnerships between families and elementary school teacher»

The purpose of this paper is an analysis to explore ways of establishing partnerships between families and elementary school teacher. It is shown that, the school is organizing center collaboration. This is due to the fact that only the school provides the necessary level of education of pupils on the requirements of modern scientific and technological progress, only the school trained qualified personnel, and the fact that most of their time children spend in school.

Also in this article describes the concept of partnership, partnership Teacher. When studying the proper literature has been found that building partnerships are three stages. Are considered signs of partnerships. During the study of domestic and foreign literature revealed that the main objectives of the organization partnerships schools and families are: active involvement of all participants in the educational process in the discussion and implementation of activities at different stages of interaction; forming a hierarchical structure interaction quality control; partner communication teachers and parents, which means recognition and acceptance of the value of the action; parental involvement in state-public management school. Isolated environment conducive to quality partnerships among schools and families – complete view of functions and content of each other's activities. That these subjects could understand each other and represent the image of education opportunities to each other, could establish real actions of mutual aid, be aware of what is being done and achieve a clear understanding of the problem of education, the means and the end result.

Keywords: Family, family education, partnerships, pedagogical partnership

УДК 373.1.013:37.026.9.373.

ЭКСПЕРИМЕНТ БАРЫСЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖАУАП КЕРШІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Д. Қалымбетов – Абай атындағы ҚазҰПУ 2-курс магистранты

Бұл мақала барысында жауапкершілік ұғымының теориялық әдебиеттерде зерттелудегі еңгіне, анықтамасына қысқаша тоқталамыз. Сонымен қатар жауапкершілік дамудегі еңгінің студент тұлғасына әсерісін патталып өтеді. Студенттер бойында жауапкершілік дамудегі бірнеше, нақты айтар болсақ 10 әдіс темен еңгізінде зерттеліп, нәтижесі көрсетіледі. Және де әдіс

емелернәтижесінде алынған мәліметтерге талдау жасалып, студенттер бойындағы жауапкершілік деңгейі мен оның қасиеттері несіпаттама беріледі. Студенттер бойындағы жауапкершіліктің нақты құрамдас бөліктерін толығырақ тоқталамыз, оның студент өміріне әсерінің қандай түскен болады.

Тірек сөздер: тұлға, студент, студент дамуы, жауапкершілік, қарым-қатынас, талдау, нәтиже

Жауапкершілік дегеніміз – түрлі өзгермелі жағдайларда іс-әрекетті орындауда көрінетін іскерлік пен дағды қасиеттерінің принциптік жиынтығы, нақты жауапкершілікті танытатын белгілердің бірі – іс-әрекет.

Жауапкершілікті іс-әрекеттің жоғары дәрежелі сапалы нәтижесі көрсетеді. Жауапкершілікті дамытудың негізгі көрсеткіштері мыналар: білімнің өздігінен жұмыс істеу барысында қалыптасуын, моральдың туындауын, жағдайларға сәйкес өз мүмкіндіктерін бағалай алуын, нәтижеге жету үшін тұлғаресурстарын жылдам әрі орынды пайдалану қабілеті сияқтылар [1].

Жауапкершілік мінез-құлық қасиеттері жағында ғана емес, сондай-ақ терең әрі тұлғалық деңгейде даму үшін ндаму процесі арнайы дайындалған ортада жүргізілуі тиіс, яғни ЖОО-ның оқу-тәрбиелік процесі талаптарына сәйкесті қарылуы тиіс [2]. Оқу іс-әрекетінде студенттің жауапкершілігінің даму тетіктерін реттейтін басты жайт терең алдымен педагогикалық талаптардың орындаумен түсіндіріледі. Ғалым психолог А.Н. Леонтьевтің пікірінше, «Егер іс-әрекетке қойылатын талаптар орындалмаса, нәтижеде көрінуге тиісті жетістік көрсеткіші субъект үшін тек сыртқы ортаға тән құбылыс күйінде қалады» [3].

Жауапкершілік әрбірадамның даралық ерекшелігі ретінде түсініп, жүзеге асырылған жеке қабілеттерді еп қарастыру қажет. Адамның ішкі өмірі – бұл ең алдымен, эмоционалды күй. Студенттің жауапкершілігін дамыту үшін біріншіден, оның эмоционалды әсерлеріне назар аудару қажет. Адамның эмоционалды әсерлерін қабылдап, қолдай отырып, біз оның жеке даралық жауапкершілігінің ашылуына мүмкіндік тудырамыз. Яғни адамның жауапкершілігінің кеңінен ашылуына әсер етеміз.

Жауапкершілікке мотивациялау, мысалы, оқу іс-әрекетін жобалау әдісін меңгерту барысында оқу материалының өзін мотивациялық факторымен тікелей байланысты болады. Тікелей тапсырманы орындауға бейімдейтін тәжірибелердің түбегейлі негізін түсіну студенттің қызығушылығын арттырады немесе керісінше, қиындық тудырады.

Жауапкершілікті тиімді дамыту үшін, студент бойында төмендегідей қабілеттер болуы керекті: - Аналитикалық қабілет - Бұл қабілет қандай идеяларды қолға алып, дамыту керек, қандай идеялардан жақсы нәтиже шықпайтындығын талдап бағалауға мүмкіндік береді. Аналитикалық қабілет негізінен күшті дамыған сөйлеу қабілетімен байланысты ерді шешу үшін тиімді болып саналады. - Синтетикалық қабілет - Мәселелерді жарқын болашақпен байланыстырып талқылау және олардың қарапайым алғашқы тәсілдеріне наулақ болу. Синтетикалық қабілет көмегімен тудырылған идеяларға мұқият тексеру жүргізілмейді, талап етілмейді. Идеяны еркін жеткізе алу үшін талап қатал болмайды. Себебі біріншіден, олардың әлеуетін бағалау үшін, екіншіден, жұмыс істеуге итермелеу үшін қажет. - Практикалық-контекстуалдық қабілет - өзгелерге идеяның құндылығын мойындату, шығармашылық идеяның өзгелерге сәйкесті. Дамыған практикалық-контекстуалдық қабілет белгілі бір идеяларды сәйкестіріп, сатып алуға әкеліп тіреуі мүмкін, онда басты рөлді өзгені белгілі бір затты сатуға немесе сатып алуға үгіттеп, соны жүзеге асыру іскерлігі атқарады.

Қорыта келгенде мына тұжырым мазмұнындағынақты деп танылды: аталған қабілеттерді, жауапкершілікті тұлғалық қасиеттер құрылымдарын тәрбиелей отырып, дамыта отырып жетілдіруге болады, себебі оның нәтижесі жауапкершілігі мол тұлға қалыптастыруға негізделеді.

Студент бойында жауапкершілікті дамыту үшін ең алдымен төмендегідей зерттеудің ғылыми болжамын ұсынамыз: білім беру үрдісіндегі студент жауапкершілігін дамыту төмендегі шарттар орындалған кезде тиімді нәтижеге алады:

- әр студенттің тұлғалық ерекшелігіне сәйкес оқу, студент бойында кәсіби-бағдарланған тұлғалық ахуалды дамыту;

- студенттердің жалпы гуманитарлық және кәсіби даярлығының мазмұны мен келісуі, және оның практикалық жағына аса назар бөлу;

- студентті топта жағымды әлеуметтік-психологиялық ахуалды сақтау;

- білім беру үрдісінде педагог және студенттің ынтымақтастығын іске асыру;

- студентті белсенді етуші, оның шығармашылық ахуалын көтеру үшін жаңа технологиялар пайдалану;

- оқу іс-әрекетінде ынтымақтастық деңгейін көтеру үшін және студенттер өзара әрекеттестігінің қанықтыту үшін топтық формаларды қолдану;

- студенттің тұлғалық дамуының жетістіктерінің оқытушымен қатар жоспарлау.

Бұл болжамды іске асыру мақсатында ең алдымен мынадай эмпирикалық зерттеу жоспарын құрамыз. Зерттеу жұмысының зерттеу әдістері жүйесі оның әдіснамалық негізімен мақсаттарынан бастау алады.

Зерттеуге даярлық кезеңінің міндеттерін шешу және констатациялық зерттеу жүргізу қажетті жалпы таным

дықәдістерменамалдардықолдануды,теориялықталдауәдістерінпайдаланудықажететті.

Талдауәдісінпайдалануобъектінібөліктергебөліпоныжекезерттеудіқажететеді.Бүлтұлғақұрылымындағыжауапкершілікдамуденгейініңзандылықтарынзерттепжәнеэксперименталдыбағдарламанегізгіидеяларын ерекшелеугемүмкіндікбереді.

Зерттеубарысындаэксперименталдытопқатренингнегізіндеарнайыбағдарламаендірілді.Нәтижесіндебақылаутобыменэксперименталдытопаралығындағыайырмашылықтысалыстырубарысындатренингтиімділігі тексерілді.

Тренингөткізілүбарысындапедагогикалықүрдісполисубъектілікпринципінегізіндеқұрылған.Аталғанмақсаттарконтекстіндеоныңіскеасуытөмендегілердікөрсетеді:

- студенткедегенбағалауқарым–қатынастыңболмауы;
- студенткеқатыстыоқытушыэмпатиясы;
- студенттітұтассолқалпықабылдау;
- шынайылық;
- студентпеноқытушықарым–қатынасыныңтеңболуы.

Осыкезеңаясындаеркінбақылауға,өзіндікбақылауға,ассоциациялануға,студенттіөзінедегенқызығушылығыныңоянуына,өзсезімдеріменойларынтүсінугеарналғанжаттығуларжүргізілді.

ЖООбілімберуүдерісіндегістуденттержауапкершілікдамуерекшеліктерінайқындамақсатындаэмпирикалықзерттеулер(бақылау,эксперимент)пайдаланылды,соныменқатаржекеғылымиәдістер–әңгімелесу,анкеталау,жасбашасауалнама,өзіндікесепәдісі,тұлғанызерттеудіңтестілікпсихологиялықәдістемелерітренингнәтижелерінзерттеуақсатындақолданылды.Соныменқатардиагностикалықәдістемелертөбынатөмендегілеркірді:

1. А.И.КрупнойжәнеВ.П.Прядейныйөңдеген«Жауапкершілік»сауалнамасы;
2. «Құндылықтыбағдарларқалыптасуденгейінанықтаушы»Б.С.Круглова(М.Рокичәдістемесініңбейімделген түрі);
3. ТұлғаүйрейленуденгейінбағалауүшінарналғанЧ.Д.Спилбергерәдістемесі;
4. ТұлғабағыттылығыдиагностикалауғаарналғанБ.Бассәдістемесі;
5. Дж.Роттербейімделгенәдістемесі–субъективтібақылауденгейінанықтаушысауалнама;
6. Т.Элерстіңсәтсіздіктенқашужәнежетістіккежетумотивациясынанықтаушыәдістемесі;
7. Тұлғаөзіндікбағалауынанықтаушы«Өзіндікбағалау»тесті;
8. В.М.Бехтеревғылымизерттеуинститутындабейімделген,тұлғаөзіндікбағасыныңмазмұндықаспектінанықтауүшінарналған«Тұлғалықдифференциал»әдістемесі;
9. И.М.Юсупованыңэмпатияденгейінанықтауғаарналғанәдістемесі;
10. Ұйымдастырушылықжәнекоммуникативтікбейімділігінанықтауәдістемесі.

Студенттіккездендетұлғажауапкершілігідамумәселелерінзерттеубарысысыналушылардыңтұлғалықсипаттамаларын,соныменқатаржауапкершілікденгейінқарастыруғаалыпкелді.

Зерттеубарысындақалыптастырушыденгейге47біріншікурсстуденттеріқатысты,оныңішінде24студентэксперименталдытоптыжәне23студентбақылаутобынқұрады.

АлынғанмәліметтердіңматематикалықөңделуіСпирменніңрангіліккорреляциякоэффициенті,Стьюденттіт-критеріікөмегіменжәнеФишердіңбұрыштықөзгерісарқылыжүргізілді.

Әрталғанқасиетбойыншаорташамәншамасыесептелді.Орташамәншамасыжалпысипаттамакөрсеткішіретіндежекеерекшелікқасиеттерінсипаттайды,соныңнәтижесіндетоптыңнемесежекетұлғаныңтұрақтысандықбелгісипаттамасыайкындалады.

Жоғарыдакөрсетілген3әдістемебойыншажүргізілгензерттеунәтижелері:Студенттерүйрейленуіекітоптадақалыптыкөрсеткіштерменсипатталған,оларсандықшамадабіршамаерекшеленеді,дегенменоныңстатистикалықмаңызыжоқ.Екітопстуденттеріндеіскерлік–әрекеткебағыттылықтанытты,олөтеанықбайқалады.Ондайқанықтылықпен«Өзіне»және«Қарым–қатынасқа»дегенбағыттылықерекшеленбейді.Эксперименталдытопта«Қарым–қатынасқа»дегенбағыттылықжоғарылаусандықкөрсеткішпенберілген.Дегенменэксперименталдытоптыңкоммуникациялыққасиеттеріорташакөрсеткішберді.Бұлэксперименталдытопқақарым–қатынасқабайланыстықиындықтаржоқекендігініңбелгісі,жәнеолэксперименталдытопсыналушыларынаасақұндыболыптабылмайды.

Тұлғабағыттылығыэксперименталдытоптакелесідейретпенберілген:Іскерлік–Менөзім–Қарым–қатынас.Бақылаутобындақарым–қатынасыбастыорында,жәнебағыттылыққұрамыкелесідей:Іскерлік–Қарым–қатынас–Менөзім.Осылайша,екітопстуденттеріндеіскерлікмәселелердішешугебейімекенін,өзіндікіскерлікқұсын ыстарынқорғайлатын,беделдіорындарғаиеболарлықтай,әлеуметтікқабылдауғаиеболааладыдепайтааламыз.

Осыған дейін көрсетілген 9-шы әдістеме бойынша талдау жасар болсақ, Екі топ студенттерінің эмпатиясы қалыпты деңгеймен сипатталады, олардың сандық көрсеткішіндегі айырмашылықтың статистикалық маңыздылығы жоқ. Студенттердің коммуникациялық және ұйымдастырушылық бейінділігі екі топта да орташа деңгейде, олар өз кезегінде педагогикалық мамандық талаптарына толықтай сәйкес келеді.

Жауапкершілік пен жауапкершіліксіздіктің анықтау кезінде жауапкершіліктің эмоционалды жағына сыналудың сыныптарына сәйкес келеді (20% және 19% жауаптар бақылау және эксперименталды топта сәйкесінше). Белгісіз жауаптар санының азаюына байланысты (10% дан эксперименталды топта 3% бақылау тобында), осы қатары жауаптар саны артады: 17% және 24% сөз тіркестері. Біздің ойымызша аталған тенденция ұлбалар мен қызбалардың өзін-өзі әрекеттеріне жауапкершілік алуына даярлығының белгісі: бақылау тобы студенттерінің жартыдан жоғары жауаптары тұлғалық, жауапкершілік белгілері мен ішкі алғышарттарына бағытталған. Осылайша, «өзге» жауапкершілігі адам – бұл осы сапасы арқылы объективті нәтижеге қол жеткізеді, әлеуметтік нормаларды сақтай отырып өз мінез-құлқын реттейді, «жаксы» іс-әрекеттерге ұмтылады, іс-әрекеттердің уақыты мен орындалуын және оның сапасына жауапкершілікпен қарайды. Жауапкершілігі сипаттау кезінде негізгі міндеті орындалуы студенттер өздері сипаттау кезінде жойылды. «Мен жауапкершілігі бар адам ретінде» бейнесін сипаттау кезінде ұлдар мен қызбалар екі топта да өздерінің қоғам алдындағы жауапкершілігін сүйенген, құқықтық және адамгершілікті жауапкершілік, ішкі сенімдерін сипаттаған. Жауапкершілік мәні мен мінез-құлық реттеушісі ретінде өте жоғары бағаланған, «өзге» жауапкершілігі адам бейнесімен қатар, өзіндік жауапкершілігі сипаттау кезінде студенттерге олардың маңыздылығы бойынша бірінші орынға көтерілді. Өзіндік іс-әрекет реттеушісінің көзін де жауапкершілікті «өзге» мінез-құлық мен салыстыра отырып бірдей деңгейде бағалайды (26%). Эксперименталды топта жауапкершілік «өзге» мінез-құлықтың реттеушісі ретінде басымдылық танытады, дегенмен айырмашылық тек пайыздық қатынаста көрінеді және статистикалық түрде ешбір маңызды жоқ (26% и 21%). Жауапкершіліктің нәтижелі сипаттамалары жеке жауапкершілік бейнесінде маңызды төмен бақылау тобында маңызды деңгейге ие ($p < 0,01$). Бақылау тобы студенттері екі бейнені сипаттау кезінде қоғам алдындағы тек 15% жауаптар маңызды ретінде нәтижелерді атап өтеді. Эксперименталды топ үшін мақсатқа қол жеткізу және мінез-құлықты реттеу жауапкершілігі негізінде бірдей мәнге ие.

Студенттер ой-пікірлерін зерттеу кезінде екі топ мүшелері жауапкершілікті туралы түсініктерінің жалпылама екенін көрсетті, яғни жауапкершіліктің өзінен бұрын жауапкершілік идеясын сезінеді. Жауапкершілік бейнесін айтқанда студенттер оның реттеушісі, нәтижелі, мотивациялық және эмоционалды бөліктеріне назар аударады.

Маңыздылыққа «мінез-құлық пен іс-әрекет реттеушісі ретінде жауапкершілік» деп қарастырушы мағына ие. Жауапкершілік пен субъективті бақылау деңгейінің диагностикасы көптеген студенттерде жағдайға байланысты ауысуына байланысты жауапкершілік барын анықтай алдық. Дегенмен тәжірибелік-эксперименталды жұмыс мәні субъективті бақылау интервалдылығының тенденциясын көрсетті.

Эксперименталды және бақылау тобы студенттерінің жауапкершілік жайында өзіндік бейнелері студенттердің тұлғалық қасиеттерінің диагностикасы мәліметтерімен келісілген болды. Алынған мәліметтер жауапкершілік құрамындағы когнитивтік компонент басымдылығын, сонымен қатар студенттер бойында жауапкершілікті дамыту мен қалыптастыру мүмкіндігінің барын көрсетті. Жүргізілген тренинг арсында біз көптеген тұлғалық қызығарлықтарды түзетуге және студенттердің жауапкершілігін арттыруға, оқудағы үлгеріміне әсер етуге мүмкіндік алдық. Жүргізілген тәжірибелік-эксперименталды жұмысы арсында студенттердің жауапкершілік құрылымы туралы көзқарастары өзгерді. Маңызды мәнге нәтижелі компонент ауысты. Алғашқы бағытқа қол жеткізудегі жауапкершілік рөлі өзгерді. Жүргізілген зерттеу арсында студенттер жауапкершілігі білім беру үрдісі барысында, егер дұрыс психологиялық-педагогикалық шарттар іске асқан болса, күрт өзгереді деп айта аламыз.

1 Ковалев А. Г., Мясинцев В. К. Психологические особенности человека. - Л.: Изд-во Ленин, ун-та, 1957.

2 Кузьмина Н. В., Деркач А. А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма. - М.: РАУ, 1993.

3 Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции // Психология эмоций. Тексты. - М.: Изд. МГУ, 1984. - С. 162-171.

Резюме

Қалымбетов Д. – магистрант 2 курса КазНПУ имени Абая

«Формирование ответственности студентов в ходе эксперимента»

В этой статье мы рассматриваем и анализируем термин ответственности. А также даны характеристики развития ответственности личности студента. В нашей диссертационной работе ответственность студента мы исследовали через 10 методик, в данной статье мы указываем на 4 из них. И описываем уровень ответственности личности студента и общие характеристики ответственности. Характеристика определенных качеств студентов мы рассматриваем подробно описываем влияния ответственности на жизнь студента.

Ключевые слова: личность, студент, развитие студента, ответственность, взаимоотношения, анализ, результат

Summary

D.Kalymbetov – the master 2 courses of KAZNP Unamed after Abay
«Formation of responsibility of students during experiment»

In this article we consider and we analyze the term of responsibility. And also characteristics of development of responsibility of the identity of the student are given. In our dissertation work we investigated responsibility of the student through 10 techniques, we specify in this article 4 of them. Also we describe a level of responsibility of the identity of the student and general characteristics of responsibility. To characteristics of certain qualities of students we consider in detail and we describe influences of responsibility on the student's life.

Keywords: personality, student, development of the student, responsibility, relationship, analysis, result

УДК 37.037.1

ОБУЧЕНИЕ ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВОМ АУТИСТИЧЕСКОГО ОСПЕКТРА

И.И.Ишакву – магистрант 2 курса по специальности *Физическая культура и спорт*
КазНПУ им. Абая, Институт педагогики и психологии Алматы, Казахстан

В данной статье, мы попытались рассмотреть педагогические рекомендации к проведению занятий по физической культуре с детьми, имеющими расстройство аутистического спектра. Выявить методы развития физических качеств, с наилучшим соотношением аспектов для обучения детей с аутизмом. Разработать надлежащие стратегии обучения для детей с РАС. Нами проведена анализ отечественной и зарубежной литературы, который указывает на положительное влияние занятий физической культурой на физическое развитие и социальную адаптацию детей с расстройством аутистического спектра. В статье показаны характеристики симптомов у детей с аутизмом.

Ключевые слова: аутизм, расстройство аутистического спектра, физическая культура, физические упражнения

Проблема реабилитации раннего аутистического состояния из-за выраженной социальной дезадаптации большинства этих контингентов занимает существенное место в общей проблеме реабилитации детской и подростковой личностной патологии, нарушений развития. Как показывает отечественный и зарубежный опыт, ранняя диагностика, длительная комплексная адекватная медико-психолого-педагогическая коррекция дают возможность большинству аутичных детей обучаться в школе, нередко обнаруживая одаренность в отдельных областях знаний и искусстве. Аутизм в детстве как отдельный признак или в целом психическое расстройство признается специалистами большинства стран.

В условиях становления инклюзивного образования в Казахстане, у педагогических работников есть вероятность, работы с ребенком у которого наблюдается расстройство аутистического спектра (РАС). РАС – одно из наиболее быстро растущих заболеваний в современном мире.

Анализ отечественной и зарубежной литературы указывает на положительное влияние занятий физической культурой на физическое развитие и социальную адаптацию детей с ограниченными возможностями.

Цель этой статьи является обзор основной информации о аутизме и возможность рассмотреть рекомендации для обучения ребенка с аутизмом в условиях физического воспитания.

Аутизм является распространенным расстройством развития, которое нарушает способность человека к социальному взаимодействию и формированию отношений, а также способность общаться с устной и невербально.

Расстройство аутистического спектра – включает диапазон сложных расстройств нервной системы:

аутизм (синдром Каннера)

синдром Аспергера

детское дезинтегративное расстройство

синдром Ретта

неспецифическое pervasive нарушение развития

Характеристики РАС представляют собой крайнюю неоднородную группу, начиная от физических лиц с очень мягкими нарушениями, до тех кто агрессивен и почти полностью невосприимчив к окружающей среде

Несмотря на то что, каждый ребенок с аутизмом имеет уникальное поведение, есть некоторые общие характеристики, которые являются общими среди лиц с аутизмом. Эти характеристики могут включать всебя интеллектуальную инвалидность, гиперактивность, импульсивность, агрессивность, самоагрессивное поведение, нарушения сна, истерики (Reid & Collier, 2002). Кроме того, стереотипные формы поведения, и проблемы, связанные, как правило с другими людьми и ситуациями, характерны для детей с аутизмом. Другие характеристики могут включать значительные задержки в развитии. При аутизме отмечаются специфические особенности коммуникативных

навыков:

- недостатки вербальных и невербальных средств коммуникации;
- нарушения формирования базовых коммуникативных функций;
- недостатки социально-эмоциональных навыков;
- нарушения диалоговых навыков;

Разработать надлежащие стратегии обучения для детей с аутизмом, важно, чтобы сосредоточиться на уникальных способностях личности. Также целью является укрепление здоровья благодаря физической активности. Ученными было выявлено, что после умеренных аэробных нагрузок у детей с аутизмом наблюдается увеличение продолжительности концентрации внимания, на задачу поведения и уровень коммуникации.

Развитие физической активности детей с РАС может решить ряд задач, а именно:

- занятие физической культурой может снизить частоту аффективного поведения, связанного с аутизмом;
- занятия физической активностью улучшают здоровье
- как метод снижения стереотипного поведения, связанных с аутизмом
- повышение функциональной работоспособности организма.

Для работы с детьми с РАС существует общая рекомендация в условиях занятия по физическому воспитанию.

Согласно литературным данным, первыми основными приемами коррекционного воспитания ребенка с выраженными трудностями аффективного развития является создание для него адекватно организованной среды. Территория занятия должна быть построена так, чтобы уменьшить отвлекающие и другие стимулы, которые могут мешать обучению. Так, продуманная организация сенсорной среды позволяет избежать впечатлений, разрушающих взаимодействие ребенка с окружающей средой, и наполняет ее стимулами, побуждающими к определенным действиям, задающим определенную последовательность. Создание постоянной деятельности. Выполнение упражнений организуется таким образом, чтобы занятия были интересны, поскольку ожидание ведет к беспорядку в группе.

Это включает в себя последовательность в повседневных действиях в рамках урока, включение кругового метода проведения занятия. Пригодными формами являются: совместное выполнение упражнений, выполнение упражнений в группах, упражнения в паре или индивидуальная работа. На занятиях необходимо осуществлять индивидуальный подход к каждому ребенку, так как психические и физические возможности детей различны.

Однако, строгая индивидуализация не должна влиять на фронтальное ведение урока, так как это снижает физическую нагрузку, заинтересованность детей. Урок нужно строить таким образом, чтобы при фронтальном прохождении материала учитывались возможности всех детей и решались коррекционные задачи в работе с каждым.

Постепенно на занятиях у детей следует развивать внимание к командам учителя, к показу упражнений, к слуховым и зрительным сигналам. Такие упражнения следует проводить систематически с нарастающей сложностью и усугублять индивидуально. Воспитание внимания к действиям других учащихся осуществляется посредством специально продуманного сочетания последовательности выполнения движений и последующего их анализа учениками. Увеличивать объем активного внимания и развития умения быстро переключать его с одного упражнения на другое можно в играх, заданиях.

Большое внимание следует уделять методике проведения занятия. Нужно подробно распланировать весь ход урока: порядок перехода от одного вида упражнения к другому, введение коррекционных упражнений, какими эмоциональными и игровыми моментами заинтересовать детей и т. д.

Кроме того, учитель должен обеспечить короткие, лаконичные, четкие указания и следить за признаками расстройства во время деятельности.

Обучая детей с РАС физической культуре, необходимо руководствоваться следующими особенностями общепедагогических методов физического воспитания:

Показывая правильные движения, следует время от времени выполнять их с обучаемыми, но не делать постоянно.

Движения и объяснения должны быть простыми и понятными.

Постепенно вводить упражнения, требующие от обучаемого кратковременного усилия, доступного его возможностям.

Постепенно приучать к движениям по описанию, слову.

Исправлять ошибки, но не фиксировать пристально внимание на них.

Не доводить обучаемого до утомления.

Последующие занятия целесообразнее начинать с наиболее понравившегося момента прошлого занятия, внося разнообразие с помощью новых деталей.

Наиболее эффективным при обучении аутичных детей новым двигательным действиям считается использование

аниеследующихметодическихприемов:

упражнения,выполняемыевофронтальнойплоскости,демонстрировать,стоялицомкучащимся;

упражнения,основныедвижениякоторыхвыполняютсявсагиттальнойплоскости,показывать,стоябокомкучащимся;

упражнения,связанныесдвижениями,каквофронтальной,такивсагиттальнойплоскости,показывать,дважды,стоякучащимсялицомибокомилистояполубоком;

упражнениясасимметричнымидвижениямивофронтальнойплоскостиилисвязанныесповоротаминуждаютсяв«зеркальномпоказе».

Такимобразомотечественныеизарубежныеученыеотмечаютположительноевлияниезанятийфизическойкультуройнаповеденческиеспектрытакиекакгиперактивность,импульсивность,агрессивность,самоагрессивноеповедениенарушенияснаудетейсрасстройствомаутистическогоспектра.Задачейпреподавателяявляетсяучетособенностейребенкаииндивидуальныйподходвобучении.Использованиеметодическихрекомендацийпопроведениюурокафизическойкультуры,позволитрешитьпоставленныезадачиболееэффективно.

Процессработысчеловеком,независимоотегоуровняспособностейилиинвалидности,атакжеразработкаипрограмм,подходящихиндивидуальнодлякаждогоребенкаявляетсяключомкспеху.

1 Аксенова,Л.И.Специальнаяпедагогика:Уч.пособиедлястуд.высш.пед.учеб.Заведений./Л.И.Аксенова,Б.А.Архипов,Л.И.Беляковаидр.;Подред.Н.М.Назаровой.2-изд.,Стереотип.-М.:Издательскийцентр«Академия»,2002.—400с.

2 АнохинП.К.Системныемеханизмывысшейнервнойдеятельности:Избранныетруды/АнохинП.К.-М.:Наука,1970.

3 БуракР.И.Влияниеурокафизическоговоспитаниянаумственнуюработоспособностьмладшихшкольников.-М.,1978.-С.62.

4 CouncilforExceptionalChildren.(2001).Whereweareinspecial.

5 NationalInstituteofChildHealthandHumanDevelopment.(2004).AutismFacts,NationalInstituteofHealth.www.nichd.nih.gov/autism.

6 O'Connor,J.,French,R,&Henderson,H.(2000).Useofphysicalactivitytoimprovebehaviorofchildrenwithautism--Twoforonebenefits.Palaestra,16(3),22-29.

7 Reid,G.,&Collier,D.(2002).Motorbehaviorandtheautismspectrumdisorders-Introduction.Palaestra,18(4),20-27;44.

8 Reid,G.,&O'Connor,J.(2003).Theautismspectrumdisorders:Activityselection,assessment,andprogramorganization-PartI.Palaestra,19(1),20-27;58.

Резюме

И.И.Ишакву—Денемәдениетіжәнеспортмамандығыбойынша2-курсмагистранты

Абайат.ҚазҰПУПедагогикажәнепсихологияинститутыАлматы,Қазақстан

«Аутизмспектрібұзылуларыбарбалалардыденетәрбиесіноқыту»

Осымақаладабізаутизмспектрібұзылуларыбарбалаларменденешынықтырупәнінжүргізуүшінпедагогикалықұсыныстарқарастыруғатырыстық.Аутизмменәуыратынбалалардыоқытуішіненүздікаспекттеріменденеқасиеттеріндамытуәдістерінанықтадық.АСБбарбалаларғаарналғаноқу-әдістемеліктіістістратегиялардыәзірлеуқарастырылған.Бізденедамуыменәутизмспектрібұзылуларыбарбалалардыәлеуметтікбейімдеугеденешынықтыруоңәсерінкөрсетеді,соныменқосаішкіжәнесыртқыәдебиеттергеталдаужасалды.Мақалааутизмменәуыратынбалалардыңтәнсимптомдарынкөрсетеді.

Тірексөздер: аутизм, аутизмспектрінбұзылуы, денешынықтыру, жаттығу

Summary

InessaIshakvu-2undergraduatecourseonPhysicalCultureandSport

KazakhNationalPedagogicalUniversitynamedafterAbai

InstituteofPedagogyandPsychologyofAlmaty,Kazakhstan

«Teachingphysicaleducationofchildrenwithautismspectrumdisorders»

Inthisarticle,wehavetriedtoconsiderthepedagogicalrecommendationsforconductingphysicaltrainingwithchildrenwithautismspectrumdisorders.Identifymethodsofdevelopmentofphysicalqualities,withthebestaspectsforteachingchildrenwithautism.Developappropriate teaching strategies for children with ASD. We analyzed the domestic and foreign literature, which indicates a positive effect of physical training on physical development and social adaptation of children with autism spectrum disorders. The article shows the characteristics of children with autism.

Keywords: autism, autism spectrum disorders, physical education, exercise

ДЕНЕШЫНЫҚТЫРУПӘНІНОҚЫТУҮРДІСІНДЕГІИННОВАЦИЯЛЫҚТЕХНОЛОГИЯЛАР

Р.Б.Кадырбеков—Абай атындағы ҚазҰПУ магистроқытушы,
Н.У.Шаяхметов—Алматы университеті магистраоқытушы,
Б.Б.Ислямов—ПМПИ магистроқытушысы

Бұл мақалада жоғары оқу орындарындағы денетәрбиесі мамандығы студенттеріне білім беру барысында қолданылатын заманауи педагогикалық инновациялық технологиялардың құрылымы мен мазмұны сипатталып, олардың қолданудың жолдары қарастырылады. Сонымен қатар оқу-жаттығу сабақтарының ұйымдастыру мен өткізу бағдарламасының жобасы ұсынылады. Денешынықтыру пәнін оқыту барысында инновациялық технологиялардың қолдану үдерісінде денедайындықтарында амыту, спорт педагогикасы мен дидактикасындағы технологиялар, нақты ғылымдарға негізделген отырып, денешынықтыру мен денешынықтыру білімінің интеллектуалдық бағытына құрайды. Жарыстарға қатысу қабілетін қалыптастыру барысында амазмұны жағынан және функционалдық бағыты бойынша ауантүрлі әдістер қолданылады.

Тірек сөздер: Студент, денетәрбиесі, инновация, технологиялар, тәжірибе

Өзектілігі. Студенттің ағзасы әлі өсу мен даму процесінде. Сондықтан, қалыптасқан адамның ағзасына қарағанда, оған қоршаған ортаның түрлі факторлары көбірек ықпал етеді. Сонымен қатар, сыртқы факторлардың ағзаның функционалдық күйіне ықпалы әсер етудің сәтін мен шектелмейді, керісінше ағзаның кейінгі даму барысында көрініс табады. Өмірмен қызметтің табиғи процесстерінің әсеріне адам ағзасы үнемі сыртқы ортаға бейімделеді. Бейімделу жолының (амалдарының) бірі – денетәрбиесінің мүмкіндіктерін пайдалану.

Максаты. Студенттердің денешынықтыру білімі жүйесін тиімді пайдалану үшін заманауи педагогикалық технологиялардың қолдану сұрақтарын қарастыру. Жұмыс нәтижелері. Денешынықтырудың теориясы мен практикасы бойынша жаңа педагогикалық технологиялар нағыз әзірленген және жоғарғы оқу орындарының оқытушылары мен тәжірибеге сирек кенгізілген (денешынықтырудың теориясы мен практикасы бойынша жаңа педагогикалық технологиялардың жетіспеуіне байланысты, ЖОО-ның оқытушыларын тәжірибе жүзінде дайындау сирек кездеседі). Білім беру кеңістігі ретінде педагогикалық қызметтің қазіргі күйін қайта қарастыруға және оның ең алдымен егізін артудың жолдарын белгілеуге мүмкіндік беретін, заманауи әдістемелік бағыттардың бірі – инновациялық қызмет. Денешынықтыру және спорт саласындағы денетәрбиесі және спорт мәдениетінің жоғарғы деңгейге қол жеткізетін ұрпақты оқытуға бағытталған заманауи инновациялық технологиялардың белгілі қоры жинақталған. Негізгі инновациялық технологиялар ішінде мыналарды атап айтудың болады: спортқа бағытталған денетәрбиесі, денетәрбиесінің жеке бағыты, кәсіби бағытталған денетәрбиесі, экологиялық білім беру, олимпиядалық білім беру, денеденсаулығы мен дамуының мониторингі, балалар, жасөспірімдер және жастардың денетәрбиесі; сауықтыру денешынықтырудың дәстүрлі емес әдістері [1].

Зерттеу нәтижесі. Аталған әдістер практикалық педагогикалық қызметте толық қолданылмайды, сондықтан жалпы денетәрбиесінің модернизациясы кезінде, инновациялық процесті оқтатады. Бұл денешынықтырудағы инновациялық технологиялардың әдістемелік қамтамасыз етілуі тұрғысынан кемшілігін көрсетеді, нәтижесінде технологиялық әдістер тәжірибеде нағыз жүзеге асырылады. Денетәрбиесіндегі технологиялар – бұл метрологиялық дәрігерлік-педагогикалық бақылау мен жоспарланған спорттық нәтиженің немесе денедайындығының көрсеткішінің қамтамасыз етуге бағытталған тиімді және ыңғайлы құралдардың, әдістер мен амалдардың өзара байланысты жиынтығы [2].

Спорт педагогикасы мен дидактикасындағы технологиялар, нақты ғылымдарға негізделген, денешынықтыру мен денешынықтыру білімінің интеллектуалдық бағытына құрайды. Денешынықтыру саласында білім деңгейінің топтастырылуына сәйкес В.К. Бальсевичтің ұсынған төрт саласына сәйкес, технологиялар екінші және үшінші деңгейдің аспектілері болып табылады, яғни адамның денешынықтыру мүдделерінің тәжірибесінде ғылымның жетістіктерін жүзеге асырудың нақты жолдары мен амалдарын белгілейтін денешынықтыру құндылықтарының нигерудің биологиялық процесстерін, сондай-ақ жеке ғылым пәндерді (технологиялық жалғасы) құрайды [3].

Денетәрбиесі мен спорттық жаттықтырудың әдістері мен теориясын заманауи жетістіктер мен қамтамасыз ету үшін оқытылатын пәнді оқыту технологияларын, білімді дамытудың заманауи деңгейін, білімалушылардың нақты білім беру міндеттеріне, қоғамның дамыту процесстеріне сәйкес келетін мамандарды даярлаудың жүйелі жолын қамтамасыз ету керек [4].

Бұл байланыста денетәрбиесіндегі білім мен денетәрбиесінің инновациялық даму модулі жайлы айтылады. Негізгі модуль білім берудің үшкезеңін тұрады: бірінші кезеңде – кәсіби технология мен пәндік білімдерді байланыстыру, инновациялық талдау жүргізу қарастырылады; екінші кезеңде – жаңа білім мен іскерлікті жүзеге асыру және оқосымша білім беру сапасын көтеретін инновациялық технологиялардың менгеруі; үшінші кезеңде – ғылыми

және инновациялық әдістердің меңгеріп оны тәжірибе жүзінде қолдану.

Қазақстан Республикасының жоғары мектептерінде жаңа білім беру модульдерімен студенттердің өз бетінше жүргізетін жұмыстарын технологиялық білім беру талаптарына сай жүргізуі. Студенттерге арналған білім беру модульінің әсерлі жаңаша даму сатысында заманауи педагогикалық технологиялар қолданылады. Оқу-тәрбие үдерісі жобасы педагогикалық технологияда модульдік үдерісін ретінде қолданылады, яғни оның қағидаларының ұйымдастыру шаралары нәтижесінде осырады. Оқу-тәрбие жобасы үдерісінің жүйелі әдістердің жиынтығын, құрал-жабдықтарын, тәсілдерін талаптарын, түрлерімен ұйымдастырылуына ықпалдайды. Педагогикалық технология – педагогикалық білім беруде, оқу-тәрбие үдерісі жобасында, тәжірибелікіс жүргізуде кішігірім педагогикалық эксперименттерді жасауға мүмкіндік береді [5].

Денетәрбиесінің білім беру жүйесінде құрылымдық формалар, әдістер және білім берудің мазмұнын анықтау, оны модульдік технология ретінде қолдану, жүйелі модульдік технология білім беру үдерісінің құрылымдық ұйымдастырылуы, оларарнайы құрылған модульдер жиынтығынан және оның элементтерін еңгізуге болады. Денетәрбиесінің білім беру технологиясы модульдік оқытудың құрылымдық ұйымымен бағдарламалық құралдың мазмұнына бағытталған.

Білім беру үдерісінің алдындағы негізгі мақсаты: кәсіби іскерлік барысында өзін-өзі заманауи ақпаратпен қамтамасыз етіп, негізгі қажет деп танылған ақпараттарды өз дәрежесінде алу. «Білім алу үшін» білім беру формасы «Білім және білімдермен тәжірибелікіс оқыта білген заттармен олардың негізіне алу үшін» жаңа формасына ұмтылып, осыған жетуді көздейді.

Қазіргі уақытта білім алудың алдында көптеген тапсырмалар бар: болашақ маманды негізгі ақпаратпен қамтамасыз ету, ойлау қабілетінің дәрежесін дамыту және оның тәжірибелік тапсырмаларды шешуге қолдана білу, болашақ маманға іскерлік сатыда кәсіби жаңа ақпараттарды өз бетінше ала білуді үйрену.

Қорытынды. Білім берудің заманауи талаптарындағы негізгі бағыттарының бірі: оқу әдістемелік комплексінің жеке-жеке кезеңдерінің жалпы мамандық бойынша пайдалануы. Бұл кешен білім алушы мен оның оқытушысына қарай қатар бағытталған. Мұндай жасалған іс-әрекеттер заманауи білім беру тенденцияларын үйрену (бұны бірінші не қашықтан оқыту да кіреді), білім беру нәтижелеріне оқойлатын талаптарды білу (барлық жоғарғы оқу орындарының жалпы білім беру үдерісі, өз мамандығын шетелде білім алу арқылы алу) жатады. ОӘК манызды элементі болып динамикалық мүмкіндіктерді басқару және заманауи білім беру нәтижелері ағымындағы білімдеп бағалау (студенттер үшін), заманауи тенденцияларды перспективті түрде сепке алу. ОӘК-ның негізгі мақсаты – студенттерге өз бетімен теориялық негізгі білімді алу мен өзінің болашақ мамандығы бойынша тәжірибелік сабақтарға дайындалуды үйрену. Олай болса модульді-аралық технологияны оқыту жаңа оқыту әдістерін талап етеді және жаңа технологиялық бағыттауларды қажет етеді. Оның мазмұны модульдік-блоқтық оқытуға негізделеді, яғни жүйелік-ағымдық бақылау модульдік-ағымдық оқыту технологиясын ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Оқу үдерісі арнайы кезең бойынша курс модульде дамиды, яғни жай жағдайда қырып алып, білім алушылардың ағымдық бақылауын сатыларға бөліп аяқтау. Ағымдық бақылау жүйесі оқу үдерісіне өз әсерін тигізеді, онда педагогикаға әсер етуші арнайы әдістерді қолданады. Бұл ағымдық бақылаудың жүйесін білім беру технологиясында, яғни студенттің өз бетінше жасаған жұмысында талқылауға, оны түрлі формада, оқу-әдістемелік қорында жасауға, қазіргі уақытта анықталған талаптарды, сапалық комплекстер ерекшелік, оның мазмұнын анықтап, әдістемелік және де басқа талаптарды өз бетінше жасақтап шешіп білуге мүмкіндік береді. ОӘК дәстүрлі оқыту да модульдік оқытуға ауысуға, мұғалімдердің оқытушыларға қарқынды танып көрсетіп, білім алушы мен оқытушы арасындағы үздік қарым-қатынасты жасауға, ақпаратқа деген жаңа көз қарасты қалыптастыруға, қосымша және бақылау функцияларын, басқадаса бақылаушы әріптестермен бірге болашақ маманның жаңаша дамуына әсер етіп, жаңа мүмкіндіктеріне ашуға ықпал етеді [6].

1 Бальсевич В. К. Основные положения «Концепции интенсивного инновационного преобразования национальной системы физкультурно-спортивного воспитания детей, подростков и молодежи России» // Теор. и практ. физ. к-ры. 2002. - №3.

2 Виленский М. Я., Соловьев Г. М. Основные сущностные характеристики педагогической технологии формирования физической культуры личности // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 2001. - №3. - С. 2-7.

3 Столяров В. И., Быховская И. Н., Лубышева Л. И. Концепция физической культуры и физического воспитания (инновационный подход) // Теор. и практ. физ. к-ры. 1998. - №5. - С. 11-15.

4 Пешков В. Ф. Оценка результативности модели технологии системы профессиональной восстановительно-профилактической подготовки педагогов по физической культуре // Вестн. Томского гос. пед. ун-та (Tomsk State Pedagogical University Bulletin). 2011. Вып. 13(115). - С. 156-161.

5 Булгакова Н. Ж. Научное обоснование инновационных преобразований в сфере физической культуры и спорта // Там же. 2001. - №1. - С. 10.

6 Насырова Э. Ф. Модульное обучение студентов университета в системе кредитно-зачетных единиц // Вестн. Томского гос. пед. ун-та (Tomsk State Pedagogical University Bulletin). 2011. Вып. 6(108). С. 18-20.

Резюме

Р.Б.Кадырбеков—магистр-преподаватель КазНПУ им.Абая,

Н.У.Шаяхметов—магистр-ст.преподаватель Университет Алматы, Б.Б.Ислямов—магистр-преподаватель ПГПИ

«Инновационные технологии в процессе обучения физического воспитания»

В статье представлена структура и содержание инновационных технологий, а также примерные программы и практические рекомендации по организации и проведению учебно-тренировочных занятий на основе современных педагогических технологий для студентов вузов физической культуры. В процессе обучения техники и тактики упражнения, развития функциональных способностей, физических качеств, формирования способностей к соревновательной деятельности в спортивной борьбе используются различные по содержанию и функциональной направленности **средства и их методы**.

Ключевые слова: Студент, физическая воспитание, инновация, технология, практика

Summary

R.Kadyrbekov-Master-Teacher Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Shaykhetov Nurlybek—MA, Senior Lecturer University of Higher Education, B.Islyamov—Master-Teacher Pavlodar State Pedagogical Institute

«Innovative technologies in educating physical education»

The structure and the contents of innovative technologies are presented in the article, and also approximate programs and practical recommendations about the organization and carrying out of educational and training occupations on the basis of modern pedagogical technologies for students of higher education institutions of physical culture. In the process of educating the technique and tactics of exercises, developing functional skills, physical qualities, forming of capacity for competition activity in a sport fight is used different means and their methods.

Keywords: student, physical education, innovation, technology, and practice

УДК:370

ГРЕК-РИМ КҮРЕСІНДЕ ГІАЛҒАШҚЫ ОҚУ-ЖАТТЫҒУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ ДІНТІМДІ ІАДІСТЕМЕЛЕРІ

Е.А.Қылышев—Дене шынықтыру және спорт мамадығының 2-курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ

Жасөспірімдерді күреске үйрету білім және бірінші дәрежелі спорт түрі болып табылады, оқушылардан жаттығу үнемі қатысуын талап етеді, қайталаған дағдыны үйренген материалды дәл шығаруға ғана зор мән беріледі. Жасөспірімдердің жас ерекшеліктерін біліп, оқытушы көрсету оқулығын көбірек пайдалану керек. Техниканы үлгілік көрсету қажет және дұрыс негізгі бөлшектерін бейнелеп түсіндіру. Жасөспірімдер олай өтпеген сәтте дұрыс емес қимылдар мен жерде және дағдыланады. Техниканы үлгілік көрсету қажет және дұрыс, негізгі бөлшектерін бейнелеп түсіндіру. Жасөспірімдер қарсы жағдайда дұрыс емес қимылдарды менгеріп және дұрыс емес дағдыны шығарады. Оқытушы оқу құралдары оқушылардың дене дамуының мүмкіншілігіне келуіне қарамастан, егер оқу материалдары дене дағдының күшін керектесе, алайналысушыларға ғана дағды болмаса, онда оны үйретуді кейінге қалдырмау керек (мысалы, артқа иіліп лақтыруды үйретуді). Басқа оқиғада алайналысушылар күрделі үйрету әдістерін қабілеттілігі мен жерде, дене дағдының күшін оша керектпейтін, мысалы, қолынан жүлкі шығаруы. Бұл әдісті жаттағудың бірінші айында үйретуге болады. Жасөспірімдерді жарысқа олардың дағдыны есепке алып қатыстыру керек.

Тірек сөздер: Спорттық күрес, үйрету және бірінші дәрежелі спорт түрі болып табылады, оқушылардан жаттығу үнемі қатысуын талап етеді, қайталаған дағдыны үйренген материалды дәл шығаруға ғана зор мән беріледі.

Спорттық күресте оқыту және жаттығу бекітілген бағдарламаға сәйкес орындалады. Бағдарламаның материалдары өте кең және қызық. Оны менгеру үшін жасөспірімдерге ұзақ уақыт керек етеді, ересектерге қарағанда. Бағдарламаны ойдағыдай менгеру, сабақ барлығында тәрбиелік міндеттерін орындау қажет. Тәрбиелік мақсатты қалай шешілсе, сонан жасадамның әрі қарай қызметіне байланысты болады. Қатысушыларды мақсатқа және міндетке түсінуге үйрету керек, олардың жолдарын және құрамын шешуге, табыстарын және кемшіліктерін талдауға. Алғашқы мақсаттан басқа, жақынарадағы міндеттерін анықтау өте маңызды, мысалы, анықталған әдістің техникасын менгеру, серігіне көп әдістерді жасау. б. Жақынараға міндет қойып, мысалы, бір әдістің техникасын менгеріп, жаттықтырушы бұл не үшін керек екенін көрсетеді. Кішкене уақыт аралық қарқынды, жасөспірім сол әдістің техникасын менгерген соң, оқанағаттанарлық алады. Алдыңғы нәтиже мен салыстырудың үлкен маңызы бар: «бұрын істей алмаушы едім-енді жеңілісті едім», «бұрын 3 рет тартылушы едім-5 рет, жарайсың»-ж.б. деген сөздердің маңызын өзін-өзі таныта білетіндеріне асырамазды, әсіресе сәтсіздігіне. Сондықтан өзін-өзі қимылдарына дұрыс баға беруіне үйрету маңызды. Мұны әр сабақта орындау қажет. Егер жасөспірім сәтсіздігінің себебін анықтай алмаса, онда жаттықтырушы оның дұрыс жауабына көмек беру қажет, мысалы, сондай қимылды басқа әдістерге көрсету, әсіресе жасөспірімдер жеңілісіне қатты күйзеледі. Сондықтан оқытушы жеңілістің себебін ашуға көмектесу қажет, алда қалай жеңу үшін жаттығулардың және қалай істеу керектігін көрсету керек. Сөйтіп қатысушылар бірінші дәрежелі өзін-өзі қимылдарын және істерін талдауға үйреніп кетеді.

Жасөспірімдердің жас ерекшеліктерін біліп, оқытушы көрсету оқулығын көбірек пайдалану керек. Техниканы үлгілік көрсету қажет және дұрыс негізгі бөлшектерін бейнелеп түсіндіру [1]. Жасөспірімдер олай өтпеген сәтте дұрыс емес кимылдар мен гереді және дағдыланады. Техниканы үлгілік көрсету қажет және дұрыс, негізгі бөлшектерін бейнелеп түсіндіру. Жасөспірімдер қарсы жағдайда дұрыс емес кимылдарды менгеріп және дұрыс емес дағдыны шығарады. Оқытушы оқу құралдары оқушылардың дене дамуының мүмкіншілігіне келуіне қадағалау керек. Егер оқу материалдары дене дайындығының күшін керектесе, алайналысушылар оғандайын болмаса, онда оны үйретуді кейінге кеш мерзімге қалдыру керек (мысалыға, артқа иіліп лақтыруды үйретуді). Басқа оқиғада айналдырушылар күрделі үйлестіру әдістерін қабілеттілігін менгереді, дене дайындығының күшін оша керекетпейтін, мысалыға, қолынан жұлқыпауыстыру. Бұл әдісті жаттағудың бірінші айында үйретуге болады. Жасөспірімдердің жарысқа олардың дайындығын есепке алып қатыстыру керек.

Жасөспірімдерді күреске үзіліссіз және біртіндеп үйрету қажет. Оқушылардан жаттығуға үнемі қатысуын талап ету керек. Қайталағанда бұрын үйренген материалды дәл шығаруға назар аударуға және байқалған кемшілігін уақталып дұрыстау керек. Жасөспірімдер жасында бірінші дәрежелік маңызына жан жақты дене дайындығы керек. Оған кіреді: мүсін дұрыс құру, жан жақты дене дайындығы, қимылдық дағдыны құру, техникалық қимылдарды менгеру үшін дене қасиеттерін дамыту, жеткілікті қасиеттерін дамытуын шыңдау.

Барлық осы есептердің шешімі дене саулығын нығайтудың үстінде іске асу керек. 12-14 жаста жылдамдықты, еркіндікті, иілгіштікті дамыту жақсы берілетіні белгілі, ал 15-16 жаста күшті. Бұл кезеңде жасөспірімдерде жылдамдық-күшке арналған жаттығуларды орындауға қабілеттілігі көрінеді [22].

16-18 жаста күш және жылдамдық керек ететін жаттығулар жеңіл менгеріледі, шыдамдылықты дамытуға алдын-ала құрылады. Осы ұсыныстың жас балуандардың дене дайындығында есептеу керек. Сондықтан да жасөспірімдер қысқа уақыттықтап сырмаларды жеңіл орындайды, әрі қарқынсыменде, және ұзындылығы мен қызындау. Егер жас балалардың тобында жылдамдықты дамыту жеңіл болса, онда сол қасиетіне үлкен назар аудару керек, шындылыққа қарағанда.

Шыдамдылықты дамытуда жүктеме біртіндеп жоғарылау керек, мынадай есеппен, жасөспірімдер жылдың аяғына жаттығу белдесуін 6 мин. ортақарқынмен жүргізу керек. Жоғарғы жасөспірімдер тобында сол қасиеттерді дамыу басқаша болады. Жылдамдықтың әрі қарай дамуына және ұстап тұруына назар аударылады арнайы төзімділік мынадай есеппен дамытады, жарыстың ережесі бойынша бір жаттығу сабағында 2 белдесу 6 минуттан күрес өткізетін болу керек. Жалғасынайту керек, жасөспірімдердің шыдамдылығындамыту басқа дене қасиеттерін дамыту мен қатар менгерілу керек. «Ұзақ және бір жақтылы төзімділік жаттығуына осы жаста жасөспірімдер гетән жылдамдық жүктеме сіне жақсы бейімделу азаяды». Жылдамдықты және өртілікті дамытуда әр жаттығуда өзіне сәйкес жаттығуларды қолдану қажет, себебі бұл қасиеттерді тез жоғалту мүмкін, ал дамыту өте қиын. Жастардың 12-15 жастағы күшін дамыту басты орындалуы керек ауырлық (отягощение) түсетін жаттығулардың көмегімен, өзіненің салмағымен, гантельдермен, ауыр доптармен, гимнастикалық тақшалармен, серіктестермен, гимнастикалық снарядтармен.

16-18 жаста күшке арналған жаттығуларды күделендіреді снарядтардың салмағын ұлғайтумен, бастапқы қалпын өзгертумен, жаттығуды орындау ақытын ұлғайтумен, жаттығу араларындағы демалысты азайтумен және т.б.

Ауырлату сапаларына гирді, штанганы әртүрлі салмақтағы, серіктестерінің әртүрлі салмақтарын қолдануға болды. Жасөспірімдердің және кіші жастағы жастардың шыдамдылығындамытуды өте байлап (осторожно)-аз мөлшерде ортақарқындық жаттығулардың көмегімен немесе оқу жаттығу белдесулерімен үзілістерімен демалуына. Біртіндеп жүктемеге бейімделуіне байланысты демалудың бөлімдерін қысқартады (мысалыға: 3 мин біртіндеп 1 мин-қа қысқарады). 17-18 жастағы жағдайында бір жаттығуда 2 белдесу өткізу қажет. (15 мин үзілістен кейін 2 белдесу). Тағы да үлкен көңіл бөлу керек иілгіштің дамуына және буындардың қозғалмалығына. Ізденісте көрсетеді: «13 жаста бастап жаңа буындардың қозғалмалығының көрсеткіштерінің өсуі», ал 15 жаста үлкен деңгейіне жетеді. 12-15 жастағы жастардың иілгіштігін және буындардың қозғалмалығын жаттығулармен затысыз дамыту керек, немесе азыртпалық түсетін жаттығулармен (гимнастикалық таяқша, ауыр доптар, гантельдермен). Қатысушылардың жоғарғы жастоптарымен өтуімен ауыртпалық салмақтар біртіндеп ұлғайтады. Иілгіштікті және буындардың қозғалмалықтардың дамытуда гирлерді, штангалады және серіктестерімен әртүрлі жаттығуларды қолдануға болады. Әртүрлі жаттығуларды ерекше атап айтқанда күреске кіші жақты үйренуге қажеттілігін. Жастардың гармониялық дамуына жаттығуларды дененің сол жағына және оң жағына пайдалану керек; оң жағына есеп олға бұрылып, серігінің оң жағына есеп сол жақтарынан. Сонымен жастардың дене қасиеттерін дамытуда үлкен құралдар қолданылады, жан-жақты дене дайындығын қамтамасыз ету үшін. Үлкендерге қарағанда жаттығуда үлкендер әр ер жастармен дұрыс мүсін қалыптасуы үшін жылжымалы ойындар, эстафета және қарапайым күрес формалары жаттығулар қолданылады.

Алғашқы уақытта жастармен жұмыста сол жаттығулар азым мөлшерде пайдаланылады: сабақтарда бірнеше рет қ

ысқаузіліспендемалуушын. Үйреншіктішамадансоңолардыңсаныұлғайтылады, алдемалуыарасындақысқартылады. Денеқасиеттеріндамытуменбіргежаттықтырушы[3] қатысушылардыбатылдыққа, ұстамдылыққа, сенімділікке, белсенділігіне, табандылығынаж.б. үнемітәрбиелеу керек.

Жігерлікқасиетбелгілібірқиыншылықтанөтупроцесіндебайқалады. Ондайқиыншылықтарғаснарядтардынауыр салмағына, күштіқарсыласына, көпірденшыққандаауырлықсезінуіне, әдістердіңғайсызжағдайдаорындауына, жарыстаойластырылмағанжағдайғатүсуінежәнекөптегенбасқаларықатыстыруғаболады. Жігерлікқасиетінтәрбиелеудегіқиыншылықтарданүнеміасыпөту.

Оқытушыныңнебастымақсатыныңбірі-жаттығушыларғақұшжететінжаттығулардытаңдапалу. Жігерлікқасиетінтәрбиелеудебастымақсатықатысушылардыөзінебұйрықберудіжәнеолардыңорындалуынүйрету. Жастардыкүрескеүйрету: сайысқаүйрету (ұстауға, қарсылығынанөтуге, тұрақтылыққа, жігерліктіңанықталуын ат.б.) жаттығуларданбасталады; немесекүрестепайдаланылатынжаттығулар («көпірді» бекітумен, қауіпсіздіктіжәнеөзін-өзіқауіпсіздендіру); немесекүрестехникасынмеңгеретінкеректіжаттығулармен. Бұлжаттығуларалғашқыуақыттабастапқыорыналукерек.

Біруақыттаарнайыжаттығулардыүйренуменқатысушыларкүрестехникасынүйренеді: бастапқықалпына, қозғалуына, ұстануынажәнеоларданбосауына. Үйретудіпартнерденбастауқажет (қуалаубііктігітөмен)[4].

Әдістердіүйренудіңерекшеліктерініңбіріболыпсаналыды, жастарғакепбөлшектерінежәнеәсіресеәдістердіорындаудабір-біріменқарсыласуғадайында. Грек-римжәнееркінкүрестекүрделіәдістердітехникасынүйренгендеқауіпсіздікүшінбастапқыкездечулопайдаланылады.

Күрестехникасынкезекпенүйренудесондайболукерек, бір-бірінеұқсасәдістерүйретусолардыңбіреуінұқыптапүйренгенненсоң. Оқытушылардыңалдындағымақсаттардыңбірі-олжастардыңдұрыстынысалугаүйрету. Оқытушыжаттығулардыүйреткенкездеқалайтынысалудыкөрсетукерек. Егербалуанқынжағдайдатұрсада, тынысалудытоқтатпаукерек. Терентынысалугатырысуқажет, жиілігіұлкенемесжәнемұрынарқылы. Бірақтажылдамқарқынменкүрестежиітынысалугажәнеауызарқылы. Тынысалудыңұлкенмаңызыбарәдістердіорындағанды. Текжоғарықұшжұмсағандағанаәдістіорындағандатыныстыңтоқталуы. Күрестехникасынүйренгендестесақтаукерек, кейбірәдістербағдарламабойыншаересектергеарналған, бұлмерзімдежастардыүйретугекелмейді. Мұныңтүсінігі, жастардыңәліденедайындығысәйкескелмеуінде. Тағысонда, кейбірәдістердікеректідайындықсызжарақатқаәкелдірумүмкін. Мысалға, грек-римкүресіналайық. Мынадайәдістерденесінтерісұстап аудару, «накатпен» лақтыру, ересектергебіріншібайдаүйренугеарналған, жастартек2-шіжылыүйренуінеболады, «терісұстап» лақтыру, денесінеұстапқұлату, ересектерүшінекіншіжылыұсынатынжастарғаүшіншіжылыүйретуқажет. Кеудеденасырыплақтырудыжастарүшінтекекіншіжылыүйренугеболады. Осыжылыбеліменқолыңұстапкеудеденасырыплақтырудытаныстыруқажет. Бұләдістердіқолданубалуанныңтехникасынәртүрліетеді, оғанбұләдісжанбастаплақтыруданқарсыәдісретіндеқолдануғамүмкіншіліқтады. Үшіншіжылыкеудеденасырыпқолыңденесіненұстаплақтырудыұсынады, денедайындығыбелгіліболғандабұләдістібіріншіүйретеді.

Балуандық«көпірге»тұрудыбекітудегіжаттығуларғаерекшекөңілаударукерек. Бұлжаттығулардықолдануқатаретпенқолданукерек. 12-15жастағыжастармен«көпірді»жөптұрғызуданқашукерек[5].

Жасөспірімдерүшінтактикалықдайындықтыңұлкенмаңызыбар. Күресоларүшінойын. Ойын(күрес)тәртібінбіртіндепкүрделендіріп, оқытушықатысушылардыспорттықшыңдауғаалыпкеледі. Күрестехникасынмеңгеруоларүшінеңнегізгімақсат. Әдістіңтехникасынмеңгергенсонжастар1-3тактикалықдайындықтыңтәсілдерінүйренеді, жеңіл(қарапайым)комбинацияларменқосаересектеужастартобынатактикалықдайындықұлғаябастайды. Бірақбелгілеукерек. Тактикалықдайындықтыңтәсілдерініңсаныменбірәдіскекөпайналысуқажетемес. Тактикалықдайындықтыңтәсілдерінүйренуменбіргеоқытушыайналысушылардыбелдесудібелсендіжүргізуінеүйретеді, күрестетехникалыққимылдардыңдөрекісізболуынқолдайдыжәнедөрекікүрестіқолдамайды. Анықталғантактикалықсептішешуүшіноқытушыоларғаделкелетінтапсырмабереді. Мысалға, белдесудебірәдістіорындаукерек; кілемніңшетіндекүресу, қарсыласыңдыпартнергетүсіргендетоқтатпайбасқаәдіскекөшукерек; партнергетүскендебіртіндепүстінешығудыорындаукерекжәнет.б. біртіндепоқытушықатысушылардыәртүрліөзіндікжекеерекшеліктерібарқарсыластарменкүресугеүйретеді. Солүшінолалдыменнегізгікүресжоспарынқұрументаныстырады, әртүрліқарсыластармен, онансонбалуандарөзөзіжоспарқұрады. Осылайоқытушыбіртіндепжастардыөзбетіншеойлаудыүйретеді. Баскатактикалықсұрақтардыңқаралатыныбарлаужәнебүркемелеу(маскировка).

Жарысқақатысабастағаннанбастапжастароларғақатысудыңнегізгітактикалықсұрақтарынанбілімалабастайды.

Спорттықкүрестеоқыту-қатысушылардыңбілімін, білгірлігінжәнедағдысынқұрастыруғабағыттылғанпедагогикалықпроцес.

Күресжаттықтырушысыоқужаттығуыпроцесіндегіжұмыстымынадайбағалықасиеттердітәрбиелеукұралдарыменбайланыстырады: патриоттық, ұжымдық, еңбекқорлық, белсенділік, батырлық, шешімділікжәнеқайса

рлык.

Эроқытушы-бапкер жоғары дәрежелі спортшыдайындауғаталаптанады. Жоғары спорттық шеберлікті құрастыру негізгі негізгі техниканы және тактиканы дұрыс білуі жатады. Тактикалық шеберлігі күрестің тактикасының ындау деңгейінің мағналы дәрежесін етәуелді болады. Білімін және білгірлігін құрастырудың негізгі әдістемелерін түсіндіру, көрсету және жаттығулар әдістемелері болады. Бірінші бастапқы оқытудың ерекше маңыздысы көрсету әдістемесі болып табылады. Қатысушылар негізгі тактиканы игермейінше, әр жаңа әдіс үшін белгісіз формадағы қимылы, кейбіріналдымен көру керек, содан соң орындауға әрекет жасауға болады.

Бастаушы балуан жаттықтырушы-оқышының қимылының үлгісін қайталайды. Сондықтан бастапқы оқытуда қазіргі техниканың тамаша үлгілеріне сүйену өте маңызды. Жаңа бастаушы техникалық қимылды бақылап, тек қимылдың жалпы формасын еске алдырады, оның бөліктерін байқамайды, әдістердің кейбір бөлімдерінің қимылының өзара байланысын іске асырмйды және күш қатынының көлемінің мөлшеріне нөте алмайды.

Мұндай жағдайда оқытушы түсіндіру түсіндіру әдістемесін пайдаланады. Түсіндіру көрсету мен бірге тек жалпы қимыл құрылысын сақтау ғана емес, бірақ оның элементтерінің өзара байланысын балуанның есінде қалдырады. Әдістерді білуге бүтіндей, бөлік және араластыру әдіске асырылады. Әдістерді оқытуға кіріскенде, оқытушы бірінші кезеңде оны дұрыс айтпау керек, онан соң бірнеше рет үлкен емес жалдамдықпен бүтіндей көрсету керек. Жаттықтырушы әдістің маңызды бөлімдерін түсіндіреді, балуандардың денесінің кейбір бөлімдерінің қимылының жүйелілігіне ерекше назар аударады. Бұл түсініктеме науақты ша және күштің өзара байланысының мәнін білдіретін қысқаша болу керек.

Балуандардың жұптасып жаңа әдістерін орындауынталдағанда, спортшылардың жалпы және жеке қателерін көрсетеді. Жаттықтырушы қайтатүсіндіргенде бәрінен бұрын жалпы қателерін қарастыру керек, онан соң балуандардың жеке қателерін етоқтайды [6].

Күрделі әдістерді және қарсы әдістерді орындауда бөліс дерге бөліп және араластырылуды үйретеді. Балуандар, әдісті бүтіндей көрсетуді алып, анық көзіне елестету керек және әдістің бөлімдерін орындау тәсілін білу.

Тұрыста техниканы пайдалану партерге қарағанда көбінесе икемді. Бұл түсіндірілді сонымен, балуандар тұрыстамона ер жасауға үлкен мүмкіншілігі болады, ал өзінің оқыту процессі бөлімдердің үлкен санын ұстайды. Мысалыға, қолдарын әртүрлі тәсілдермен ұстауды білуге және шыңдауда, олардан босануды және осы күресте түрегеліп шабуылға көшу де білгірлігі партерге қарағанда көбіне маңызды. Жаттығуда қолдарынан ұстауларды және бос ану ды орындауға ерекше мағына бөлінеді [7].

Тұрыста және партерде техниканы мақсаттылықпен бірауақытта білу, бірінші кезінде бағамдылық партердегі іс-бақтарға беріледі, сонан соң оғанда және басқасына да бірдей мөлшерде назар аударылады. Осында егертұрыс та жаңа әдіс үйренсе, онда партерде өткенді қайталайды.

Бір қатар өзін-өзі қауіпсіздендірудің деңгейі және жалпы және арнайы дайындықты әрі қарай дамытуды іске асырылады.

Бірінші этапта оқыту, бірінші ресми жарысқа дейін алғашқыдан кемес созылады. Бұл этапта балуандар негізгі әдістерді біледі. Оларға ІІІ Прэзрядты орындауды иеленуге мүмкіндік беріледі және бұл балуанның бастапқы техникалық фонды деп аталады [8]. Оқытудың ІІІ этапты бастапқы фондық кірмейтін, басқаны меңгеруді қайтып, балуандар үшін техникалық қимыл, бір қатар маңызды аздау емес, бірінші қосындысымен және балуанның негізгі техникалық фондының құрастыру керек. Техниканың негізгі фондына ие болу ІІІ спорттық прэзрядтың нормативі орындауға амалдайды. Мұны айналысушылардың базалық дайындығы деп қарастыруға болады. Сондықтан базалық техниканы әртүрлі топтағы әдістердің жинақтылығы деп қарастыру керек.

1 Дахновский В. С., Леценко С. С. Подготовка борцоввысокого класса. - Киев: Здоровье, 1989. - 192 с.

2 Деркача А. А., Исаев А. А. Педагогическое мастерство тренера. - М.: ФиС, 1981. - 374 с.

3 Замятин Ю. П. Судейство соревнований по спортивной борьбе: Лекция. - Л.: ГДОИФК, 1979. - 33 с.

4 Зациорский В. М. Спортивная метрология: Учебник для ИФК. - М.: ФиС, 1982. - С. 104-126.

5 Иванов В. В. Комплексный контроль в подготовке спортсменов. - М.: ФиС, 1987. - 256 с.

6 Игуменов В. М., Подливаев Б. А. Спортивная борьба. - М.: Просвещение, 1993. - 238 с.

7 Игтьин Е. П. Психология физическое воспитания. - М.: Просвещение, 1980. - 199 с.

8 Климов Е. А. Психология профессионального.

Резюме

Е. А. Кылышев - 2-курс магистрант, КазНПУ им. Абая

«Показано, что для молодежи важность тщательной физической подготовки первой степени в возрасте»

Эффективный метод в начальном тренировочном этапе по греко-римской борьбе. Обучение молодых людей борьбе непрерывным и постепенным, требующим, чтобы студенты регулярно практикуют, обратив внимание на материал, используемый, прежде чем повторять то же самое и исправить недостатки, замеченные своевременно. Знать возраст детей, учителя должны использовать более учебника. Детали механизма в модели, и должны указать правильную интерпретацию карт

инок. Молодежь наданный момент правильно на выки, чтобы учиться и работать. Правильного оборудования и подать приме
р, чтобы объяснить основные детали изображения. Молодежь надлежащим научиться на выки. Академических и физическ
о развитии студентов возможность контролировать их выполнение, чтобы научиться (например, научиться бросать назад)
. Занимался в других случаях, приобретают способность координировать сложные методы, которые не имеют какого-либо
ущественного влияния на физическую силу, например, замену стороны. Этот метод можно научиться в первую. Подростки дол
жны принимать во внимание готовность их участия в тренировку

Ключевые слова: спортивная борьба, непрерывное и постепенное обучение, точно импровизировать ранее изученного
материала

Summary

E.A. Kylyshev – from 2-year undergraduate, Kazakh National Pedagogical University named Abay
«Effective methods in the initial training stage in greco-roman wrestling»

Training of young people in the fight against the continuous and gradual, requiring students to regularly practice, pay attention to them
aterial used before repeating the same and correct the shortcomings observed in a timely manner. Displaying youth the importance of a tho
rough physical preparation of the first degree at the age of. Know the age of the children, teachers should use more of the textbook. Machine
ry part of the model, and you must specify the correct interpretation of the pictures. Youth at the moment is not so wrong skill to learn and o
perate. The correct equipment and to set an example, to explain the basic details of the image. Youth is not the proper actions against wrong a
nd learn skills. The academic and physical development of students the opportunity to monitor compliance. If your training material to th
e power of physical fitness, and is not engaged and ready to leave for the period of a flat to teach it (for example, learn to throw down back). Eng
aged in other cases, acquire the ability to coordinate complex methods, which do not have any significant effect on the physical fitness of o
rce, for example, clean replacement of the hand. This method can be taught in the first stage of training. Teenagers should be taking into account t
he readiness of their participation in the race

Keyword: Combat sports, continuous and gradual training, just improvise previously learned material

ӘОТ 159.923

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ЖАУАП КЕРШІЛІКТІ РАЛЫТҰЖЫРЫМДАР

*Д. Қалымбетов – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Педагогика және психология институтының 2 курс магистранты*

Мақалада жауапкершілік мәселесі жөнінде сөз болады. Соның ішінде студенттердің жауапкершілігі жайындағы ғылыми зерттеулерге талдау жасалынып, ғалымдардың жауапкершілікке байланысты ғылыми тұжырымдамалары сараланады. Аталған мақалада, тұлғаның жауапкершілігін дамытудың маңызды тұжырымдамасын жасаған Г.С. Сухобскаяның, іс-әрекетке ойылатын талаптар жайлы ғалым психолог А.Н. Леонтьевтің пікірі, Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобская және тағы да басқа ғалымдардың зерттеулерін сараптай келгенде, студенттің жауапкершілігін дамытатын жауапкершілік идеяның танымдық мазмұнын эмоционалды мазмұнға көшіру; жауапкершілікке мотивациялау және бейімдеу механизмдері анықталды. Сонымен қатар, жауапкершілікті қалыптастыру мәселесін зерттеген ғалым психологтар жауапкершілікті тұлғасындағы ойдың жалпы мазмұны, тек соны басқара алады және оның жеке бөлімдері немесе, тұтастолымын басшылыққа алатындығы жайлы жан-жақты талданған.

Тірек сөздер: жауапкершілік, даму, эмоционалды әсер, мотивациялық жүйе, сезім, бейімделі, іс-әрекет

Оқу іс-әрекетінде студенттің жауапкершілігін дамыту тетіктерін реттейтін басты жайт тараңалдымен педагогикалық талаптарды орындау мен түсіндіреді. Ғалым психолог А.Н. Леонтьевтің пікірінше, «Егер іс-әрекетке ойылатын талаптар орындалмаса, нәтиже де көрінуге тиісті жетістік көрсеткіші субъект үшін тек сыртқы ортаға тән құбылыс күйінде қалады» [1]. Студенттің дамуына тірек болатын тетіктері – себептер, факторлар. Бұлар өзара бірігіп, белгілі бір жауапкершілікті сапалы қалыптастыруда бір-біріне ықпал жасайды, ең алдымен субъектінің мотивациялық ортасын қалыптастыру мақсатында әрекет жасайды. Дамыту тетіктерінің арасында осы мотивация өздігіне надамның ішкі мәжбүрлеу функциялары негізгі. Әрі қарай тұлғаның қиқат дүниеге деген белсенділігін айқындауға себептігін тигізеді, тіпті надамның өз қабілетін өзін тануынан мүмкіндік беріп, осы қабілетті оңдана дамытуға үркіткі болады [2].

Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобская және тағы да басқа ғалымдардың зерттеулерін сараптай келгенде, студентті

Жауапкершілікке жетелейтін мотив студент бойында іскерлікті қалыптастыру мен тікелей байланысты. Жауапкершілік құрылым – бұл психологиялық категория. Ол белгілі бір әрекетті бастауға мүмкіндік деп түсініледі және неоліс-әрекетке деген қажеттілік, соліс-әрекетті орындай отырып қағанаттану шарттарының болуы талап етіледі» [5].

121

асиеттерін, қоршаған ортадағылармен сенімділікті, яғни, қарым-қатынас жағдаяттарының деп жетілдіруге әсер етеді.

1. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / Психология эмоций. Тексты. - М.: Изд. МГУ, 1984. - С. 162-171.

2. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды: в 2-х т. - М.: Педагогика, 1980. - Т. 1.

3. Моделирование педагогических ситуаций: Проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя / под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. - М.: Педагогика, 1981. - 120 с.

4. Мудрик А. В. Общение в процессе воспитания. - М., 2001. - 320 с.

5. Орлов Ю. М. Восхождение индивидуальности: кн. для учителя. - М.: Просвещение, 1991.

6. Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъективности. - Ростов/Дон: Феникс, 1996.

Резюме

Калымбетов Даурен – КазНПУ имени Абая, магистрант 2-го курса Института педагогики и психологии
«Концепции ответственности в научных исследованиях»

В статье говорится о проблеме ответственности. Вместе с тем дается анализ научных исследований о ответственности студентов, дифференцируются научные концепции учеными, связанными с данной проблемой. В вышеуказанной статье рассматриваются концепции развития ответственности Г. С. Сухобской, мнение ученого-психолога А. Н. Леонтьева о требованиях, предъявляемых к деятельности; экспериментальные исследования Ю. Н. Кулюткиной, Г. С. Сухобской и других исследователей; выявлены механизмы мотивации и адаптации к ответственности, перевод познавательного содержания идеи ответственности в эмоциональное содержание ответственности студентов. Наряду с этим ученые-психологи, которые исследовали вопросы формирования ответственности, обсуждали общее содержание ответственности в сознании личности, могут упрекать только что минет только отдельные части, всестороннее невозможно принятия круководству целостность натуры.

Ключевые слова: ответственность, развитие, эмоциональное влияние, мотивационная система, чувство, адаптация, деятельность

Summary

Kalymbetov Dauren – KazNPUnamed after Abay, undergraduate 2nd year of the Institute of Pedagogy and Psychology
«The concept of responsibility in scientific research»

The problem of liability is referred in the article. However, an analysis of research on the responsibility of students, scholars differentiate scientific concepts related to this issue. In the above article deals with the concept of responsibility G. S. Suhobskoy opinions scientists psychologist A. N. Leontiev on the requirements to the activity; experimental studies Yu. N. Kulyutkinoy, G. S. Suhobskoy and other researchers; the mechanisms of motivation and adaptation to justice, the idea of the transfer of the cognitive content of responsibility in the emotional content of responsibility of students. At the same time, scientists, psychologists who have examined the issues of formation of liability; discussed the total amount in the mind of the person liable; it can only manage it and not just the individual parts, the possibility of adopting a comprehensive guide to the integrity of nature.

Keywords: responsible development, emotional impact, motivational system, sense, adaptation activities

УДК 373.3.017.4:82

ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Ж. А. Естемесова – магистрант 2 курса КазНПУ имени Абая

Нравственное воспитание младших школьников является одной из важных проблем педагогики на современном этапе развития Казахстана, которой уделяется большое внимание со стороны ученых, педагогов-исследователей. Нравственное воспитание – это целенаправленное формирование морального сознания, развитие нравственных чувств и выработка навыков и привычек нравственного поведения. Нравственное воспитание является единым процессом воспитания: нравственных чувств (совести, долга, веры, ответственности, патриотизма), нравственного облика (терпения, милосердия, незлобности), нравственной позиции (способности различения добра и зла), нравственного поведения (готовности служения людям и Родине, доброй воли). На сегодняшний день проблема нравственного воспитания младших школьников не только обсуждается и исследуется, но и становится предметом государственной политики. Основной целью данной статьи является рассмотрение и анализ путей и способов совершенствования нравственного воспитания младших школьников в образовательном пространстве.

В данной статье рассматривается значимая во все времена проблема нравственности. Процесс воспитания в школе строится на принципе единства сознания и деятельности, исходя из которого формирование и развитие устойчивых качеств личности возможно при ее деятельности и участии в деятельности.

Ключевые слова: Воспитание, нравственность, школа, младший школьник

Сегодня не вызывает сомнения тот факт, что нравственное воспитание учащихся следует признать одной из важнейших задач, стоящих перед школой. Именно нравственное воспитание является первостепенным в вопросах формирования и развития личности ребенка, предполагая воспитание изначально адекватных отношений с родиной.

телями, сверстниками, окружающими, коллективом, обществом в целом, что в итоге сформировало отношение к труду, своим обязанностям, к самому себе, Родине.

В данной статье рассматриваются проблемы нравственного воспитания школьников начального звена, пути преодоления барьеров и преград в становлении их как воспитанных и успешных личностей, а также приведены примеры активных и эффективных инструментов нравственного воспитания подрастающего поколения.

Нравственное воспитание человека начинается с рождения. Уже в дошкольном возрасте у детей формируются первоначальные нравственные чувства, представления, элементарные навыки и нравственное поведение. Приобретенные ребенком в дошкольном возрасте формы поведения, взаимоотношений со взрослыми и сверстниками, нравственные знания и чувства являются тем прочным фундаментом, на котором в начальных классах начинается развитие новых форм нравственных отношений, поведения, чувств и сознания [1].

Между воспитанием на предыдущих и последующих ступенях, конечно, существует диалектическая взаимосвязь. Воспитание, сохраняя своеобразие каждого данного периода, ориентируется на особенности будущего, готовит к нему ребенка, в дальнейшем же воспитание активно использует накопленный в предшествующем периоде его жизненный опыт. Опытный педагог обязательно будет опираться на то новое и положительное, что появилось в психике ребенка, даже если оно еще является в данный период слабым и неразвернутым.

Психологами установлено, что младший школьный возраст отличается повышенной восприимчивостью к внешним влияниям, верой в истинность всего чему учат, что говорят учителя. Младший школьник отличается бескомпромиссностью в нравственных требованиях к себе и другим, непосредственностью в поведении [2]. Эти особенности следует учитывать и рассматривать как залог обучаемости и воспитуемости младших школьников. Именно в этом возрасте возникают большие и уникальные возможности для систематического и последовательного нравственного воспитания детей.

В чем состоит задача учителя начальных классов? Прежде всего в том, чтобы социальное необходимо требование общества, такие, как долг, честь, совесть, достоинство превратить во внутренние стимулы личности каждого учащегося. Это весьма сложная задача, но без ее решения нельзя рассуждать о нравственности в широком смысле этого слова, без ее решения невозможно даже мечтать о развитии нового нравственного поколения. Стержнем воспитания, определяющим нравственное развитие, является формирование гуманистических отношений и взаимоотношений детей.

Нравственное воспитание младшего школьника происходит как в учебном процессе, так и во внеурочное время, как в школе, так и дома. Нравственное воспитание – постоянный и непрерывающийся процесс, только в этом случае можно рассчитывать на положительный результат. А.А. Калужный подчеркивал, что на уроках постоянно общении с учителем и сверстниками формируется нравственность ребенка, обогащается его жизненный опыт.

Переживания младших школьников, их радости и огорчения связаны, чаще, с учебой. На уроках взаимодействия все основные элементы воспитательного процесса: цель, содержание, средства, методы, организация [3]. В учебном процессе младшие школьники приучаются к самостоятельной работе, для успешного осуществления которой необходимо соотносить свои усилия с усилиями других, научиться слушать и понимать своих товарищей, сопоставлять свои знания и сознание с другими, отстаивать собственное мнение, помогать и принимать помощь. На уроках дети могут переживать вместе острое чувство радости от самого процесса получения новых знаний, огорчения от неудач, ошибок. В воспитательном отношении все предметы, которые изучаются в школе, одинаково важны.

Система школьного нравственного просвещения строится концентрически, т.е. в каждом классе учащиеся знакомятся с нравственными понятиями, но объем знаний с каждым годом увеличивается, углубляется осознание нравственных понятий и представлений [4]. Лишь в первом классе учитель вводит понятия доброжелательности, справедливости, товарищества и дружбы, о коллективизме и личной ответственности за общее дело. Работа же над воспитанием данных качеств у детей будет осуществляться в течение всех четырех лет обучения в начальной школе. Учитель, чтобы развить нравственное сознание школьников, должен уметь помочь им осмыслить как собственный накопленный, собранный по крупицам опыт, так и опыт других (пример товарищей, родителей и взрослых), примеры из художественной литературы [5].

Нравственное воспитание – это формирование у учащихся способности видеть человека в окружающем мире, рассматривать его как наивысшую ценность, это развитие умения сопереживать, чувствовать радость и горечь, переживаемые другим человеком.

Содержание нравственного воспитания через отношения выступают такие качества личности как:

- отношения к родине, другим странам и народам: любовь и преданность родине; нетерпимость к национализму и расовой неприязни; доброжелательность ко всем странам и народам; культура межнациональных отношений;

- отношения к труду: добросовестный труд на общее и личное благо; соблюдение дисциплины труда;

-отношениякобщественномудостояниюиматериальнымценностям:заботаосохраненииумноженииобщественногодостояния;бережливость;охранаприроды;

-отношенияклюдям:коллективизм,демократизм,взаимопомощь,гуманность;взаимноеуважение;заботаосемьеивоспитаниидетей;

-отношениексебе:высокоесознаниегражданскогодолга;честностьиправдивость;простотаискромностьвообщественнойиличнойжизни;нетерпимостькнарушениямообщественногопорядкаидисциплины;принципиальность[6].

Знанияшкольниковонравственныхнормах,полученныенауроках,собственныежизненныенаблюдениянередкобываютиразрозненнымиинеполными,именнопоэтомутребуетсяспециальнаяработа,связаннаясобщениемполученныхзнаний.Учительобязанвладетьразнымиформамиработы:словесными(этонепременноувлекательныйрассказучителя,этическаябеседа);практическимиформами(походы,экскурсии,спартакиады,олимпиадыиконкурсыит.п.);наглядными(школьныемузеи,выставкаразныхжанров,тематическиестендыидр.)[7].

Рассмортимоднуизформсловеснойработы,например,этическуюбеседу.Ихфункциимногообразны,так,ониспособствуютприобретениюшкольникаминравственныхзнаний,выработкеунихэтическихпредставленийипонятий,воспитаниюинтересакнравственнымпроблемам,стремлениюоценочнойнравственнойдеятельности.Учителю,особенноначинающему,нужнознать,чтоглавноеназначениеэтическойбеседы–помочьшкольникамразобратьсяясложныхвопросахморали,сформироватьунихтвёрдуюнравственнуюпозицию,помочькаждомушкольникуосознатьсвойличныйнравственныйопытповедения,привитьвоспитанникумениевырабатыватьнравственныевзгляды.

Наурокахпостоянновозникаютразличныеотношениямеждуучащимися:деловые,нравственныеидр.Совместнаяработашкольниковрождаетмеждунимиотношения,характеризующиесямногимипризнаками,которыеявляютсяотношениямвлюбойколлективнойработе:отношениекаждогоучастникаксвоемуделукаккобществу,умениесогласованнодействоватьместедругимидлядостиженияобщейцели,взаимнаяподдержкаивтожевремятребовательностьдругкдругу,умениекритическиотноситьсяксебе,правильнорасцениватьсвойличныйуспехилинеудачу.

С.Е.Кантарбаевутверждает,чтоформированиенравственногоопыташкольниковнеможетбытьограниченотолькоихучебнойдеятельностью.Становлениеиразвитиеличностипредполагаетееактивноеучастиевобщественно-полезномтруде.Посильныйтрудребятивливаетсявтрудстраны.ВпосильномтруденаблагоРодинывоспитываетсяотношениектрудукаккважнейшейжизненнойнеобходимости,потребноститрудитьсянаблагообщества,уважениеклюдямтруда,бережноеотношениекнародномудостоянию[8].Всвязисэтимвоспитательныйпроцессцелесообразностроитьтакимобразом,чтобывнепредусматривалисьситуации,вкоторыхшкольникамсталоависимымпереднеобходимостьюсамостоятельногонравственноговыбора.Впроцессенравственноговоспитанияучащиесядолжнынетолькопониматьнравственныенормы,ноунихдолжнысложитьсяправилаиформыповеденияисформироваться:

-способностикдуховномуразвитию,полнойреализациитворческогопотенциалавучебно-игровой,предметно-продуктивной,социально-ориентированнойдеятельностинаосновенравственныхустановокиморальныхнорм,непрерывногообразования,самовоспитанияиуниверсальнойдуховно-нравственнойкомпетенции–«становитьсялучше»;

-основынравственногосамосознанияличности–способностимладшегошкольникаформулироватьсобственныенравственныеобязательства,осуществлятьнравственныйсамоконтроль,требоватьотсебявыполненияморальныхнорм,даватьнравственнуюоценкукаксвоим(овладениеирефлексивнымиспособностями),такичужимпоступкам;

-нравственныйсмыслучения;

-основыморали–осознаннойобучающимсянеобходимостиопределенногоповедения,обусловленногопринятиемивобществепредставлениямидобреиизле,должноминедопустимом,укреплениеуобучающегосяпозитивнойнравственнойсамооценки,самоуваженияижизненногооптимизма;

-эстетическиепотребности,ценностиичувства;

-способностикоткрытовыражатьиотстаиватьсвоюнравственнооправданнуюпозицию,проявлятькритичностьксобственнымнамерениям,мыслямипоступкам;

-способностиксамостоятельнымпоступкамиидействиям,совершаемымнаосновеморальноговыбора,кпринятиюответственностизаихрезультаты;

-осознаниеценностичеловеческойжизни,формированиеуменияпротивостоятьвпределахсвоихвозможностейдействиямивлияниям,представляющимугрозудляжизни,физическогоинравственногоздоровья,духовнойбезопасностиличности[9].

Результат нравственного воспитания выражается в нравственной воспитанности, которая материализуется в общественно ценных свойствах и качествах личности и проявляется в отношениях, деятельности, общении.

Успешность нравственного воспитания школьников во многом определяется работой, которую организует и проводит учитель. Слово учителя – это самый главный инструмент нравственного воспитания школьников. Учитель дает нравственную оценку поступкам, разбирая поведение реальных людей и персонажей произведений, изучаемых по школьной программе. Нравственному воспитанию школьников отвечает не только содержание предмета, но и методы, с помощью которых происходит обучение, атмосфера, царящая в классе, и сама личность учителя. Нравственное воспитание школьников в коллективе наиболее эффективно тогда, когда каждый ученик занимает место, наиболее адекватное его возможностям, становясь при этом личностью незаменимой. Это помогает развиться чувству собственного достоинства и сформировать адекватную самооценку [10]. Такою нравственное воспитание школьников без специального внешнего побуждения помогает ребенку соответствовать нравственным представлениям, принятым в обществе.

Таким образом, нравственное воспитание младших школьников, осуществляемое в начальной школе, обеспечивает формирование любви к Родине, бережного отношения к природе, творческого отношения к труду, а результаты являются здоровыми партнерскими отношениями, здоровым индивидуализмом, внимательным отношением к участникам совместной деятельности, требовательностью к себе, сочетание общественных и личных интересов.

1 Каирова А.И., Богданова О.С. Алфавит нравственного воспитания. – М., 2001.

2 Богданова О.С., Петрова В.И. Методика воспитательной работы в начальных классах. – М., 2003.

3 Макаренко А.С. Книга для родителей. – М., 2005.

4 Низова Л.Т. Великий учитель природа. – М., 2002.

5 Калюжный А.А. Роль учителя в нравственном воспитании школьников. – М., 1998.

6 Архангельский Н.В. Нравственное воспитание. – М.: Просвещение, 1979.

7 Парменов А.А. Некоторые аспекты нравственного воспитания школьников. // Образование на пороге нового столетия: традиции и современность. – Ч.2. – М.: ИПКиПРО, 2000.

8 Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе. – М.: Просвещение, 2001.

9 Кантарбаев С.Е. Формирование учебной деятельности как форма нравственного воспитания школьников. – А., 1996.

10 Микляева Н.В., Микляева Ю.В., Ахтян А.Г. «Социально-нравственное воспитание детей». – М.: Айрис-пресс, 2009.

Түйін

Естемесова Жанара Аскарровна – Абай атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология кафедрасының 2 курс магистранты
«Бастауыш сынып оқушыларында адамгершілік тәрбиесін дамыту»

Бастауыш сынып оқушыларында адамгершілік тәрбиесі қазіргі кездегі Қазақстанның дамуы сатысындағы, ғалымдар мен педагогтер тәуелсіздік тарапынан көпкөңіл бөлінген педагогиканың маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Адамгершілік тәрбие – бұл адамгершілік санасын, сезімдерін, дағдыларын, адамгершілік мінез-құлықты мақсатты түрде қалыптастыру жұмысы. Адамгершілік тәрбие білім берудің бірыңғай процесі болып табылады. Ол адамгершілік сезім (ар-ождан, борыш, сенім, жауапкершілік, патриотизм), адамгершілік рухы (шыдамдылық, мейірімділік), моральдық ұстанымы (жақсылық пен жамандықтың ажыратылуы), моральдық мінез-құлық (адамдармен Отаныңызмет дайындығы, іскерлік, бедел) деген жақтарындағы. Бүгінгі күні бастауыш сынып оқушыларында адамгершілік тәрбиесі тек алқаланып және зерттеліп қана қоймай, сонымен қатар мемлекеттің саясатының маңызды мәселелері қатарына жатқызылуда. Мақаланың басты мақсаты білім беру кеңістігіндегі бастауыш сынып оқушыларында адамгершілік тәрбиесін жетілдіру тәсілдерін қарастыру және талдау. Берілген мақалада адамгершілік мәселесі және адамгершілік тәрбиенің барлық замандағы қалай бағаланғаны қарастырылады. Мектептегі тәрбие үдерісі, жекетілгенін тұрақты қасиеттерінің дамуы мен қалыптастырылуының жігерліліктегі жігерлікатысуымен мүмкін, санасемізін бірлігіне және жігері ұстанымына құрылады.

Тірек сөздер: Тәрбие, адамгершілік, мектеп, бастауыш сынып оқушысы

Summary

Yestemesova Zhanara Askarovna - KazNPU after named by Abay,
2 course master of the Pedagogical and Psychology department
«Moral training of school children»

Moral education of younger pupils is one of the important problems of pedagogy at the present stage of development of Kazakhstan, and scientists, educators and researchers pay great attention to it. Moral education – a purposeful formation of moral consciousness, the development of moral feelings and development of skills and habits of moral behavior. Moral education is a single process of education: Moral Sentiments (conscience, duty, faith, responsibility, patriotism), moral image (patience, mercy), a moral position (the ability to discern both good and evil), moral behavior (willingness to serve the motherland and humanity, goodwill). It is important to note that today the problem of spiritual and moral education of younger pupils is not only discussed and investigated, but also becomes a matter of public policy. Main objective of this article is consideration and the analysis of ways and means of improvement of moral education of young school students in educational space. This article deals with the problem of morality and a at all times valued moral education. The process of education in the school is based on the principle of the unity of consciousness and activity, on the basis of which the formation and development of stable personal

tytraitsmayatitsactiveparticipationintheactivity.

Keywords: Education, morality, school, junior high school student

УДК002.6:37.01

ОРТАМЕКТЕПТЕРДЕЭЛЕКТРОНДЫҚОҚЫТУДЫҚҰРУТЕХНОЛОГИЯЛАРЫМЕНЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

О.Тілеуберді—АбайатындағыҚазҰПУмагистранты

Заманауи ақпараттық технологиялардың тез қарқынмен дамуы және оның білім беру саласымен интеграциялануы күн сайын дамып келеді. Біздің елімізде ақпараттық жүйелік пен дидактикалық және техникалық қорыту әрекеті мақсатындайындалған салалық бағдарламалық бейімдеу жұмыстарының ішінде, 80-90-шы жылдарда өткізілген оқу-зерттеу жұмыстары ерекше маңызға ие. Электрондық құрал саласындағы оқыту үрдісін қолдайтын жүйелік зерттеулер 30 жылдан бері зерттеліп келеді. Осы уақыт аралығында АҚШ, Канада, Англия, Франция, Жапония, Ресей секілді бірқатар елдерде ЭЕМ-нің саналуан түрлері негізделген оқыту бағытындағы көптеген компьютерлік жүйелер жасалды. Осыған байланысты білім беру үдерісінің апасына ақпараттық технологияларды пайдаланып жасарту өзекті мәселеге айналууда, біз бұл мақаламызда орта білім беру мекемелерінде электрондық оқыту құру технологиясын жан-жақты қарастырдық.

Тірек сөздер: Ақпараттық технологиялар, компьютер, ақпараттық-қатынастық технологиялар, электрондық оқыту

80-шы жылдардағы компьютерлік техниканың «Дербестіктен керісі» оқу саласында жаңа техникалық, сондай-ақ, дидактикалық мүмкіндіктер әкелді. Бұл – тиімді дербес ЭЕМ, диалогтық қарым-қатынастың қарапайымдылығы, кескіндеме. Оқу компьютерлік жүйелерінде кескіндеме лік безендіруді қолдану оқушыға ақпарат беруді жеңілдетіп, оның түсінудегі икемділігін жоғарылатып қана қоймайды, сондай-ақ, кез-келген саладағы маман иесіне қажетті болжағыштық, кәсіби «сезімталдық», кейіптеп ойландыру секілді аса маңызды қасиеттердің дамуына әсер етеді.

Көпмөлшерлі жады (жүздеген мегабайт) бар CD-ROM (Compact Disk Read Only Memory) компакт дискілерін де оптикалық ішкі естес ақтау құрылғыларының пайдалануы гипермәтіннің, мультимедияның, «виртуалды шындық» жүйесінің инструменталдық бағдарламалық құралдарының жасалуына әкелді.

Мультимедияның техникалық құралдарымен жапсырталған компьютер, кескіндеме, видео және дыбыстық дидактикалық мүмкіндіктерін кеңінен қолдануға мүмкіндік туғызады. Гипермәтін жүйесінің көмегімен мәтіндік көрсетілген кілт сөздер арқылы керекті ақпаратты іздеуді жеңілдететін мәтіндік ақпарат таралабында қиылыстық сілтемелер жасауға болады.

Гипермедиа жүйесі мәтін үзінділерін ғана емес, сондай-ақ, кескіндемені, цифрландырылған сөздерді, дыбыс жазуды, фотосуреттерді, мультфильмдерді, видеоклиптерді және т.б. – дәріс-бірімен байланыстырады. Бұндай жүйелерді қолдану лазерлік компакт дискілерде электронды басқаруды, анықтамаларды, кітаптарды, энциклопедияларды жасау мен оларды таратуға мүмкіндік береді.

XX ғасырдың соңына қарай адамзат жылдам қарым-қатынасқа, ұжымдық қорға, ақпаратты тарату мен қолдануға зор мүмкіндік алды. Бұған бүгінде жүз миллиондаған адамдарға белгілі ғаламдық компьютерлік желі – Интернет техникалық құрал ретінде қолданылады.

Интернет/интернет технологиялары бірінші әлемдік ақпарат кеңістігінің негізін түп-тамырынан өзгертеді – орталықтандырылған жаһандық ақпарат қорының нормина мемлекеттік, университеттік, корпоративтік, тіпті дербес, жеке мәліметтер мен білім базасы түріндегі аумақтық басқарылатын көптеген ақпарат ресурстарын жылдам құрып және басқарады.

Ақпараттық және коммуникациялық технологияның қарқынды дамуымен жаппай қолданысқа енуі білім жүйесінің ұйымдастырушылық-әдістемелік инновациясына сәйкес келетін: виртуалды кампус, университет, сынып бөлмесі; on-line learning (сөзбесөз аудармасы – желіде оқыту); e-learning (электрондық оқыту); біріктірілген білім беру кеңістігі, біріктірілген білім беру ақпараттық ортасы секілді жаңа түсініктер әкелді.

Білім жаңа қоғамда көбіне тауар ретінде ұсынылады және кез-келген тауар секілді жақсыбуып-түю мен кеңінен таратуды қажет етеді. Қалыптасу үрдісінде білім тарататын оқытушы өздігінен енді бұлталап тарды қанағаттандыра алмайды.

Ақпараттық және коммуникациялық технологияның ақпараттық және инструменталдық бағдарламалық құралдардың дамуындағы таңқаларлық үрдістер түрлі жаңа дидактикалық идеялардың іске асуына техникалық жақсы мүмкіндіктер әкелді. Алайда, оқу бағытындағы отандық және шетелдік электрондық жүйені талдау нәтижесі кө-

рсеткендей, олардың кейбірі дидактикалық сипаты жағынан қанағаттандырылмайтын деңгейде деп таяуға келмейді. Айтасақ, біз керек, оқу бағытындағы «жұмсақ» өнімнің сапа деңгейі АОЖ мен ЭО-н мәліметтер базасын толықтыру мақсатындағы оқу материалын дайындау, үлгілеу түріндегі компьютерлік жүйе мен оқу жұмыстарының сценарийін жасау және тапсырмалармен жаттығулар әзірлеу кезеңінде бекітіледі. Өкінішке орай, оқытуды қолдануға арналған электрондық құралдар әдістемелік-техникалық даму жағынан қалыс қалуда. Өйткені, әдістемелік тұрғыдан электрондық оқытуды қолдануға арналған электрондық құралдар психология, педагогика, математика, кибернетика, информатика секілді әртүрлі ғылымдарілімін біріктіреді. Әдіснамалық мәселелерді әзірлеудің нашар дамуы педагогикалық әдістеменің «технологиялық еместігі» білім беру дежаңа ақпараттық және коммуникациялық технологиясында қолданатын әлуметтік және бар мүмкіндіктердің екіге бөлінуінің басты себебі.

ЭОҚ жасау технологиясының әдістемелік және бағдарламалық-ақпараттық құралдардың оқыту мультимедиялық кешенінің психологиялық-педагогикалық үлгісі талқыланады, кешеннің құрамына дидактикалық талдау жүргізіледі және оның дидактикалық жобалау әдістемесі қаралады. Бұл тарау түрлі санаттағы оқырмандар: оқу мекемелерінің менеджерлеріне, қолданушы-оқытушыларға және оқытуды қолдайтын электрондық құралдар дайындайтын оқытушыларға пайдасы тиіс мүмкін.

Электрондық курстар үшін оқу материалын әзірлеу, тренингтер мен тестерді жасау, ең алдымен, электрондық оқулықтар жасаушыларға арналған. Бұл әдістемелік құрылымының мақсаты – оқытушыларға компьютерлік оқу курстарын әзірлеуге, электрондық мәтінді безендіруде көркемдеуіш құралдарды тандауға, тренингтер мен тестілеулерге арналған сұрақтар мен тапсырмалар блогын дайындауға, оқу бағдарламасының интерфейсі мен сценарийін жасауға, электрондық оқулықтардың компьютерлік дайындауға көмектесу.

Соңғы ақытта орта мектептерде, орта кәсіптік білім беру орындарында білім беру үрдісіне ақпараттық технологиялардың енгізуіне, оқу бағдарламаларын және электрондық кітапханалардың құруға желілік құрылымның дамуына, сонымен қатар дистанциялық білім беруге көп көңіл бөлінуде. Орта мектеп, орта кәсіптік білім беру орындарының ақпараттандыру үрдісіне иелігіш білім беру ортасын құру, яғни базалық арнайы пәндердің оқыту және білімді бақылау үрдісінің сапалы өзгерісін аңызды орыналады. Орта мектеп, орта кәсіптік білім беру орындарының ғылыми және оқу ақпараттық ресурстарын құру үрдісіне автоматтандыру және дамыту нәтижесінде оқыту мүмкіндігі өскені айтуды болады. Барлық адамның жоғарғы білім алуын қамтамасыз ету қажет. Жоғарғы білім алу білімгердің қабілетін, мүмкіндігімен, табандылығымен, күшімен анықталуы тиіс.

Білім берудің қазіргі кездегі бірден бір құралы ретінде ерекше атап өтуге болатын әдістемелік кешен – **электрондық оқулық** болып табылады. Олар оқу үрдісін даралау мен дифференциалдауға, қатені тексеруді бақылау мен өзін-өзі түзетуді, әртүрлі жағдайда тиімді шешім қабылдай білу ептілігін қалыптастыруға, ойлаудың белгілі бір типін дамытуға (көрнекті-бейнелі, теориялық), оқуға ынтыласын күшейтуге, танымдық іс-әрекетінің мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

1 Титова С.В. Мобильное обучение сегодня: стратегии и перспективы / Титова С.В. [Электронды ресурс] // Вестник Московского государственного университета – 2012. – <http://titova.fjl.msu.ru/articles/Mobile-learning-today-strategies-and-perspectives.doc>.

2 Петрова А.Н. Основные подходы к обучению студентов объектно-ориентированному программированию и проектированию / Петрова А.Н. [Электронды ресурс] // Научный журнал «Фундаментальные исследования». – 2008. – №4 – http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=7780826.

Резюме

О. Тилеуберди – магистрант КазНПУ им. Абая

«Особенности технологии строения электронного обучения в средней школе»

Современная информационная технология и ее интеграция с отраслью образования интенсивно развивается каждым днем. В нашей стране из целенаправленных и подготовленных отраслевых работ программного адаптирования системной, дидактической и технической попыток особенной важности и имеет работы учебного исследования подведения итогов проведенных в 80-90 годах. Обоснованные исследования поддерживающие отрасль электронного обучения проходят уже около 30 годов. В то же время во многих странах как США, Канада, Англия, Франция, Япония, Россия, создали компьютерные системы на управление обучения предназначенные разным видам ЭВМ. В связи с этим улучшение качества процесса образования с помощью информационных технологий является актуальным вопросом. В этой статье мы рассматриваем методическую систему электронного обучения в средних учебных заведениях.

Ключевые слова: информационные технологии, компьютер, информационно-коммуникативные технологии, электронное обучение

Summary

O. Tileuberdi – the master, KAZNPU after named of Abay

«Features and technologies of the structure of electronic training at high school»

Modern information technology and its integration with the education sector is rapidly developing every day. In our country of manufactured focused sectoral work of software to adapt the system, didactic and technical attempts the special importance is the work to summarize

zingofeducationalresearchcarriedoutin80-90years.BasedresearchsupportinggrowneLearninghasbeenheldfor nearly30years.Inth
emeantime,incountriessuchasUSA,Canada,England,France,Zhaponiya,Russia,createdacomputersystemonthefieldofstudymeant
tdifferenttypesofcomputers.Inthisregard,theprocessofimprovingthequalityofeducationusinginformationtechnologyisanimporta
ntissue.Inthisarticleweconsiderthethodologicalsystemofe-learninginsecondaryschools.

Keywords: information technologies, the computer, it is information–communicative technologies, electronic training

УДК373.1.013:37.026.9.373.

БАСТАУЫШСЫНЫПОҚУШЫЛАРЫНЫҢИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚМӘДЕНИЕТІНДАМУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫПАЙДАЛАНУДЫҢӘДІСТЕМЕСІ

М.Қасымбекова—2курсмагистранты,АбайатындағыҚазҰПУ

Мақаладабастауышсыныпоқушыларыныңинтеллектуалдымәдениетіндамытудаинновациялықтехнологиянықолда
нудыңәдістемесісөз болады. Өміршеңмәдениетқоғамдықадамнанажыратылмайды, адам–мәдениетсубъектісі. Онында
мдықсапасытілдігерудіңнәтижесі, қоғамдықөмірсүретіңқұндылықтарға, әдет-ғұрыпқаену, осымәдениеткетәніс–әрекет
тіңдағдысынбойынасіңіруіболыптабылады. Мәдениет–адамдықтыңөлшемі, оладамныңқоғамдықмәнесібіндедамуынс
ипаттайды. Сондықтанмәдениетадамментікелейқатынастаөмірсүреді. Олқатынастыңмәнімынада, оқушыбұрыннанжас
алыпкелгенмәдениеттібойынасіңіреді, қабылдайды, өзініңоқуіс–әрекетініңалғышартынаайналдырады. Сөйтіп, өзбілімін
, икемін, қабілетіндамытаотырып, өзініңмәдениетті, тұлғалықмәнінжасайды. Әдебиеттергежасағанталдау, мәдениеттану
дазерттеудіңекібағытықарастырылатынынкөрсетеді: қоғамдық(әлеуметтік)мәдениетжәнетұлғалықмәдениет. Біріншіб
ағыттыңөкілдері, мәдениеттіңбейімділікфункциясынағниқоғамныңөзін–өзісактауымендамуынабасаназараударады. Е
кіншібағыттыңөкілдерімәдениеттіңтұлғалықсаласынзерттейді, адамғақарым–қатынасжәнеіс–әрекетсубъектісіретінде,
әріоныңшығармашылықбелсенділігіменөзіндікжетілуінезейінаударады, мәдениеттітұлғаныңөздігінендамудағытәсілі
ретіндеанықтайды. Бұлбағыттарэртүрлімәдениетиеленушісубъектілерініңмәдениүдерістерініңарзатылықтырадыжәнеө
зіндіккерекшеліктерінмазмұндайды.

Бастауышсыныпоқушыларыныңинтеллектуалдымәдениетіндамытудаинновациялықтехнологиялардыңқатарынд
аойынарқылыоқыту, ақпараттық, мультимедия, компьютерліктехнологиялардыңпайдалануәдістемесісараланады. Мыс
алы: екіншісыныппақарналған«Анатілі»электрондықоқулыққұрылымыталданады. Олар: Ауызәдебиетіүлгілері. Әдебиет
тікоқу. Әдебитеориялықбілім. Функционалдыксауаттылық. Әрмодульдіңтапсырмаларыменоныорындатуәдістемесіұс
ынылады.

Тірексөздер: Интеллектуалдықмәдениет, инновациялықтехнология, бастауышсынып, оқушы, әдістеме

ҚазақстанРеспубликасының«Білімтуралы»Заңының8-бабында«Білімберужүйесініңбастыміндеті–оқыт
удыңинновациялықтехнологиялардыңенгізу, білімберудіақпараттандыру, халықаралықкоммуникациялықже
лілергешығу, ұлттықжәнежалпыадамзаттыққұндылықтар, ғылымменпрактикажетістіктерінегізіндежекеада
мдықалыптастыруға, дамытуғажәнекәсібишыңдауғабағытталғанбілімалуушынқажеттіжағдайларжасау»деп
атапкөрсеткендей-ақ, қазіргікезеңдеәрбірмұғалімніңалдынақойылыпотырғанбастыміндеттердіңбірі–оқыту
дыңәдіс–тәсілдерінүнеміжетілдіріпотыружәнепедагогикалықтехнологиялардыңменгеру[1]. Осыміндеттерді
басшылыққаалаотырып, бастауышсыныпоқушыларыныңтабиғиқабілеттерінжәненақтымүмкіндіктерінаны
қтап, осыбағыттадамытаоқытубүгінгікүнніңөзектімәселесіболыптабылады.

Бастауышсыныптаоқытудыңинновациялықтехнологияларынқолданып, интеллектуалдымәдениетіндам
ыту, белсенділігінарттыру, олардыңіс–әрекетінбасқаруарқылызерттеу, ойлаласынтуғызу, сабақтыө
мірменұштастыру, оқуматериалдарыныңмазмұнынқоршағанортаөзгерісіменбайланыстыру–оқытуүдерісін
іңнегізгімақсаты. Осыкөрсетілгенмақсаттыжүзегеасыратынбастытұлғамұғалімдесек, олтуралыағартушы
ғалымАхметБайтұрсынұлы: «Мұғалімәдістікөпбілугетырысукерек, олардыөзінесүйеніш, қолғабыснәрсеесе
біндеқолданукерек», -депкөрсеткен. Олайболсамұғалімоқытудаинновациялықтехнологияларменжұмысісте
йотырып, оқушыныңбілім–біліктілігін, дағдысын, шығармашылықпенжұмысістеуәрекетіндамытуқажет, -де
псанаймыз[2].

Әл-Фарабидіңпайымдауынша, адамныңтұлғалықіс–әрекетініңкөрінісіқашанда«жанныңтілегі», интеллек
тігетәуелді. Бұлпайымдауадамболмысыныңтұлғалықсипатынекітүрғыдазерделеугежолашыпотыр. Яғни, бір
іншіден, парасаттылық, сезімталдық, түсінік, зерделілік–бұладамбойындағытабіткенқасиеттер. Екіншіден, б
ұлқасиеттерадамбойынажүребарадариды. Тәрбие, оқу, іздеу–бұныңбарлығыадамбойынажүребарадариты
нинтеллектініңкөрінісі[3].

Бүгінгітаңдағыжаңаинтеллектуалдықкезеңәлеуметтік, экологиялық, экономикалық, психологиялық, эсте
тикалықжәнет. б. факторларменсалдарлардыескереотырыпіс–әрекеттердіңнәтижегежетудегітәсілдерінойла
птабудыкөздейді. Сондықтанәрбірадамөзініңіс–әрекетінетәсілдердіғылымибілімніңнегізіндекешендітүрдет
андауықажет. Ал, бұлболсаинтеллектуалдықмәдениеттіңболуынталапетеді. «Мәдениет»ұғымынакелетінбо

лсақ,оләлеуметтік-философиялықбілімніңіргелікатегориясыныңбіріболыптабылады,оныңғылымдаәлідебо
лса,нақтыбелгіленгенгеографиялықстатусыжоқекенібелгілі.Адам,оныңқызметіменөзарақатынасыбаржерде
мәдениетбар.Бірақматериалдықжәне рухани мәдениеттібір-бірінен ажырата білу қажет.

Мәдениетматериалдықжәне рухани болып екіге бөлінеді: бірі-материалдықкөндірістің, екіншісі-руханиөнд
ірістіңөнімідепқаралады.Себебіматериалдықжәне рухани мәдениеттіңөнімдері—еңбекқұралдарыжәнекөрке
мшығармаларэртүрлімақсаттапайдаланылады.Олайболсаматериалдықжәне рухани мәдениеттіңқызметтікб
айланысыбар.Бұданшығатынқорытынды,мәдениет—қоғамныңматериалдықжәне рухани байлығыныңжиын
тығы.Қоғамныңматериалдықдәрежесіжоғарыболғансайынруханиөмірдежоғарыболмақ.

Мәдениеттадамныңіс-әрекетініңнәтижелеріментәсілдерініңөзарабайланыстылығыменсипатталады.Екін
шіжағынан,іс-әрекетөзініңбарлықтүрлеріменформаларындаадамныңмәдениеттіжасауүдерісін,пайдаланыл
ыпжүргенмәдениетформаларынменгеруінжәнежанаданжасауынкөрсетеді.

Жекетұлғабағдарланғаноқытудыңбастымақсаттарыныңбіріоқушыларбілімініңдербесмодельдерініске
асырудыңбірмезгілдежүргізілуі,бұлкездеәрбіроқушығабарлықоқу пәндерінменгерудеөзіндікбілімалуөрісін
жасаумүмкіндігіберіледі.Білімберудіңжекеөрісіоқушыдантіістііс-әрекеттүрлерінжүзегеасырудатөмендегі
дейбіліктіліктердіталапетеді:

біріншіден,мәселеніңшешімінтабуғаынталануменнәтижегеқолжеткізубіліктілігі;

екіншіден,өздігіненмақсатқоюменонышешугеәрекеттенубіліктілігі;

үшіншіден,интеллектуалдықмәдениетінедағдыланубіліктілігі.

*Жекетұлғабағдарланғаноқытудыұйымдастырумұғалімдердентөмендегідейміндеттердііскеасыруы
нкөздейді:*

әрбірпәнбойыншасабақта,тақырыптамасаттынақтытаңдайбілу;

әрбірпәнненменгертілетінұғымдарментүсініктердіжетебілуі;

білімберудегіміндеттердішешудеәдістерді,рефлексиятәсілдерін,өзініңіс-әрекетіншығармашылықпенұй
ымдастыру;

жекелегенпәндербойыншаізденімпаздық,шығармашылықжұмыстардыжүйелеппайдаланабілуі.

Бастауышсыныпоқушыларыныңинтеллектуалдымәдениетіндамытудаинновациялықтехнологиялардың
бірі-ойынарқылықоқытутехнологиясы.Бастауышдеңгейдеойынарқылықоқытутехнологиясынегізіненбаланы
нақыл-ойындамытатындидактикалықойындарпайдаланылады.Психолог А.В.Запорожецдидактикалықойы
ндардыңрөлінбағалайкеліп:«Біздидактикалықойынжекелегенбілімдерменіскерліктердігерудіңформасыб
олыпқанақоймай,соныменбіргебаланыңжалпыдамуынакөмектесетін,оныңқабілеттерінқалыптастыруғақыз
метететінболуынажетуімізқажет»,—депкөрсеткен[4].Олайболса:ойынүдерісіменокытуүдерісінбір-бірінеете
неұйымдастыруғаболады.Балаойыніс-әрекетіүстіндеқандайдабілімдігеріпжатқанын,алоқуүдерісініңөзінд
еқалайойынғаұласыпкететінінаңғармайқалады.Сондағанаойынжәнеоқуіс-әрекеттерітабиғибірліктеболып,
білім,білікжәнедағдыныңигеругетолыққпалжасалады.Осышарторындалғанжағдайдадидактикалықойынш
ынмәніндеоқытуәдісідеңгейіненкөтеріледі.

Оқытуіс-әрекетінұйымдастыруда,яғниоқутапсырмаларыніріктеудекойылатын*әдістемелікталаптар:*

-оқутапсырмаларыныңмазмұныныңпәнбағдарламасындабелгіленгеноқуматериалынанасыпкетпеуікере
к.

-оқутапсырмаларынорындауүшінпәнбағдарламасындакөрсетілмегенұғымдармензандылықтардыңқаже
тболмауышарт.

-оқутапсырмаларыныңмазмұнытанымдықсипатта,яғниоқушыныңойөрісін,қиялынт.б.дамытатындай,со
ғанбайланыстыіс-әрекеттіңтүрліамалдарынқолданаалатындайбілікқалыптастырудыкөздеуіқажет.

-оқутапсырмаларыныңұрастырудаоқушыныңдараерекшелігін,құштарлылығынесепкеалуқажет.

-оқутапсырмаларынорындаунаітижесіоқушыныңпәнненалатынбілімінтерендетуге,пәнгеқызығушылық
ынарттыруғабағытталуытиіс.

-құрбыларыменбірлескенойындадамыпотыратынсюжеткебайқампазболуы;

-аяқастынанкүтпегенжағдайғаапболғансәттеністеуікерекекенінтезбайыптауы;

-олқиялындағызатты,жағдайдыкөзалдынаелестетеотырып,ойынғақатысушыбалалардыңоныңұсынысы
нкабылдап,қанағаттанатындайәрекететебілуі[5].

Сабақтыойынтүріндеұйымдастырудатөмендегідейталаптардыңорындалуықажет:

құрбыларыменбірлескенойындадамыпотыратынсюжеткебайқампазболуы;

аяқастынанкүтпегенжағдайғаапболғансәттеністеуікерекекенінтезбайыптауы;

олқиялындағызатты,жағдайдыкөзалдынаелестетеотырып,ойынғақатысушыбалалардыңмұныңұсыныс
ынкабылдап,қанағаттанатындайәрекететебілуі.

Оқытуүдерісінұйымдастыруменнәтижелерінбағалаудыңқұралыменформаларытөмендеберілді.

Қазіргі таңдағы педагогикалық және ақпараттық технологияны пайдалану;

Оқу дерісінің модулі оқушының жеке білімалу траекториясын қалыптастыруды қамтамасыз ететіні оқу бағдарламаларының құрылымдық негізінде құру;

Оқушының орта жоғары кәсіби білімалуға икемделуіне қажетті, зерттеушілік және оқу-жобалау білігін игерумен дамыту мүмкіндігін туғызатын жобалау тәсілі;

Оқушының жеке пәндер бойынша білімін диагностикалауға немесе, оның алынған нәтижелерді өзіндік талдауы, өзіндік бағалауы, қортынды жасау, жеке білімалу траекториясының ерекшелігі байқалатын оқу жетістіктерінің бағалау әдістері (портфолио, жобаның тұсау кесері);

Бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктерін мұғалім мен оқушының түзету жұмыстарының негізінде мониторинг жүргізу.

Бастауыш сынып оқушыларының интеллектуалды мәдениетін дамыту да инновациялық технологиялардың бірі – ақпараттық технология. Ақпараттық технологияға берілген анықтамаларға тоқталсақ:

Ақпараттық технология – ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тарату тәсілдері мен құралдары динамикалы түрде өзгеріске ұшырап, солар арқылы қоғамның инфрақұрылымы қалыптастыруға бағытталады.

Ақпараттық технология – ғылыми және инженерлік білімдердің жүйесі, сондай-ақ білім беру аясындағы пәндік салада ақпараттарды жасау, жинау, беру, сақтау мен өңдеу үшін қолданылатын әдістер мен тәсілдер жүйесі.

Ақпараттық технологияларды оқыту дерісінде пайдаланудың тиімділігі оқушылардың интеллектуалдық мәдениетін дамыту да электрондық оқулықтар, электрондық кітапханалар, интернет желісін пайдалану арқылы ұсынылған тапсырмаларды орындау көрінеді. Бастауыш сынып оқушыларының интеллектуалды мәдениетін дамыту да инновациялық технологиялардың бірі – мультимедия технологиясы.

Мультимедиялық технология – әртүрлі типті мәліметтерді дайындау, өңдеу, біріктіру, ұсыну әрекеттерінің ақпараттық және бағдарламалық жабдықтарды пайдалану арқылы жүзеге асыратын құралдар, әдістер мен тәсілдер жиынтығы.

Мультимедия технологиясының бізгі құралы электрондық оқулық болып табылады. Білім берудің кез-келген аласында "Электрондық оқулықтарды" пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпенен бекетуге жағдай жасайды. Мысалы: 2 сыныпқа арналған электрондық оқулықты пайдалану *әдістемесін етоқталайық*.

Екінші сыныпқа арналған «Анатілі» электрондық оқулық төрт модульден тұрады. Олар: Ауыз әдебиеті үлгілері. Әдебиетті оқу. Әдебиет теориялық білім. Функционалдық сауаттылық. Әр модуль келесі тапсырмалардан тұрады. Бірінші интерактивті тапсырма, екінші үйге тапсырма, үшінші шығармашылық жұмыс, төртінші тапсырма функционалдық сауаттылыққа арналған. Осы тапсырмалармен жұмыс істеу әдістемесі электрондық оқулықпен жұмыс істеп көрсетілді. Екінші сыныпқа арналған электрондық оқулықты сабақта пайдалану жолдары ұсынылды. Алдымен электрондық оқулықтың барлық модульдерімен жұмыс істеу меңгертілді. Мұндағы негізгі мәселе қазіргі компьютерлік технологиялардың тиімді пайдалануымен материалды оқыту әдістемесі болып отыр. Мысалы ретінде бірінші модульді келтірейік. **Модуль. Ауыз әдебиеті үлгілері.** Төрттілік тақырыбы. Төрттілік туралы түсінік. *Интерактивті тапсырма:* Жұмбақтардың шешуін табыңыз.

Шымшып алды қолсыз,

Сырғанақ жоқ қонсыз. (аяз)

Аппа қаппақ қарда қамамық,

Жерде жатыр тапталып. (қар)

Өлеңге қарап, өлең құрастырып көріңіз. Мысалы: Қыстуралы.

Қыс келді. Шатырға мұз қатып,

Мұз қатып, ызғары мұзда татып.

Қырдағы шиырлап із салып,

Шаңғыны тебеміз зырлатып.

Үлгі: *Сөз жұмбақты шешу* ге арналған тапсырмалар: Өлеңді жалғастыруға арналған тапсырма. Мысалы:

Әлпештеген алаған,

Ақсүт берген апатайым.

Сәлем жазып бүгін саған,

Мейрамың мен құттықтаймын.

Суретті ребусты шешу. Сурет атауларының басқы әріптерін төмендегі сызбаға ретімен қойып, жасырын сөзді оқыңыз.

Ертегі құрастырып көріңіз:

Сиыр. Етік (суреті)

Ағашта жазылған сөздерді дұрыс орналастырсақ, Шәкәрім Құдайбердіұлының шешендік сөзі шығады.

Ағаш суреті, оған сөздерілінген.

Ребустышешуугеарналғантапсырма:

Айтысөзішығатынребус

Жоғалғансөздітабуғаарналғантапсырма:

Қайтай _____ Қай _____ тайлақтай(лақ)

Диалогқұрап, әрсөйлемдіретіменорналастырыңызтапсырмасы:

Менсегізжастамын.

Меніңатым-Анар.-Сеннешежастасың?-Ал,сеннешежастасың?

Сеніңатыңкім?-Ал,сеніңатыңкім?-Мендесегізжастамын.

Меніңатым-Данияр.-Досболайық.-Кел,екеуміздосболайық!

Тесттапсырмалары.

Тұңғышқазақғарышкері(1991жыл2қазан)

Әліппеніңатасы

Қазақстанғаәйгіліхалықсуретшісі

Қазақбалаларынаарнап,алғашмектепашқан

Қазақтыңұлыойшылы,ақын

МодульIIҮйгетапсырма:

Төрттүліктөлдерінжәнеоларқалайдыбыстайтынын,көпнүктеніңорнынақойыпжаз.Төрттүліксуреті. Үлгі:
Ешкі-лақмаңырайды.

Керектісөздер: құлын,лақ,бота,козы,бұзау,маңырайды,мөңірейді,кісінейді,боздайды.

Білімтуралыжәнеата-анатуралыұшмақалданойланыпжаз,есіңесақта. Үлгі:

Қысқызығытақырыбынаэссежазып,суретсалыпбоя. Үлгі:

МодульIIIШығармашылықжұмыс:

Шығарматақырыптары.«Аталарым–мақтанышым».«Анамныңаялыалақаным».«Сүйіктіертегімдегіұнатқанкейіпкерім».«Өнерліменіонсаусағым».

Тесттапсырмалары:

Әліппеніңатасыкім?

Адамбойындағыжақсықасиеттердіата.

Өлеңдікімжазады?

Айтысқакімдерқатысады?

МодульIVФункционалдықсауаттылық Олкелесітапсырмалардықамтиды:Тыңдау.Оқу.Сөйлеу.Жазу.

Тыңдауғамәтінұсынылған.«Алмақыстаөсеме?»Мәтіндіжаз.

Оқу:Мәтіндіоқып,өзіңніңоқутехникандытексер(65-70сөз).

Сөйлеу:Мәтіндімазмұндапайтыпбер.Диалогқұрыпсөйлес,қиялдапөзіңніңнеістегіңкелетініайтыпәңгімелес.

Жазу:Мәтінбойыншауққаныңдыәңгімелепжаз.Суретінсал[5].

Бастауышсыныпоқушыларыныңинтеллектуалдымәдениетіндамытудаинновациялықтехнологиялардықолданумұғалімгеоқуортасынжобалауғажаңамүмкіндіктербереді.Бастауышсыныпмұғалімдеріоқушыныңинтеллектуалдықмәдениетіндамытып,шығармашылықізденіскебаулып,бірлескенөзіндікжұмыстарынұйымдастырудаинновациялықтехнологиялардытиімдіпайдалануықажет,-депсанаймыз.

1ҚазақстанРеспубликасының«Білімтуралы»Заңы–Астана,2007.

2БайтұрсыновА. Тілғағылымы–Алматы,1992.

3Әл-Фараби. Таңдамалытрактаттары–Алматы,2009.

4Запорожец

А.В.

Дидактическаяигракаксредстворазвитияинтеллектуальныхспособностейдетеймладшегошкольноговозраста.–М.,www.referat.com/ref-5684-6.htmlкопия.

5АмироваА.С.

Бастауышсыныпоқушыларыныңшығармашылықіс-әрекетінқалыптастырудыңтеориясыментехнологиясы–Алматы,2008.

6Ұлттыққақпараттандыруорталығы:Электрондықоқулық2-сыныпАнатілі-Алматы,2010.

Резюме

М.М.Касымбекова–магистрант2курсаКазНПУим.Абая

«Методологиииспользованияинновационнойтехнологиидляразвитияинтеллектуальнойкультурыучащихсямладшихклассов»

Вданнойстатьерассматриваетсяпроблемаметодологиииспользованияинновационнойтехнологиидляразвитияинтеллектуальнойкультурыучащихсямладшихклассов.Одинизпутейрешениязадач,предусмотренныхвЗаконеобОбразованииРеспубликиКазахстанявляетсяиспользованиеинновационнойтехнологииивпроцессеобученияучащихсяначальныхкла

свои. В результате теоретических анализов исследовательской работы, нами было определено значение понятия «интеллектуальная культура», дано описание каждого вида инновационной технологии и их характеристика методологии и примеры их использования в обучении. Установлено, что важную роль в развитии интеллектуальной культуры учащихся младших классов играют ролевые игры. Информационные средства технологии рассматриваются как один из видов инновационной технологии. В статье анализируется роль компьютера и мультимедийных средств в процессе обучения. Кроме того, анализ структур электронных учебников для второго класса дает основание для рекомендации использования электронных учебников в обучении предмету «Родная речь», для того чтобы развить интеллектуальную культуру учащихся.

Ключевые слова: Интеллектуальная культура, инновационная технология, начальная школа, ученик, методика

Summary

Kasymbekova Makpal Moldagaliev, KazNPU after named by Abay, 2 course master of the Pedagogical and Psychology
«Method of innovative technology usage in developing intellectual culture of primary school pupils»

The article under consideration deals with the teaching methodology of innovative technology usage in developing of primary school pupils' intellectual culture. According to the Education Law of the Republic of Kazakhstan, one of the ways of fulfilling the tasks of the Law is to use innovative technology in teaching process of primary school pupils. The notion of "intellectual culture" is described in the research work. Moreover, the descriptive analysis and examples for each methodology of innovative technology usage are given in it. It is determined that the most useful teaching technology for the development of primary school pupils' intellectual culture is a game or role-playing. The role of the informative technologies (IT) such as computer and multimedia is also considered as one of the innovative technologies in the teaching process.

The article considers the structure of electronic books (E-books) for the second year primary school pupils as well. In the end, the author of the article concludes with the recommendation for using electronic books (E-books) in teaching the subject "Native tongue" to develop primary school pupils' intellectual culture.

Keywords: Intellectual culture, innovative technology, pupil, method

УДК 373.3.017.4:82

ПУТИ И СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Ж.А. Естемесова – магистрант 2 курса КазНПУ имени Абая

Нравственное воспитание – это целенаправленное формирование морального сознания, развитие нравственных чувств и выработка навыков и привычек нравственного поведения. Нравственное воспитание является единым процессом воспитания: нравственных чувств (совести, долга, веры, ответственности, патриотизма), нравственного облика (терпения, милосердия, незлобности), нравственной позиции (способности к различению добра и зла), нравственного поведения (готовности к служению людям и Родине, доброй воли).

Создание нравственной среды невозможно без организованной нравственной деятельности школьников. Управление нравственной средой воспитания по А. С. Макаренку может идти двумя путями – эволюционным и революционным.

Нравственное воспитание осуществляется с помощью определенных средств и методов. Средства нравственного воспитания учащихся начальной школы это: художественная литература, изобразительное искусство, музыка, кино и др. Эта группа средств способствует эмоциональной окраске познаваемых моральных явлений. Второе средство – природа. Природа дает возможность проявлению гуманных чувств, желание заботиться, способствует формированию уверенности в себе. Третье средство нравственного воспитания является – деятельность детей: игра, труд, учебная деятельность, художественная деятельность. Особое место занимает этой группе общение. Общение как средство нравственного воспитания лучше всего выполняет задачи коррективки представлений о морали и воспитания чувств и отношений.

В педагогике существует несколько подходов к классификации нравственного воспитания: 1 группа – методы формирования нравственного поведения; 2 группа – методы формирования нравственного сознания; 3 группа – методы стимулирования чувств и отношений.

Ключевые слова: Нравственное воспитание, нравственные чувства, нравственные качества, нравственный характер, нравственные взгляды, способы, средства

В педагогической энциклопедии нравственное воспитание определяется как целенаправленное формирование морального сознания, развитие нравственных чувств и выработка навыков и привычек нравственного поведения. Из определения видно, что нравственность как личностная характеристика – явление весьма сложное, многоуровневое, охватывающее такие личностные структуры как разум, чувства, воля. Поэтому нравственное воспитание не может быть определено как единый процесс воспитания: *нравственных чувств* (совести, долга, веры, ответственности, гражданственности, патриотизма), *нравственного облика* (терпения, милосердия, кротости, незлобности), *нравственной позиции* (способности к различению добра и зла, проявлению самоотверженной любви, готовности к преодолению жизненных испытаний), *нравственного поведения* (готовности к служению людям и Отечеству, проявления духовной рассудительности, послушания, доброй воли) [1]. В настоящее время выявлены нравственные ориентиры, ведь подрастающее поколение можно обвинить в бездуховности, безверии, агрессивности

и. Поэтому актуальность проблемы формирования нравственных качеств младших школьников связана, по крайней мере, с четырьмя положениями:

Наше общество нуждается в подготовке широко образованных, высоко нравственных людей, обладающих не только знаниями, но и прекрасными чертами личности.

В современном мире маленький человек живет и развивается, окруженный множеством разнообразных истощивших его воз действия на него как позитивного, так и негативного характера, которые (источники) ежедневно обрушиваются на него крепкий интеллект и чувства ребенка, на его только формирующуюся сферу нравственности.

Само по себе образование не гарантирует высокого уровня нравственной воспитанности, и воспитанность – это качество личности, определяющее ее повседневное поведение и отношение человека к другим людям и к нове уважения и доброжелательности к каждому человеку.

Вооружения нравственными знаниями важно и потому, что они не только информируют младших школьников о нормах поведения, утверждаемых в современном обществе, но и дают представления о последствиях нарушения норм или последствий данного поступка для окружающих людей [2].

Перед общеобразовательной школой ставится задача подготовки ответственного гражданина, способного самостоятельно оценивать происходящее и строить свою деятельность в соответствии с интересами окружающих его людей. Решение этой задачи связано с формированием устойчивых нравственных свойств личности школьника.

Результатом нравственного воспитания как целостного педагогического процесса, соответствующего нормам общечеловеческой морали, организации всей жизни школьников (деятельности, отношений, общения с учетом их возрастных и индивидуальных особенностей) является формирование нравственно цельной личности, ведущей к ее сознанию, нравственных чувств, совести, нравственной воли, навыков, привычек, общественно ценного поведения. Нравственное воспитание, игнорируя эмоциональную сферу, эстетическое отношение к действительности, является слабым, неспособным формировать внутренние стимулы и побуждения к высоким нравственным поступкам и к добрым делам, управлять их поведением.

Нравственная жизнь человека с детства – непрерывное решение больших и малых жизненных задач. Решение задач можно рассматривать как выбор, определенный личностным смыслом, т.е. индивидуализированным отражением действительности, выражающим отношение личности к тем объектам, ради которых развращается ее деятельность и общение [3].

Теоретико-методологический анализ соотношения активности школьника и его деятельности позволил обобщить следующие условия нравственного воспитания школьников:

- в деятельности возможно воспитание нравственных отношений личности при условии активности школьника как субъекта в решении жизненных задач;
- понятие "активность" и "пассивность" в школьной практике недостаточно связаны с существенными признаками развития личности, так как, например, самосовершенствование, и тем самым сводятся к активности;
- активность личности связывает разные виды деятельности субъекта, в которых складываются реальные взаимоотношения школьника; осуществляется нравственный выбор образца поведения; возратно-оценочные действия формируются моделью нравственно-правового отношения;
- обеспечение активности школьника в решении конкретных задач познания, общения и труда – основа гуманизации школьной среды воспитания.

Создание нравственной среды невозможно без организованной нравственной деятельности школьников. Осознание "нравственного содержания отношений" как элемента системы выступает в качестве такого организованного восприятия существующих внешне или реально усваиваемых отношений с "другим человеком", при котором эти явления принимают правовое значение, а нравственные объекты – личностный смысл, это овладение содержанием нравственных отношений как общественной нормы; отыскание адекватной правомерной формы реализации конкретного нравственного отношения. понимание социального значения и личностного смысла нравственно-правовых отношений. Осознание этических отношений – необходимый элемент системы нравственного воспитания.

Развитие любой воспитательной системы, в том числе и системы нравственного воспитания, ее обновление и перестройка представляет собой естественный, закономерный процесс, движимый присущими ему объективными противоречиями. Управление им может идти двумя путями – революционным и эволюционным. Первый характеризуется в работах А.С. Макаренка как "метод взрыва". Он, как правило, вызывается чрезвычайными обстоятельствами. При педагогически же целесообразном управлении воспитательной системы, когда в механизме ее обновления заложена сама ее суть, процесс идет по повторному пути. Хорошо поставленная объективная информация о состоянии и функционировании системы, привычка педагога и ученика к постоянному творче

скомупоискуделаютобновлениеисистемыплановым,управляемым,системным[4].

Нравственноевоспитание,возникаяизобщественнойпотребностикаккомпонентсистемышкольноговоспитания,актуализируетцельвоспитания-обеспечениеучащимсяличногоопытареализацииправильноговыполненияобязанностейвморальныхиправовыхвзаимоотношениях;предупреждениеситуаций,нарушающихполнотуюотношенийшкольникаосоциальнойдействительностью.

Нравственноевоспитаниеосуществляетсяспомощьюопределенныхсредствиметодов.Средстванравственноговоспитанияучащихсяаначальнойшколыможнообъединитьвнесколькогрупп:

Художественнаялитература,изобразительноеискусство,музыка,киноидругиесредстваможнообъединитьвгруппухудожественныхсредств.Этагруппасредствоченьважнаврешениизадачнравственноговоспитания,т.к.способствуетэмоциональнойокраскепознаваемыхморальныхявлений.Многочисленныеисследованияпоказывают,чтодетиживо,эмоционально,доверчивовоспринимаютчитаемыеимсказки,стихи,рассказы,рассматриваютиллюстрацииив книгах.Наребенкапроизводятсильныевпечатленияработыхудожников,еслиониизображаютмирреалистичноипонятно.Художественныесредстванаиболееэффективныприформированииудетейморальныхпредставлений,моральныхчувств.

Вторымсредствомвоспитанияучениковначальнойшколыявляетсяприрода.Природадаетвозможностьвызыватьудетейгуманныечувства,желаниезаботитьсяотех,ктослабее,ктонуждаетсявпомощи,защищатьих,способствуетформированиюуревенкауверенностивсебе.Воздействиеприродынанравственнуюсферуличностидетеймногогранноипресоответствующейорганизациистановитсязначимымсредствомвоспитаниячувствиповедения.

Третьимсредствомнравственноговоспитанияучениковначальнойшколыявляетсясобственнаядеятельностьдетей:игра,труд,учебнаядеятельность,художественнаядеятельность.Каждыйвиддеятельностиимеетсвоюспецифику,выполняяфункциюсредствавоспитания,ноданноесредство—деятельностькактаковая—необходима,преждевсего,привоспитаниипрактикинравственногоповедения.Особоместовэтойгруппесредствотводитсяобщению.Общениекаксредствонравственноговоспитаниялучшевсеговыполняетзадачикорректировкипредставленийоморалиивоспитанииичувствиотношений.Средствомнравственноговоспитанияможетбытьсаятаатмосфера,вкоторойживетребенок:атмосфераможетбытьпропитанадоброжелательностью,любовью,гуманностьюилинаоборотжестокостьюибезнравственностью.Окружающаяребенкаобстановкаявляетсясредствомвоспитаниячувств,представлений,поведения,т.е.онаактивизируетвесьмеханизмнравственноговоспитания.Выборсредстввоспитаниязависитотведущейзадачи,отвозраставоспитанников,отуровняихобщегоинтеллектуальногоразвития,отэтапаразвитиянравственныхкачеств.Какизвестно,средствостановитсяэффективнымвсочетанииисадекватнымиметодамииприемамивоспитания.

Процесснравственноговоспитанияосуществляетсявразличныхформахприпомощиразнообразныхметодов,приемовивоспитательныхсредств.Средствамивоспитанияпринятоназыватьто,чтоспособствуетосуществлениювоспитательныхзадач.Ксредствамвоспитаниявузкомсмысле словаотносятсякниги,литература,кинофильм,произведенияискусства,применяемыевпроцессевоспитательнойработыпонравственномувоспитанию.Живоесловоучителя,какодноизсредстввоспитания,помогаетправильноорганизоватьвоспитательныйпроцесс.Впедагогикесуществуетнесколькоподходовкклассификацииметодоввоспитания.Чащевсегопредполагаетсяобъединитьвсеметодывтригруппы.

1группа:методыформированиянравственногоповедения(приучение,упражнение,руководстводеятельностью).

2группа:методыформированиянравственногосознания(убеждение,разъяснение,внушение,беседа).

3группа:методыстимулированиячувствиотношений(пример,поощрение).

Какбыхорошинибылиметоды,эффективныйрезультатонидаютлишьприопределенныхусловиях:

1.Любойметоддолженбытьгуманным,неунижающимребенка,ненарушающимегоправ.

2.Методдолженбытьреальным,осуществимым,онтребуетлогическогозавершения.

3.Дляиспользованияметодадолжныбытьзаранееподготовленыусловияисредства.

4.Методнедолженприменятьсяоднотипно,шаблоннопоотношениюковсемдетямивлюбойситуации.

5.Методывоспитанияследуетприменятьтактично.Воспитанникнедолженчувствовать,чтоеговоспитывают.

6.Приподбореметодовследуетучитыватьстепеньсложностиформируемогокачества.

7.Проектируя,подбираяметоды,важнопредвидетьвозможныерезультатывоздействияихнаконкретногоребенка.

8.Применениеметодовнравственноговоспитаниятребуеттерпенияитерпимости.Когдаделокасаетсяребенкапришедшегоиздетскогогосадилиребенка,которыйбылдоманельзрассчитыватьнамоментальныйипостоянныйрезультат.Следуетповторятьужеиспользованныеметодыиподбиратьновые,спониманиемотносяськтому

у, чторезультатбудетдостигнутнесразу, ивозможноне втойформе иневтомкачестве какмыпланировали.

9. Преобладающимив нравственном воспитании учеников начальной школы должны быть практически е мет оды, которые предполагают обучение ребенка способам действия. Если только опираться на сознание, понимани е значимости положительного поведения и не обучать способам такого поведения, результатов не будет.

10. Методы применяются не изолированно, а в комплексе, в взаимосвязи. Основанием для подбора методов, которые можно целесообразно использовать в комплексе, служат ведущая воспитательная задача и возраст дет ей [5].

1 Давыдов В. В. Российская педагогическая энциклопедия в двух томах: Том I. – М., 1999.

2 Рубинштейн С. Л. Психолого-педагогические проблемы нравственного воспитания школьников. – М., 1998.

3 Марьенко И. С. Нравственное становление личности школьника. – М., 1998.

4 Макаренко А. С. Проблемы школьного советского воспитания. Пед. соч.: В 8 т. – М., 1998.

5 Рувинский Л. И. Нравственное воспитание личности. – М.: Издательство московского Университета, 1999.

Түйін

Естемесова Жанара Аскаровна – Абай атындағы ҚазҰПУ,

Педагогика және психология кафедрасының 2-курс магистранты

«Бастауыш сынып оқушыларының адамгершілік тәрбие беру жолдары мен құралдары»

Адамгершілік тәрбие – бұл адамгершілік санасын, сезімдерін, дағдыларын, адамгершілік мінез-құлықтың мақсатты түрде қ алыптстыру жұмысы.

Адамгершілік тәрбие білім берудің бірыңғай процессі болып табылады. Ол адамгершілік сезім (ар-ождан, борыш, сенім , жауапкершілік, патриотизм), адалгершілік рухы (шыдамдылық, мейірімділік), моральдық ұстанымы (жақсылық пен жама ндықтың ажырата білу), моральдық мінез-құлық (адамдармен Отаныңызмет дайындығы, іскерлік бедел) деген жақтарынд амытады.

Адамгершілік ортасын жасау оқушылардың ұйымдасқан моральдық қызметісіз мүмкін емес. А. С. Макаренко бойынша адамгершілік білім беру эволюциялық және революциялық жолдарымен іске асады.

Адамгершілік білім беру нақты құралдармен әдістерін пайдалана отырып, жүзеге асырылады. Бастауыш мектеп оқушы л арының адамгершілік білім беру құралдары болып әдебиет, өнер, музыка, кино және т.б. болып табылады. Бұл топ құралдары т анымал моральдық құбылыстардың эмоциялық бояулары мен өзгешелеріне көмектеседі. Екінші құрал – табиғат. Табиғат ад амгершілік сезімдерін дамытуға мүмкіндік береді, қамқорлық құмтылу, өзін-өзі сенімділік қалыптастыруықпалетеді. Адамг ершілік білім беру дың үшінші құралы – балалар іс-шаралары: ойын, еңбек, білім беру қызметі, көркем қызметі болып табылад ы. Бұл топта балалардың қарым-қатынасы ерекше орын алады. Адамгершілік білім беру құралы ретінде байланыс еңздік мор аль сезімдерімен ұстанымдарды білімнің деттерін түзетулер ұғымдары н орындайды.

Педагогикада адамгершілік білім беру д классификациясының бірнеше тәсілдері бар: 1 топ – адамгершілік мінез-құлыққа лыптастыру әдістері; 2-топ – адамгершілік сана қалыптастыру әдістері; 3-топ – ынталандыру сезімдерімен қарым-қатынас әді стері.

Тірек сөздер: Адамгершілік тәрбие, адамгершілік сезімді, адамгершілік сипаты, адамгершілік мінез-құлық, адамгершіл ік көзқарасы, әдістер, құралдар

Summary

Yestemesova Zhanara Askarovna, KazNPU after named by Abay,

2-course master of the Pedagogical and Psychology department

«Ways and means of moral education of younger students»

Moral education – a purposeful formation of moral consciousness, the development of moral feelings and develops skills and habits of moral behavior. Moral education is a single process of education: Moral Sentiments (conscience, duty, faith, responsibility, patriotism), moral image (patience, mercy), a moral position (the ability to discern both good and evil), moral behavior (willingness to serve the mother land and to do good).

Creating a moral environment is impossible without organized moral activity of school children. Management of moral education environment for A. S. Makarenko has two ways – evolutionary and revolutionary.

Moral education carried using specific means and methods. Means of moral education of primary school students is: literature, art, visual arts, music, film and other. This group of means contributes to the emotional coloring of knowable moral phenomena. These second too l-nature. Nature gives you the opportunity the manifestation of human feelings, the desire to take care of, promotes formation of self-conf idence. The third means of moral education is – children's activities: the game, work, educational activity, artistic activity. Special place oc cupies in this group communication. Communication as a means of moral education is best carries out the tasks adjustments representatio ns about morality and education of feelings and attitudes. In Pedagogy there are some approaches classification of moral education: Gro up 1 – methods of formation of moral behavior; Group 2 – methods of formation of moral consciousness; Group 3 – methods of stimulat ion of feelings and attitudes.

Keywords: Moral education, moral feelings, moral character, moral behavior, moral attitude, methods and means

ТРАДИЦИОННЫЕ И НЕТРАДИЦИОННЫЕ ФОРМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ С РОДИТЕЛЯМИ

Г.И.Халилова – магистрант 2 курса КазНПУ имени Абая

В статье анализируются традиционные и нетрадиционные формы взаимодействия учителя начальной школы с родителями. Дается характеристика некоторым из них. Также в данной статье говорится о нетрадиционной, новой форме взаимодействия.

Семья – не только ячейка общества, но и ячейка школьного коллектива. Педагогическое взаимодействие школы и семьи состоит в создании благоприятных условий для развития ребенка. Формы взаимодействия педагогов и родителей – это способы организации их совместной деятельности и общения. В современной системе образования существуют традиционные и нетрадиционные формы взаимодействия. К традиционным формам можно отнести: родительские собрания, тематические вечера, лекции, конференции, диспуты, консультации, беседы, лекции, посещение семей учащихся и т.д.

Родительское собрание – основная форма работы с родителями, где обсуждаются проблемы классного коллектива. Главная его предназначение – согласование, координация и интеграция усилий школы и семьи для развития личности ребенка. Традиционной формой взаимодействия является приглашение родителей ребенка в школу для индивидуальной беседы. Диспут – размышление над проблемами воспитания.

К нетрадиционным формам работы учителя с родителями можно отнести такую форму работы как – классный сайт. Классный сайт – важное и интересное дело. Этот вид работы поможет родителям лучше узнать детей, сплотить родительский и ученический коллективы. В конечном итоге создание классного сайта помогает развивать творческую активность, как учеников, так и родителей. Они знают, что посещение сайта фиксируется в опросе, заданный классному руководителю, не останется без ответа. Классный сайт наиболее полно отражает всю школьную жизнь, ее историю, новости, особенности. Это своего рода визитная карточка класса, органично вплетающая его в единую информационное пространство, которым является сеть «Интернет».

Ключевые слова: Семья, традиционные и нетрадиционные взаимодействия, родительское собрание, рассказ, сайт класса

Семья занимает центральное место в воспитании ребенка, играет основную роль в формировании мировоззрения и нравственных норм поведения ребенка. Семья – не только ячейка общества, но и вместилище является ячейкой школьного коллектива. Педагогическое взаимодействие школы и семьи состоит в создании благоприятных условий для личностного развития и роста детей, организации активной жизни человека, ведущего достойную жизнь. Эту важную работу нужно начинать с самых первых дней поступления ребенка в школу. В этом случае учитель начальных классов выступает как субъект, определяющий дальнейшее развитие родителей как своего союзника. Основная задача учителя начальных классов в организации взаимодействия с родителями – активизировать педагогическую, воспитательную деятельность семьи, придать ей целенаправленный, общественно значимый характер. Взаимоотношения всех участников учебно-воспитательного процесса, положительные жизненные примеры и духовные ценности, способствуют становлению личности. Большую социальную значимость играет целенаправленное общение с семьей. Взаимодействие школы и семьи должно быть индивидуальным, и поэтому учитель начальных классов должен действовать в каждом конкретном случае из расчета как проживает ребенок, каковы условия жизни, место проживания, социальный статус семьи и т.д. В воспитании неуместны общие рекомендации, инструкции, методически разработанные распоряжения [1]. Рекомендации, данные одной семье, нельзя применять к другой семье. В данных ситуациях нужно научиться избегать советов. В функции школы входит информирование, поддержка учащихся и родителей, в свою очередь семья реагирует и помогает школе. Семья воспитывает не строится на любви, опыте, традициях, личном примере из детства, на советах соседей. Данное взаимодействие определяет педагогическую тактику школы, позволяет педагогу находить верные слова при общении с родителями, особую тональность взаимодействия с родителями. Родители не всегда должны говорить своему ребенку, что он непослушный, капризный, плохой. Нужно научить родителей искать и находить в своем ребенке, что-то хорошее и индивидуальное.

Главное условие взаимодействия школы и семьи – полное представление о функциях и содержании деятельности друг друга. Чтобы эти субъекты могли понимать друг друга и представлять образ воспитательных возможностей друг друга, могли устанавливать реальные действия взаимопомощи, отдавать себе отчет, зачем это делается и четко представлять задачи воспитания, средства и конечный результат. Зачастую семья передает эстафету воспитания школе, тем самым, самоустранившись от процесса воспитания ребенка, как личности. Между тем, в личностном формировании ребенка должны участвовать обе стороны, при полном взаимопонимании и взаимопомощи друг другу. Семейное воспитание вносит эмоциональность в отношения, предполагает любовь родителей к детям и ответное чувство детей к родителям. Теплота домашнего очага, комфортность состояния в домашней атмосфере стимулируют ребенка как воспринять бытующие в семье правила, манеры поведения, взгляды и стремления. И для

оготчтобысемьяуспешносправиласьсвоспитаниемдетей,родителидолжнызнатьосновныепедагогическиетребованияисоздатьнеобходимыеусловиядлявоспитанияребенкавсемье.Этоконечножепреждевсего,тасемейнаяатмосфера,когдакаждыйизродителейичленовсемьипонимаетсвоюответственностьзавоспитаниедетей.Условияправильногосемейноговоспитания-рациональноорганизованныйбыт,режимжизнивсемье[2].Идеалом,ккоторомустремитсясемья,школа,всенашеобщество,являетсявсестороннеразвитыйчеловек,образованный,здоровыйфизическиинравственно,умеющийилилюбящийтрудиться.Сэтойточкизренияиопределяютсяосновныезадачиработыпедагоговшколсродителямишкольников:систематическоеразностороннеепедагогическоепросвещениеродителей.Ознакомлениеихсосновамитеоретическихзнаний,спрактикойработысучащимися;привлечениеродителейкактивногоучастияувчебно-воспитательномпроцессе,формированиеуродителейпотребностиивсамообразовании,ознакомлениеучителей-предметниковсразнообразнымиметодамисемейноговоспитания,отбориобобщениелучшегоопыта.

Припостроенииивзаимодействиясемьиисшколыдолжныучитыватьопределенныепроблемы:воспитаниевсемьеодногоребенка,спецификавливаниянеполнойсемьианаребенка,дефицитобщенияродителейсдетьмиивсвязисбольшоюзанятостьюродителей.

Формывзаимодействияпедагоговиродителей–этоспособыорганизацииихсовместнойдеятельностииобщения(всочетанииколлективныхгрупповыхиииндивидуальных).Всовременнойсистемеобразованиявыделяютсятрадиционныеформывзаимодействияучителяначальныхклассовсродителямиииновационныеформы.Ктрадиционнымформамможноотнестиродительскиесобрания,тематическиевстречи,лекторий,конференции,диспуты,коллективныеиииндивидуальныеконсультации,беседы,лекции,посещениесемейучащихся,оформлениеиразличныхпоформеисодержаниютекстовыхматериалов,фотомонтажи,выставкиработучащихся.Родителипривлекаютсякучастиюворганизациюучебно-воспитательногопроцесса:руководствокружками,выступленияпередродителямиидетьми,подготовкакучастиевпроведениивнекласснойивнешкольнойработы,хозяйственнаяпомощь.Индивидуальнаяработасродителямиидругимивзрослымичленамисемьиучащегосясложнаиразнообразна.

Родительскоесобрание-основнаяформаработысродителями,гдеобсуждаютсяпроблемыжизниклассногоиродительскогоколлективов.Главноеегопредназначение-согласование,координацияиинтеграцияусилийшколыисемьиивсозданииусловийдляразвитиядуховнобогатой,нравственночистойифизическиздоровойличностиребенка.Родительскиесобраниясближаютучителейиродителей,приближаютсемьюкшколе,помогаютпроеделитьнаиболееоптимальныепутивоздействияввоспитательномвлиниианаребенка.Классноеродительскоесобраниепроводится,какправило,одинразвчетверть,нопринеобходимостиможетпроходитьчаще.Насобранияхродителейсистематическизнакомятсцелямиизадачами,содержанием,формамииметодамивоспитанияиобучениядетейвсемьеишколе.Родительскиесобраниямогутбытьпостроеныразлично.Основнаяихчасть-сообщениепедагогическихзнаний-можетвыразитьсяявлекции,докладе,беседе,диспуте,дискуссии.Этотожеможетбытьсеминарскоезанятие,просмотриобсуждениекинофильма,деловаяиграмеждуучителямииродителями.Можетбытьпроведеночтениеотдельныхстатей,подборкивыдержекизпроизведенийклассиковпедагогическойлитературы,постановкапроблемныхситуаций.Такойприемактивизируетаудиторию,стимулируетобменмнениями,стремлениекпедагогическомусамообразованию[3].

Родительскийлекторийспособствуетознакомлениюродителейсвопросамивоспитания,повышенияихпедагогическойкультуры,выработкиединыхподходовквоспитаниюдетей.

Традиционнойформойработыклассногоруководителяссемьейостаётсяприглашениеродителейвшколудлябеседы.Поводомдляэтоговшколахсгуманистическойориентациейстановятсядостиженияучащихся,окоторыхсообщаетсяродителямдлясогласованияпрограммыдальнейшегоразвитиядарованийшкольника.Вавторитарныхшколахпричинавсегдаодна–недовольствовведениемилиучебой,аповод–конкретныйфакт.Какпоказалиисследования,именнотакиевызовыродителей,гдеониполучаютзаряднегативныхэмоций,большевсегоотчуждаютродителейотшколы,школуотдетей.Многиешколывводятправило:каждыйродительдолженпобыватьвшколеобязательноодинразвнеделю.Тогдаипроступкишкольника,еслионибудуткочередномупосещению,воспринимаютсянормальноиневызываютостройреакциинаобщемположительномфоне.Втакойформешколапомагаєтродителям(иприучаетих!)систематическизаниматьсявоспитаниемсобственныхдетей.

Конференцияпообменуопытоввоспитаниядетей-чащевсегомероприятие,гдеможнообсудитьодиниескольковопросоввоспитания,представитьположительныйопытитрадициисемейноговоспитания.

Вечервопросовиответовпроводитсяпослеопросародителей,когдаужеявлєныпроблемыилиразличныевопросыпоразличнымаспектамвоспитанияучащихся.

Диспут-размышлєниєнадпроблемамивоспитания,которыепроходятвнеформальнойобстановке,предполагаетмаксимальноевключениевсехучастниковдиспута[4].

Преимуществоминдивидуальнойработыявляетсято,что,находясьнаединеспедагогом,родителиоткровеннеерассказываютуюпроблемахивнутрисемейныхотношений,окоторыхникогдабынисказалиприпосторонн

их. При индивидуальном общении необходимо придерживаться главного правила: содержание индивидуальной беседы должно быть достоянием только беседующих, оно не должно разглашаться. Многие отношения в школе и семьи зависят от первой встречи. В первом разговоре с родителями не следует говорить о трудностях работы с детьми. Нужно постараться, чтобы у родителей появилась уверенность, что учителя воспитывают их сыновей и дочек в духе квалифицированных педагогов для этого подготовлены все необходимые условия. Очень важна форма проведения индивидуальной беседы. Каждый собеседник должен уметь слушать. Большие возможности так же представляет работа с коллективом родителей: широкая педагогическая информация, обмен опытом, создание в необходимых случаях общественного мнения, привлечение родителей к участию в жизни класса. Эта работа ведется в двух направлениях: повышение педагогической культуры родителей и более совершенное выполнение ими обязанностей по воспитанию своих детей, объединение родителей в сплоченный коллектив, деятельность которого направлена на повышение уровня учебно-воспитательной работы с семьей детей [5].

К традиционным формам работы учителя начальных классов с родителями можно отнести такую форму работы как – классный сайт. Классный сайт – важное и интересное дело. Этот вид работы поможет родителям лучше узнать друг друга и детей, сплотить родительский и ученический коллективы. В конечном итоге создание классного сайта помогает развивать творческую активность, как учеников, так и родителей. Они знают, что посещение сайта фиксируется в вопросе, заданный классному руководителю, не останется без ответа.

Специфика классного сайта заключается в том, что она нацелена на определенную аудиторию. Эту аудиторию можно назвать целевыми группами. И создавать классные сайты необходимо в соответствии с потенциальными запросами целевых групп. Кто же входит в эти группы? В первую очередь – родители. Для них наиболее актуальна тема поиска школы, класса (особенно в больших городах). Что полезного может найти родитель на сайте? Информацию о своем ребенке – к примеру, его сочинения, рисунки, нарисованные на уроках, фотографии и проведенных состязаний и многое другое. Так как современному родителю некогда часто посещать школу, сайт должен компенсировать это. А как родителю не интересно посмотреть, кем учится его ребенок, чему увлекаются в школе? Все это – темы классного сайта. Вторая целевая группа – ученики. Увидеть себя в Сети, показать свои творческие работы родственникам, проживающим в других городах – все это носит такую эмоциональную составляющую, которую не заменишь ничем. Классный сайт наиболее полно отражает всю школьную жизнь, ее историю, новости, особенности. Это своего рода визитная карточка класса, органично влетающая в его единую информационную среду, которую мы являемся сеть «Интернет».

Главное его преимущество состоит, несомненно, в простоте, удобстве использования и огромном количестве изменяемых параметров, которые позволяют сделать сайт класса поистине уникальным и привлекательным. Такая форма общения еще эффективна как средство воспитания, потому что результаты работы, который одинаково интересен учащимся и их родителям, виден уже через несколько минут. А общение по старинке – классные собрания с заранее информированными родителями – станет детальным, потому что интересно.

Классные сайты в очень скором времени станут массовыми, потому что они работают на нас: помогают развивать ребенка, реализовать творческий потенциал учителя, требуют инициативности с стороны родителей. А если от посещения сайта с трех сторон будут получать хороший эмоциональный заряд, то уверенностью можно сказать, что партнерское взаимодействие состоялось, и оно обязательно будет иметь продолжение.

1 Макаренко А. С. Книга для родителей. Книга 2. – М.: Из-во АПН РСФСР, 1949.

2 Гнатенко О. Взаимодействие семьи и школы в интересах ребенка // Народное образование. – 2000. – №9.

3 Степанов, Е. Н. Родительское собрание: методика подготовки и проведения. – М., 2006.

4 Винникот Д. В. Разговор с родителями. – М., 1994.

5 Пыжова, Н. Н. Деловая игра в обучении. – М., 2008.

Түйін

Г. И. Халилова – Абай атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология кафедрасының 2 курс магистранты
«Бастауыш мектеп мұғалімдері мен ата-аналардың өзара іс-қимыл дәстүрлі және дәстүрлі емес нысандары»

Бұл мақалада бастауыш сынып мұғалімдері мен ата-аналардың өзара іс-қимылдарының дәстүрлі және дәстүрлі емес нысандары бар екенін анықтайды. Кейбір нысандардың сияттамасы беріледі. Сондай-ақ, бұл мақалада мұғалімдер мен ата-аналардың арасындағы дәстүрлі емес болған іс-қимылдың нысандары туралы айтылады.

Отбасы бұлағына емес, тік бірлікке емес, мектеп қоғамдастығының ұясы болып есептеледі. Мектеп пен отбасы арасындағы педагогикалық өзара іс-қимылдың дамуы үшін қолайлы жағдай жасау болып табылады. Мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы өзара іс-қимыл нысандары олардыңынтымастықпен байластық ұйымдастыру тәсілі. Бүгінгі білім беру жүйесінде өзара іс-қимылдың дәстүрлі және дәстүрлі емес нысандары бар. Дәстүрлі нысандары: ата-аналар жиналысы, тақырыптық кездесулер, лекция, конференция, пікірталас, консультация, оқушылардың ұйыны бар. б.

Ата-аналар жиналысы – бұлағына емес, тік бірлікке емес, мектеп қоғамдастығының ұясы болып есептеледі. Жиналыстың нысандары мен отбасының нысандары қарастырылады. Оның басты мақсаты – баланың дұрыс дамуы үшін барлық күш-жүгерін, іс-қимылын үйлестіру және біріктіру.

ру. Ата-ананы мектепке жеке әңгімегешақыру дәстүрлі нысаның біртүрі. Диспут – білім беру мәселелері бойынша рефлексия.

Сыныпсайты – мұғалім мен ата-аналардың өзара іс-қимыл жұмыстарының дәстүрлі емес нысаны. Сыныпсайты – маңызды және қызықты іс. Жұмыстың бұл түрі ата-аналар мен оқушыларды, оқушылар мен ата-аналарды біріктіру үшін, балаларды білуге көмектеседі. Бұл сайт ата-аналар мен оқушылардың, мұғалімнің шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Олардың сайтқа кіргені тіркеледі, сынып жетекшісіне қойылған сұрақ жауапсыз қалмайтындығын біледі. Сыныпсайты мектеп өмірін, оның тарихын, жаңалықтарын, мүмкіндіктерін көрсетеді. Бұл сыныптың ерекшелігі болып есептеледі, содан асыныпсайтына кез-келген Интернетпен жұмыс істей білетініне адалмақол жетімді.

Тірек сөздер: отбасы, дәстүрлі және дәстүрлі емес өзара қатынастар, ата-аналар жиналысы, әңгіме, сыныпсайты

Summary

G.I. Xalilova – KazNPU after named by Abay, 2 course master of the Pedagogical and Psychology department

«Traditional and non-traditional forms of interaction of primary school teachers with parents»

The article analyzes the traditional and non-traditional forms of interaction of elementary school teachers with parents. The characteristics of some of them. Also in this article says the unconventional, a new form of interaction.

The family is not only a social unit but also the cell of the school community. Pedagogical interaction of school and family is to create favorable conditions for the development of the child.

Forms of interaction between teachers and parents – a way to organize their joint activities and communication. In today's education system there exist traditional and non-traditional forms of interaction. Traditional forms include: parent meetings, thematic meetings, lectures, conferences, debates, consultations, discussions, lectures, visits to families of pupils, etc.

Parent Meeting – the main form of working with parents, where discussing the problems of the class group. Its main purpose – to harmonize, coordinate and integrate the efforts of schools and families for the development of the child. Traditional form of interaction – an invitation of parents of the child in school for personal conversation. Dispute – reflecting on problems of education.

Unconventional forms of work with parent teachers include this form of work as a class web-site. Classy web-site – an important and interesting case. This type of work will help parents to get to know of children, to rally the parent and student groups. In the end, creating the classy web-site helps develop creativity, both pupils and parents. They know that visiting the web-site is fixed and question asked the class teacher, will not go unanswered. Classy web-site most fully reflects the whole school life, its history, news, features. This kind of business card of class, organically weaves it into a common information space, which is the "Internet".

Keywords: family, traditional and non-traditional interaction parent-teacher meeting, the story, the site class

КОМПЬЮТЕРЛІК ЖҮЙЕЛЕРДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ж.Мұқаш – Абай атындағы ҚазҰПУ магистранты,

Б.Бостанов – п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ

Қазіргі кезде ақпараттардың үдемелі өсуімен оларды сақтау, жіберу, өңдеу құралдарының жетілуіне байланысты компьютерлік қауіпсіздікті қамтамасыз ету аса маңызды мәнге ие бола бастады. Ақпараттардың көп бөлімін электронды форматқа ауыстыру, жергілікті және ғаламдық желілерді пайдалану, ақпараттық құпиялықтың жаңа қауіптерін тудыруда.

Кілттік сөздер: ақпарат, қауіпсіздік, программа, компьютер, желі

Адамзат өмірінің барлық салаларына, ақпараттық технологиялардың енуі, компьютерде сақталатын ақпараттардың көлемін өте тез қарқынмен өсіруде әрі осы сақталған ақпараттар өз кезегінде аса маңызды құндылықтарға ие болады, осыған байланысты осы құнды ақпараттарды қорғау яғни ақпараттардың құпиялығын сақтауда оса өзекті мәселелерге айналууда.

Әсіресе осы ақпарат ғасырында құнды ақпараттардың қаншалықты маңыздылыққа ие екенін айтпасақта түсіңкі, яғни барлық қомақты табыстардың, озық технологиялардың кілігі ол өз ақпараттарының құпиялығында және қауіпсіздігінде.

Нарықтық заманда бәсекелестіктің де аса жоғары деңгейде жүрері сөзсіз, бірақ кей-кездерде адамдар өз мақсаттарын тезрек жүзеге асыру үшін түрлі алаяқтықтарға, заңсыз әрекеттерге баруы мүмкін, олар осы мақсаттарға әрине ақпараттық технологияларды қолданатыны сөзсіз атап айтсақ олар компьютерлік қылмыстарға барлып, өздері көздеген ақпараттарға заңсыз жолмен жетуге тырысады.

Компьютерлік қылмысты кәсіпкерліктің экономикалық қауіпсіздігіне қасақана сұғанақтық деп сипаттауға болады, мұнда қылмыс құралы компьютер болып табылады. Осындай жағдайдағы қауіп көзі сыртқы (мысалы, бәсекелестер), ішкі (фирма қызметкері), аралас (тапсырыс беруші – сыртқы ал орынаушы - ішкі) болып келуі мүмкін. Практика осындай қылмыстардың көпшілігін фирма қызметкері істейді [1].

Қылмыскер сақталған ақпараттың иесінің рұқсатынсыз немесе сол ақпаратқа ие болудың ережесін бұза отырып ақпаратқа қол жеткізеді. Компьютерлік ақпараттарды осылай ұрлаудың әдістері әртүрлі болуы мүмкін: ақпарат тасымалдаушыларды ұрлау, ақпараттарды қорғау құралдарын бүлдіру, басқа атпен

қолдану, техникалық құрылғының коды мен адресін өзгерту, ақпаратқа қол жеткізуге жалған құжаттар қолдану, жазу аппараттарын орнату, мәліметтерді жіберу каналына қосылу.

Ақпараттық қауіпсіздік объектілерінің барлық қауіптерін әсер ету тәсілдері бойынша келесідей топтастыруға болады:

- жеке ақпараттар;
- физикалық;
- ұйымдық-құқықтық;
- программалық-математикалық;
- радиоэлектронды.

Жасалан құқық бұзушылық әрекеттердің зардаптары әртүрлі болуы мүмкін:

- Ақпараттарды көшіріп мазмұнын бастапқы қалпынан өзгерту;
- Ақпараттарды бұғаулау – ақпаратты сақтағанда оның орындалмауы;
- Ақпаратты қалпына келтіре алмайтындай жою.
- ЭЕМ жұмысына, жүйелеріне және желілерге кедергі жасау [2].

Компьютерлік вирустарда үлкен қауіптер әкелуде, ЭЕМ-ге немесе ақпараттарға рұқсат етілмеген әрекеттер жасайтын программалар да жоғарыда айтылғандай зардаптар тудыруы мүмкін.

Компьютерлік қылмыстардан, кәсіпкерлік қызметтердің қауіпсіздігін құқықтық қамтамасыз ету, ҚР заңнамалары негізінде қамтамсыз етіледі яғни әділетсіз қарым-қатынас жасаудан туылатын, ақпараттың меншікті иесіне, қолданушысына зиян әкелетін, кез-келген құжаттық ақпарат қорғауға жатады.

Қорғау, ақпараттың жайылып кетуін, ұрлануын, жоғалуын, бұрмалауын, жалғандығын болдырмау мақсатында жүзеге асырылады сонымен бірге ақпараттарды бұғаулау, көшіру, өзгерту, жою мақсаттарында жасалынатын рұқсатсыз әрекеттердің жасалуын тежейді.

Қауіптер компьютерлік жүйелерге тек қомақты қаржылық шығындар келіп қоймай қайта қайтарымсыз салдарлар – кәсіпкерлікті жоюға дейін жетеді, міне осындай заңсыз әрекеттерге, қылмыстық жауапкершілік қарастырылған.

Компьютерлік жүйелер мен ақпараттардың қауіптері келесі субъектілерден келуі мүмкін:

- өзінің қызметтік жағдайын пайдаланушы фирма қызметкер (заңдықызметтік құқығын заңсыз ақпараттық операцияларға пайдалану);
- құпия ақпараттарды алуға қызметтік құқығы жоқ фирма қызметкерлер;
- фирмамен еңбек келімі жоқ тұлғалар.

Өз қызметтерінде заңсыз әрекеттерге ұшыраған, зардап шегуші кәсіпкерлер көп жағдайда құқық қорғау органдарына мәлімдей бермейді, яғни олар компьютерлік жүйелеріне жасалынған сұғанақтық жағдайларды жарияламауға тырысады, себебі олар компьютерлік жүйелерінің жақсы қорғалмағандығын айтып өз клиенттерін қорқытқысы келмейді. Жасырын қылмыстар, үлкен қауіптер әкеледі. Қылмыстықтарды жазаламау, олардың қылмыстық әрекеттерді жалғастыра беруіне мүмкіндік береді [2].

КОМПЬЮТЕРЛІК ҚАУІПСІЗДІГІ ҚОРҒАУ

Кәсіпкерлік қызметтердің қауіпсіздігін компьютерлік жүйелер жағынан қамтамасыз ету өз кезегінде жалпы қауіпсіздікті қамтамасыз етудің бір бөлігі болып табылады. Компьютерлік қылмыстардан қорғану ақпараттық қауіпсіздік тұжырымдамасын әзірлеуден басталуы керек. Осы айтылған принциптер негізінде, қауіптердің ықтималдығы, қарғаныс мүмкіндігі және ақпараттарды қорғаудың экономикалық мақсаттылықтары туралы қорғаныстың нақты әдістері әзірленеді [3].

Қорғау тәсілін екі топқа бөлуге болады: *ұйымдасқан және техникалық*.

Ұйымдасқан тәсіл – компьютерлік жүйелерге рұқсат етілмеген физикалық тұрғыда кіру мүмкіндігін шектеу.

Техникалық тәсіл – компьютерлік жүйелермен жұмыс жасайтын фирма қызметкерлерінің оларға рұқсат етілмеген ақпараттарға қол жеткізуіне шектеу қоятын техникалық-программалық құралдарды қолдану.

Практик мамандар компьютерлік жүйелерді техникалық қорғаудың негізгі бағыттарын келесідей бөледі:

- Ақпараттық ресурстарды рұқсат етілмеген әрекеттер мен пайдаланулардан қорғау — программалық қамтаманы жүктеу мен қорек көзін қосуды бақылайтын құралдарды пайдалану және жүйеге кірерде параллельді қорғау әдістерін қолдану;
- жанама каналдардан электромагниттік сәуелердің жойылуынан, экрандау аппаратураларының

көмегімен қорғау;

- байланыс арналарынан және коммутация түйіндерінен ақпараттарды қорғау – мұнда обоненттерді аутентификациялау мен кодтау және байланыстың арнайы протоколдары қолданылады;

- заңдық маңызы бар электронды құжаттарды қорғау – кәсіпкерлік қызметтерде екі субъектінің бір-біріне компьютерлік желілер арқылы құжаттар жіберу барысында, жіберуші тараптың нақтылығын анықтау үшін құжат цифрлы қолтаңбамен жіберіледі;

- автоматтандырылған жүйелерді компьютерлік вирустардан және заңсыз өзгертулерден қорғау – мұнда қауіпсіздігі жоғары программалар мен программалық қамтамасыз ету фактілерін модификациялау механизмдері қолданылады.

Компьютерлік жүйелерге рұқсатсыз кіру мүмкіндігін шектейтін тақты тәсіл ол құпия кіліттерді үнемі ауыстырып тұру керек әсіресе қорғанысты білетін қызметкерлерді жұмыстан шығарғанда [3-4].

Қорытынды

Біз бұл мақаламызда, қазіргі заманғы компьютерлік жүйелердегі ақпараттық қауіпсіздік мәселелеріне қысқаша тоқталып, үнемі туылатын компьютерлік қылмыстарды сипаттап, кәсіпкерлік қызметтердегі ақпараттық қауіпсіздік мәселелерін қарастырдық және компьютерлік қауіпсіздікті қорғау әдістерін топтарға бөліп қарастырып әрқайсына жеке-жеке шолулар жасадық.

1 <http://www.gloffs.com/>.

2 <http://www.bezpeka.com/>.

3 Мао, В. *Современная криптография. Теория и практика* / Венбо Мао. -СПб.: Издательский дом «Вильямс», 2005. - 763 с.

4 <http://www.grandars.ru/>

Аннотация

В настоящее время все большее значение приобретает обеспечение компьютерной безопасности. Это связано с возрастающим объемом поступающей информации, совершенствованием средств ее хранения, передачи и обработки. Перевод значительной части информации в электронную форму, использование локальных и глобальных сетей создают качественно новые угрозы конфиденциальной информации.

Summary

At the present time is becoming increasingly important to ensure computer security. This is due to the increasing volume of incoming information, enhanced its storage, transmission and processing. A considerable part of the information in electronic form, the use of local and wide area networks creates a qualitatively new threats to confidential information.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ АҚПАРАТТЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ж.Мұқаш – Абай атындағы ҚазҰПУ магистранты,
Ғылыми жетекшісі: Б.Бостанов – п.ғ.к. Абай атындағы ҚазҰПУ

Жоғары білікті педагог-мамандарды даярлау мәселесі бүгінгі таңда үлкен маңызға ие болып отыр. Қазіргі қоғам ЖОО бітірушіге ерекше талаптар қояды, олардың арасында әсіресе, белсенділік және дербестік ерекше орын алады. Бүгінгі қалыптасқан жағдайдағы педагог-мамандардың дайындығын жетілдіру үдерісі көптеген себептерге байланысты жеткілікті дәрежеде күрделі болып, білім беру саласындағы ақпараттық қажеттілікті қанағаттандыру болып табылады. ЖОО-ын бітірушінің кәсіптік біліктілігін қалыптастыру нақты білімнің көлемі мен ауқымының қаншалықты екендігіне емес, қаншалықты өз бетінше білімін толықтырғанына, әр түрлі міндеттерді қойғандығына және шешкендігіне, баламалы шешімдерді ендіру қабілеттілігіне бағытталуы тиіс. Бұл мақсаттардың жетістіктері айтарлықтай деңгейде болашақ педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденіс дағдыларын меңгеруіне байланысты болады. Бұл өз кезегінде, оның ЖОО-дағы кәсіптік дайындығы контекстіндегі қызметтің аталмыш түрін ұйымдастыру мәселесін бірінші орынға шығарады.

Сонымен бірге студенттің жаңа білімдер мен ақпараттарды өз бетінше алу қабілетін дамыту, олардың кәсіптік тұрақты өзін-өзі жетілдіру қажеттілігін үздіксіз ақпараттандырумен және қазіргі мамандықты интеграциялаумен байланыстыру маңызды рөл атқарады.

Педагог-мамандардың кәсіптік портреті құрылымдары компоненттеріне біз жүргізген талдау ЖОО-да кәсіптік дайындықтың жетекші міндеттерінің бірі студенттің бойында дербес ақпараттық ізденісі

дағдыларын қалыптастыру болып табылады деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Кәсіптік маңызды ақпараттарды, ақпараттық мәдениет элементтерін талдау оның кәсіптік құзіреттілігі мен кәсіптік дүниетанымын құрайтындардың бірі іспеттес. Кәсіптік дайындық үдерісінде педагог-мамандардың ақпараттық біліктілік шешімдерді қабылдау үшін және өзінің кәсіптік қызметі үдерісінде пайдалануға үйрету қажет. Кәсіптік дайындық табысының негізгі шарты студенттің міндеттерді шешу және нақты ғылыми жұмысты жасау үдерісінде, мәселен, реферат, курстық немесе дипломдық жұмыс жазуға дайындық кезінде студенттің бірнеше сатылардан: жасалынып жатқан мәселелер бойынша ақпараттарды іздестіруді, іріктеуді жүзеге асыру және бұл ақпараттарды өзінің ғылыми жұмысында қолданудан өтуіне мүмкіндік беретін ғылыми-оқу ақпараттарын пайдалануы болып табылады.

Кез келген ғылыми негізделген талдау жүргізу кезінде міндетті түрде ақпараттарды тиімді өңдеу құрылысы мәселелерін шешіп алу керек. Ақпараттарды іздестіруге және өңдеуге қатысты мұндай талаптар болашақ педагог-мамандардың ғылыми-педагогикалық қызметке негізделген меңгеру шеңберінде де жүзеге асырылады. Аталмыш тектес міндеттерді ойдағыдай орындау үшін жүзеге асырылуы ақырғы қорытындысында олардың табысты шешілуіне алып келетін қызметтің басымдық түрлерін, шарттары мен факторларын бөліп алу қажет. Қызметтің мұндай түрлерінің бірі, біздің ойымызша, қазіргі таңда нақты теориялық негіздемесі жоқ және практикалық жоспарда белгілі бір қиындықтарға байланысты оның кәсіптік дайындығы үдерісінде педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденісін ұйымдастыру болып табылады.

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары мазмұнында дербес ақпараттық ізденіс мәселелері қарастырылатын жекелеген оқу пәні қарастырылмаған. Алайда, оқыту тәжірибесі көрсеткеніндей, мәселенің кейбір аспектілері «Мәліметтер қоры және ақпараттық жүйелер» және т.б. пәндерді оқыту үдерісінде талқыланады.

Бұл сұрақтар талап етілген нәтижелерді табумен байланысты оқу пәндері бөлімдеріне кіріктірілген және болашақ педагог-мамандардың кәсіптік дайындығының қажетті элементтері болып табылады. Зерттеулер ЖОО оқу жоспарының тандау компоненттеріне ақпараттық іздестіру пәні бағдарламасын енгізу есебінен педагог-мамандардың өз бетінше ақпараттық ізденісін жетілдіру мүмкіндіктерін көрсетті. Педагог-мамандардың және оның кәсіптік қызметі үшін қажетті негізгі білімдер, шеберліктер мен дағдылар жиынтығы талаптарын құрайтын «Информатика» мамандықтарының біліктілік сипаттамалары талданды. Соның негізінде болашақ педагог-мамандардың дербес ізденісін болжамдайтын бірқатар өзгеше функционалды міндеттерді айқындауымызға мүмкіндігіміз болды. Олардың арасында – тақырып бойынша ғылыми-педагогикалық ақпараттарды жинауды, өңдеуді, талдау мен жүйелендіруді жүзеге асыруға қабілеттілік; арнайы әдебиеттер мен басқа да ғылыми-педагогикалық ақпараттарды зерттеу негізінде ақпараттық шолулар, рецензиялар, есептер және тағы сол сияқтыларды дайындауды үйрену; қазіргі заманауи есептеу техникаларын, коммуникация мен байланыс құралдарын меңгеру; жобалау және зерттеу әдістерін білу, эксперименттер жүргізу, жаңа технологияларды пайдалана отырып, жоғары білім алудың қажеттілігін сезіну бар. Алайда, тәжірибе көрсеткеніндей, ЖОО-да болашақ маманды даярлаудың жекелеген аспектілері жеткілікті дәрежеде тиімді түрде ұйымдастырылмаған. Мұндай аспектілердің бірі оқытушымен ұйымдастырылатын болашақ педагог-мамандарды дербес ақпараттық ізденіске дайындау болып табылады.

«Болашақ педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденісін ұйымдастыру» ұғымын талдау «ұйымдастыру» терминінің мағыналық маңызына сүйенеді. Ұйымдастыру (орысша – организация) сөзі гректің «оргон» – «жұмыс» және латынның *organ* дегенінен шыққан, бастапқыда «музыкалық аспап», кейіннен «ұйымдастыру» (организация) – функционалдық жүйедегі, немесе жүйенің өзіндегі элементтер жиынтығына айналу үдерісі дегенді білдіреді.

Бізді қызықтырған термин педагогика мен психологияда «оқытуды ұйымдастыру», «өзіндік жұмысты ұйымдастыру», «педагогикалық қызметті ұйымдастыру» және сол сияқты ұғымдарды жеке анықтаушы ретінде қолданылады [2].

«Ұйымдастыру» терминінің тұтас семантикалық екі мағынасы оны екі позиция (ұстаным) тұрғысынан қарастыруға мүмкіндік береді: басқару позициясы және мақсатты болжамдау мен дамудың ішкі процестері позициясы. Осыдан келіп, біріншіден, ұйымдастыру бұл жоспарлау, үйлестіру, мотивация және бақылау функцияларының өзара байланысы үдерісі, және екіншіден, субъектілер тұлғасының қалыптасуы бағыттарында ұйымдық дамуы үшін және олардың қызметтерінің тиімділігін арттыру үшін жағдай жасау және талдау шығатынын көруге болады [2].

Ұйымдастырудың анықтамаларын ескере отырып, жұмысшы ұғым ретінде мыналарды қабылдаймыз: ұйымдастыру – субъектілер (студент пен оқытушы) тұлғасының мақсатқа лайық дамуы үшін жағдай

жасау мен талдауды және олардың жоспарлау, үйлестіру, мотивациялау мен бақылау функцияларының өзара байланысы арқылы жүзеге асырылатын қызметінің тиімділігін жоғарылатуды болжамдайтын қызметтің ерекше тегі.

Ұйымдастыру – бұл екі жақты процесс. Педагогикалық мағынасында ұйымдастыру, бір жағынан, өзінің ішкі педагогикалық жағдайына, субъект ретіндегі жеке әрекет мүмкіндіктеріне, талдауына, сәйкестіктегі әрекеттерін жоспарлауға, педагогикалық қызметін бақылауға және түзетуге, мақсаттың ойдағыдай жетістіктеріне бағытталған педагогтың әрекеті ретінде түсіндіріледі. Ал екінші жағынан, ұйымдастыру өзіне педагогтың басқа субъект ретіндегі педагогикалық жағдайларының, педагогикалық қызметтерінің студентке бағытталған әрекетін кіріктіреді.

Н.Щуркованың жұмыстарын талдау негізінде келіп шыққан ұйымдастыру үдерісі құрылымының негізгі компоненттерін, дербес ақпараттық ізденіс үдерісін ұйымдастыру үшін қабылдаймыз. Бұл ұстаным бойынша – дербес ақпараттық ізденісті ұйымдастыру – өзіне үш негізгі компоненттер жиынтығын кіріктіруі тиіс: *білім – шеберлік – қарым-қат* шеңберіндегі ақпараттық ізденіс объектілерінің пайда болуын, мағынасын, мәнін, олардың мазмұнын, функцияларын ашады.

шеберлік – студенттің оқыту-білім беру қызметіндегі басқа да объект-субъектілермен өзара әрекеттесуде белсенді болу мүмкіндіктерін кеңейтеді, одан әрі қарай дамуына және ақиқатты қайта жасауға көмектеседі. Өзінің білімі мен шеберлігі жиынтығында ізденіс объектісін қабылдауға, онымен өзара әрекеттесуге және оны бағалауға мүмкіндік жасайды.

қарым-қатынас – ақпараттық ізденіс әрекеттеріне тұлғалық мағына береді.

Жоғарыдағы «ұйымдастыру» ұғымын қарастырған теориялық ойлар нәтижесінде төмендегі құрылымдық бірліктің педагогикалық мазмұнын анықтау мүмкіндігі арта түседі. Зерттеу – «болашақ педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденісін ұйымдастыру» ұғымының кәсіптік дайындық контексіндегі оқытушы мен болашақ педагог-мамандардың кәсіптік білімдерді үздіксіз жаңалау және толықтырып отыру, аталмыш қызметті тәжірибелермен байыту, ақпараттық ізденісті өзі ұйымдастыруды сезіну құндылығы қарым-қатынастарын қалыптастыру жөніндегі бірлескен әрекеттерін үйлестіруді көрсетеді. Сонымен бірге аталмыш ұғымның педагогикалық мәнін тұтас талдау педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденісін ұйымдастыру ерекшеліктерін айқындауға мүмкіндік береді.

П.Пидкасистый мен Ж.Хайдаров зерттеулеріндегі тұжырымдалған дербес қызметті ұйымдастыру талаптарын, біз, педагог-мамандардың дербес ақпараттық іздестіру үдерісін ұйымдастыру әдістемесінің талаптарына төмендегідей етіп сәйкестендірдік:

ақпараттық ізденіс мазмұнының оқу бағдарламасына сәйкестігі; студенттің дербес ақпараттық ізденісті жүзеге асырудың қолдан келетіндігі; студентті қызмет мақсаттары мен міндеттері хабарламасын кіріктіретін дербес ақпараттық ізденісті жүзеге асыруға дайындау; жұмыстарды орындау үшін қажетті тәсілдер мен дағдыларды түсіндіру; ақпараттық ізденісті жүзеге асыру барысын қадағалау және көмек көрсету; дербес ақпараттық ізденістің жүзеге асырылған нәтижесін тексеру; студенттің өзін-өзі бақылау тәсілдерін қалыптастыру.

Сонымен қатар, оқып-машықтанушылардың өзіндік қызметтерінің жаңадан өндіруші және өнімділік сипаттағы критерийлері болып қызмет жасайтын екі негізгі белгісін бөліп қарастырамыз:

қызмет нәтижесі (өнімі) және қызмет барысының (процесс) тәсілі.

Бұл жағдайда, студенттердің өзіндік дербестік деңгейі, шешілуі тиіс мәселелердің сипатына және оларды шешудің тәсілдеріне байланысты болып, үйрену құралы білімді, шеберлікті және дағдыны меңгеру ғана емес, сонымен бірге қызмет үдерісінің өзі де болып табылатындығын атап көрсетуге болады.

Зерттелінудегі педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденісін ұйымдастыру үдерісі – қолданыстағы бар ұйымдастыру мақсаттарын, педагогикалық шарттарын, әдістерін, тәсілдерін, жетістік құралдарын және сатыларын қарастырады.

Мақсат, біздіңше, болашақ педагог-мамандардың дамуы мен қалыптасуын, кәсіптік қызметіне қабілеттілігі ретінде анықталады. Мақсат жетістіктерінің практикалық міндеттері болашақ педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденісін ұйымдастыру біртіндеп, сатылы түрде жүзеге асырылады.

Дербес ақпараттық-ізденіс үдерісін ұйымдастыру әдістерін ғылыми-педагогикалық оқыту әдістерімен салыстыра отырып, оқыту әдісіне (И.Лернер, М.Скаткин) сәйкес келетін бірнеше циклдарға бөлдік. Өйткені, осы жіктеу негізінде білім беру мазмұнын меңгеру жөніндегі оқытушы мен студенттер қызметінің сипаттары – белсенділігі мен дербестігінің өсу деңгейлерінің мәндері бейнеленген [3].

Аталмыш тәсілді негізге ала отырып, біз педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденісін ұйымдастыруды шартты түрде төрт циклге бөлдік.

Бірінші цикл – бұл үлгі (репродуктивті әдіс) бойынша жұмыс. Ол студенттерді дербес ақпараттық ізденісі туралы білімдерді алуға қатысты сұрақтарды жариялаған әдістемелік нұсқаулармен таныстыруды өзіне жүктеуі тиіс. Бұл циклдің жұмысын орындау кезінде студенттердің танымдық қызметі келесі дербес жұмыстың неғұрлым күрделі сатыларын орындау үшін қажетті білім негіздерін меңгеруге бағытталған жеке практикалық қызметі негізінде еске түсіру деңгейі келіп шығады. Бұл цикл жұмысының басты сипаттамасы бойынша әрекеттің белгілі жалғасушылығы түрінде ұсынылған тапсырманы орындау үдерісі болып табылады. Бұл жұмыстар студенттердің дербес ақпараттық ізденісін неғұрлым жоғары деңгейде жүзеге асыруға өту үшін жағдайды қамтамасыз ететін білімнің, шеберліктің, дағдының қажетті қорларын жасайды.

Екінші цикл – бұл реконструктивті-вариативті жұмыстар (мәселені баяндау), студенттер орындау кезінде бірінші цикл сабақтарында алған білімі мен шеберлігін жаңадан жасауды, талдап қорытуды, қатыстыруды өткізу қажеттілігімен байланысты шарттарды алдына қояды. Бұл циклдың тапсырмасы дербес ақпараттық ізденісті жүзеге асырудың бұрыннан белгілі тәсілдеріне қарай, сондай-ақ жаңа мәселелерді шешу кезінде бірінші цикл сабақтарында алынған білімдерді, сонымен бірге әр түрлі вариациялар мен тәсілдерді пайдалана отырып, студенттердің шеберліктері мен дағдыларын жасауға бағытталуы тиіс. Студенттерде ең бастысы техникалық шешімдерді бөліп алу, өткізілген эксперимент бойынша нәтижелерді графикалық бейнелеу, ғылыми-педагогикалық ақпараттарды іздестіру аппараттарын қолдана білу, эксперимент нәтижелері бойынша есептер құрастыру, есептік-графикалық тапсырмаларды орындау, алынған мәліметтер негізінде қорытындылар жасау шеберліктері шындалады. Студенттер реконструктивті-вариативтік тапсырмаларды орындауы үшін тек қана белгілі бір білімдерді меңгеріп қана қоймай, сонымен бірге жаңа жағдайларға бейімделе отырып, қиыластыра, қайта жасай білулері де керек.

Үшінші цикл – жарым-жартылай-іздестіру жұмыстары (жарым-жартылай-іздестіру әдісі). Бұл цикл тапсырмаларын орындау үдерісінде студенттер бастысын бөліп ала білу шеберлігіне, орындалатын жұмыс бойынша талдап қорытынды жасай білуге жаттығады. Сонымен бірге оқытушыны студент алдына мәселе қоюға алып барады. Оқытушының тікелей қатысуымен студенттер арасында ашық пікірталастар тудыру мүмкіндіктері туады. Оқытушы сонымен бірге не мәселені шешудің жоспар-бағдарламасын береді, не оларды шешуде студенттер қозғалысына жеңілдіктер жасайды. Немесе мәселені жеке-жеке бөліп, оның жиынтығы негізгі мәселені шешуге ықпал етеді, және осылайша, студенттер мәселені жарым-жартылай шешеді. Аталмыш цикл студенттерге іздестіру қызметінің дағдыларын алуға, зерттеу қызметінің жекелеген элементтерін игеруге көмектеседі, бірақ тұтас зерттеу өткізу тәжірибесін алуға мүмкіндік жасамайды.

Төртінші цикл – дербес жұмыс (зерттеу әдісі), оның мақсаты – тапсырмаларды орындау негізінде дербес ақпараттық ізденісі тәжірибесін одан әрі дамыту.

Бұл жағдайда оқытушылар міндеті болашақ педагог-мамандарды баяндамаларда және жазбаша хабарламаларда дербес ақпараттық ізденісі нәтижелері туралы ақпараттармен алмасуға үйретумен қорытындыланады; олардың бойында өз көзқарастарын дәлелдей білуді, өз топшылауларын қорғай білуді қалыптастыруы тиіс. Сонымен бірге оқытушы іздестіру үдерісіне бағыттайды.

Бұл циклдің тапсырмасы педагог-мамандардың оқу-кәсіптік мәселелерді алдына қоюға және шешуге қарым-қатынастық қызығушылығын, ойлау, объективтілік дербестігін қалыптастырады. Студенттердің мәселені қоюдағы және нақты пікірталастар үдерісіндегі оларды шешу нәтижелері мен пікірлесу барысындағы мінез-құлығын түзету дағдыларын жасауға, талқыланып отырған сұрақтар бойынша көзқарастарын, идеяларын, білімдері мен тәжірибелерін еркін алмасуға мүмкіндік береді. Педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденісін ұйымдастырудың табысы мен тиімділігі, сондай-ақ, оқытушылардың оны ұйымдастырудың вариативті формаларын шебер пайдалануына да байланысты. Ғылыми-педагогикалық зерттеулерде ұсынылған «оқытудың ұйымдастырылған формалары» ұғымының әр түрлі түсіндірмелерін дербес ақпараттық ізденіс үдерісінде қолданамыз. «Оқытуды ұйымдастыру формасы – бұл мұғалім мен оқушының өзара әрекеті ерекшеліктері, басқару мен өзін-өзі басқару ара қатысы, оқыту орны мен уақыты ерекшеліктері, оқушылар саны, мақсаты, құралдары, оқыту әдістері мен нәтижелері мазмұны тұрғысындағы оқыту үдерісінің тұтас жүйелік сипаттамасы [4].

Дербес ақпараттық ізденіс үдерісін ұйымдастыруда Т.Давыденко, Т.Шамова, Г.Шибанов ұсынған оқытудың ұйымдастырылған формасын қабылдап [5], оларды төмендегі ортақ мақсаттарға біріктірдік:

Жаңа білімді меңгеру – лекция, практикум, зертханалық жұмыс. *Алған білімді баянды ету, дағдылар мен шеберлікті қалыптастыру* – практикум, зертханалық жұмыс, семинар, кеңес беру. *Жаңа жағдайлар кешенінде мақсатқа лайық шеберлікті шыңдау, білімді өз бетінше алу* – семинарлар, диспуттар,

пікірталастар. *Жеке білімді талдап қорыту және оларды жүйелендіру* – конференциялар, талдап қорытатын материалдар бойынша сабақтар, семинарлар. *Білімді, шеберлікті, дағдыны меңгеру деңгейін анықтау* – білімді бақылау және түзету жөніндегі сабақтар, коллоквиум, семинар-сынақ, білімді қоғамдық қарау.

Дербес ақпараттық ізденіс үдерісін ұйымдастыру ерекшеліктерін тұтас ұғыну үшін олардың кестеде көрсетілген сипаттамаларын қарастырамыз.

Дербес ақпараттық ізденісті ұйымдастырудың қажетті құралы оқытушы тарапынан бақылау жасау болып, сонымен бірге ізбе-із, ең бастысы, өз уақытында жүзеге асырылады және дербес ақпараттық ізденіс нәтижелері, студенттер жұмысының тиімділігі туралы пікір айтуға мүмкіндік береді. Сол кезде оқытушы рөлі бақылаудың сан-алуан түрлерін қолдана отырып, студентті мәжбүрлеп емес, керісінше оны кәсіптік білімдерін өз бетінше жаңарту және толықтыру бойынша жүйелі жұмысқа талаптандыру арқылы артта түседі.

Мәселен, оқытушы бастапқы сатыда көмекші рөлінде шығады, сенімді диалог кезінде оқытушыға бұл қызметтің тиімді түзетілуінің бастапқы шарты болып табылатын пайдаланушының дербес ақпараттық ізденісін жүзеге асыруда қиыншылықтарды тудырады. Мұндай бақылау пайдаланушының дербес ақпараттық ізденісі дайындығының негізгі деңгейін неғұрлым нақты көрсете алады. Студенттердің оқытушы тарапынан психологиялық-педагогикалық қолдау жағдайында өз қызметін шынайы бағалауға, соңғы нәтижесі үшін жауапкершілігін ұғынуға мүмкіндігі бар. Дербес ақпараттық ізденіске дайындығы дамуының шаралары бойынша бақылау функциясы оқытушы тарапынан төмендейді және студент тарапынан өзін-өзі бақылау ауыстырылады. Сонымен, біз оқыту әдістеріне сәйкес, кәсіптік дайындық үдерісіндегі педагог-мамандардың дербес ақпараттық ізденісін ұйымдастыру сатыларын анықтадық. Ол сатылар – *бағдарлау, қатыстыру, белсенділендіру* деп аталады. Әрбір саты өзіне мыналарды кіріктіреді: педагогпен белгілі бір міндеттерді шешу, педагогикалық әрекеттерді жүзеге асыру, сәйкес формалар мен әдістерді, сондай-ақ болашақ педагог-мамандардың қызметінде пайда болған нәтижелерді пайдалану.

**ҰСЫНЫСТАР ҮШІН
ДЛЯ ЗАМЕТОК**

